

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

**MARCUS TULLIUS CICERO’NUN DÜŞÜNCESİNDE
YAŞLILIK KAVRAMININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Merve ASLANBAŞ**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Ayşe CANATAN**

Ankara – 2010

ONAY

Merve Aslanbaş tarafından hazırlanan “*Marcus Tullius Cicero’nun Düşüncesinde Yaşlılık Kavramının İncelenmesi*” başlıklı bu çalışma 28.06.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda *oybirliği* ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Felsefe Anabilim dalında *Yüksek Lisans Tezi* olarak kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Nurten Gökalp

.....

Prof. Dr. Fatmagül Özaktürk

.....

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Canatan (Danışman)

ÖNSÖZ

Düşünmek; bir sonuca varmak amacıyla, insanın elindeki bilgileri incelemesi, karşılaştırması ve kavramsal olarak ifade edilen bu bilgilerin arasındaki ilgilerden yararlanarak düşünce üretmesi¹ olarak tanımlanmaktadır. Aristoteles'in öne sürdüğü biçimiyle, insanı hayvandan ayıran belirgin öz nitelik olarak *düşünme*, duyum ile izlenimlerden, tasarımlardan ayrı olarak usun bağımsız, kendine özgü eylemi ve karşılaştırmalar yapma, ayırma, birleştirme, bağlantıları, biçimleri kavrama yetisidir.² Bu doğrultuda, gündelik yaşam deneyimlerinin sistemsiz olarak bir araya getirilmesi ile elde edilen gündelik bilgidan başlayarak insanın, içinde bulunduğu çevre içinde kendini en ince ayrıntısına kadar tanıma amacından kaynaklanıp sistemli çabayla elde edilmiş verilerinden gelen bilimsel bilgiye kadar giden her türlü veri insanın düşünme eyleminin aracı ve ürünüdür.

Rüya kelimesi, karşılığını, sözlüklerde, uyurken zihinde beliren olayların ya da düşüncelerin bütününü³ tanımlaması ile bulmaktadır. Rüya üzerine yapılan çalışmalar, henüz, rüyanın neden görüldüğü, rüyadaki imgelemlerin kaynağının ne olduğu gibi sorulara kesin yanıtlar verememiş olsa da uyku üzerine bazı bilgilere ve bu bilgilerden yola çıkarak rüya üzerine bazı fikirlere ulaşılmıştır. Buna göre, herkesin rüya gördüğü fakat bazı insanların bunu hatırlayamadığı sanılmaktadır ya da uyanırken yapılan düşünmeden farklı olmakla birlikte, rüyaların bir düşünme biçimi olduğu⁴ fikri bulunmaktadır ki benzen molekülünün yapısını araştıran Kekule von Stradonitz'in rüyasında kendi kuyruğunu ısırarak bir yılan görmesiyle benzenin halka yapısında

¹ TDK, *Çevrimiçi Büyük Türkçe Sözlük*, 16 Temmuz 2009;

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=d%FC%FE%FCnmek&ayn=tam>

² Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1998

³ TDK, *Çevrimiçi Büyük Türkçe Sözlük*, 16 Temmuz 2009;

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=d%FC%FE&ayn=tam>

⁴ Rita Atkinson, Richard C. Atkinson, Ernest R. Hilgard, *Psikolojiye Giriş*, Cilt I, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1995, ss. 233 – 242

olduğunu fark etmesi, rüya görme sırasında da bir tür bilişsel çözümlemenin ortaya çıktığının varsayılmasını sağlamıştır.⁵

Hayal kurmak, insanın gerçekleşmesi istenen, özlenen şeyi düşünmesi⁶ şeklinde tanımlanmaktadır ve hayal kurmanın nedeni üzerine bilim adamlarının üzerinde birleştiği bir açıklama olmamakla birlikte, bu eylemin insanların hayatlarına dair beklentileri, kaygıları ya da kızgınlıklarının onlara verdiği etkileri değiştirmeye yönelik bir yoğunlaşma olduğu söylenebilmektedir.⁷

O halde, tüm bu tanımlamaların da ışığında, insanın, gündüz ve gece, uyurken ve uyanırken, bilinç durumunda bulunsun ya da bulunmasın, bazen düşüncelerini eyleme dönüştürüp dönüştüremeyeceğine bile bakmaksızın hayatının her anında, düşündüğünü görmek mümkündür. İnsan, en basit yaşamsal ihtiyacını karşılayacak yemeğin nasıl hazırlanacağından, doğuştan getirdiği fiziki özelliklerini beğenisine uygun nasıl değiştirebileceğine kadar ona fayda sağlayacağını bildiği pek çok düşünce dışında gökyüzünde araçsız yürüebilmenin ne kadar da güzel olacağı düşüncesi gibi getirisinin bilinçli olarak farkında olmayabileceği pek çok düşünce üretmektedir. Bu kadar çok ve her konuda düşünen insan, doğal olarak, neden düşündüğünü, neden düşündüğü gibi düşündüğünü, devam ettirmek için düşünceler ürettiği bu yaşamın ne olduğunu, neden yaşaması gerektiğini yani bu yaşamdaki yerinin, amacının ne olduğunu ve bir insan varlığı olarak kendisinin anlamını, değerini de sorgulamıştır. İnsanın kendine ve yaşamına dair en temel, en derin sorgulaması olarak ortaya çıkan düşünme biçimi felsefi düşünmedir. Felsefe, insanın hayatının her anındaki düşünmesine yönelik olarak bizzat kendisi yaşamın içindedir ve bu anlamıyla felsefe, aynı zamanda, düşünen zihnin yol haritasıdır. Felsefe, insana genel olarak tüm yaşamı ve kendi

⁵ **AnaBritannica Ansiklopedisi**, 3. Basım, İstanbul, Ana Yayıncılık – Encyclopedia Britannica Inc., 1990, Cilt XVIII, Rüya

⁶ TDK, **Çevrimiçi Büyük Türkçe Sözlük**, 16 Temmuz 2009; <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=hayal+kurmak&ayn=tam>

⁷ Atkinson, Atkinson, Hilgard; **Psikolojiye Giriş**, Cilt I

hayatını anlama, değerlendirme, yönlendirme yeteneğini sağlayabilme gücüne sahiptir.

Bununla birlikte, felsefe üzerine yapılan tüm bu açıklamaların gerisinde, insanın her çeşit ediminin, temelde, hayatını sürdürmek temel amacına hizmet ettiği görülmektedir. Genel olarak, kendi kendine hareket eden, beslenen, üreyen, etki edip tepki verebilen canlı varlıkların süregiden varlık alanını, özel olarak bir canlı varlığın doğumundan ölümüne kadar geçirdiği süreci⁸ ifade eden yaşamın devam ettirilmesi yani yaşamın kendisi, bireyin hem tüm edimlerinin amacı hem de tüm edimlerinin bütünüdür. İnsanın tüm ilgisi, başlangıcından sonuna dek yaşamının kendisidir ki bu doğrultuda insan ilerleyen bir süreç niteliği taşıyan kendi hayatı içindeki her döneme ya da aşamaya, buralardan geçeceğinden, ilgi gösterecektir. Doğumdan ölüme bir süreç olarak tanımlanan, bir gelişim çizgisi olarak görülebilecek yaşamın doğal bir yaş almışlık, yaşlanmışlık, yaşlılık olan son döneminin insan tarafından önemseneceği açıktır.

“Marcus Tullius Cicero’nun Düşüncesinde Yaşlılık Kavramının İncelenmesi” adlı bu çalışma, yaşamın kendisine yönelik olan felsefe ile yaşamın bir dönemi olan yaşlılığı bir arada ele almaya çalışmaktadır. Felsefe ve yaşlılık temel kavramları üzerinden varlık bulan bu çalışmanın temel amacı, hem felsefenin tanınmasının, anlaşılmasının ve insan yaşamının her anında yer almasının önemini vurgulamaya hem de insan yaşamının yaşlılık döneminin bireysel ve sosyal boyutlarının felsefi bir yorumla düşünülebileceğini göstermeye çalışmaktır. Bu amaç, Marcus Tullius Cicero’nun, “Yaşlılık Üzerine” adlı eserinde ortaya koyduğu, yaşlılık hakkındaki düşüncelerinin açıklanması ve değerlendirilmesi üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda, çalışmanın giriş bölümünde, felsefenin, insan yaşamının ilerlediği yönü izleyerek kendini insanın düşünce biçiminin ve

⁸ TDK Çevrim İçi Büyük Türkçe Sözlük, Yaşam, 05.10.2009;
<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=ya%FEam&ayn=tam>

ihtiyaçlarının ekillenii oğrultusunda biimlendirebileceği savunulmu ve zaman içinde, felsefe ile bilimin insanın düşünme biçiminin değişmesi paralelinde birbirlerinden ayrımaları bu savı destekleyen örnek olarak sunulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümü, yaşlılık hakkında genel bir bilgi vermeyi ve ikinci bölümü, Cicero'nun hayatı, kişiliği ve düşünceleri üzerine genel açıklamalarda bulunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın nc bölümünde ise Cicero'nun, yaşlılık üzerine yazdığı eseri temel alınarak, yaşlılık hakkındaki görüşleri açıklanırken bu görüşlerin gerçekçi bir bakış açısı ile anlaşılabilmesi için hem Cicero'nun kendi yaşlılık dönemini yaayı biçimi hem de felsefi anlamda Cicero'ya kaynaklık eden Antik Yunan düşüncesinde yaşlılığın ele alını şekli anlatılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak, insan yaşamının bir bütün olduğu, insanın yaşlılık döneminin bu yaşamın bir parçası olduğu ve felsefi düşünme biçiminin, yaşamın her döneminde, insanın hem kimliğini anlaşılır kılabilceği hem de yaşamsal eylemlerinde seçimlerini aydınatabileceği düşünülmektedir ki bu doğrultuda, insanın yaşamının bir dönemi olarak yaşlılık döneminde de, felsefenin, insana kendini ve yaşamını anlayarak yaşam akışını yönlendirmesinde yardımcı olacağı düşünülmektedir. İnsan, kendi yaşamını anlamlandırması için tüm yaşamı anlamasının gerekmesi gibi, kendi yalılığını değerlendirebilmesi için tüm yaşamı ve tüm yaşlılığı belirlemesi gerekeceğinden felsefenin, temelde, yaşlılığa da bütünsel olarak bakabilme gücüne sahip olduğu da düşünülmektedir.

Teorik problemler merkezinde gelişen Yunan felsefi dn, Roma düşüncesinde karşılığını kişinin hayattaki görevlerini başarıyla yerine getirebilmesi için yararlı bilgiye sahip olması gerektiği şeklinde bulmu⁹ ve Roma anlayışının bu niteliği doğrultusunda, Cicero, Roma düşüncesinin en karakteristik, en önemli örneklerinden biri olarak felsefeye, yaşamın her alanına uzanan bir yararlılık görevi yükleyerek felsefi düşünce biçiminin ve bu düşüncenin sunduğu bilginin, yaşamın her döneminde, yaşamdaki her durumda insan yararına kullanılması gerektiğini ileri srmtır. Bu

⁹ AnaBritannica, Cilt I, Sunu

çalışmada, felsefe yaşamın içinde görülmeye çalışıldığından ve yaşamı anlamaya çalışan herhangi bir araştırma alanında felsefi yaklaşımın yapabileceği katkının altı çizilmek istendiğinden, “insan yaşamının yönlendirilmesinde ve insanın işlerinin yönetilmesinde bilginin etkin kullanımı”¹⁰ üzerinde duran Cicero’nun düşünceleri tarihsel yol haritası olarak seçilmiştir.

Cicero’yu ve düşüncelerini tanıtmaya niteliğini de taşıyan, felsefeyi yaşamın problemlerinin çözümü için bireye sunulmuş bir güç olarak gören bu düşünce üretme çabası, sosyal bir olguyu ele almakla birlikte sosyal bir araştırma niteliğini taşımamakta, sorunları ortaya konmuş, sosyal boyutları olan bir olgu üzerinde felsefi düşüncenin analiz ve sentez yöntemlerini kullanarak kendini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte felsefenin değer üretme ve sorunlara çözüm bulma işlevini taşıyabileceği düşünülürken, yaşlılık olgusu temelinde düşünüldüğünden, bu düşünce üretme çabasının yaşlılığı açıklamaya çalışan fikir üretme çabalarına katkı yapması umut edilmektedir.

Taşıyıcı kavramlarından biri felsefe olan her hangi bir düşüncenin, günümüzde ve ülkemizde, soru soran, cevap arayan, hayatlarına dair planlar yapan, hayaller kuran yani düşünen tüm insanların, felsefe ile tanıştıklarını ya da yaşamın bu kadar içinde olan felsefeyi düşünmelerinde önemli bir yere koyduklarını söylemesi ise maalesef mümkün değildir. Kavşaklı, duraklı, yokuşlu yollarını düşünce ışıkları ile aydınlatarak ilerlemeye çalışan yaşamlar, felsefenin rehberliğinden çoğu kez mahrumdurlar. Bu durumda, hem felsefenin doğru bir şekilde anlaşılamadığı, bu nedenle felsefenin insan yaşamına katabileceği faydayı, yaşamdaki sorunlarda insana sağlayabileceği desteğin gücünün görülemediği hem de felsefenin gerektiği gibi tanıtılamadığı düşünülebilmektedir. Çalışmanın amacı doğrultusunda, Türkiye’de felsefenin anlaşılması, hak ettiği değeri bulmaya başlaması ve insanlarımızın, toplumumuzun felsefeden her alanda daha çok yararlanması,

¹⁰ Recai Tekoğlu, “Cicero, Marcus Tullius”, **Felsefe Ansiklopedisi**, Cilt III, Ed. Ahmet Cevizci, Ankara, Babil Yayınları, 2005, ss. 195 – 200

felsefi sorgulamayla gelen anlam yükleme becerisinin kazandırılma amacının merkezde olduğu bir felsefe eğitiminin öneminin fark edilmesi en önemli dileğimdir.

Bu çalışma, düşüncemin nesnesi olan ve bir bedende, diğer insanlarla birlikte yaşayan, sorunlarla karşılaşan kendimden, düşüncemin üretildiği zihnime ve onun düşünce üretme biçimine ya da düşüncemin iletildiği kavramlara kadar içinde bulunduğum pek çok şeye dair anlama ve anlamlandırma çabamdır. İnsanın, bu şekilde kendini, yaşamı anlayabilmesi, yürüdüğü bir yolda önünü görebilmesi gibidir ve tabi ki görmek için ışık gerekir. Anlama aydınlanmasında ise bir sorun, bir atasözü, hiç tanışılmamış birinin bir davranışı gibi pek çok şey bir kitap gibi ışık olabilir. Benim de tüm düşünmelerimde belki de beni aydınlattığını bile fark edemediğim birçok ışığım olmuştur fakat biliyorum ki bilginin araç olduğu düşünmelerimde beni aydınlatan ışıklarım, en başta, onları tanıdığımdan bu yana danıştığım her konuda bana fikir vermiş hocalarımdır ve bu çalışmamda da durum değişmemiştir. Çalışmam süresince, çalışmamın her adımında bana destek olan hocam, aynı zamanda tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ayşe CANATAN'a ve ilgilerini benden esirgememiş hocalarım Prof. Dr. Nurten GÖKALP ile Prof. Dr. Kazım SARIKAVAK'a teşekkür ederim.

Merve Aslanbaş

Ankara – 2010

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAŞLILIK

1.1. YAŞAM VE YAŞ, YAŞLANMA, YAŞLILIK KAVRAMLARI.....	35
1.2. GERONTOLOJİ	37
1.3. GERONTOLOJİK ÇALIŞMALAR İÇİNDE YAŞLILIK KAVRAMI	40
1.3.1. İnsanın Fiziksel Varlığı Açısından Yaşlılık.....	40
1.3.2. İnsanın Sosyal Varlığı Açısından Yaşlılık	53
1.3. YAŞLILIĞIN VE YAŞLILIK KAVRAMININ TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ.....	67

İKİNCİ BÖLÜM

MARCUS TULLIUS CICERO VE FELSEFESİ

2.1. MARCUS TULLIUS CICERO.....	74
2.1.1. Cicero'nun Hayatı	74
2.1.2. Cicero'nun Mesleki Çalışmaları	87
2.1.2.1. Hatiplik	87
2.1.2.2. Avukatlık	95
2.1.2.3. Devlet Adamlığı.....	96
2.1.2.4. Düşünürlük.....	99
2.2. Cicero'nun Felsefi Düşünceleri.....	101
2.2.1. Cicero Düşüncesinin Felsefi Kaynakları.....	101
2.2.1.1. Helenistik Felsefe	101
2.2.1.2. Epikürosçuluk, Stoacılık ve Şüphecilik	121
2.2.2. Cicero'nun Eserleri	121
2.2.2.1. Mektuplar.....	123
2.2.2.2. Söylevler	125
2.2.2.3. Kitaplar	125
2.2.3. Cicero'nun Felsefi Düşünceleri.....	126
2.2.4. Cicero'nun Düşünce Tarihine Etkisi.....	129

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MARCUS TULLIUS CICERO VE YAŞLILIK

3.1. ANTİK DÖNEM YUNAN KÜLTÜRÜNDE YAŞLILIK ÜZERİNE GÖRÜŞLER.....	131
3.2. MARCUS TULLIUS CICERO' NUN KENDİ YAŞLILIK DÖNEMİ... 138	
3.3. MARCUS TULLIUS CICERO'NUN YAŞLILIK ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ.....	140
3.3.1. Cicero'nun Yaşlılık Üzerine Eseri	140

3.3.2. Cicero'nun Yaşlılık Üzerine Eserinde Ele Aldığı Yaşlılık Hakkındaki	
Düşünceleri	146
SONUÇ	177
KAYNAKÇA.....	181
ÖZET	188
ABSTRACT.....	189

ŞEKİLLER

Şekil 1: Maslow'un İhtiyaçlar Piramidi	12
Şekil 2: Sosyal Gerontoloji	127

KISALTMALAR

A.g.e. : Adı geçen eser

A.g.k. : Adı geçen kaynak

A.g.m. : Adı geçen makale

ev. : Çeviren

Der. : Derleyen

Ed. : Editör

TDK : Türk Dil Kurumu

s. : Sayfa

ss. : Sayfaları – Sayfalar Arası

GİRİŞ

*“Ateş dediğimiz güç nasıl ki odunla beslenirse akıl da
bilgiyle beslenir.”¹¹*

Araştırma alanı ne olursa olsun, herhangi bir bilimsel çalışmanın çıkış noktasını oluşturabilecek bir soru cümlesinin doğacağı iki kaynak bulunduğu düşünülebilir. Buna göre soruya odaklanmış zihnin bir problemle karşılaştığı ya da içinde bulunduğu bir durumu merak ettiği söylenebilir. Her iki durumda da zihin ait olduğu insana hizmet etmeyi amaçlamaktadır. Herhangi bir soru, ister merak duygusundan kaynaklanmış olsun ister sorun çözme davranışının sonucu olarak ortaya çıksın, bir insan edimi olarak insanın kendisinden doğmuştur ve cevap olarak zihne dönmese de, insanın kendisini ya da içinde bulunduğu çevreyi araştırma, anlama çabası olarak insanın varoluşuna sunulmuş bir hizmettir.

İnsan, en genel biçimde, iki ayağı üzerinde dolaşan, sözle anlaşılan, akla ve düşünme ile konuşma yeteneğine sahip olan, bir kültür çevresinde toplum hâlinde yaşayan, evreni bütün olarak kavrayıp bulguları sonucunda değiştirebilen, biçimlendirebilen en gelişmiş canlı varlık¹² olarak tanımlanmaktadır. Sahip olduğu fiziksel ve zihinsel özelliklerini tarif ederek insanı diğer canlı varlıklardan ayıran bu genel ve geniş tanımın ötesinde, insanı içinde bulunduğu bağlarıyla ve sahip olduğu tüm farklılaştırıcı niteliklerinin her biri ile ilişkili olarak tanıtan birçok tanımlama bulunmaktadır. İnsan, örneğin, fiziksel özellikleriyle, maymunlar takımının insangiller familyasından bir memeli türü olarak tanımlanmış ve iki ayağı üzerinde durabilen, beyni çok gelişmiş olan, konuşabilen tek yaratık şeklinde tarif edilmiştir, toplumda yaşama niteliği ile bilinçli, sosyal bir birey olarak açıklanmıştır.¹³

¹¹ İhsan Oktay Anar, *Puslu Kıtalar Atlası*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010

¹² TDK Çevrim İçi Büyük Türkçe Sözlük, İnsan, 30 Haziran 2009;
<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=veritbn&kelimesec=169329>

¹³ A.g.k.

Rasyonel canlı varlık olarak insan üzerine olan bütün tanımlamalar ve bu tanımlamaların kaynağını işaret ettiği, ulaşılabilinen diğer tüm betimlemeler, açıklamalar ile bunlara dair yorumlar, bilgi olmak niteliğini taşımaktadır. Bilgi; öznenin amaçlı yönelimi sonucunda, özneye nesne arasında kurulan ilişkinin ürünü¹⁴ olarak nesnenin öznedeki imgesi, tasarımı, izdüşümüdür.¹⁵ Bu tanımdan da anlaşılabilceği üzere bilgi, öncelikle öznenin nesneye doğru bir yönelimdir ve bilgi ürününü ortaya çıkaracak ilişkide etkin sebep öznenin kendisidir.¹⁶ Bilginin elde edilmesinde bilgiyi ortaya çıkaracak ilişkiyi başlatıp nesneye yönelen etkin öge öznenin kendisi olmakla birlikte, bilginin ortaya çıkış sürecinde öznenin içsel koşullarının daha etkin olduğunu savunan görüşün yanında öznenin nesne ile ilişkisini belirleyen nesnel koşulları daha etkili bulan görüşler de bulunmaktadır.¹⁷

Bilgi elde etme sürecinde ister öznel ister nesnel koşullar baskın olsun, nesnenin öznedeki izdüşümü olarak bilginin her zaman doğru olmak niteliği taşıması beklenmektedir. Buna göre, nesne ile öznenin ilişkisi sonucunda nesnenin öznenin zihninde oluşan imgesi ile nesnenin kendisinin aynı olması beklenmektedir ve bu nesne ile nesnenin öznedeki imgesi arasındaki uygunluk bilginin doğruluğu olarak tanımlanmaktadır. Herhangi bir şekilde doğru olarak nitelenen şeylerin bilgi adını almak durumunda olduğu kabul edilmektedir.¹⁸ Bununla birlikte, bilginin göreliliği görüşüne göre, bilgi, her şekilde, insanın dış dünyası ile olan ilişkisidir ve bilgi olarak nitelenen şey insanın zihninde oluşan tasarımıdır ki, doğal olarak, aslında insanın zihnindeki şey dışında bir şey bilmesi mümkün olmadığından her bilginin insanın zihnine “görelî” olduğu düşünölmek durumundadır.¹⁹

Bilginin “ne”liğine dair her bir tanımlama üzerine yeni tezler ve antitezler ekleyerek bilginin niteliğine yönelik tartışmayı farklı biçimlerde sürdürmek mümkün olmakla birlikte, en temel biçimde, bilginin, insanın bilgisi olmak

¹⁴ Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, 3. Basım, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2000

¹⁵ Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**

¹⁶ Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, 2000; Kadir Çüçen, **Bilgi Felsefesi**, Bursa, Asa Kitabevi, 2001

¹⁷ Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, 2000

¹⁸ Cevizci, **A.g.e.**

¹⁹ Cevizci, **A.g.e.**

niteliğini taşıdığı söylenebilmektedir. Bu durumda, insanın kendinin neliği üzerine ortaya koyduğu açıklamalardan başlayarak tüm bilgi çeşitleri doğruluk ya da yanlışlık nitelikleri ile değerlendirilmekle birlikte bilginin bu doğruluk ya da yanlışlık değerinin ötesinde bir değeri olduğunu kabul etmek mümkündür. İnsanın bilgisi, ister insanın kendi üzerine olsun ister çevresi üzerine, hem insani varlığın kendisine hizmet etmektedir hem de bu varlığın yeterlilikleri ya da sınırlılıkları ile belirlenmekte, ortaya konmaktadır. Bilgi, insanın merak duygusunun giderilmesine ya da sorunlarının çözülmesine hizmet ederken insan tarafından kurulmakta ve bilginin anlamı, değeri, niteliği insanın kendisi ile belirlenmektedir. Bununla birlikte bilginin üreticisi olan insan kendini de bu bilgi ile kurmakta ve yönetmektedir. İnsan ile insanın bilgisi arasında, karşılıklı bir biçimde, inşa edici nitelikte ilişki bulunmaktadır.

İnsanla bilgisi arasındaki karşılıklı yapıcı ilişkinin varlığı, öncelikle, insanı tanımaya, anlamaya başlamanın en önemli yollarından birinin, insanın bilgisini tanımak, anlamak gerektiği olduğunu düşündürmektedir. Bu yapıcı ilişkinin varlığı, ikinci olarak, insanın gelişimine yön verebilmek için bilgisine yön verebilmek gerektiğini düşündürmektedir. Bu doğrultuda, insanı anlamak, değerlendirmek için insanın bilgisini tanımak gerektiğini ve bu doğrultuda insanın kendisini yönetmesini sağlamak için bilgisini yönetmesi gerektiğini savunmak mümkündür.

“Bilgi, süje ile obje arasındaki bağıdır. İki uçlu olan bu bağı bir ucunda süje, öteki ucunda ise obje bulunur. Süje, varolan, birçok özellikleri, işlevleri, eylemleri olan insandır. Obje de yine varolan, birtakım özellikleri olan, türleri ve şekilleri olan varlık dünyasının ya da insan yapıtlarının herhangi bir alanıdır.”²⁰

²⁰ Takiyettin Mengüşoğlu, **Felsefeye Giriş**, 6. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1997, s.48

“Bir yandan insan bütün bilginin, sanatın, tekniğin yaratıcısı, ileticisi, taşıyıcısıdır. Öte yandan bunlar, onun varlığının dayandığı ‘koşullar’dır.”²¹

Bilgi, objeyle nesne arasındaki ilişkinin ürünü olarak tanımlanmakla birlikte temelde özneye ait bir tasarım olduğundan bilginin çeşidi de öznenin nesne ile kurduğu ilişkinin biçimine, öznenin nesneye yöneliminin niteliğine göre belirlenmektedir. Buna göre, insanın özne olarak nesneye yönelimi sonucunda kurulan ve bilgi ürününün amaçlandığı ilişkinin biçimine bağlı olarak ortaya çıkan bilgi türleri gündelik bilgi, dinsel bilgi, sanatsal bilgi, teknik bilgi, bilimsel bilgi ve felsefi bilgi olarak sınıflandırılmaktadır. Gündelik bilgi, insanın doğal ve toplumsal çevresi içinde sürdürdüğü günlük yaşamında kullandığı bilgidir ki bu gündelik bilgi, nesnel bir neden sonuç ilişkisine dayanmayan, sistemsiz olarak elde edilmiş, genelde hayatın kolaylaştırılmasına yarayan genelleme olarak tanımlanmaktadır.²² Dinsel bilgi, özne ile nesne arasındaki bilgi bağının bir inanç sistemi ile temellendirilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır ki bu durumda insanın genel bilgisi, dini inanç sistemine dayanan bilgi olmaktadır ve bu dinsel bilgi mutlak, kesin, değişmez, zorlayıcı bilgidir.²³ Sanatsal bilgi ve teknik bilgi, öznenin nesneye kendi kişisel dürtüleri doğrultusunda yaklaşmasıyla ortaya çıkmaktadır ki sanatsal bilgi insanın estetik merakının ürünü olarak ve teknik bilgi insanın pratik sorunlarına bulduğu çözümler olarak kendini göstermektedir.²⁴ İnsanı tanımak ve yönetmek amacıyla insan bilgisinden yola çıkmanın ve bu doğrultuda ilk çıkarım olarak insanın bilgiyi hem yaratan hem de onu araştıran bir yapıda olduğunu²⁵ söylemenin mümkün olması gibi her bilgi türünün niteliğinden kalkarak o bilgiyi üreten insan hakkında çeşitli çıkarımlarda bulunulabileceğini iddia etmek mümkündür.

²¹ Mengüsoğlu, **A.g.e**, s. 253

²² Çüçen, **Bilgi Felsefesi**

²³ **A.g.e.**

²⁴ **A.g.e.**

²⁵ Mengüsoğlu, **Felsefeye Giriş**

Farklı bilgi türleri aracılığıyla insan üzerine türlü çıkarımlar yapılabilecek olmakla birlikte, bilginin neliğinden yola çıkarak insanı değerlendirmeye çalışan bir akıl yürütmenin bilginin kendisinin de, içeriği kadar değer taşıdığı iki bilgi türünü, bilimsel bilgiyi ve felsefi bilgiyi incelemeyi öncelikli kılması gerektiğini iddia etmek de mümkündür. Bilginin hem pratik değerinin hem de kendisinin önemsendiği düşünce üretme çabalarının tarihi gelişimi içinde insanın bilgisi ile ilişkisinin tarihsel yapısının ve güncel durumunun niteliğinin anlaşılabileceğini düşünmek mümkündür.

“Bilgi, bilimle felsefe arasında ortak olan bir kavramdır; çünkü bilimin de felsefenin de amacı herhangi bir bilgi türünü elde etmektir.”²⁶

“Gerek felsefi bilgi gerekse bilimsel bilgi, ‘varolan’ bir şeyin bilgisidir. Bu bakımdan felsefeyle bilim birleşmektedir.”²⁷

Bilim, dış dünyanın nesnel gerçekliğini ve bu gerçeklikte bulunan olguları konu olarak seçen, tarafsız gözlem ile sistematik deneye dayanan yöntemler aracılığıyla gerçeklikten sonuç çıkarmaya çalışan bir zihinsel etkinlik olarak, konu aldığı nesnel alana yönelik soru ve yargılarla bu alana dair bilgiye ulaşmaya çalışmaktadır.²⁸ Bu bilgi edinmenin, evrenden kaynaklanan ve evreni yansıtan olgusal veriler sayesinde evrendeki düzenin keşfedilmesi ya da evrenden kaynaklanan düzensiz duyu verilerinin, insan tarafından kendi mantıksal düşünmesi ile düzenli hale getirilerek anlaşılmasına çalışılması biçiminde olduğu iddia edilebilmektedir. Bununla birlikte, her şekilde, tutarlı, çelişkisiz olmak bakımından mantıksal ve bireysel farklılıkları aşmak bakımından nesnel olan bu olgusal, genelleyici bilimsel bilgi insanlığın önüne teknoloji olarak çıkan ve faydayı amaçlayan niteliği ile insanın sorunlarından yola çıkmaktadır.

²⁶ A.g.e., s.17

²⁷ A.g.e., s. 19

²⁸ TDK Çevrimiçi Büyük Türkçe Sözlük, 30 Haziran 2009; <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=bilim&ayn=tam>; Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, 2000; Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**

“... bilim doğrudan ancak kendi sınırlı alanına giren ‘objeler’deki, ‘varolan şeyler’deki problemleri araştırır. Bilim problemleri adım adım izleyerek, kuşaktan kuşağa ileterek bu problemleri olanağı olan çözüm şekillerine götürmeye çalışır; bilgisini, kendi sınırlı alanında derinleştirir, geliştirir.”²⁹

Diğer taraftan, bilimsel bilgi, aynı zamanda, insanın merak duygusuyla harekete geçen ve fayda gözetmeyen bir bilme, anlama çabası olarak evreni inceleme edimidir. Bu yönü ile bilim, ürünü bilgi olan, faydayı amaçlayan eylem niteliğini aşmakta ve nesneyi açıklamak için yine nesnenin kendisine yönelen rasyonel düşünmeye dayalı bir süreç olarak da ortaya çıkmaktadır.³⁰

“Bilim, gerçeği ya da doğruyu arama etkinliğidir. ... Ancak aynı tanımı felsefe hatta sanat ve edebiyata da uygulamak olanağı vardır.”³¹

“Fakat hiçbir bilim, ‘bilgi nedir?’ sorusunu sormaz.”³²

“... felsefi söylem ne bilimsel ne sanatsal ne de dinsel bir söylemdir.”³³

Bilim ile felsefe benzerlikler taşımakla beraber birbirlerinden ayrılan etkinliklerdir. Felsefe ile bilim bilgi ortak amacını gütmekle birlikte, felsefenin aradığı bilgi türü ile bilimin aradığı bilgi türü kendilerini, zaman içinde değiştirerek, birbirlerinden farklılaştırarak gelişmişlerdir.

“İnsanın kendisi, onun bilim, felsefe, sanat gibi başarıları ne bugün başlamışlardır ne de donmuş bir durumdadırlar. İnsanın hem kendisi hem de onun başarıları oluş halindedir. Fakat bu oluşun başını

²⁹ Mengüşoğlu, **Felsefeye Giriş**, s. 17

³⁰ Cemal Yıldırım, **Bilim Felsefesi**, 3. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1991; Mengüşoğlu, **Felsefeye Giriş**

³¹ Yıldırım, **Bilim Felsefesi**, ss. 17 – 18

³² Mengüşoğlu, **Felsefeye Giriş**, s. 47

³³ Betül Çotuksöken, **Felsefi Söylem Nedir?**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2000, s. 17

göstermek güçtür; hatta olanaksızdır. Fakat ... bir başlangıç noktası ele almak zorunludur.

Gerçekten böyle ‘kabul edilmiş’ bir başlangıç noktası alınmıştır da. Batı felsefesi ve bilimi için bu başlangıç Thales’tir. Ancak böyle bir başlangıç noktası alınmalıdır ki bu nokta ile zamanımız arasındaki bilginin ‘oluşu’ söz konusu olabilsin.”³⁴

İnsanın, rasyonel varlık olmak niteliği taşıması bakımından, kendisi ve içinde bulunduğu çevre hakkında, varoluşunun en başından beri, soru sormuş olduğunu düşünmek mümkündür. Evrenin ve maddenin yapısı üzerine sorulan soruların ulaşılabilen en eski cevapları ifadelerini doğaüstü güçlere dayanan inanç sistemlerinden kaynaklanan mitoslarda ve dinde bulmuş, kabul edildikleri dönemde sorgulanmaz nitelikte sayılmışlardır. MÖ 6. yy.da, İyonya adı verilen bölgede, “fizikçiler” ya da “doğa filozofları” olarak bilinen düşünürler, maddenin neliği üzerine sordukları sorularla, evrenin maddesini ve yapısını araştırırken, ilk kez, onu doğaüstü güçlerle değil içindeki maddelerle açıklamaya çalışmışlardır.³⁵ İnsan, birincil olarak pratik sorunlarından ikincil olarak salt bilme isteğinin doğurduğu merakından kaynaklanan sorularının cevabını, kendisinin üstünde bir güç aracılığıyla, mitoslarla ya da dinle, açıklamaktan çıkıp kendisini de bir güç, felsefi terimle bir töz, olarak görüp özgürce bulmaya çalıştığında yeni bir düşünce boyutuna geçmiştir.³⁶ İnsanın sorularının cevabını kendisinden yola çıkarak, kendi başına kavraması olarak nitelenebilecek bu düşünme biçimi dünyevi ve doğaldır, insanın “kendine yeterlik” duygusundan doğmuştur. Doğal olayların doğal nedenlerden çıkarıldığı bu yeni yaklaşım özgürdür, bu özgürlükten kaynaklanan eleştirel sorgulama gücüne sahiptir ve soyut kavramlar aracılığıyla teoriye yükselen rasyonel bir düşünmedir. Bilim ya da felsefe, her ne iseler, bu yeni düşünce biçiminde ilk olarak iç içedir, fakat insanlar bu

³⁴ Mengüsoğlu, **Felsefeye Giriş**, ss. 24 – 25

³⁵ **AnaBritannica**, Cilt VIII, Felsefe

³⁶ Selahattin Hilav, “Felsefenin Başlangıcı, Doğu, Korku, Birey”, **YAZKO Felsefe Yazıları**, Sayı 5, ss. 30 – 40

dünyevi ve doğal araştırmalarının kendisi ve yöntemi hakkında sorular sormanın zorunlu olduğunu keşfettiklerinde felsefi düşünce ile bilimsel düşünce ayrışmaya başlamıştır.³⁷

“Felsefe; var olanların varlığı, anlamı ve nedeni üzerine sorularla ortaya çıkmıştır. Önceleri dinin ve söylencenin yanıtladığı bu sorular, eleştirel bir düşüncenin ve gözlemenin konusu yapılıncı felsefe doğmuştur.”³⁸

“Felsefe her şeyi konu edinir; her varolan hangi bağlamda ve boyutta olursa olsun, felsefenin konusu yapılabilir. Ancak, varolan her şeyi konu edinebilmesi, felsefeyi öteki düşünsel etkinliklerden ayrı bir yere koymayı yeterince sağlamaz. ... Felsefe, bütün dikkatini varolanı ‘işte o’ yapan üzerinde yoğunlaştırır.”³⁹

Bu durumda felsefenin en genel tanımının, bilimin en genel tanımı ile benzer olarak, bilgiyi arama niteliğinde ortaya çıktığı söylenebilmektedir fakat felsefe de, bilim gibi, kendisine özgü ilerlemeleri ile diğer düşünme biçimlerinden zaman içinde ayrılmıştır; felsefe, varoluşun başka bir yönüne eğilmesi ve varoluşa farklı bir şekilde soru sorarak onu içermeye çalışması ile özel bir tanıma, yöntemle sahip olmuştur.

Türkçede “felsefe”, İngilizcede “philosophy”, Fransızcada “philosophie” kavramları ile isimlendiren düşünme biçimi ve onun ürünü olan düşünce, sevgi anlamına gelen “philia” ya da aramak, sevmek, istemek anlamlarına gelen “phileo” kelimesi ile bilgi, bilgelik anlamına gelen sophia kelimesinin birleşmesinden oluşan Yunanca “philosophia” kavramı ile ifade edilmektedir. *Felsefe, philosophia, bilgelik sevgisi ve hikmet arayışıdır.*

³⁷ W.T. Jones, **Klasik Düşünce: Batı Felsefesi Tarihi**, I. Cilt, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2006

³⁸ Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**

³⁹ Çotuksöken, **Felsefi Söylem Nedir?**, ss. 58 – 59

Felsefe bir bütün olarak varlığı, evrenin kendisini ve yaşamının tüm yönleriyle birlikte evrenin içindeki insanı ele alıp açıklamaya ve anlamlandırmaya çalışırken bu yöneliminin sonucunda kesin, şüphe duyulmaz, açık ve seçik bir bilgiye ulaşmayı amaçlayan düşünmedir. Bu düşünme eyleminde, felsefe, ilk olarak, hem tüm varlık alanını hem de bunun içinde ele aldığı konuyu en ince ayrıntısına parçalayıp ulaştığı tüm verilerini rasyonel eleştiri süzgecinden geçirerek bunların üzerine düşünür. İkinci olarak, incelenmiş bu parçaları birleştirip genel tanımlama ve ilkelere ulaşip anlamlı, değerli ve amaçlı bir bilgi bütünü elde etmeye çalışır. Felsefe, bu düşünce üretme yöntemi ile eleştirel ve analitik, sentetik işleve sahip olmak niteliklerini kazanmıştır. Analitik ve sentetik bir yöntem ile varolanı en kesin şekilde ortaya koymaya çalışan felsefi düşünce, bu çabasının devamı olarak olması gerekeni de araştırma alanına katmaktadır. Felsefe, olgulardan kaynaklanan gözlem, deney verileriyle düşünmeyi aşmakta ve insanın gördüklerinden yola çıkarak görmediklerini de anlayıp değerlendirmesine olanak sağlayacak biçimde, insanın mantığını, sezgilerini rasyonel araçlar olarak kullanmasına olanak tanıyarak kendi bilgi türünü oluşturmaktadır. Felsefe, analiz ve sentezleri sonucunda bir bilgi elde ederken kendi ürettiği bu bütüncül bilgiden yola çıkarak değer ve amaç taşıyan başka bilgiler de ortaya koyduğundan hem bilgi hem de bilgelik üreten bir düşünce sistemi olarak kendini göstermektedir.

“Bütün bilimlerle, felsefe, sanat ve teknikle uğraşan, onları kendi emek ve zahmeti ile meydana getiren bir varlık varsa o da insandır. İnsanı inceleyen birçok bilim vardır: örneğin, tıp ... biyoloji ... psikoloji ... sosyoloji ...

Fakat tüm bu bilimler, insanın varlık yapısı, kendisinin ne olduğu, onun kosmostaki yeri, onun ‘varlık koşulları’ ve başka canlı varlıklarla olan bağı gibi problemlerle uğraşmamaktadırlar. İşte bütün bu

problem alanlarıyla felsefenin özel olarak uğraşması gerekmektedir.”⁴⁰

Felsefe, en genel biçimde, belirli ortak ilkeler üzerinden ilerleyen bir düşünce biçimi olarak tanımlanmakla birlikte felsefe anlayışı tarih içinde çağdan çağa ve filozoftan filozofa değiştiği için felsefenin kesin bir tanımına ulaşmak kolay değildir.⁴¹ Filozofların, varlığa dair yönelimlerinde, ilgi alanları ve bu alanların içinde araştırılmaya değer gördükleri konular birbirinden farklı olduğundan⁴² farklı kültürlerde, farklı amaçlar ve farklı işlevlerle, farklı somut felsefeler üretilmiştir.⁴³

“Psikoloji, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, tarih, felsefe gibi bilimler aynı fenomeni, yani insan davranışını incelerler.”⁴⁴

Kendini ve içinde bulunup ondan etkilendiği çevresini, anlamaya ve açıklamaya çalışan insanın aslında tüm araştırma ve düşünme yani bilgiye ulaşma çabalarının kendi varlığına hizmet etmek için olduğu söylenebilmektedir. İnsanın elde etmeye çalıştığı bilgi, herhangi bir sorunun çözümüne ulaşmak amacıyla da aransa merak duygusunu gidermek için de aransa insana yarar sağlamaktadır. Hatta bununla birlikte, insanın merak duygusunu gidermek ve kendisini çevresi içinde anlamlandırmak istemesinin onun doğal ihtiyacı olduğunu düşünmek de mümkündür.

1908 – 1970 yılları arasında yaşamış Amerikalı psikolog Abraham Harold Maslow’un geliştirdiği “kendini gerçekleştirme kuramı”na göre insanın istekleri doğuştan gelmektedir ve bu istekler kendi içlerinde bir hiyerarşiye sahiptir.⁴⁵ Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisi görüşü, (sayfa 12 Şekil 1’de görülen) ihtiyaçlar piramidi ile açıklanabilmektedir. Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisine

⁴⁰ Mengüsoğlu, **Felsefeye Giriş**, s. 21

⁴¹ Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, 2000

⁴² **AnaBritannica**, Cilt VIII, Felsefe

⁴³ Ahmet Arslan, **Felsefeye Giriş**, 4. Basım, Ankara, 1999

⁴⁴ Nephane Saran, “**İ.Ü. Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümünün Kuruluşu ve Bölümün Temel Politikası**”, 30 Haziran 2009,

http://www.antropoloji.net/index.php?option=com_content&task=view&id=289&Itemid=0

⁴⁵ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, 2. Basım, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2005

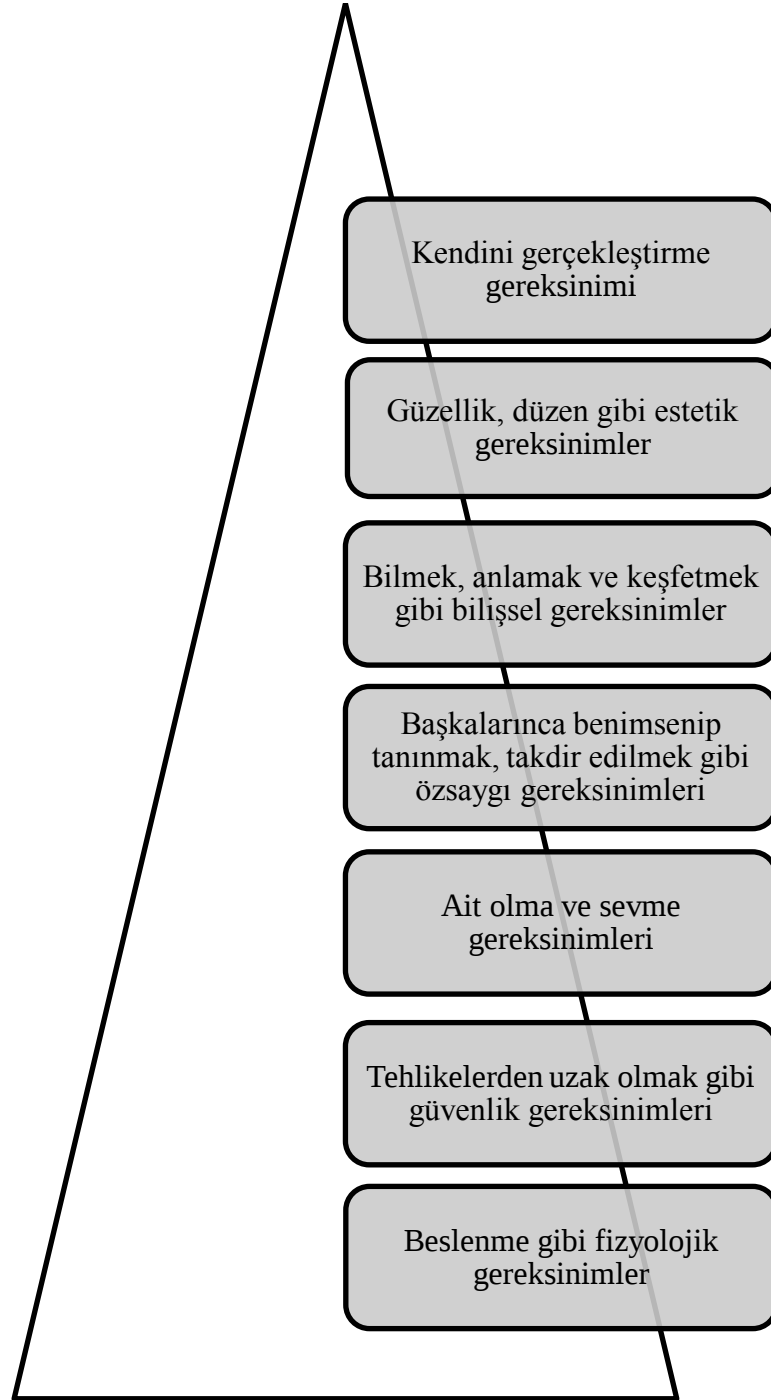
göre insan, öncelikle fizyolojik gereksinimlerini karşılamak ister ve buna göre önce beslenmek, uyumak gibi fiziksel gereksinimlerini gidermeye çalışır. İnsan, ikinci olarak güvende olmak ihtiyacını karşılamaya çalışır ve buna göre tehlikelerden korunmak ister. Fizyolojik gereksinimlerini gidermek ve güvende olmak insanın yaşamını devam ettirebilmek için karşılaması gereken en temel iki ihtiyaçtır. Bu en temel fiziksel ihtiyaçlardan sonra insan, sosyal ihtiyaçlarını gidermeye çalışmaktadır. Buna göre insan, sevmek, sevilmek, ait olmak ve özsaygıya sahip olmak ihtiyacı duyup bu ihtiyaçlarını karşılamaya yönelir. İnsan, daha sonra bilmek, anlamak gibi bilişsel ihtiyaçlarını ve güzelliğin, düzenin içinde olmak gibi estetik ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır. Maslow'a göre tüm bu ihtiyaçların en üstünde ise insanın kendini gerçekleştirme duygusuna ulaşma ihtiyacı bulunmaktadır.⁴⁶

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramı da göz önünde bulundurularak akıl yürütüldüğünde, insanın, fiziksel gereksinimlerini karşılamak için edindiği ve gündelik yaşamda görünür biçimde yarar sağlayan bilginin yanında, bilimsel ve felsefi bilgiye ulaşmak istemesi de gereksinimlerinden biridir. Felsefe kavramının neliği tanımlanırken, felsefenin pratik yarar sağlamak amacından değil merak duygusundan doğduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, Maslow'un da kabul ileri sürdüğü gibi, insanın merak duygusunu gidermek ve zorunlu ihtiyacın üstünde bir anlama ulaşmak istemesi de insanın doğal ihtiyacı olarak görülebileceğinden, felsefenin insana pratik yarara benzer bir yarar sağladığı söylenebilmektedir.

Felsefe tarihi içinde üretilmiş düşünceler, düşünceleri üreten insan varlıklarının sahip olduğu sosyo kültürel ve bireysel farklılıklardan kaynaklanan pek çok değişiklik göstermekle birlikte insanın bu düşünce tarihi içinde yöneldiği konuların, en son incelemede, aynı noktaya vardığını düşünmek de mümkündür. Felsefenin, insanın merak duygusunu tatmin ederek insana yarar sağlamasının yanında, insana daha başka yaşamsal yararlar sağlayabileceğini düşünmek de mümkün olmaktadır. Felsefe

⁴⁶ Atkinson & Atkinson & Hilgard, **Psikolojiye Giriş**, ss. 439 – 440

temelde insanı konu edindiğinden, felsefe aracılığı ile insanın, kendisini “kendini gerçekleştirme duygusuna” ulaştırabilecek yaşam tahlilleri yapmasının mümkün olabileceği iddia edilebilmektedir.

Şekil 1: Maslow'un İhtiyaçlar Piramidi⁴⁷

⁴⁷ Atkinson & Atkinson & Hilgard, **Psikolojiye Giriş**

İnsan, felsefi bilgi içinde, kendisini, bir bütün olarak çevresi içinde eylemleri ile birlikte ele alınıp anlaşılmaya çalışılırken en basit biçimiyle, usu olan, bir yandan hayvanlar alanının bir üyesi, türü öte yandan onu aşan bir canlı varlık olarak açıklanmıştır ki bu canlı varlık dik yürüyen, ellerini kullanan, beyni özel bir biçimde gelişmiş olan, özelleşmiş organları olmayan, çevresini değiştirebilen, dünyaya ve evrene açık olan, konuşan ve yaratıcı düşünme yeteneği olan, deney dünyasını aşabilen, kendinin ve evrenin bilincine varmış olan, eylemlerinden sorumlu olan varlıktır.⁴⁸

“... bilim ve felsefe, birer insan başarısı olarak insan için, onun problemlerini ele almak, işlemek içindir çünkü insan problemleri ile dünya problemleri, varlık problemleri iç içe olan, birbirleriyle kenetlenen problemlerdir.”⁴⁹

İnsan varlığını temel düşünme nesnesi yaparak felsefi çözümlemeler ve açıklamalar ile somut yaşamı ve gerçeklik içindeki yeri bakımından insanın özünü ve özünün kuruluşunu anlamaya çalışan felsefe dalı insan felsefesi olarak belirtilmektedir. İnsan varlığının bir felsefesi olmak savı ile ortaya çıkan insan felsefesi, bütün felsefi sorular insanın ne olduğunun sorgulanmasına vardığından bütün felsefi sorgulamaların kaynağı ve felsefenin bütünü olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁰ İnsan üzerine bir felsefe olarak yaşama felsefesi ise, rasyonalizmin ve olguculuğun akla üstünlük veren doğrultularına karşılık, doğal verilmişliği ve tarihselliği içinde somut yaşamın araştırılmasına ağırlık veren, insanın anlamı, değeri, ereği ve doğru yaşaması üzerine düşünülmesinden gelen fikirlerden oluşmaktadır.⁵¹ İnsan, yaşamının tüm yönleriyle birlikte bu düşünmenin merkezindedir.

İnsan, felsefi düşünce içinde biyolojik ve psişik bir bütün olarak ele alınmaktadır. Biyolojik ve psişik bir bütün olarak insan hem doğal çevresi ile

⁴⁸ Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**

⁴⁹ Mengüsoğlu, **Felsefeye Giriş**, s.11

⁵⁰ Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**

⁵¹ **A.g.e.**

hem de kendi varlık alanıyla yani kendi düşündükleri, ürettikleri ile çevrilmiştir. Doğal olarak insan hakkında bir fikre varabilmek için insanı doğal ve üretilmiş çevresi içindeki bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü insan ortaya koyduğu tüm başarılarını bir bütün olarak ortaya koymuştur.⁵² İnsan üzerine düşünülürken, insanın salt insan olarak sahip olduğu özellikler ile insan olarak var olduktan sonra kendini geliştirmesi ve kurmasıyla elde ettiği özelliklerinin birleşiminden oluşan bir yapı olduğu kabul edilmelidir. İnsanın hem doğuştan getirdiği belirli özsel insani niteliklere hem de doğal ve sosyal ortamında kendine eklediği özelliklere sahip olduğu düşündüren gözlemler de bulunmaktadır. İnsan aklını konu alan bilimsel çalışmalar aracılığı ile de bu gözlemlere örnek vermek mümkündür.

“Psikolog Paul Ekman, 40 yıl önce, Yeni Gine’de dış dünyadan kopuk bir yaşam süren Fore halkına, Amerikalıların çeşitli duygularını dışa vuran fotoğrafları gösterdi. Fore halkının çoğu üyesi, daha önce hiç Batılı bir yüzle karşılaşmadıkları halde öfke, mutluluk, üzüntü, iğrenme, korku ve şaşkınlık (ki bu son ikisini ayırt etmek zordur) ifadelerini hemen tanımladılar. Ekman aynı deneyin tersini de yaptı: Fore yüzlerini Batılılara gösterdiğinde duygular yine hatasız biçimde anlaşıldı.

...

Ekman’a göre, sağlık ve refahımızı etkileyeceğine inandığımız durumlarla bizi çabucak baş etmeye hazırlamak için geliştirilmiş bu altı duygu (ve küçümse) evrensel. Bazı duygusal tetikleyiciler de öyle. Örneğin görüş alanımızın bir anda kapanması korkuyu tetikler. Ancak duygusal tetikleyicilerin çoğu sonradan öğrenilir. Yeni biçilmiş çimlerin kokusu, çocukluğunda yaz

⁵² Mengüsoğlu, **Felsefeye Giriş**

aylarını kırdan geçiren biriyle, uzun saatler bir çiftlikte çalışmaya zorlanmış birine farklı duyguları çağırıştırır.”⁵³

Doğuştan belirli nitelikler getiren insanın doğduktan sonra çeşitli özellikler kazanmaya yatkın olarak var olduğunu düşünmek mümkündür. İnsanın, özsel olarak, içinde bulunduğu doğal ve toplumsal çevreyle birlikte değişme kapasitesine sahip olduğu düşünülebilmektedir.

“1990’ların başlarında, Pascual – Leone ve meslektaşları, Braille alfabesini söktükçe, okuyan parmaktan gelen bilgiye tepki veren somatosensoriyel korteks bölgelerinin oldukça büyüdüğünü gözler önüne serdi. ... Duyarlılık kazanan parmaktan gelen bilgi, sadece somatosensoriyel korteksi değil, görsel korteksin bazı bölümlerini de harekete geçitiyordu.

...

Pascual – Leone, görme engeli olmayan insanların gözlerini beş gün boyunca bağlayarak bu düşüncüyü sınıyor. İki gün gibi kısa bir süre sonra, fMRI taramaları, bu kişilerin parmaklarıyla belli görevler yerine getirdiklerinde, hatta ses tonlarına ya da sözcüklere kulak kesildiklerinde, görsel kortekslerindeki etkinlikte olağanüstü bir artış gösterdiklerini ortaya koydu.”⁵⁴

İnsanın sahip olduğu doğal uyum kapasitesi aracılığıyla hem toplumsal hem çevresel uyaranlar içinde kendini yeniden oluşturabilmesine pek çok örnek bulmak vermek mümkündür. İnsan belirli özelliklerini doğuştan getirmekle birlikte bir yılandan korkmayı ya da sosyal bir çevreden ayrılırken oradaki insanlara bir biçimde veda etmeyi öğrenmektedir. İnsanın bu sosyal öğrenmelerinde, kendini bu biçimlendirmesinde, araç kendi kurduğu bilgisidir.

⁵³ **National Geographic**, Mart 2005, James Shreeve, “Akıl”, s. 85

⁵⁴ **A.g.k.**, ss. 92 – 93

“İnsan bilgisi yüzyılların, sayısız insanların emek ve zahmetlerinin bir ürünü olduğuna göre, bu sayısız insanların ortaya koydukları bu bilginin bir sürekliliği var mıdır? Yoksa burada insanların düşünmesi gelişigüzel, rastgele mi hareket ediyor?”⁵⁵

İnsan ile bilgisinin karşılıklı yapıcı ilişkisi, insanın kendini bilgi aracılığı ile kurmasını sağlarken doğal olarak insanın bilgiyi gereksinimine uygun olarak geliştirmesine ve böylece bilginin insanileşmesine sebep olmuştur. Bilgi, felsefe içinde aranan özsel anlamının dışında toplumsal ve zamansal bir niteliğe sahip olmuştur. Bu durumda bilgiyi üreten zihinlerin bireysel, yönelimsel farklılığının dışında zihinleri etkileyen toplumsal ve zamansal farklılıklar da zihinlerin ortaya koyduğu bilginin içeriğini değiştirmektedir. Bu bakış açısıyla felsefenin tam bir tanımına ulaşamaması ve birçok felsefi yaklaşımın üretilmiş olması daha fazla anlam kazanmaktadır. Aynı şekilde merak duygusundan doğan ve merak duygusunu tatmin ederek insana hizmet eden felsefi düşünmenin yeni anlamlar, amaçlar kazanarak değişmeye devam edip insana yeni yararlar sağlayabileceğini düşünmek mümkündür. İnsanın bilgi ve anlam ürettiği araştırma ve düşünce alanlarının üretim biçimlerinin ya da ürünlerinin niteliğinin değişebileceği fakat üretimin farklı biçimlerde de olsa, insanın yeni ihtiyacına ya da merakına uygun olarak devam edebileceği düşünülebilmektedir.

İnsan hem de kendisi hem de içinde bulunduğu fiziksel ve sosyal çevre üzerine bilgi üretmekte, bu bilgi aracılığı ile hem kendini hem de çevresini değiştirmekte ve geliştirmektedir. İnsan bilgisinin gelişiminin incelenmesinde, insan bilgisinin ilerlemesinin zorunlu bir niteliği ya da bir yönü olup olmadığı sorusunu farklı akıl yürütmeler içinde tartışma konusu yapmak mümkündür. Aynı şekilde, niteliksel açıdan, insan bilgisinin ilerleyişinin, kesintili mi olduğu yoksa süreklilik mi taşıdığı da, genel olarak, tartışma konusu yapılabilmektedir.⁵⁶ Bununla birlikte, bu akıl yürütme içinde bilginin, hangi

⁵⁵ Mengüşoğlu, **Felsefeye Giriş**, ss. 25 – 26

⁵⁶ **A.g.e.**

yöne olursa olsun, insan varlığı ile ilişkili ilerlemeye sahip olduğu kabul edilmektedir. Bilgi ile insanın gelişimi paraleldir ve insan ile bilgi karşılıklı olarak birbirlerini geliştirmektedirler. Bilgi, insana bağlı olarak ortaya çıktığı için insanın hem sahip olduğu biyolojik varlığı tarafından hem de içinde bulunduğu dönem, kültür ve toplum tarafından biçimlendirilmektedir. İnsan, her dönemde, kendini ve içinde bulunduğu durumu, anlamaya çalışıp bu şekilde bilgi üretmektedir. Bu nedenle, insanın hem kendisi hem de fiziksel, sosyal çevresi değiştikçe hem bilgisinin hem de bilgisini araştırdığı, ortaya koyduğu alanların ilerleme biçiminin değişmesini beklemek mümkündür. Güncel dönemde, felsefi düşünmenin yükleneceği yeni anlamların da insan yaşamının yeni görünümü ile ilişkili olduğu söylenebilmektedir.

“... felsefe ile bilim, felsefe ile hayat arasında sıkı bir bağ vardır. Çünkü felsefe de, bilim de varlık dünyasında belli bir yeri olan insanın çeşitli eylemlerinden birisidir.”⁵⁷

Doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkisi içinde edindiği bilgisi içinde kendini var eden ve hem kendisini hem de bilgisini var olmaya devam ettikçe yeniden üretip sürekli inceleme, araştırma, anlama, değerlendirme durumunda olan insan içinde bulunduğu güncel durumu da “bilgi toplumu” kavramı ile açıklamaya çalışmaktadır. Bilgi toplumu, toplumun ekonomik, siyasi ve sosyal yapılanma biçiminde temel olarak bilginin belirleyici unsur olarak yer alması durumu ile tanımlanabilmektedir.⁵⁸ Bazı düşünürlerce Batı toplumunun ilerlemesinin, Batı düşüncesinin evriminin içinde bulunulan zamanda ulaştığı aşama olarak da görülen⁵⁹ bilgi toplumunda, toplumun temel kurumları bilgi aracılığı ile kurulduğundan, bilgi sosyal değişimin

⁵⁷ A.g.e., s. 52

⁵⁸ Ahmet Çelik, “Bilgi Toplumu Üzerine Bazı Notlar”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, 1998, ss. 53 – 59

⁵⁹ Çelik, “Bilgi Toplumu Üzerine Bazı Notlar”; İsmail Doğan, “Bilgi Toplumu: Uzun İnce Bir Yol”, **Ankara Üniversitesi Dergiler Veritabanı**, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/495/5832.pdf>, 15 Haziran 2009

belirleyicisidir⁶⁰ ve sosyal rol ile statüler, bilgi aracılığı ile belirlenmektedir.⁶¹ Sosyal dünya bilgi ile inşa edilmektedir.

Bilgi toplumunda toplumsal düzenin bilgi üzerine kurulması, toplumsal açıdan bilgi üretiminin nesne üretiminin önüne geçmesine ve dolayısıyla bireysel açıdan bireylerin bilgi, beceri ve yetenekleri aracılığı ile toplumsal üretime katılmasına neden olmuştur. Bireylerin yaşam standartlarının toplumsal yaşama katılımlarının derecesine ve biçimine bağlı olarak belirlendiği düşünüldüğünde, bilgi toplumunda bireylerin toplumsal refahtan pay alma ölçütü bireylerin sahip olduğu bilgi düzeyi olarak ortaya çıkmaktadır. Bilgi toplumunda bilgi, hem toplumsal hem de bireysel yaşamın merkezi olduğundan bilgi üretimi ve dolayısıyla bireylerin öğrenmesi sürekli olmak durumundadır. Yine bilgi toplumunda bilgi, hem toplumsal hem de bireysel yaşamın merkezi olduğundan bilgi iktidar kaynağı olarak da ortaya çıkmaktadır. Bu durumda bilgi toplumunda bilgi, bireylerin temel ihtiyacı olarak kendini gösterecek ve bilgi toplumunu ortaya çıkaran kültür tarafından üretilip evrensel olarak geçerliliğe sahip olan en doğru, en geçerli, en yararlı bilgiye sahip olmak bireyler arasında bir rekabete sebep olacaktır.⁶²

“Birey açısından ise, bilgi ile yaşamayı öğrenme, demokrasi değerleriyle bütünleşme, tahlil, sentez, araştırıcılık, girişimcilik, nesnellik, yaratıcı düşünce, sorun çözme, karar verme, etkili konuşma, rapor hazırlama ve sunma, bilgi ve beceri gibi vasıfları gerektirecektir.”⁶³

“Görünen o ki, ‘bu çağa uygun bilgi, eğitim ve becerilere sahip olamayan bireyler yalnızca bu yeteneklerinin eksikliği dolayısıyla refahtan pay

⁶⁰ Çelik, “Bilgi Toplumu Üzerine Bazı Notlar”

⁶¹ Doğan, “Bilgi Toplumu: Uzun İnce Bir Yol”

⁶² Doğan, “Bilgi Toplumu: Uzun İnce Bir Yol”; İsmail Doğan, “Bilginin Toplumsallığı Sorunu”, **Ankara Üniversitesi Dergiler Veritabanı**, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/490/5749.pdf>, 15 Haziran 2009

⁶³ Doğan, “Bilgi Toplumu: Uzun İnce Bir Yol”

almamakla kalmayacak ...' aynı zamanda ait oldukları toplum hayatına tam katılma şansına da sahip olamayacaklardır.”⁶⁴

Bilgi toplumunda bilgi, hem toplumsal hem de bireysel açıdan yaşam kaynağı olduğundan bireyler açısından temel yaşam becerilerinden biri bilgi ile yaşamayı öğrenebilmektir.⁶⁵ Bu durumda bilgi toplumunda bilgiye ulaşabilmek, toplumun bireylerinin temel gereksinimi olarak ve dolayısıyla bilgi toplumu bireylerinin bilgiye erişimini sağlayacak toplumsal yapıyı oluşturmak, toplumsal sorumluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bilgi toplumunun toplumsal sorumluluğunun gerekli iletişimin sağlanması sayesinde niceliksel olarak en fazla sayıdaki bilginin bireylere iletilmesi olarak belirlenmesine paralel biçimde bilgi toplumunun bireyleri açısından anlamlandırılmış doğru bilgiyi amaç doğrultusunda seçip kullanabilme temel becerisini kazanmaya çalışmak bireyin kendisi açısından yarar sağlayan eylem olarak ve dolayısıyla bilgi toplumu bireyinin sorumluluğu olarak ortaya çıkmaktadır. Bir toplumun tam anlamıyla bilgili bir toplum olması için bilginin üretiminin ve iletiminin niceliksel olarak artmasından öte bilginin niteliksel olarak değerlendirilmiş olması gerekmektedir.⁶⁶

Bilgi toplumunda bireylere anlamlandırılmış ve bir içeriğe sahip mesaj iletilmektedir ve bu anlamlı mesajı gerçek bir bilgi olarak algılayabilmek, diğer anlamlı mesajlarla ilişkilendirebilmek, bir amaç doğrultusunda kullanabilmek ya da geliştirebilmek bireylerin edimleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bilgi toplumunda bireyler okuryazar olmaktan öte bilgi okuryazarı olmaları oranında yaşama katılım sağlayabilmektedirler. Böylece bilgi toplumu bireylerinin faydaya ulaşmalarının, yolu bilgi bombardımanı karşısında durumlarına uygun doğru bilgiyi seçerek amaçlarına uygun olarak kullanmalarından geçmektedir. Bireylerin sahip olması gereken bu bilgi,

⁶⁴ A.g.m.

⁶⁵ A.g.m.

⁶⁶ Bülent Yılmaz, "Bilgi Toplumu": Eleştirel Bir Yaklaşım, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, 1998, ss.

anlamlandırma yeteneği yani bilgi üzerine çok yönlü bir düşünme gerektirmektedir.

Kendilerine hazır verilen cevapları kabul etmeyen, içinde bulundukları çevreyle birlikte kendilerini sorgulayan ve bu şekilde doğruluğundan şüphe duymadıkları cevaplara ulaşmaya çalışan zihinlerin eylem alanı olarak felsefe insanın varlığı, anlamı, değeri, amacı gibi kavramlar üzerinden, insanın kendini ve çevresini anlama ve anlamlandırma çabasının en eski ürünlerinden biridir. İnsanın bilgi ve anlam aradığı tüm düşünce alanlarının zaman içinde insanla beraber değişmesi gibi güncel dönemde felsefenin eleştirel bakışının yeni bir görev üstlenebilmesi mümkündür. Felsefeyi, insanın merak duygusu bilgi toplumunun bilgisini eleştirmek ve insana yararlı hale getirmek üzere kullanabileceği bir araç olarak kullanabilmek mümkündür. Bilimsel bilginin neredeyse sınırsızca genişlediği ve iletildiği bir dönemde bilim dallarının ürettiği bilgilerin analiz edilebilmesi ve bu bilgilerin insanın yaşamsal amacına uygun yararlı bir birleşimine ulaşılabilmesi felsefenin derinlikli düşünme biçiminin üretebileceği bir sonuçtur. Yaşamın bizzat kendisini tanımlayan onlarca kültürel söylem doğdukları ve yaşadıkları topraklardan çok uzaklara ulaştığında bu kültürel söylemleri toplumun mevcut kültürel söylemleri ile doğru ve yararlı biçimde harmanlayabilmek felsefenin sağlayabileceği bir faydadır. Bireysel yaşam deneyimlerinin zaman ve mekân sınırına takılmadan her yere ulaşabildiği bir dönemde insanların kendi yaşamlarını hem diğerlerinden anlam çıkararak hem de özgürce deneyimleyebilmesi de felsefi düşüncenin getireceği inceleyicilik, seçicilik ile mümkün olabilmektedir. Felsefe, pek çok farklı araştırma ve anlamaya sahip çıkmış bir düşünme alanı olarak insana, yaşamının her alanında ve her anında, bilgiye niteliksel bir seçicilikle sahip olma yetisini kazandırma ve sahip olduğu bilgiyi kişisel ve toplumsal faydası için yine niteliksel bir analizle kullanma becerisini sağlama görevini üstlenebilecek güce sahiptir.

İnsan yaşamında, temel amacı fayda sağlamak olmayan ve insanın özünden kaynaklanan, temelde haz ve kendini gerçekleştirme amacı güden etkinlikler bile fayda sağlayabilmektedir. Tek yaprak kağıttan, kağıdı

kesmeden ya da yırtmadan ve yapıştırıcı kullanmadan sadece onu katlayarak çeşitli canlı ve cansız figürler oluşturularak yapılan Japon kâğıt katlama sanatı origami, en az altı yüz yıllık bir geçmişe dayanan bir gelenek olarak özel günlerde hediyelerin gösterişli kâğıt zarflarda paketlemelerine ve hediyeler verilirken şans getirmesi için yapılan küçük gemi, turna motiflerine dayanmaktadır. Origami sanatı ile üretilmiş basit temel objelerden karmaşık objelere gidildikçe origaminin bir matematik ürünü olduğunu da görmek mümkündür. Çünkü tek bir kağıda, bir amaç doğrultusunda en fazla katlamayı sığdırmak matematik hesaplamaları ve geometrik düşünmeyi gerektirmektedir. Origami sanatı, teknolojinin her gün yeni bir icatla geliştiği dönemde mühendislerin de düşünme yönteminde yararlandıkları bir alandır. Örneğin, hava yastığını yer tasarrufu yaparak direksiyon panelinin ardına, kırış kırış sıkışık durmasındansa, sistemli bir şekilde açılacak biçimde tek bir tipte toplamak isteyen bir otomobil firması ünlü bir origami ustasından bunu yapmasını istemiştir. Bunun gibi, origami sanatçıları, kâğıt figürlerinin yanında, bir sonda aracılığı ile hastanın organına kapalı halde indirilip organda açılan bir kalp implantı tasarlamış ya da 100 metre çapında uzay teleskobu merceklerinin optik özellikleri bozulmadan açılıp katlanabilmesi ve sorunsuzca taşınabilmesini sağlayan çözümler geliştirmişlerdir.⁶⁷ İnsanın bilgisi ve yeteneği geliştikçe bu yeteneklerin arasında ilişki kurabilmesi insanın mantık ve sentez yeteneğine işaret etmekte ve zihinsel gelişmenin bir basamağı olmaktadır.

Bunun gibi felsefe de fayda için doğmamış olmakla birlikte, zaman ilerledikçe felsefenin yerini bilimin aldığını, felsefenin artık fayda sağlayabilme değerine sahip olamayacağı ya da haz vermekten öte bir işlev gerçekleştiremeyeceği düşünülmemelidir.

“ Tarih içinde insanoğlunun akıl yolu ile evreni anlama çabası çok gerilere uzanır. Bilimlerin ortaya çıkışı ise çok yenidir. Başlangıçta, şimdi çeşitli adlar

⁶⁷ GEO, Nisan, 2009, Jens Schröder, “Katlama Dahileri”, ss. 104 – 117

altında var olan bütün bilimler felsefenin kapsamı içinde yer almıştı. ... fizik, kimya, biyoloji, psikoloji, sosyoloji gibi çalışmaların felsefeden koparak bilimsel kimlik kazandıkları görülür. O halde şöyle bir soru karşımıza çıkmaktadır: Felsefe devam edecek mi, edecekse görevi nedir?

Felsefe elbette yaşamını sürdürecektir.

... felsefenin işlevi, insanoğluna pratik bir çıkar ya da yarar sağlama değil, olsa olsa onun bilme, anlama ve gerçeği görme merakını gidermedir.”⁶⁸

Bilginin her alanda neredeyse sonsuzca genişlediği ve bilimlerin gittikçe mikro alanlarda çalıştığı bir dönemde, şüphe duyulmayan, açık, özümsemiş bilgi olma niteliği ile düşünüldüğünde felsefenin, tarihinde ortaya koyduğu büyük sistemleri tekrar yaratması zor görünmektedir. Bununla birlikte şüphe duyulmayan, açık, özümsemiş bilgi olma niteliği yanında felsefe “daima yolda olma” olarak düşünüldüğünde sürekli olarak bilginin üretildiği ve iletildiği yeni dünyada, düşünme ve bilme tarlalarının en önemli çapası olma görevini felsefenin üstlenebileceği iddia edilebilmektedir.

“Felsefe, insanın bilgi konusu haline getirdiği her şeyi kendine konu edinebilir. ... felsefe hem her türlü varolanı konu ediniyor hem de varolanlar arasındaki ilişkileri, diğer bilgisel etkinliklerin oluşumunu da açıklayabilecek biçimde ele alıyor. Bu bağlamda felsefe artık alanlararası oluyor.”⁶⁹

Sanattan bile fayda sağlayabilecek durumda olan insanın, özellikle modern ya da belki postmodern denilen dönemde, felsefi düşünme aracılığı ile sağlayabileceği tüm faydaları görmesi ve felsefeyi bu faydalar

⁶⁸ Yıldırım, **Bilim Felsefesi**, ss. 27 – 28 – 29

⁶⁹ Çotuksöken, **Felsefi Söylem Nedir?**, s. 25

doğrultusunda kullanması istenmekle birlikte felsefe yapmanın sadece fayda sağlamak amacını gütmesi gerektiği de söylenemez, söylenmemelidir. Bilimin sağladığı teknolojinin, çoğu kez etkisi öngörülemez keşifler ya da icatlarla, insan yaşamını hızı hayal edilemez bir şekilde değiştirdiği ve her geçen gün gelişerek insan yaşamına fayda sağladığı göz önünde bulundurulduğunda dahi bilimin de sadece fayda amacı ile hareket etmesi gerektiği ileri sürülmemelidir.

“Evrım biyoloğu Andrew Parker, Avustralya kırsalında ... kızgın kızıl kumların üzerinde diz çöküyor ve ‘dikenli şeytan’ın (Moloch horridus) sağ arka bacağını su kabının içine batırıyor. ... Üstü sivri dikenlerle kaplı da olsa kertenkelenin boyu sadece iki santim.

... öyle etkileyici ve kendinden emin ki Parker’ı büyülüyor. ‘Bakın, bakın!’ diye haykırıyor heyecanla. ‘Sırtı su içinde kaldı!’ Gerçekten de 30 saniye sonra kaptaki su, kertenkelenin bacakları boyunca ilerleyip, dikenli derisi üzerinde ısıldıyor. Birkaç saniye içinde su ağzına ulaşıyor ve kertenkele halinden memnun ağzını şırıltıya başlıyor. Bu kertenkele kelimenin tam anlamıyla ayaklarıyla su içiyor.

Dikenli şeytandan öğrendikleri şeyler ... su biriktirme teknolojisini daha iyi hale getirebilir.”⁷⁰

Kurak bölgelerde suyunu toplamak için kendini geliştirmiş ve özelleştirmiş bir dikenli şeytanı, kurak bölgelerde insanların hayatını kurtarabilecek gelişmiş bir su toplama cihazı yapmak için örnek olarak kullanma yaklaşımı, doğadaki tasarımların, mühendislik, madde bilimi, tıp ve diğer alanlardaki problemleri çözmek için örnek alındığı biyobenzetim mühendisliği alanındaki

⁷⁰ **National Geographic**, Nisan, 2008, Tom Mueller, “BİYOBENZETİM doğanın tasarımı”, ss. 131 – 140

çalışmaların bir örneğidir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Güvelerin gözündeki yansımayı önleyici doku incelenmiş ve bu araştırma sonucundan elde edilen veriler daha parlak cep telefonu, televizyon ve bilgisayar ekranının yapımında kullanılmıştır. Varşova'daki bir müzede sergilenen 45 milyon yıllık bir sineğin gözlerinde ışığın yansımalarını azaltan mikroskobik yivler olduğu fark edildiğinde bu güneş panellerinde kullanılmıştır. Japon tıp teknolojileri araştırmacıları sinir uyarımını en aza indiren kenarlarında minik tırtıkları olan sivrisinek iğnelerine benzeyen deri altı iğneleri kullanabileceğini keşfederek acıyı azaltmayı başarmışlardır. Türbülans yaratmadan suyun akışını sağlayan diş benzeri pullardan oluşan köpekbalığı derisi ile köpekbalığının hızı arasında ilişki olduğu keşfedildiğinde bu veriden yola çıkılarak hazırlanan mayolar biyolojiden esinlenen ve insanın faydasına yönelik ürün üretiminin en popüler örnekleri olmuşlardır.⁷¹

“İngiltere’de düzenlenen Dünya Kısa Kulvar Yüzme Şampiyonası’nda 5 gün içinde 18 dünya rekoru kırılması spor dünyasında yeni bir tartışma başlattı. Çünkü şampiyonada kırılan rekorların biri hariç hepsinde ... köpekbalığı derisinden esinlenen yeni mayo LZR Racer kullanılmıştı. İki yıl önce Şanghay’daki şampiyonada ise kırılan rekor sayısı üçte kalmıştı. Mayoyu giyen sporcuların kırdıkları toplam rekor sayısı ise 36’yı buldu.”⁷²

“NASA tarafından geliştirilen LZR Racer adlı sürtünmeyi azaltan 700 dolarlık özel mayo, Olimpiyatlar’ın yüzme dalında 3 günde 9 dünya rekoru kırılmasına olanak sağladı.”⁷³

⁷¹ A.g.k.

⁷² Net Haber, 16 Nisan 2008; <http://www.nethaber.com/Spor/61174/Bu-mayoyu-giyen-yuzuculer-rekor-kirar-oldu>,

⁷³ Çevrimiçi Vatan Gazetesi, 13 Ağustos 2008; http://haber.gazetevatan.com/Rekorun_sirri_mayoda_193427_5/193427/5/Spor

Biyobenzetim alanındaki çalışmaların en ilgi çekici örneklerinden biri gekolar üzerinde yapılan çalışmalardır. Bir kertenkele türü olan tokay gekosu dokunulduğunda kuru ve düz hissi uyandıran ve yapışık olmayan fakat yüzeye moleküler düzeyde yapışan spatula uçlu kılların olduğu parmakları olan ayaklarıyla herhangi bir yüzeye tutunabilme konusunda olağanüstü bir yeteneğe sahiptir. Gekolar herhangi bir yüzeyde rahat ve hızlı yürüyebilmelerini, yüzeyle etkileşime geçen ve milimetrik dokunuş sağlayabilen ve bu nedenle de yüzeye çok iyi tutunabilen fakat aynı zamanda çok hızlı bir şekilde yüzeyi bırakabilen yüzeyi tutması mı bırakması mı gerektiğini ayağın basma yönüne göre ayarlayan ayak yapısına sahip olmakla birlikte tüm parmakları boyunca vücut ağırlığını eşit olarak yayan dallanmış tendonlara da sahiptir.⁷⁴ Biyobenzetim mühendisleri, gelecekte, gekoların tüm sırlarını keşfedecek olan araştırmalar sayesinde, gekonun özelliklerine sahip olan yapay bir prototipini yapmayı ve örneğin deprem olduğunda göçük altına bu makinelerle inmeyi hayal etmektedirler.

“ Aristoteles, İÖ dördüncü yüzyılda, gekonun nasıl ‘bir ağacın üzerinde her şekilde, baş aşağı olsa bile, aşağı ve yukarı doğru koşuşturduğunu’ sorguladığından beri, insanoğlu gekonun nasıl yerçekimine karşı gelircesine hareket ettiğini merak ediyor.”⁷⁵

İnsanlar kendilerine fayda sağlayan tüm alanlarda, fayda gütmek amacının dışında bir eylemde bulunmazlarsa bu onların düşünce üreme kısırlığına yakalanmalarına ve belki de özlerinden, insan olmanın anlamında uzağa düşmelerine neden olabilir. İnsan merak duygusunu ve bu duygusundan doğan eylemleri ertelememelidir. İnsanın bilgisinin bu kadar geliştiği bir dönemde hangi bilginin ne zaman fayda sağlayabileceğini de kestirmek güçtür.

⁷⁴ **National Geographic**, “BİYOBENZETİM doğanın tasarımı”, ss. 126 – 149

⁷⁵ **A.g.k.**, s. 141

“Sokrates’e göre felsefe ... özgür insanların her konu hakkında yaptıkları her türden araştırma biçimidir.”⁷⁶

Felsefe, kendisini felsefe yapan sebeplerden biri olan merak duygusundan uzaklaşmalıdır ve sadece faydaya yönelmelidir denmemelidir. Bununla birlikte, insanın bilgisinin sınırsızca geliştiği bir dönemde insanın bu bilgiyi sınırsızca kullanabilmesini sağlayacak bakış açısına felsefenin sürekli devam eden merak duygusu ya da şüphe edilmeyecek bilgi sevgisi ile ulaşılabilineceği göz önünde tutulmalıdır.

Bilgiye ulaşmanın amaç olduğu araştırmalarda her zaman yanılgı mümkün olduğundan, felsefenin, deney ya da akıl aracılığı ile açık ve seçik olarak doğruluğuna ulaşılammış bilgiye yönelttiği eleştirel bakışın bilginin güvenilirliğini artırmasını beklemek mümkündür.

“Antik ‘Yunan heykelleri’ ya da ‘kabartmaları’ ile ‘renk’ kelimeleri aynı cümle içinde kullanıldığında pek çok kişi tarafından önce biraz garipseniyor. Çoğumuz bu heykellerin yapıldığı malzemenin yani mermerin renginde olduğunu zannederiz. ... Ancak gerçek böyle değil. Antik Yunan’da ve Roma’da heykeller doğanın elverdiği tüm renklerde boyanmış cıvı cıvı görünümlüydüler.

...

... Michelangelo’ya göre, mermerin beyazı, entelektüellik ve tinsellik barındırıyordu. O zaman, Antik çağlarda rengin kullanılmadığı düşünülüyordu ama tabii bu bir yanılgıydı. Ve metafizik bir tarafı olan bu yanılgı üzerine yeni bir anlayış inşa edildi. Sonra tertemiz bembeyaz mermerin temsil ettiği tinsel ... üzerine

⁷⁶ Çüçen, **Bilgi Felsefesi**, s. 15

Avrupa'nın geçmişi oturtuldu. Yunan felsefesi, Yunan demokrasisi, Yunanlıların devlete ilişkin tezleri hep bu resimle bağdaştırıldı. Avrupa'yı belirleyen bu kavramlar, bir bakıma ikonografik olarak mermerin beyazıyla temsil edildi.

...

... Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul şubesi arkeologlarından Dr. Richard Posamentir, antik heykellerin renkli olduklarının artık genel kabul gördüğü 1980'li yıllara kadar, arkeolojik kazılardan müzelere getirilen eserlerin önce bir güzel yıkanıp beyazlatıldığını belirtiyor. Bu nedenle gün yüzüne çıkarılışı eskiye dayanan ve pek çok müzede sergilenen heykellerin birçoğunda renk taraması yapmak artık neredeyse imkânsız.

...

... Atina akropolündeki çömlekçi heykelinin, Atinalı bir halk kızına ait olduğu sanılıyordu. Oysa Brinkmann ve ekibi, heykelin üzerindeki renkli ayrıntıları fark ettiklerinde, kızın üzerinde daha önce kimsenin karşılaşmadığı türden çok değerli bir elbise ortaya çıkmıştı. Üzerindeki desenler ve hayvan motiflerinden anlaşıldı ki bu heykel sıradan bir Atinalı kızın değil, av tanrıçası Artemis'in heykeliydi.”⁷⁷

İnsan yaşamının biçimlendirilmesinde büyük etkisi olan bilginin hem doğru kullanıldığında sağladığı faydaların önemi hem de doğruluk değerinin değişebilir nitelikte olduğu gerçeği göz önünde tutulduğunda bireylerin bilgiye sahip olurken çok yönlü farkındalık durumunda olması gerektiği düşünülmektedir. İnsan, kendini, yaşamını, bilgisini iyi tanımalı, doğru

⁷⁷ GEO, 2008/6, Haluk Kalafat, “Renkli Tanrılar”, ss. 38 – 50

anlamalıdır. Bu bütüncül bakış açısını felsefenin sağlaması mümkündür. Örneğin, 1533 ile 1592 yılları arasında yaşamış, genel olarak septisizmi savunan ve insana genel olarak hoşgörülü bir bakış açısıyla yaklaşan Rönesans düşünürü Montaigne'e⁷⁸ göre gerçek bir düşünür bilgiyi gerektiğinde amacına uygun olarak kullanabilen ve gerektiğinde bu bilgiyi eleştirebilen kişidir.⁷⁹ İnsan tarafından üretilen tüm bilgiler insana yol gösterebilmekle birlikte felsefe, insana, hem tüm bağlarının bütünü olarak o bağların üstünde bir insan varlığı olarak anlamını bulma yolu gösterebilmekte hem de bağlarının içindeki insana bu bağları anlama gücü verebilmektedir.

“Felsefe tarihinden biz ne bekliyoruz ve ne beklemeliyiz?”⁸⁰

Felsefi düşünce biçimi, insana, kendini bağlarının içinde ve ötesinde anlama, değerlendirme gücü sunarken üretilmiş felsefi düşünceler hem bizzat kendileri felsefi düşünce biçiminin üretilmesine katkı yapmış düşüncelerdir hem de insanın felsefi düşünce yetisini ve bu yetinin sağladığı gücü kazanabilmesi için örnek oluşturmak değeri taşımaktadırlar. Felsefi düşünme yeteneğine sahip olabilmenin bir adımı olarak felsefe tarihi içinde daha önce üretilmiş görüşleri incelemek gerekmektedir.

“... daha önceki bilimsel ve felsefi düşünceleri bilmek, hem geçmişten yararlanmak hem de onları şimdiki bilgiye bağlayarak şimdiki anlamak, bilgimizi ilerletmek, geliştirmek bakımından çok önemlidir.”⁸¹

“İnsan ... göçüp giden insan toplumlarının başarılarını da araştırıyor. ... kültür adını verdiğimiz insan başarılarını inceleyip kendi yaptıklarına bağlıyor. İnsan, geçmiş ulusların başarılarından yararlanıyor;

⁷⁸ Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, 2000

⁷⁹ Alain de Bottom, **Felsefenin Tesellisi**, 8. Baskı, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2008

⁸⁰ Mengüşoğlu, **Felsefeye Giriş**, s. 306

⁸¹ **A.g.e.**, s. 25

onları yeni baştan ele alıyor, anlam verip değerlendiriyor.”⁸²

“... felsefeci de kendi çağındaki problemlerin düzeyinden hareket ederek geçmiş yüzyıllara inmeli ve oradan da tekrar kendi çağına dönmelidir.”⁸³

Bununla birlikte felsefi düşüncenin sağlayacağı yararlardan faydalanmanın sadece felsefe tarihi bilmek ile başarılabilirliğini düşünmek de eksik bir düşüncedir ve bir bilimle ya da bir düşünce ile uğraşmanın bu uğraştan bir fikir edinilebildiği ölçüde anlamlı olabileceği düşünülmelidir.⁸⁴ Bu bakış açısıyla, yine Montaigne, bilgeliğin bilgi sahibi olmak arasında fark olduğunu ve bilgeliğin bilgi hamallığı olmadığını düşünmektedir.

“Aristoteles, Plato ve Heraclitus’u okumayı reddederek değil, onların güçlü oldukları noktaları takdir ederken bir yandan da zayıf olduğu noktaları eleştirerek, kendisinden önce ortaya atılmış bütün düşüncelerden şüphe ederek büyük bir düşünür olmuştu.”⁸⁵

“‘Cicero şöyle demişti’, ‘Platon ahlak konusunda şunu der’ ya da ‘Aristoteles’in *ipsissima verba*’sı şunlardır’ demeyi hepimiz biliriz. Peki, bizim söyleyecek neyimiz var? Hangi yargılara varıyoruz? Ne yapıyoruz? Bir papağan da bizim kadar konuşabilir.”⁸⁶

“Marcus Tullius Cicero’nun Düşüncesinde Yaşlılık Kavramının İncelenmesi” başlığını taşıyan çalışma, bir düşünürün belli bir kavram üzerine olan görüşlerini sergilemeye çalışan bir niteliğe sahip olmakla birlikte, tüm bu düşünce örneklerinin ve düşünce örnekleri aracılığıyla yapılmış akıl

⁸² A.g.e., s. 261

⁸³ A.g.e., s. 307

⁸⁴ Bottom, **Felsefenin Tesellisi**, ss. 141 – 207

⁸⁵ Bottom, **Felsefenin Tesellisi**, s. 200’den Montaigne, **Denemeler**

⁸⁶ A.g.e., s. 203

yürütmelerin ışığında, en temelde, insanı anlama ve anlamlandırma çabası taşıyan bir sorgulamaya kaynaklık edebilmesi amacını taşımaktadır. “Marcus Tullius Cicero’nun Düşüncesinde Yaşlılık Kavramının İncelenmesi” başlıklı çalışmanın ana konusu Cicero’nun, insanın yaşlılık dönemi üzerine olan görüşleridir fakat bu ana konu üzerinden Cicero’nun kimliği ve yaşlılığın neliği de kısaca görülmeye çalışılmıştır.

Cicero’nun yaşlığa bakışı üzerine bir inceleme yapmanın ilk amacı insanı tanıyıp anlamakta ve bu şekilde ona yaşamında seçebileceği yönler sunmakta felsefi düşünme biçiminin aracı kılınabileceğini ortaya konmuş fikirler üzerinden görebilmektir. İnsanı anlamak, değerlendirmek yolunda felsefenin yeri, önemi ve insan yaşamını anlama, ona yön verme ya da onu kolaylaştırma niteliğinin bir düşünür ve bir kavram aracılığıyla felsefe tarihi içinde görülebilmesinin bu çalışma aracılığı ile mümkün olması amaçlanmaktadır. İnsanı felsefe ile tanımada ve gündelik yaşamdaki en basit örneklerinden başlayarak insanın sorunlarını çözmede, felsefenin aracılığını sağlama denemesinde, “felsefe ile insan, felsefe ile insan eylemleri, insan başarıları arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu”⁸⁷, “felsefecinin kendi çağındaki sorunları ele alırken geçmiş yüzyıllara inmesi ve oradan da tekrar kendi çağına dönmesi gerektiği”⁸⁸, “felsefenin kendi tarihi ile olan ilintisinin yararlanma şeklinde ortaya çıkabileceği”⁸⁹ fikirleri temel çıkış noktaları olmuştur.

“Toplumsal bir varlık olarak insanın birbirinden farklı pek çok yönü vardır. Bir başka deyişle insan, çok disiplinli bir biçimde incelenmesi gereken bir varlıktır. Biyolojik, psikolojik, ruhsal, sosyolojik, ekonomik ve tıbbi yönleri ilk akla gelenlerdir.”⁹⁰

⁸⁷ Mengüsoğlu, **Felsefeye Giriş**, s. 9

⁸⁸ **Age**, s. 9

⁸⁹ **Age**, s. 307

⁹⁰ Ayşe Canatan, **Sosyal Yönleriyle Yaşlılık**, Ankara, Palme Yayıncılık, 2008, s. 13

Çalışmanın temel amacı insanın kendisi tanımak, anlamak ve değerlendirmek olmakla birlikte, insan çok yönlü bir bütün olduğundan, çalışmanın insan üzerine olan bu en temel amacını gerçekleştirmek aslında hem tüm insanlık tarihini hem de bireysel insan yaşamının tümünü kapsayıp sürekli devam eden bir eylemdir. Bu nedenle anlaşılmış ve üzerinde düşünülmüş bir yaşamın önemi ile yaşamı tanıyarak ve değerlendirerek yaşamının faydaları üzerine fikir vermesi istenen bu çalışma Cicero'nun insan yaşamının yaşlılık dönemini ele alan düşünmesiyle sınırlandırılmıştır.

Cicero, felsefeyi günlük hayatta kullanmanın önemini vurgulayan, insanlara hayatlarının her döneminde felsefenin liderliğini izlemelerini öğütleyen ve kendi hayatındaki zor zamanlarında da felsefeye yaslanan bir düşünürdür ve bizzat bu nedenlerle, felsefe tarihinden yol gösterici kişi olarak seçilmiştir.

İnsan üzerine olan incelemelerin çok geniş olması gibi insan yaşamının uzun yıllar yaşanmışlığın getirdiği yaşlanmışlık dönemini ifade eden yaşlılık kavramının incelenmesi de çok yönlüdür. İnsanın yaşlılık dönemine ait bir incelemenin insanın pek çok özelliğine dayanılarak yapılması mümkün olduğundan yaşlılık kavramını sosyoloji, psikoloji, tıp gibi çalışma alanlarında araştırmak mümkündür.⁹¹ Bununla birlikte yaşamı felsefi düşünme biçimi aracılığıyla anlamlandıran bir zihnin yaşlılık döneminin üzerinde özellikle durmak isteyeceğini de düşünmek mümkündür. Yaşlılık, bir insanın tüm hayatına yukarıdan bakabildiği bir doruk noktası olarak kişinin hem kendi yaşamının muhasebesini yapabildiği hem de tüm yaşama dair çıkarımlarda bulunabildiği bir düşünce dönemi olarak görülebilmektedir. Diğer taraftan, felsefenin tüm yaşamın değerine yöneldiğinin farkında olmakla birlikte, bir insanın yaşlılık döneminin insan yaşamına getirdiği değişikliklerin ve bu dönemin taşıdığı niteliklerin bilgi, ahlak ve insan felsefeleri alanında tartışabilecek olduğunu söylemek de mümkündür.

⁹¹ A.g.e.

İnsanların birbirleri üzerindeki etkilerinin biçimi değiştiğinden bu etkinin azaldığı kanısı doğmuş olsa da sayısı artan ve sınırları genişleyen insanlar topluluğunun birbirlerinin dolaylı etki alanı dışında yaşama imkânları gittikçe daha da azaldığından insanın salt kendi zihniyle baş başa kalarak düşünme olanağı da azalmıştır denilebilir. Hem insanı onun çevresi ve edimleri ile birlikte anlamaya yönelik merak duygusundan hem de bu insanın sorunlarını tanıma, çözme yolunda ilerleme kaygısından doğan ve bu çalışmanın ortaya çıkmasına neden olan sorular vardır. Bu sorular, insanı sosyal varoluşu içinde, toplumunun üyesi olan bir birey olarak yaşamının farklı dönemlerinde kendini nasıl anlayabileceğine ve anlamlandırabileceğine, yaşamının farklı dönemlerinde kendine nasıl yön verebileceğine, insanın bu çabasında felsefenin araç olarak nasıl bir yere sahip olabileceğine yönelik sorulardır.

Bu çalışmanın kuramsal yaklaşımı, sosyal inşa kuramının gerçekliğin sosyal olarak inşa edilmiş olduğu savı ile felsefenin paranteze alma yöntemi ve insanı ontik bir bütün olarak gören ontolojik antropoloji yaklaşımının birleştirilmesi gerektiği düşüncesini destekleyen bir yaklaşımdır. İnsanın ürettiği düşünceler, insanın hem salt insan olmasının hem de diğer insanlarla bir toplum içinde yaşan bir birey olmasının oluşturduğu birlikteliğin ürünüdür. İnsan, insan olmasından kaynaklanan, varlığının her parçasına anlam yükleme isteğinin itkisiyle düşünce üretir. Bununla birlikte, insanın düşünce ekinleri toplumsal yanı tarafından yönlendirilir. İnsan tüm bu ikilemlerini kapsayan bir bütün olarak var olur ve düşünce üretir. Örneğin, Cicero, tüm eylemlerinin amacı olan yaşamını ve yaşamının anlamını bedeninin yaşlanmasına karşı korumak istemiştir. Anlam arayışının geçip giden yıllara karşı koymasını istemiştir. Bununla birlikte, kendisi bir toplumun üyesidir ve yaşlılık dönemini, toplumun normlarına uygun bir değer yükleme ile sunmak istemiştir.

Merak duygusunun tatmin edilmesiyle ortaya çıkan bilişsel ve insani haz dışında felsefenin insana sağlayabileceği bir yarar olmadığı düşüncesiyle, felsefenin insan yaşamına katabileceği değerlerin ve insana sunduğu imkânların yeteri kadar fark edilemediğini söylemek mümkündür. Felsefe,

günümüzde ve ülkemizde, kendisinden gerektiğinde faydalanılamayan bir alan durumundadır. Bu çalışma, felsefenin en temel yaşamsal sorunlarda bile insana yardımcı olabileceği iddiasıyla özellikle ülkemizde felsefenin anlaşılabilmesi ve bu nedenle değersiz bulunması durumunu ortadan kaldırmaya yönelik katkı yapmayı amaçlamaktadır.

“Zamanımızın insanı artık soyutlanmış olmaktan kurtulmuştur çünkü çağımızın sosyal birlikleri arasındaki ilişkiyi, iletişimi kolaylaştıran teknik araçlar böyle bir soyutlamaya engeldir.

.....

Bilim ve felsefenin, milletlerarası ortak problemler yanında, onların yapıldığı memleketin problemlerine eğilmesi de şarttır.”⁹²

“Felsefe sözcüğünü işitir işitmez birçok insanın ilk tepkisi, biraz da alaycı bir dille felsefenin hiçbir işe yaramadığını söylemek olur.”⁹³

Bu çalışmanın araştırma sürecinde karşılaşılan kavramların kullanılma biçimlerindeki farklılıklar bu konu üzerinde de düşünülmesini sağlamıştır. Böylece, kavramlar üzerinden ilerleyen bir düşünce üretme biçimi olarak felsefenin kavramsal kullanımların açıklığına ihtiyaç duyması gibi ürününü bilgi olarak sunan tüm araştırma alanlarının da düşüncenin berraklığını sağlanmak açısından kavramların apaçıklığına ve birliğine ihtiyaç duyacağı sonucuna varılmıştır. Örneğin, Roma tarihi ve medeniyeti üzerinde bilgi veren kaynaklarda, Roma’ya özgü bazı kurum ya da görevlere dair kavramlar Türkçeleştirilerek kullanılmıştır fakat bazı durumlarda farklı kaynaklar aynı Latince kavramı farklı şekilde Türkçeleştirerek aktarmışlardır; örneğin bir Roma idari makamını ifade eden Latince *aedilis* kavramı bazı kaynaklarda

⁹² Mengüşoğlu, **Felsefeye Giriş**, ss. 10 – 11

⁹³ Ahmet Cevizci, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, 3. Basım, İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999

edil olarak *aedil* olarak yazılmıştır. Kavramsal kullanımların bu tür farklılıkları, bu konuya ait kavramlarla yeni tanışan bir zihin için, araştırmalarda yavaşlatıcı bir unsur olmuştur. Bu nedenle, Türk dilinin ait olduğu medeniyetten kaynaklanmamış veya bu medeniyete hiç yerleşmemiş nitelik ya da durumları tanımlayan kavramların Türkçeleştirilmesinin, bu kavramlar kullanıma açık olmadığından, Türk diline katkı sağlamaktan öte kavram fazlalığı oluşturduğu fikrine sahip olunmuştur. Böylece, bu çalışmada da ulaşılabildiği kadarıyla kavramların özgün halinin kullanılmasına gayret edilmesine yol açmıştır.

Bununla birlikte, Türkçede karşılığı olan yabancı kelimelerin gereksiz kullanımından olabildiğince kaçınılan bu çalışmada eş anlamlı kelime grupları söz konusu olduğunda, kullanımların tümü Türkçede yaygın olsa da, bütünlüğün sağlanması için aynı kökten gelen kelime grupları kullanılmaya gayret edilmiştir. Fakat hatip, hitabet, söylev, retorik gibi tümü anlaşılır ve yaygın olan kelimeler söz konusu olduğunda bütünlüğü sağlamak için “hatip – hitabe – hitabet” kavram grubunun kullanılması uygun olsa da hitabe kavramının felsefi literatürde sık kullanılmadığı bununla birlikte retorik kavramının felsefi literatür içinde pek çok anlam taşıyacak biçimde sıkça kullanıldığı göz önüne alındığında köken olarak bütünlük sağlamayan fakat anlam bakımından grup oluşturan “hatip – söylev – retorik” kavramlarının bir arada kullanılması gerekmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAŞLILIK

1.1. YAŞAM VE YAŞ, YAŞLANMA, YAŞLILIK KAVRAMLARI

Yaşam, fizik alanında, bir temel parçacığın oluşu ile yok oluşu arasında geçen ortalama süre olarak tanımlanmaktadır. Fizik evren içinde yalnızca canlı varlıklar temel alındığında, yaşam, canlı varlığın doğumu ile ölümü arasında kalan süreyi⁹⁴ ve varlıkların doğuşlarından ölümlerine dek uzanan bu süre içindeki her türden olayların bütünü ifade etmektedir ki bu anlamda yaşam, belli bir zaman sınırı içinde yaşanmış olan bedensel, ruhsal, tinsel olayların toplamıdır.⁹⁵ Varlıkların doğumları ile ölümleri arasında kalan belli bir süre içinde metabolizma, büyüme, üreme gibi işlevsel etkinlikleri yerine getirip çevreye yanıt ve uyum göstermesi durumlarının tümü yaşamı kapsamaktadır.⁹⁶

Canlı varlıkların yaşam süreleri, doğumlarından başlayarak ölümüne kadar yıl birimi ile ölçülmekte ve buna da yaş denmektedir.⁹⁷ Yaşamına doğumla başlayan, genelde her canlı varlık, özelde insan, insanın zamanı ölçmek için icat ettiği ölçü birimi olan yılın ölçüt olarak kabul edilmesiyle her yıl bir yaş almakta, yaş sahibi olmakta yani yaşlanmaktadır. Yılların ölçü birimi alındığı biçimi ile kronolojik yaş, söz konusu canlı varlığın türüne özgü yaşam süresini, insan tarafından icat edilen ölçü birimi aracılığıyla, insana anlaşılır ve tanınır kılmaktadır. Canlı varlıkların yaşamları, var oldukları andan itibaren, aslında onların bir biçimde yaşlanmaları, türlerine özgü yaşam sürelerini doldurmalarıdır. Bu bakış açısıyla, yaşam bir süreçtir, yaşlanmak bu sürecin zaman bazında ilerlemesidir ve yaş yaşam sürecinin ilerlemesinin anlaşılır, zamansal ifadesidir. Yaşam, yaş ve yaşlanmak

⁹⁴ TDK Çevrim İçi Büyük Türkçe Sözlük, Yaşam, 05.10.2009;
<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=ya%FEam&ayn=tam>

⁹⁵ Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü

⁹⁶ AnaBritannica, 1989, Cilt XXII, s. 316

⁹⁷ TDK Çevrim İçi Büyük Türkçe Sözlük, Yaş, 05.10.2009;
<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=ya%FE&ayn=tam>

kavramlarının en temel tanımları ışığında yaşlılık kavramının da yaş sahibi olmuş olmak durumu olarak tanımlanabileceğini düşünmek mümkündür.

Bununla birlikte, yaşam ve yaş kavramlarının temel tanımları anlamlarını korumaya devam etmekle beraber, yaşlanmak ve yaşlılık kavramları bu ilk ve basit tanımlarının ötesinde de anlamlara sahiptir. Örneğin, genel olarak herhangi bir canlı varlığın özel olarak insanın var olduğu andan itibaren geçirdiği tüm süre yaşlanmak kavramıyla ifade edilmemekte ve canlı varlıkların ilk yaşam süreçleri, yaşamlarındaki ilk dönemler gelişim kavramı ile anlatılmaktadır. Yaşlılık kelimesi, özel bir kavram olarak, genelde tüm canlı varlıkların ve özelde canlı bir varlık olarak insanın, doğumundan sonra ilk olarak fiziksel varlığının kapasitesini geliştirdiği gelişim döneminin, ikinci olarak da bu fiziksel varlığından en çok verim aldığı üretkenlik döneminin ardından gelen üçüncü dönem olarak fiziksel varlığın gerilemesi, bozulması ile belirlenip ölümle sonlanan bir dönemi ifade etmektedir.⁹⁸ Yaşlanmak, yaşlılık dönemini belirleyen gerilemelerin, bozulmaların ortaya çıktığı ve söz konusu canlı varlığın fiziksel varlığının yok oluşu ile sonuçlanan bir süreçtir.

Canlı varlıkların bireysel durumlarının belirgin olarak değiştiği özel bir dönemi ifade eden yaşlılık kavramı, fizik evrendeki canlı varlıkların tümünü içine alacak biçimde, genel ifadelerle tanımlanabiliyor olmakla birlikte, elbette, insan için kendi yaşlanması ve yaşlılık dönemi, özel bir çalışma alanı içinde ayrıntılı olarak incelenmeyi ve çok yönlü olarak açıklanmayı gerektirmektedir. Bu nedenle, fiziksel ve sosyal varlığı içinde karmaşık bir bütün olan insan, kendi yaşlılığını, yaşlılık bilimi alanında ve sahip olduğu tüm farklı yönlerini, özelliklerini dikkate alarak anlamayıp açıklamaya çalışmıştır.

⁹⁸ Ayşe Canatan, **Sosyal Yönleriyle Yaşlılık**, Ankara, Pegem Yayınları, 2008, s. 13

1.2. GERONTOLOJİ

Gerontoloji ya da diğer adıyla yaşlılık bilimi, insanın yaşlanma sürecini, yaşlılık dönemini ve yaşlı insanı inceleyen bilim dalıdır.⁹⁹ Fiziksel ve sosyal bir varlık olarak insanın yaşlanma süreci ve yaşlılığı, insanın fiziksel ve sosyal yapısının nitelikleri ile ilişkili olarak, gerontoloji içinde incelenmektedir. İnsan varlığı, bağları ile belirlendiğinden, insanın yaşlılığı ancak sahip olduğu tüm nitelikleri ile açık şekilde anlaşılabilir ve bu nedenle gerontoloji, yaşlılığı insanın bütün yönleriyle ilişkili olarak incelemektedir.¹⁰⁰ Gerontoloji, insanın yaşlılığını, insanın hem fiziksel hem sosyal bir varlık olması açısından araştırmaktadır ve gerontoloji, insanı her yönüyle araştırdığından geniş, disiplinler arası bir çalışma alanıdır.

“Gerontoloji hem fen bilimleri hem de sosyal bilimleri ilgilendiren bir alandır.”¹⁰¹

Sosyal gerontoloji, gerontolojinin alt dalı olarak, insanın yaşlılığını, insanın sosyal bir varlık olması açısından incelemektedir. İnsanın sosyal bir varlık olması açısından yaşlılığının anlamı ve insan yaşlılığının sosyal alanlardaki etkileri, insanın sosyal varlığını ve kurduğu sosyal yapıyı farklı açılardan inceleyen disiplinler tarafından, sosyal gerontoloji içinde anlamlandırılmakta, açıklanmakta ve değerlendirilmektedir. Sosyal gerontoloji yaşlılığı iki yönlü olarak ele aldığından sosyal gerontoloji içinde yaşlılık hem bireysel hem sosyal açılardan ele alınmakta ve hem yaşlılığın birey üzerindeki etkileri hem de toplum üzerindeki etkileri incelenmektedir.¹⁰²

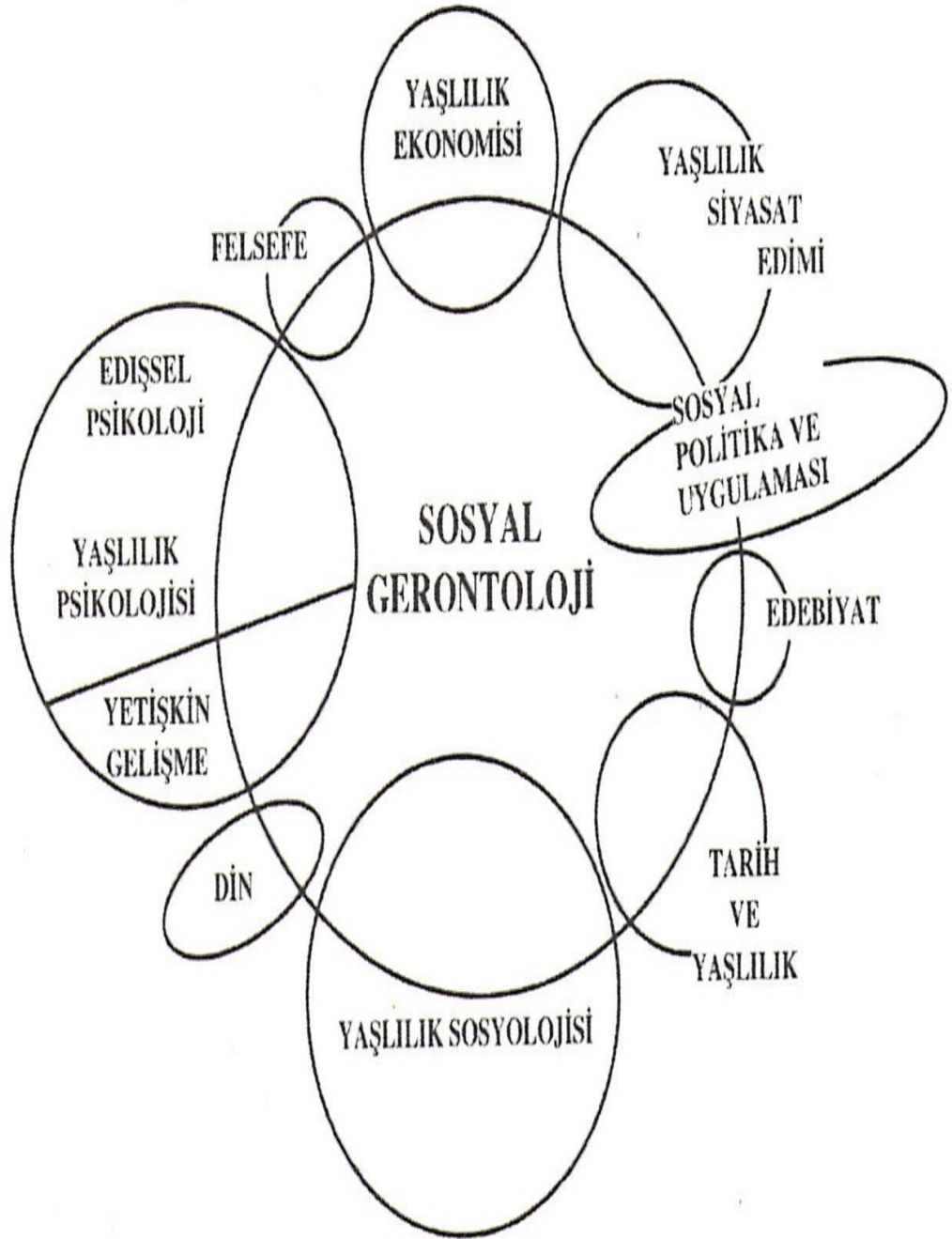
⁹⁹ Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**

¹⁰⁰ Canatan, **Sosyal Yönleriyle Yaşlılık**, s. 16 - 18

¹⁰¹ **A.g.e.**, s.18

¹⁰² Canatan, **Sosyal Yönleriyle Yaşlılık**, ss. 18 – 20; Aylin Görgün Baran, “Yaşlılık Sosyolojisi”, **Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım Sorunlar Çözümler**, Ed. Velittin Kalinkara, Ankara, Odak Yayınları, 2003, ss. 35 – 57

¹⁰² Canatan, **Sosyal Yönleriyle Yaşlılık**, s. 13

Şekil 2: Sosyal Gerontoloji¹⁰³

¹⁰³ Görgün Baran, “Yaşlılık Sosyolojisi”

“Yaşlılık” ile “yaşlanmak” kavramlarının kavramsal olarak tartışılmaya başlanması 20.yy.a tarihlenmektedir ve gerontoloji içinde ele alındığı biçimiyle yaşlılık, “yeni” ve “genç” bir olgu olarak görülmektedir. 19. ve 20.yy.dan önce gerontoloji içinde kullanılan güncel anlamıyla bir yaşlılık olgusundan söz etmek mümkün görülmemektedir.¹⁰⁴ Gerontoloji içinde tanımlandığı biçimiyle yaşlılık kavramının çok yeni olmasının sebebini insan yaşamının tarihsel süreci içindeki değişimlerde bulmak mümkündür. İnsan ömrü 19.yy.da uzamaya başlamıştır ve “yaşlanmak” 20.yy.da endüstri devrimiyle gelen değişmelerin etkisiyle genel ve toplumsal bir durum olarak ortaya çıkmıştır. İnsanın yaşlılığını araştıran bir çalışma alanı olarak gerontoloji de, 20.yy.ın ikinci yarısında ortaya çıkmış bir disiplindir.

“Amerika’da, 1945’te Gerontoloji Derneği çok disiplinli bir örgüt olarak kurulmuştur. Aynı yıl Amerikan Psikoloji Derneğinin ‘Yetişkin Gelişimi ve Yaşlanma’ alt bölümü de kurulmuştur. ... 1972’de Amerikan Sosyoloji Derneği, nihayet 30 yıl sonra, bir alt bölüm kurmuştur.”¹⁰⁵

İnsanın yaşlılık dönemini araştıran gerontolojinin, yaşlılık biliminin ortaya çıkmasının sebebi, insan ömrünün gittikçe uzayıp dünya üzerinde hem gittikçe daha çok yaşlı insan olması hem de bu yaşlı insanların sayısının daha da çok artmasının beklenmesi¹⁰⁶ ve böylece pek çok insanın yaşlandıkları ya da yaşlanacakları gerçeği ile yüz yüze kalmış olmasıdır.¹⁰⁷

“... şu andaki yetişkinler, yaşlılığa ilişkin sorunların farkında olarak, kendi gelecekleri konusunda, diğer bir ifade ile yaşlanacakları gerçeğini göz önünde tutarak, sosyal politikalarını geliştirmek ve yaşlılıkta yaşam

¹⁰⁴ İsmail Tufan, **Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık Sosyolojik Yaşlanma**, İstanbul, Aykırı Yayıncılık, 2002, s. 158

¹⁰⁵ Canatan, **Sosyal Yönleriyle Yaşlılık**

¹⁰⁶ **A.g.e.**

¹⁰⁷ Görgün Baran, “Yaşlılık Sosyolojisi”

kalitesini artırmak amacıyla şu anda daha çok çaba harcamaktadırlar.”¹⁰⁸

“Kırk yaşımdayken kendimi öbür kadınlar gibi bir kadın görüyordum. Kadınlığın genel sorunları benim özel şartlarımdan geçiyordu. ... Yaşım altmışa gelince de kendimi artık yaşlılar arasında görmeye başladım. Onların sorunları benim sorunlarım oldu.”¹⁰⁹

1.3. GERONTOLOJİK ÇALIŞMALAR İÇİNDE YAŞLILIK KAVRAMI

1.3.1. İnsanın Fiziksel Varlığı Açısından Yaşlılık

Yaşlanmak kavramı, bilimsel çalışmalar içinde, en genel biçimiyle, bir türün istisnasız bütün canlılarında görülen ve türe özgü belirli bir dönem içinde kaçınılmaz şekilde ölümle sonuçlanan fizyolojik bir süreç olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁰ Biyolojik açıdan yaşlanmak, geri dönüşü olmayan, tüm canlılarda görülen, canlının sahip olduğu bütün işlevlerde azalmaya sebep olan ve evrensel bir süreçtir. Bu evrensel süreçte, canlı organizmada, zamanın ilerlemesiyle, molekül, hücre, doku, organ ve sistemler düzeyinde geriye dönüşü olmayan yapısal ve fonksiyonel bozulmalar ortaya çıkmaktadır.¹¹¹

Bir türün bireylerinde görülen her bozulma ve gerileme, yaşlanma ya da yaşlılık olarak tanımlanmakta olmayıp herhangi bir türdeki bir değişimin yaşlılık olarak tanımlanabilmesi için bu değişimde belirli ölçütlerin aranması gerekmektedir. Biyolojik yaşlanmanın ölçütleri evrensellik, ilerleyicilik, içtengelirlik ve zararlılıktır.

¹⁰⁸ A.g.m.

¹⁰⁹ Simone de Beauvoir, **Yaşlılık İlk Çağı**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1970, s.

¹¹⁰ Melek Kalkan, “Yaşlılık: Tanımı, Sınıflandırılması ve Genel Bilgiler”, **Psikolojik Sosyal ve Bedensel Açısından Yaşlılık**, Ed. Kurtman Ersanlı – Melek Kalkan, Ankara, Pegem Yayınları, 2008, ss. 1 – 17

¹¹¹ Gülten Karadeniz & Özden Dedeli, “Yaşlılık Dönemi Fiziksel Özellikleri”, **Psikolojik Sosyal ve Bedensel Açısından Yaşlılık**, Ed. Kurtman Ersanlı – Melek Kalkan, Ankara, Pegem Yayınları, 2008, ss. 19 – 38

Evrensellik ölçütüne göre, yaşla gelen bir değişmenin yaşlanmak olarak görülebilmesi için söz konusu değişmenin bir türün bütün bireylerinde görülmesi gerekmektedir. İçtengelirlik ölçütüne göre, organizmanın bozulmasına yol açan ve yaşla açığa çıkan değişme canlının kendi yapısı gereği ortaya çıkmalıdır. İlerleyicilik ölçütü, yaşlanmanın bir anda ortaya çıkan bir olay olmayıp birikimli olarak devam eden bir sürecin sonucu olmasını gerektiğini ifade eden ölçüttür. Zararlılık ölçütü ise, yaşlanmanın organizmanın tüm yapı ve aktivitelerinde meydana gelen bozulmaya dikkat çekmektedir.¹¹²

“Örneğin, kanser evrensel olmadığı için yaşlanma kriteri olarak kabul edilemez.”¹¹³

“Örneğin radyoaktif veya kozmik ışınların alınması ile ortaya çıkan genetik hasarlar, uzun ömürlü tüm canlılarda meydana gelir. Bu şekilde meydana gelen hasarlar evrenseldir. Fakat sistem için intrinsik değildir.”¹¹⁴

“Örneğin moleküler düzeydeki bir değişme, hücrelerde yavaş olarak işlevsizliğe yol açıyor. Bu süreçte doku, organ ve organ sistemlerinin çalışmasında, nihayet organizmanın davranışlarında ve çalışmasında değişmeye neden oluyor.”¹¹⁵

Buna göre, bir canlıda meydana gelen herhangi bir bozulma ve değişme karşısında, yaşlanma ile gelen bozulma ve değişme, doğal bir durum olup belirli ölçütler uyarınca beklenen bir durumdur. Bu doğrultuda biyolojik yaşlanma, bir türün kendine özgü yaşam süresi içinde ilerlemesi ve bu ilerleme süreci içinde organizmasının belirli değişimlere uğramasıdır. Bu

¹¹² Galip Akın, **Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık**, Ankara, Palma Yayınları, 2006, ss. 16 – 17

¹¹³ A.g.e., s. 16

¹¹⁴ A.g.e., s. 17

¹¹⁵ A.g.e., s. 17

tanım uyarınca, fizik evrendeki herhangi bir canlı türünün başka canlı türlerinden farklı biçimde yaşlanmasının mümkün olduğu görülmektedir.¹¹⁶

Yaşlanmanın söz konusu ölçütleri doğrultusunda, biyolojik yaşlanma içinde, “birincil yaşlanma” ve “ikincil yaşlanma” kavramları da ortaya çıkmaktadır. *Birincil yaşlanma*, söz konusu yaşlanma ölçütleri uyarınca ortaya çıkan, türe özgü kaçınılmaz değişim olarak tanımlanan “normal yaşlanma” durumudur. *İkincil yaşlanma*, bir türün bireylerinin tümünde ortaya çıkmayan fakat birçok üyesinde görülen ve evrensel ya da kaçınılmaz olmayan değişiklikleri ifade eden durumdur. İkincil yaşlanmanın, çoğu kez, türe en uygun yaşam biçiminin sürdürülememesi ve yanlış yaşam biçimlerinin devam ettirilmesi ile ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Birincil ve ikincil yaşlanmanın kıyaslanmasında, insan varlığı için, en basit şekilde, duyma yetisinin azalması örneğini vermek mümkündür. İnsanın duyma yetisinin kapasitesinin normal yaşlanmaya bağlı olarak belirli bir ölçüde azalmasını beklemek mümkündür. Bununla birlikte, yaşam süresince duyma yetisinin sağlığını etkileyebilecek durumlarda bulunmak, örneğin çok yüksek sesle müzik dinlemek, duyma yetisinin beklenenden önce ve beklenenin üstünde bozulmasına neden olabilmektedir ki bu durumu ikincil yaşlanmanın bir parçası olarak görmek mümkündür. Birincil ve ikincil yaşlanmanın bu tanımları doğrultusunda, insanın tüm yaşam biçimini belirleyerek yaşlılık dönemini, bu dönemin öncesinden başlayacak biçimde yönlendirmesinin, yönetmesinin mümkün olduğu söylenilebilmektedir. Buna göre, biyolojik yaşlanmanın önüne geçemeyen insanın biyolojik anlamda da nasıl bir yaşlı olacağını belirli şekillerde tayin etmesi mümkündür.¹¹⁷

“ Birincil yaşlanmanın etkileri konusunda bugünkü koşullarda hiçbir şey yapılamamaktadır ama ikincil

¹¹⁶ A.g.e., ss. 15 – 19

¹¹⁷ Bekir Onur, *Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm*, 7. Basım, Ankara, İmge Kitabevi, 2006

yaşlanmanın etkileri geciktirilebilir, yavaşlatılabilir hatta durdurulabilir.”¹¹⁸

İnsanı tanımlayan canlı organizmanın doğması, büyüyerek fizyolojik yeterliliğe ulaşması ve daha sonra gittikçe kazanımlarını kaybederek yok olması ile sonuçlanan süreci ifade eden biyolojik yaşlanmayı ortaya çıkaran sebepleri açıklayan farklı görüşler bulunmaktadır.

“Bilhassa 20. yüzyılın ikinci yarısında olmak üzere yapılan araştırmalarda ‘Yaşlanma nedir?’, ‘Niçin Yaşlanıyoruz?’, ‘Yaşlanmanın mekanizması nedir?’, ‘Yaşlanmayı durduramaz mıyız?’, ‘Yaşlanma kaçınılmaz bir olgu mudur?’ gibi sorulara cevap aranmış ve araştırmalar sonucunda yaşlanmayla ilgili birçok yeni bilgiler elde edilmiştir. Ayrıca yaşlanmanın mekanizmasına ve organizmanın neden öldüğüne yönelik pek çok teori geliştirilmiştir. Yaşlanmayla ilgili geliştirilen teorileri üç büyük grup altında toplamak mümkündür. Yaşlanmanın çeşitli çevresel etmenlerin sonucu olduğu görüşünü ileri sürenler birinci grubu, yaşlanmanın genetik yapıya bağlı olarak gerçekleştiğini ileri sürenler ikinci grubu, yaşlanma kompleks bir olaydır genetik ve çevresel etmenlerin etkileşimi sonucu yaşlanma gerçekleşir diyenler ise üçüncü grubu oluşturur.”¹¹⁹

Bu görüşler bağlamında insanın biyolojik yaşlanmasının sebeplerini ayrıntılı olarak açıklamaya çalışan pek çok teori bulunmaktadır.

“Yaşlanmanın uzun bir süreci kapsamı, birikimli, çok çeşitli etmenlerin etkileşimiyle ortaya çıkması

¹¹⁸ A.g.e., s. 300

¹¹⁹ Akın, *Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık*, s. 86

nedeniyle her biri yaşlanmanın bazı yönlerini açıklamaya çalışan 130'dan fazla kuram vardır.”¹²⁰

Yaşlanmayı açıklamaya çalışan teorilerden bazıları, *aşınma ve yıpranma teorisi*, *metabolik artık birikim teorisi*, *somatik mutasyon teorisi*, *hücre sel yaşlanma teorisi*, *serbest radikaller teorisi*, *mitokondriyal yaşlanma teorisi*, *Telomer teorisi*, *bağışıklık mekanizması teorisi*, *metabolik hız teorisi*, *evrimsel yaşlanma teorisidir*. Bu teorilerden, örneğin, *aşınma ve yıpranma teorisi*, yaşlanmanın organizmanın eskimesinin sonucu olduğunu söylemektedir. Buna göre organizmanın birikimli olarak yıpranması sonucunda organizma ölmektedir. Yaşlılık ve ölüm, organizmanın eskimesiyle ilgilidir fakat organizma eskidikçe olumsuz dış etkilere daha kolay zarar görür hale geldiğinden canlı organizmanın değişmesini ve bozulmasını hızlandırmaktadır. Bu teorilerden *metabolik artık birikimi teorisi* ise, organizmanın metabolik artıklarının yaşam süresince birikerek yaşlılığa neden olduğunu savunmaktadır. Metabolik artıklar, birikerek organizmanın hücre, doku, organ ve sistemlerinde yani organizmanın hayatsal faaliyetlerinin sürdürülmesinde düzensizliğe neden olduğundan yaşlanma ortaya çıkmaktadır. *Serbest radikaller teorisi*, organizmanın doku, organ ve sistemlerini oluşturan hücrelerin ısı, ışık, radyasyon, kimyasal maddeler gibi etkenlerden etkilenecek yıpranması ve bozulması ile yaşlılığın ortaya çıktığını ileri sürmektedir. *Bağışıklık mekanizması teorisi*, yaşın ilerlemesi ile koştur olarak organizmanın bağışıklı sisteminin zayıfladığını ve bu şekilde organizmanın kendini koruyamayıp yaşlandığını söylemektedir.¹²¹

İnsanın biyolojik, fiziksel olarak yaşlanmasının göstergesel sunumu, yaşlı insanın beyazlayan saçları ile temsil edilmesidir.¹²² Bununla birlikte, insan varlığının fiziksel olarak yaşlanması, genel olarak, vücudun tüm doku, organ ve sistemlerinin bozulması, işlevlerinin gerilemesi biçiminde ortaya çıkan karmaşık ve çok yönlü bir olaylar ve durumlar bütünüdür.¹²³ Bir organizmada

¹²⁰ A.g.e., s. 97

¹²¹ A.g.e., ss. 97 – 116

¹²² Onur, *Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm*

¹²³ Akın, *Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık*

ortaya çıkan olumsuz değişimlerin yaşlanmak olarak tanımlanabilmesi için bu değişimlerin evrensel olması gerektiğinden yaşlanmanın, tüm insanlarda, en genel biçimiyle, aynı fiziksel durumu ortaya çıkarması beklenmektedir. İnsanın fiziksel varlığını bedensel ve bilişsel açıdan etkileyen ayrıntılı ve çeşitli değişimlerin bir bütünü olarak biyolojik yaşlanmayla yaşlı kişilerde, genel olarak, ortaya çıkması beklenen bu genel fiziksel ve bilişsel değişimler ve bozulmalar da tanımlanmaya çalışılmaktadır.¹²⁴

Bu doğrultuda, biyolojik yaşlanmanın, bedensel anlamda, genel olarak, insanın duyu kabiliyetinde azalmaya, motor beceriler ile hareket kabiliyetinde düşüşe, sinir ve iskelet sisteminde bozulmaya neden olduğu gözlemlenmiştir.¹²⁵ Örneğin; genel gözlemler ışığında, fizyolojik yaşlanma sonucunda insanların ter bezlerinin sayısında azalma ve yapısında bozulma olması beklenmektedir. Yine fizyolojik yaşlanma sonucunda deriyi besleyen sinir uçlarının yapısında bozulma ve sayısında azalma olması beklenmektedir ki buna bağlı olarak yaşlı insanların yaralarının genç insanlara oranla daha geç iyileşmesi ve duyu algılamada yetersizliklerin ortaya çıkması ihtimali bulunmaktadır. Yaşlı insanların, kas ve iskelet sisteminde bozulmaların ortaya çıkması da, yine gözlemler ışığında, öngörülen bir durumdur. Bu durumlara benzer biçimde, organizmanın tüm sistemleri ile ilişkili olarak yaşlıların pek çoğunda ortaya çıkması beklenen değişme ve bozulmalar bulunduğundan örnekleri artırmak mümkündür.¹²⁶

Biyolojik yaşlanmanın, insanın bilişsel yetenekleri üzerindeki etkisi zekâ, öğrenme ve bellek ile ilişkili olarak ele alınmaktadır.¹²⁷ Zekâ, insanın düşünme, akıl yürütme, objektif gerçekleri algılama, yargılama ve sonuç çıkarma yeteneklerinin tamamı olarak tanımlanmaktadır.¹²⁸

¹²⁴ Akın, **Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık**; Onur, **Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm**

¹²⁵ Onur, **Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm**

¹²⁶ Gülten Karadeniz & Özden Dedeli, “Yaşlılık Dönemi Fiziksel Özellikler”,

¹²⁷ Onur, **Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm**

¹²⁸ TDK Çevrim İçi Büyük Türkçe Sözlük, Zekâ, 20.05.2010, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=zeka&ayn=tam>

“Gelişim psikolojisinde uzun yıllar boyunca zekanın yaşlılıkta azaldığı görüşü benimsenmiştir. Ancak bugün bu görüşün tümüyle doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır.”¹²⁹

İnsanın zihinsel yeteneklerinde yaşla birlikte bir düşüş meydana geldiği gözlemlenmektedir fakat yaşlanmanın zekâ üzerindeki olumsuz etkisi, *akıcı zekâ* ile *birikimli zekâ* arasında bir ayrım yapılarak ele alındığında daha anlaşılır olmaktadır. Organizmanın fizyolojik yapısına dayanan ve kültürden bağımsız olan *akıcı zekâ* yaşla birlikte düşüş gösterirken toplumsal deneyimler sırasında kazanılan *birikimli zekâ* yaşla birlikte artış göstermekte ya da azalmamaktadır. Bireyin, eğitim ya da kitle iletişim araçları aracılığıyla kazandığı becerilerde yaşla birlikte önemli bir düşüş olduğu söylenememekten bu işlemleri gerçekleştirmesinde hız kaybı yaşadığını iddia etmek ise mümkündür. Bununla birlikte, genel olarak, yaşlanma ile zekâ düzeyi arasındaki ilişkinin toplumsal ve bireysel farklılıklar içerdiği de vurgulanmalıdır. Bireylerin eğitim düzeyleri, sosyal ve ekonomik çevreleri, çocukluk, gençlik ve yetişkinlik yaşantıları arasındaki farklılıklar yaşlanmalarının zekâ düzeyleri üzerindeki etkisini değiştirmektedir. Örneğin, bireysel farklılıklar açısından bakıldığında, fiziksel ve zihinsel bakımdan aktif olan bir yaşlının aktif olmayan bir yaşlıdan daha başarılı olduğunu görmek mümkündür.¹³⁰

Öğrenme kavramı, belli durumlar ve sorunlar karşısında tepki ve davranış oluşturma, bunları değiştirerek yenilerini geliştirebilme yeteneği ya da belli bilgi, beceri ve anlayışlar edinebilme olarak tanımlanmaktadır.¹³¹ Yaşlıların, öğrenme hızlarının ve biçimlerinin gençlerden ve orta yaşlılardan daha farklı olduğunu fakat yaşlılar için uygun şartlanmalar ve koşullar sağlandığında yaşlılarda da öğrenmelerin sağlanabileceğini söyleme mümkündür. Örneğin;

¹²⁹ Onur, *Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm*, s. 307

¹³⁰ A.g.e.

¹³¹ TDK Çevrim İçi Büyük Türkçe Sözlük, Öğrenme, 20.05.2010, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=%F6%F0renme&ayn=tam>

öğrenme için yaşlının birden çok duyusunun kullanılmasını sağlamak ve yaşlıya daha fazla zaman vermek öğrenmeyi kolaylaştırabilmektedir.

Genel anlamda, zekâ ve öğrenme ile ilişkili olarak başarı kazanılan sorun çözme davranışı açısından yaşlılar gözlemlendiğinde, yaşlıların sorun çözme hatalarının *görev hataları* değil *ihmal hataları* olduğu görülmüştür. Yaşlılar üzerinde yapılan araştırmalarda, yaşlılara yöneltilen sorulara yaşlıların yalnızca emin oldukları zaman yanıt verdikleri ve tahmin yürütmedikleri fakat gençlerin bu sorular karşısında mantık yürüttükleri ve yanlış yapma olasılığına rağmen emin olmadıkları soruları yanıtladıklarını görülmüştür.¹³²

“... genç yetişkinlerle karşılaştırıldığında, yaşlı yetişkinlerin mantıksal akıl yürütmeden çok deneyimi, yenilikten çok geleneği vurguladıkları görülmektedir. Yaşlılar, genellikle, pratik çözümleri mantıksal çözümlere yeğlemektedirler.”¹³³

Yaşlanmanın bilinç üzerine etkisi söz konusu olduğunda, fiziksel yaşlanmadan, yaşlıların en çok hafızalarının olumsuz biçimde etkilendiği sanılmaktadır ve bu doğrultuda yaşlanmanın getirdiği en önemli sorunlardan birinin bellek kaybı sorunu olduğu inancı yaygındır. Yaşlanmayla birlikte yaşlıların yaşadıkları hafıza kayıplarının olumsuz getirilerinin yaşlanmanın diğer olumsuz getirilerinden daha belirgin olarak göz önünde olması sebebiyle bu tür bir inancın yaygın olduğunu düşünmek mümkündür. Bununla birlikte yaşlanmayla birlikte gelen bellek değişimleri de birkaç farklı boyut taşımaktadır.

“Gelişimciler, belleğin birbirinden ayrı olarak ele alınabilecek iki yönü olduğunu kabul ederler: Beynin ne kadar bilgiyi alabileceğini, işleyebileceğini ve saklayabileceğini belirleyen *bellek kapasitesi*; bilgilerin

¹³² Onur, *Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm*

¹³³ A.g.e., s. 311

zihinde tutulmasını sağlayan çeşitli bellek tekniklerinin anlaşılmasını ve kullanılmasını içeren *üst bellek*

Bellek kapasitesi bilgiyi depolamanın üç düzeyini içerir: Birincisi, duyuşal bilgiyi alındığı gibi geçici olarak depolayan *bellek kaydı*'dır. Duyusal kayda giren malzeme çok kısa bir süre (bir saniyeden az) tutulur. ... Duyusal kayda giren malzeme yaklaşık bir dakika süreyle kalacağı *kısa süreli bellek*'e, oradan da daha fazla işlem göreceği ve günlerce, aylarca, yıllarca kalacağı *uzun süreli bellek*'e aktarılır.

... *Üst belleği* oluşturan öğeler, *seçici dikkat* ve çeşitli *bellek teknikleridir*.¹³⁴

Yaşlanma ile birlikte kişinin duyuşal belleğinin ve kısa süreli belleğinin kapasitesinde düşüş görülebilmektedir fakat bu düşüşün 60'lı yaşlarda başladığını söylenebilmektedir. Duyusal belleğin ve kısa süreli belleğin kapasitesindeki bu düşüşün, daha çok çevreye yönelik dikkatin ve duyumun düzeyi ile ilgili olduğunu düşünmek de mümkündür. Yaşlanma ile birlikte, yaşlı bireyin işitme gibi duyu organlarının işlevini giderek daha az yerine getirmesi ile bireyin duyum gücünün ve dolayısıyla duyuşal bellek kapasitesinin düşüş gösterdiği söylenebilmektedir. Yine yaşlanma ile birlikte çevresine yönelik dikkati ya da bazı konulara yönelik ilgisi azalan bireyin kısa süreli belleğinin kapasitesinin de düşüş gösterdiği söylenebilmektedir. Uzun süreli belleğin ise, yaşlanmaya direniş göstermekte daha başarılı olduğu söylenebilmektedir. Yaşlı kişinin kendi hayatına, anılarına ve kimliğine dair kişisel belleği daha uzun süre korunmaktadır fakat ileri yaşlılık döneminde uzun süreli belleğin işlevini gerektiği gibi yerine getiremediği gözlemlenmektedir. Bununla birlikte, yaşlılık döneminde ortaya çıkan bellek kayıpları pek çok farklı sebeplerle açıklanabilmektedir.¹³⁵

¹³⁴ A.g.e., s. 313

¹³⁵ A.g.e., ss. 313 – 319

“Yaşlılardaki bellek yitiminin pek çok nedenleri vardır; bazıları yeni bilgi edinmeye, bazıları bilginin korunmasına, bazıları da bilginin anımsanmasına ilişkindir. ... Bellek yitimini açıklayan ‘bozulma’ kuramına göre, unutma beyindeki bellek izlerindeki bozulmaya bağlıdır. ‘Karışma’ kuramına göre ise, geri getirici işaret gitgide daha az etkili olmaktadır. Bilginin geri getirilmesi kusuru bellek yitiminin en büyük nedenlerinden biridir.”¹³⁶

Fiziksel yaşlanmanın tüm bedensel ve bilişsel görünümünde bireysel farklılıkların görülmesi mümkündür. İnsanların sahip oldukları farklı genetik yapılar ve etki aldıkları farklı çevresel etmenler bulunduğundan fiziksel yaşlanma biçimleri bireyden bireye değişmektedir.¹³⁷

İnsanın yaşlılık dönemine ve yaşlanma sürecine pek çok açıdan bakılabildiğinden biyolojik yaşlanma yanında başka yaşlanma tanımları yapılmaktadır. Bu yaşlanma tanımlarından kronolojik ve patolojik yaşlanmayı da biyolojik yaşlanma ile ilişkili açıklamak mümkün olabilmektedir.

Patolojik yaşlanma, iç ve dış etmenlere bağlı olarak canlı organizmanın vücudunda ortaya çıkan anormal bozulma ve gerilemelerin meydana getirdiği değişimler ile belirlenmektedir.¹³⁸ Kültürel ve çevresel etmenlere bağlı olarak ortaya çıkan patolojik yaşlanmaya doğru olmayan beslenme biçimi sonucunda ortaya çıkan sorunları örnek göstermek mümkündür.¹³⁹ Patolojik yaşlanmada, biyolojik yaşlanmada bulunan evrensellik, içtengelirlik durumu bulunmamaktadır.

Kronolojik yaşlanma, bir bireyin yaşam süresinin yıl bazında ifadesidir. Yıl insan tarafından ortaya konmuş bir ölçü birimi olduğundan kronolojik yaşın, daha çok sosyal bir bakış açısıyla yapılmış yaşlılık tanımı olduğunu

¹³⁶ A.g.e., s. 316

¹³⁷ Akın, *Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık*

¹³⁸ A.g.e., s.85

¹³⁹ A.g.e., s. 96

düşünmek mümkündür. Bununla birlikte yaşlanmanın biyolojik ya da fizyolojik tanımları yapılırken kronolojik yaş referans noktası olarak ele alınıp tanımlama yapılmaktadır. Böylelikle, kronolojik yaşı hem fiziksel yaşlanmayla hem de sosyal yaşlanmayla iç içe anlaşılması gereken bir yaşlanma olduğunu düşünmek mümkündür. Bu anlamda, kronolojik yaş, bir türün, öncelikle, biyolojik yaşlanmasının zaman temelindeki ifadesi olarak ortaya çıkmakta ve biyolojik yaş kronolojik yaş açıklanabilir hale getirilmeye çalışılmaktadır. Her türün biyolojik yaşlanması kronolojik yaşlanması ile ifade edilmektedir fakat kronolojik yaş ile biyolojik yaşı koşutluğu, biyolojik anlamda, türe özgü farklılıklar göstermektedir. Her türün kendine özgü yaşam süresi bulunmaktadır. Örneğin, insanın maksimum ömür potansiyeli 120 yaş olarak kabul edilmektedir.¹⁴⁰ İnsanın yaşlılığını biyolojik açıdan ele alan çalışmalar, şimdilik, insan ömrünün azami sınırının 120 yaş olduğunu kabul etmekteyken dünyanın en uzun ömürlü ağacı olduğu düşünülen ginkgo biloba adlı ağaç ise 4000 yıl kadar yaşayabilmektedir.¹⁴¹ Diğer taraftan, daha önce de vurgulandığı gibi, bir türün bireyleri arasındaki bireysel farklılıklar bireyin yaşlanma biçiminde de kendini gösterdiğinden, bir türün herhangi bir üyesinin kronolojik yaşı ile ilerlemesi ile organizmasında ortaya çıkması beklenen fizyolojik bozulma ve değişimler türün her bireyinde aynı şekilde ortaya çıkmayabilmektedir. Bu nedenle, insan ömrünün ulaşabileceği sınır 120 yaş olarak gösterilmekle birlikte bu sınır toplumdan topluma ve bir toplum içinde de bireyden bireye değişmektedir. Bu doğrultuda bir insanın doğumundan itibaren ne kadar yaşayacağına ilişkin beklentisi *yaşam beklentisi* kavramı ile ifade edilmektedir.¹⁴²

Örneğin, güncel zamanda, Japonya'da 100 yaşını geçen bireylerin sayısı 36.000 kişiyi aşmıştır. Japonya'da 2007 yılında yüz yaşını geçen 32.295 kişi varken 2008 yılında 100 yaşını geçen kişi sayısı 36.276 kişiye ulaşmıştır. Japonya'da 2002 yılından 2008 yılına kadar 100 yaşını geçenlerin

¹⁴⁰ A.g.e.

¹⁴¹ <http://okulweb.meb.gov.tr/39/08/456436/dergi/dergi4/bitkiler.pdf>

¹⁴² Bekir Onur, *Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm*, 7. Basım, Ankara, İmge Kitabevi, 2006, s. 292

sayısı iki kat artmıştır ve bu yaşlı insanların çoğunu kadınlar oluşturmaktadır. Japonya'da kadınların yaş ortalaması 86 ve erkeklerin yaş ortalaması ise 79 yaştır. Japonya'da 2050 yılına kadar 100 yaşını geçenlerin sayısının yaklaşık olarak 1.000.000'u bulması beklenmektedir.¹⁴³ Buna karşın, 2009 yılı itibarıyla, Türkiye'de nüfusun yüzde % 7'si 65 yaş ve üzerinde olup yaşlı kabul edilmektedir.¹⁴⁴ Dünya Sağlık Örgütü'nün her yıl 193 üye ülke üzerinde yaptığı araştırmanın ardından yayımladığı "Dünya Sağlık İstatistikleri"ne göre, Türkiye'de, 2000 yılında kadınların yaşam süresi beklentisi 72 yaş ve erkeklerin yaşam süresi beklentisi 67 yaş iken 2007 yılında erkeklerde yaşam süresi beklentisi 71 yaş ve kadınların yaşam süresi beklentisi 76 yaştır. 2007 yılında, Türkiye'de hem erkeklerde hem kadınlarda yaşam süresi beklentisi, 2000 yılına kıyasla 4 yaş artmıştır.¹⁴⁵ Türkiye'de ortalama ömrün, 2015 yılında kadınlar için 79 yaş ve erkekler için 72,8 yaş olması beklenmektedir.¹⁴⁶ Türkiye'de 2040 yılında tahmini yaşam süresi beklentisinin Kadınlarda 83 yaş ve erkeklerde 80 yaş olacağı da tahmin edilmektedir.¹⁴⁷ Bununla birlikte Türkiye'nin farklı bölgelerinde farklı yaşam süresi beklentileri görmek mümkündür.

"1930 yılında Türkiye'de erkekler için beklenen ortalama ömür 40 yaş iken, bu 2009'da 71,7'ye çıktı. Kadınlarda ise 1930 nüfus sayımına göre beklenen ortalama ömür 36 iken, bu rakam 2009'da 77,6'ya çıktı."¹⁴⁸

Bilimsel çalışmaların sınırını 120 yıl olarak belirlediği insan yaşamına dair beklentilere verilebilecek örnekleri, insanların ait oldukları toplum örneklerini

¹⁴³ **Hürriyet Gazetesi**, "36000 Kişi 100 Yaşında", 24.02.2009,

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=9882620&tarix=2008-09-12>

¹⁴⁴ **Türkiye İstatistik Kurumu**, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=39&ust_id=11

¹⁴⁵ **Net Haber**, "Türkiye'de Yaşam Süresi Uzdı: 4 Yıl Daha!", 23.05.2009,

<http://www.nethaber.com/Yasam/102602/Turkiyede-yasam-suresi-uzadi-4>

¹⁴⁶ **Habertürk Gazetesi**, "Türklerin Ömrü Uzdı!", 21.07.2010,

<http://www.haberturk.com/saglik/haber/534621-turklerin-omru-uzadi>

¹⁴⁷ **T.C. Dışişleri Bakanlığı Web Sayfası**, "OECD Ülkelerinde Emeklilik Sistemlerinin Karşılaştırılması", 2010, <http://www.mfa.gov.tr/oecd-ulkelerinde-emeklilik-sistemlerinin-karsilastirmasi.tr.mfa>

¹⁴⁸ **Habertürk Gazetesi**, "Türklerin Ömrü Uzdı!"

çeşitlendirerek çoğaltmak mümkündür. Bununla birlikte, sonuç olarak, farklı toplumlara ve bir toplum içinde farklı fiziksel ve sosyal çevrelere ait bireylerin farklı yaşam süresi beklentilerine sahip olacağı sonucuna varabilmek mümkündür. Böylece biyolojik ve kronolojik yaş arasındaki ilişkinin ve kronolojik yaşın anlaşılma biçiminin göreliliğini söylemek mümkündür.

İnsanın yaşlılık dönemi tanımlanırken bu kronolojik yaş ölçütü olarak kabul edildiğinde, yaşlılık dönemini, birbirinden farklı şekilde betimleyen açıklamalar olduğunu görmek de mümkündür.

Genel olarak kabul gören yaşlılık tanımına göre, yaşlılık, 65 yaşında başlamakta dört dönemden oluşmaktadır. Buna göre yaşlılığın ilk dönemi *erken yaşlılık* dönemidir ve 65 ile 69 yaşları arasını kapsamaktadır. Yaşlılığın ikinci dönemi, *orta yaşlılık* dönemidir ve bu dönem 70 ile 74 yaşları arasını kapsamaktadır. Yaşlılığın üçüncü dönemi olan *yaşlılık* 75 ile 84 yaşları arasında yaşanmaktayken yaşlılığın son dönemi olan *güçsüz yaşlılık* dönemi 85 yaş ve üstünü kapsamaktadır. Amerikan Psikologlar Derneği ise yaşlılığı yine 65 yaşında başlatıp üç döneme ayırmaktadır. Buna göre yaşlı ilk dönemde *genç yaşlıdır* ve 65 ile 75 yaşları arasındadır. İkinci dönemde yaşlı *orta yaşlıdır* ve 75 ile 85 yaşları arasındadır. Yaşlılığın üçüncü döneminde yaşlı, *yaşlı yaşlıdır* ve 85 yaşındadır ya da 85 yaşın üstündedir. Dünya Sağlık Örgütü, insanın yaşlılık dönemini kronolojik yaş ile tanımlarken, diğer tanımlamalardan farklı olarak yaşlılığı 60 yaşında başlatmakta fakat diğer tanımlamalar ile benzer olarak üç döneme ayırmaktadır. Dünya Sağlık Örgütüne göre yaşlılığın ilk dönem olarak *yaşlılık*, 60 ile 74 yaşları arasında yaşanmaktadır. *İhtiyarlık*, 75 ile 85 yaşları arasında ve *ileri ihtiyarlık* 85 yaş ve üstünde yaşanmaktadır.¹⁴⁹

“Bu tür sınıflandırmaların zorlanarak yapıldığını, subjektif bir anlam taşıdığını vurgulayan Hendricks ve

¹⁴⁹ Kalkan, “Yaşlılık: Tanımı, Sınıflandırılması ve Genel Bilgiler”

Hendricks ise yaş ve yaşlılığın sosyo – kültürel anlamlarla yüklü olduğuna dikkati çeker.”¹⁵⁰

Kendisini bilgisi aracılığı ile şekillendiren insan, bilgisini fiziksel ve sosyal bir varlık olarak elde ettiğinden hem insan hem de onun bilgisi, insanın fiziksel ve sosyal bağları ile anlamlı hale gelmektedir. İnsanın yaşlılık kavramına yüklediği anlamlar, insanın fiziksel varlığına bağlı olarak şekillendiği kadar insanın sosyal varlığına bağlı olarak da şekillenmektedir. İnsan ontik bir bütün olduğundan, insanın kendi yaşlılığını fiziksel ve kronolojik açıdan ele almasının bile sosyal belirleyicileri olduğunu söylemek mümkündür.

“... bir kültüre göre yaşlandığımız tamamen doğrudur.”¹⁵¹

1.3.2. İnsanın Sosyal Varlığı Açısından Yaşlılık

Yaşamın tümü içinde belirgin bir dönemin ifadesi olan yaşlılık¹⁵² insanın sosyal bir varlık olması açısından, sosyal gerontoloji içinde ele alındığında, yaşlılık üzerine sosyal bilimler disiplinlerinin sayısınca açıklama yapmak mümkündür. Bununla birlikte bu alanda, ekonomik yaşlanma, psikolojik yaşlanma ve sosyolojik yaşlanma kavramları öne çıkmaktadır.

Felsefi düşünme biçimi içinde, bir bireyin kendinin “ne”liğine ve yaşamının anlamına dair bilgiye kendi rasyonel akıl yürütmeleri aracılığıyla ulaştığını söylemek mümkündür. Felsefi düşünce örneklerinde, görülmektedir ki, birey, gözlem ve deneyimlerine ya da sezgilerine dayanarak sürdürdüğü akıl yürütmelerin aracılığıyla, kendini ve çevresini, anlamaya ve açıklayıp yorumlamaya çalışmaktadır. Birey, akıl yürütmeleri aracılığıyla ulaştığı, kendine ve çevresine dair bilgiyi kullanarak yaşamını yönlendirmektedir.

¹⁵⁰ Aylin Görgün Baran, “Yaşlılığın Sosyal Statü ve Roller Bakımından Analizi”, **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**, Cilt 1(1), 2001, ss. 14 – 24

¹⁵¹ Erol Göka, “Erol Göka’yla Röportaj”, Röportaj: Elif Eda Tartar, Mostar Dergisi, Mayıs/2006, www.erolgoka.com/makaleler/roportaj/09.html

¹⁵² Canatan, **Sosyal Yönleriyle Yaşlılık**, s. 13

Bununla birlikte, insanlığı ve evreni anlayıp yorumlamaya yönelik derin akıl yürütmelerin belirli bir bilişsel yeterliliğe ulaşmış zihin tarafından ortaya konabileceğini düşünmek mümkündür. Buna karşın, doğumundan sonraki fiziksel ve bilişsel gelişim süresi en uzun olan canlı varlıklardan biri olan insanın bu bilişsel yeterliliğe ulaşana kadar kendini ve çevresini anlamlandırıp buna uygun bir biçimde yaşamını devam ettirmesinin gerektiği açıktır. Bireye, kendisine, çevresine ve bir bütün olarak yaşamına dair anlam ve eylem kalıpları toplum tarafından verilmektedir. Birey, toplumun kendisine verdiği düşünme kalıpları ile kendini, çevresini ve bir bütün olarak yaşamı anlamakta, anlamlandırmaktadır. Felsefenin, yetişkin bir bireyin, kendi doğrularına ve anlam kalıplarına ulaşmasının ya da sahip olduğu doğruların ve anlam kalıplarının geçerliliğini kendi akli ile onaylamasının gerekliliğini vurgulamasına rağmen yetişkin bireyler, çoğu kez, kendilerine hazır verilmiş olan anlam kalıplarıyla yaşamaya devam etmektedir. Bunun da ötesinde, toplumun bireyini şekillendirmesinin çok daha derin bir tarafı olduğunu iddia etmek mümkündür. Birey, kendi akıl yürütmeleri aracılığı ile kendi yaşamsal anlamlarına ulaşmak istediğinde bile toplumu tarafından biçimlendirilmiş zihnini, düşünme biçimini kullanmak zorundadır. Bireyin, kendisine, çevresine, evrene bakış ve yöneliş biçiminin en baştan toplum tarafından belirlendiğini söylemek mümkündür ve bu nedenle bireyin herhangi bir anlam araştırmasında, tamamen özgür olduğunu, belirlenmemiş olduğunu ya da sosyal etkilerden uzak bir biçimde salt insan olmasının özünü yansıtabileceğini söylemek de mümkün değildir. Bununla birlikte bilinçli bireylerin, belirli oranlarda, toplumun yönlendirme biçimlerini de yönetebileceğini iddia etmek mümkündür.

Toplum, bireylerine yaşamsal anlamları sosyalizasyon aracılığı ile iletmektedir. Toplumsallaştırma ya da toplumsallaşma olarak ifade edilebilecek sosyalizasyon, bireyin yaşamı boyu devam eden bir öğrenme ya da belirlenme sürecidir. Bireysel açıdan, sosyalizasyon, bireylerin, toplumun norm ve değerlerini içselleştirip toplumsal rol kalıplarını, toplumsal gruplarının davranış biçimlerini öğrenerek toplumsal yaşama katılmasıdır.

Sosyalizasyon, toplumsal açıdan ise, toplumu var eden kültürün kuşaktan kuşağa geçirilmesi için bireylerin örgütlenmiş sosyal yaşamın kabul edilmiş ve onaylanmış yollarına uyarıldığı bir belirleme sürecidir ki toplumsal açıdan sosyalizasyon toplumun varlığı süresince devam eder.¹⁵³

Toplum, sosyalizasyon aracılığı ile bireye bir yaşam anlayışı sağlamakta ve belirli bir yaşam haritası vermektedir. Toplum, bireyi, tüm yaşamını önceden belirlendiği biçimiyle yaşamaya yönlendirmektedir. Bu anlamda, toplum, toplumun norm ve değerleri tarafından belirlenen rol ve statüler aracılığıyla bireyden belirli davranış kalıplarını ortaya koymasını beklemektedir. Toplumun bu beklentileri yaş aracılığı ile ortaya konmaktadır. Toplum, bireyin sahip olduğu yaş aralığına göre onun davranış kalıplarını ya da sosyal rol ve statülerini belirlemektedir. Bir toplum, bireylerinin deneyimlerini ile yaşları arasında da ilişki kurmaktadır. Bu şekilde yaş, toplumsal anlamda belirleyici bir kavramdır. Bireyin yaşı, toplum içinde bireyin konumlandırılabilmesinin ya da bireye yönelik beklentilerin belirlenebilmesinin anahtarlarından biridir. Bireyin yaşı, toplumun bireyi tanımlama ölçütlerinden biridir.¹⁵⁴ Yaş, hem bireysel rol ve statülerin kazanılmasının araçlarından hem de bu rol ve statülere sahip olunmasının göstergelerinden biridir. Yaş toplumun bireyi yönlendirme araçlarından biri olduğundan doğal olarak yaş kavramı ya da belirli bir yaşta olmak durumu toplum tarafından tanımlanmaktadır. Bunun yanında, toplumlar ve kültürler arasında, örgütlenmeler ve anlamlandırmalar açısından pek çok farklılık bulunduğu için yaş kavramının toplumlara ya da kültüre göre değişen farklı anlamları olup bireyin belirli bir yaşta olmasının toplumlara ya da kültürlere göre değişen farklı sonuçları bulunduğunu vurgulamak gerekmektedir.

“Ancak yaş, ... yalnızca sosyal statüleri ve rolleri belirleyen bir faktör değil, aynı zamanda rollerin, kişisel

¹⁵³ Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**; Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir?**, Çev: Nilgün Çelebi, Ankara, Anı Yayıncılık, 2002;

¹⁵⁴ Aylin Görgün Baran, “Yaşlılığın sosyal Boyutu”, http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yaşlılığın_sosyal_boyutu.pdf ; Görgün Baran, “Yaşlılığın Sosyal Statü ve Roller Bakımından Analizi”

karakteristiklerin, sosyal yapı ve kişinin içine doğduğu ortamın kompozisyonunu da sağlayan bir bütünlüğe sahiptir.”¹⁵⁵

Sosyolojik yaşlanma, bu anlamda, bireysel açıdan, bireyin yer aldığı toplumda yaşı ile belirlenen sosyal değişimleri geçirmesidir.¹⁵⁶

Bir toplum, kültürü bağlamında, bireylerine belirli bir yaşam çizgisi sunup bireylerin sosyal statülerini, sosyal rollerini, bireylerden beklenen davranışları yaş ölçütü belirlendiğinden bireyin yaşlanması ve yaşlılığı da toplumsal, kültürel anlamlar ile belirlenmektedir. Yaşlılık döneminin başlangıcı ve nitelikleri yani yaşlılığın ne olduğu ile yaşlılık dönemindeki bireyden beklenen davranışlar toplum tarafından belirlenmektedir. Bireyin hem tüm yaşamı hem de yaşlanma süreci ve yaşlılık dönemi toplumun normları ile anlam kazanmaktadır.

Yaşlanma, yaşam içinde bir değişim sürecini ifade ederken ve bireylerin bireysel değişimlerinin anlamı, önemi, birey üzerindeki etkisi, yaş aracılığı sosyal gerçeklik tarafından oluşturulurken yaşlılık, birey açısından, toplumsal anlamda belirli toplumsal statülerin ve rollerin bazılarının kaybedilmesi bazılarının kazanılması olarak tanımlanabilmektedir. Birey, tüm yaşama bir yön verdiği gibi yaşlılık dönemine de belirli bir anlam yüklemiş ve bu dönemin statü, rol ve görevlerini belirlemiştir. Örneğin, ekonomi anahtar kurumu ile belirlenen bir toplumda yaşlılık dönemi, temelde, emekli olmak durumu ile tanımlanabilmektedir. Bu durumda, yaşlılık döneminin, kaybedilen temel statüsü üreten ve çalışan birey statüsü iken yeni temel statüsü emekli statüsüdür. Toplum emekli statüsünün rol biçimini kendi yapısına göre tanımlamıştır ve emekli bir bireyin yerine getirmesi gereken görevler belirlenmiştir. Emekli bir bireyden, yeni ekonomik durumuna göre harcama yapması, üretime katılamadığına göre sosyal yardım kuruluşlarında çalışması beklenebilmektedir.

¹⁵⁵ Görgün Baran, “Yaşlılığın Sosyal Statü ve Roller Bakımından Analizi”

¹⁵⁶ Canatan, **A.g.e.**, s – 15

Modern toplumda bireyin yaşamının bir kesimine açık ve kesin anlamların yüklenmemiş olması bireyin içinde bulunduğu döneme alışmasını zorlaştırmaktadır ki bu da yaşama yönelik bir motivasyon kaybına neden olabilmektedir. Toplumsal değişmelere bağlı olarak bireyin yaşlılık döneminin açık ve net bir şekilde belirlenmemiş olması yaşlı bireyin kaygı yaşamasına neden olmaktadır. Yaşlılığın getirdiği statü ve rol kayıplarına ya da başka bir bakış açısıyla yaşlılığın getirdiği statü ve rol değişimlerine alışma sürecinde ortaya çıkabilecek *rol ikilemi* hâlihazırda psikolojik sorunlara neden olabilecekken bir de rol tanımının açık olmaması yaşlı bireyleri zorlamaktadır.¹⁵⁷

Bir bireyi, bir topluma ait olması açısından ele alarak bireyin yaşlılığını anlamaya çalışan sosyoloji, bir toplumu da, bireylerinin yaş ortalamasının yükselmesi yani toplumun yaşlanması açısından ele almaktadır. Bir toplumun bireylerinin yaşlanmasının toplumsal anlamda getireceği değişiklikler sosyolojik yaşlanma içinde araştırılmaktadır. Toplum ve toplumsal kurumlar da demografik yaşlanmadan etkilenmektedir ve bu etki sosyolojik tarafından sosyolojik yaşlanma içinde incelenmektedir.¹⁵⁸ Örneğin, bireysel anlamda yaşlanma, sosyolojik çalışmalar içinde, aile kurumu açısından ele alındığında bir bireyin ebeveynlik statüsüne büyükannelik ya da büyükbabalık statüsü eklemesinin birey açısından oluşturacağı değişiklikleri incelemek mümkündür. Toplumun yapısı gereği, temel kültürel değerler, bireye, aile içinde iletiliyorsa ve yaşlı birey toplumun kültürel değerlerinin koruyucusu, saklayıcısı ise ailede yaşlı bireyler genç bireyleri eğitmek görevi üstleneceğinden ebeveyn statüsünden büyükanne ya da büyükbaba statüsüne geçmek birey açısından yükselmek olarak görülebilecektir. Öte yandan, sosyolojik çalışmalar içinde, yaşlanma toplumsal açıdan ele alınmak ve toplumdaki yaşlı sayısının artmasının yani toplumun yaşlanmasının ekonomi kurumunda oluşturacağı değişiklikleri araştırma konusu yapmak mümkündür. Toplumdaki yaşlı sayısının artmasının toplumsal yönüne

¹⁵⁷ Görgün Baran, “Yaşlılığın Sosyal Statü ve Roller Bakımından Analizi”

¹⁵⁸ Görgün Baran, “Yaşlılık Sosyolojisi”

ekonomi kurumu açısından bakıldığında, sağlık hizmetlerine çokça ihtiyaç duyan yaşlı bireylere sağlanan sağlık hizmetlerinin sosyal güvenlik harcamalarında oluşturacağı artışın toplumsal etkisini tartışmak mümkündür.

Yaşlanma kavramına, toplumsal açıdan bakıldığında, toplumlar nüfuslarının yaş oranlarına göre sınıflandırılarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre, *genç nüfuslu toplumlar*, 65 yaş ve üstündeki nüfus oranı %4'ten düşük olan toplumlardır. *Erişkin nüfuslu toplumlar*, 65 yaş ve üstü nüfusun oranının %4 - %7 oranında olduğu toplumlardır. *Yaşlı nüfuslu toplumlar*, 65 yaş ve üstündeki nüfus oranının % 10 ve üstünde olduğu toplumlardır. Yaşlı nüfuslu toplumlar teknolojik anlamda gelişmiş, sağlık problemlerini çözmüş toplumlardır. Genç nüfuslu toplumlar ise az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlardır. Az gelişmiş toplumlarda sağlık problemleri gerçek anlamda çözemediğini söylemek mümkündür.¹⁵⁹

Bireyin fiziksel yaşlanmasını anlama ve açıklamaya çalışan teoriler olduğu gibi bireyin yaşlanmasını bireyin sosyal varlığı açısından anlamaya ve açıklamaya çalışan teoriler de bulunmaktadır. Yaşlılığı, bireyin sosyal varlığı içinde anlama çalışan teorilerden bazıları, *geri çekilme teorisi*, *etkinlik teorisi*, *rol bırakma teorisi*, *süreklilik teorisi*, *toplumsal değiş tokuş teorisi*, *alt kültür teorisi*, *modernleşme teorisi*, *etiketleme teorisi* ve *psikososyal teoridir*. Bu teorilerin dışından da yaşlılığı sosyal yönden açıklamaya çalışan teoriler bulunmaktadır.¹⁶⁰ Bu teorilerden, örneğin, *aktivite teorisi* ya da diğer ifadeyle *süreklilik teorisi*, yaşlının yeni rol ve statüler olarak yaşama devam etmesinin gerekliliğini vurgulayan teoridir. Yaşlı, yaşlılığını, yaşamının sürekliliği içinde yeni bir dönem olarak görmelidir. Buna göre, yaşlı eski statü ve rollerin edimlerine devam edemediğinde kendine yeni statü ve roller ile yeni eylemler bulmalıdır. Bununla birlikte, yaşlı sosyal yaşamına devam etmek istediğinde bile onu engelleyebilecek fiziksel kısıtlamaların varlığı da göz önünde tutularak bu teorinin fiziksel ve zihinsel bozulmanın etkisinin çok fazla

¹⁵⁹ Kalkan, "Yaşlılık: Tanımı, Sınıflandırılması ve Genel Bilgiler"

¹⁶⁰ Canatan, *Sosyal Yönleriyle Yaşlılık*; Canani Kaygusuz, "Yaşlılık Kuramları", *Psikolojik Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık*, Ed. Kurtman Ersanlı – Melek Kalkan, Ankara, Pegem Yayınları, 2008, ss. 215 – 250; Akın, *Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık*

hissedilmediği erken dönem yaşlılığında açıklayıcı olabileceğini düşünmek mümkündür. Bu teorilerden, *geri çekilme teorisi*, yaşlılığın, bireyin toplumsal ilişkilerinden kopuşu ile belirlendiğini ve bireyin yaşadığı sosyal bir ayrılık dönemi olarak ifade edilebileceğini savunmaktadır. Buna göre, ilerleyen yaşla birlikte, birey toplumsal rol ve statülerini kaybederek daha çok bireyselleşmektedir. Bu toplumsal bireyselleşme sonucunda birey psikolojik olarak da içine kapanmaktadır. Bu teoriyi, ileri yaşlıları ve fiziksel kaybı ileri derecede olan yaşlıları anlamak için kullanmak mümkündür. Buna ek olarak, Yaşlının toplumsal rol ve statüsünün değişmesi ile ortaya çıktığı belirtilen *rol ikilemi* kavramını *geri çekilme teorisi* ve *modernleşme teorisi* ile ilişkili daha açık olarak anlamak mümkündür. Yaşlılığı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışan *modernleşme teorisi*, modern toplumların bireye ikilemli, bir yaşlılık fikri sunduğunu ileri sürmektedir. Buna göre, toplumlar modernleşirken yaşlının durumunun bu modernleşmeye paralel düzeldiğini söylemek mümkün değildir. Modern toplumda, yaşlılar, geri döndürülemez bir biçimde statü ve güç kaybetmektedirler ki bunun sebebi teknolojik gelişmelerin yaşlının bilgi ve değer aktarımına ihtiyaç bırakmamasıdır. Modernleşme teorisi, daha önceki dönemlerde de yaşlılığın ikilemli bir biçimde ortaya çıktığı savı ile eleştirilmektedir. Bu eleştiriye göre, klasik dönemlerde yalnızca zenginler yaşlanmaktadır.¹⁶¹ Bu kuramlar arasından, ilişik kesme, süreklilik, etkinlik ve rol bırakma kuramları yaşlılığı, yaşlanan kişinin toplumsal değişme karşısında durumu açısından ele alan kuramlardır.¹⁶²

“Yaşlanan bir kişinin yaşlılığa uyum sağlaması ile topluma uyum sağlaması arasında yakın bir bağ olduğu da söylenebilir.”¹⁶³

Psikolojik yaşlanma, biyolojik ve kronolojik yaşın ilerlemesiyle zihinsel işlevlerde ve ruhsal durumda ortaya çıkan değişim sürecini ifade etmektedir.¹⁶⁴ Fiziksel yaşlanma sürecinde olduğu gibi psikolojik yaşlanma

¹⁶¹ Görgün Baran, “Yaşlılık Sosyolojisi”

¹⁶² Onur, *Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm*

¹⁶³ A.g.e., s.347

¹⁶⁴ A.g.e., s. 15

sürecinde de genel olarak yaşlı bireylerde görülen de belirli değişimler bulunmaktadır. Zihinsel işlevlerde ortaya çıkan değişiklikler bakımından, bu dönemin en olumsuz getirisinin yaşanabilecek hafıza problemleri olduğunu düşünmek mümkündür. Ruhsal anlamda ise en olumsuz getirinin, yaşlılığın neden olduğu değişimlere uyum sağlayamamak nedeniyle ortaya çıkan depresyon durumu olduğu düşünülebilmektedir.

İnsanın yaşlılık döneminde ortaya çıkabilecek ruhsal durumlara göre yaşlının sahip olabileceği kişilik tipleri farklı düşünürler tarafından farklı biçimlerde sınıflandırılmıştır.

Yaşlılıkta ortaya çıkabilecek kişilik tiplerinin sınıflayan görüşlerden birine göre beş tip yaşlı olması mümkündür. Bu tipler *olgun tip*, *salıncaklı sandalyeli tip*, *zırhlı tip*, *kızgın tip* ve *kendinden nefret eden tiptir*. Olgun yaşlı tipi, yaşamdan zevk alan, yaşlılık durumunu kabul ederek yeni ilişkilerde doyum arayan, önceki yaşamışlıklardan pişmanlık duymak yerine hayatını yaşamaya devam eden tiptir. Salıncaklı sandalyeli yaşlı tipi, yaşının ilerlemesi ile birlikte sorumluluklarından kurtulmuş olmanın rahatlığından hoşlanmaktadır. Olgun yaşlı gibi yaşamdan zevk almakla birlikte bu yaşlının yeni sorumluklar gerektirecek roller üstlenmeye çalışmak gibi bir çabası yoktur. Zırhlı yaşlı tipi, yaşlanmakla yüzleşmek istemeyen ve yaşlanmanın getireceği olumsuz duyguları, yaşlanmanın kendisini reddederek reddeden yaşlı tipidir. Fakat zırhlı yaşlı, yaşamdan kopmuş ya da yaşamdan zevk almayan bir yaşlı tipi değildir. Kendinden nefret eden yaşlı tipi, yaşlanmaktan hoşlanmayıp yaşlandığı için üzgün ve kızgın olan yaşlı tipidir. Kendinden nefret eden yaşlı, yaşlanmaktan utanmaktadır ve bu nedenle ölmeyi bile istemektedir.¹⁶⁵

Yaşlılıkta ortaya çıkabilecek kişilik tiplerinin sınıflayan görüşlerden bir diğerine göre, yaşlılıkta dört kişilik tipinden bahsetmek mümkündür. Yaşlılıkta görülebilecek ilk kişilik tipi, *bütünleşmiş kişilik* tipidir. Bütünleşmiş kişilikteki yaşlılar, egoları yeterli, bilişsel yetenekleri tam, yaşam doyumları yüksek olan

¹⁶⁵ Kalkan, “Yaşlılık: Tanımı, Sınıflandırılması ve Genel Bilgiler”

kişilerdir. Bu yaşlıların genel olarak iç yaşamları zengindir. Bütünleşmiş kişilik tipini kendi içinde, *yeniden örgütleyici bütünleşmiş kişilik*, *odaklanmış bütünleşmiş kişilik*, *kopmuş bütünleşmiş kişilik* olarak üçe ayırmak mümkündür. Yeniden örgütleyici bütünleşmiş kişilik tipindeki yaşlılar, yaşlılık döneminin getirdiği değişimler ile uyum içinde yaşamlarını yeniden düzenlemeyip yeni etkinlikler edinmeye çalışan yaşlılardır. Odaklanmış bütünleşmiş kişilik tipindeki yaşlılar, yaşlılık dönemine uyum sağlamaya çalışmakla birlikte yeni etkinlik arayışına girmeyip kalan enerjilerini sahip olmaya devam ettikleri etkinlikleri başarıyla yürütmek için kullanmaya çalışmaktadırlar. Kopmuş bütünleşmiş kişilik tipindeki yaşlılar ise yaşlılığın kendisi ile ilgili bir sorun yaşamamakla birlikte herhangi bir etkinliğe yönelmek için çaba harcamamaktadırlar. Yaşlılıkta görülebilecek ikinci kişilik tipi, *zırhlı savunmacı kişilik* tipidir. Zırhlı savunmacı kişilikler, yaşlılık karşısında güçlü olmaya, başarılarını devam ettirmeye çalışan sakınlı duygulara sahip olan kişilerdir. Zırhlı savunmacı kişilik tipini kendi içinde, *sebatlı zırhlı savunmacı kişilik* ve *daralmış zırhlı savunmacı kişilik* olarak ikiye ayırmak mümkündür. Sebatlı zırhlı savunmacı kişilik tipindeki yaşlılar, orta yaş yaşam biçiminin devam etmesi için çalışmakta ve bu doğrultuda yüksek yaşam doyumu hedeflemektedirler. Daralmış zırhlı savunmacı kişilik tipindeki yaşlılar ise yüksek yaşam doyumu hedeflemek ve orta yaş yaşamını sürdürmeye çalışmakla birlikte güçlerini de korumaya çalışır ve daha az eylem planı yapmaya gayret ederler. Yaşlılıkta görülebilecek üçüncü kişilik tipi, *edilgin – bağımlı kişilik* tipidir. Edilgin bağımlı kişilik tipindeki yaşlılar, başkalarına bağımlı bir yaşam devam ettirmek ister ve kendilerini bu şekilde mutlu ve güvende hissederler. Edilgin – bağımlı kişilik tipini de kendi içinde iki kişilik tipine ayırmak mümkündür ve bunlar *savunucu – arayıcı kişilikler* ile *duygusuz kişilikler*dir. Edilgin bağımlı kişilik tipi içinde savunucu – arayıcı kişilikler yüksek düzeyde bağımlılık kurduklarında yaşam doyumu sağlayabilen yaşlılardır. Edilgin bağımlı kişilik tipi içindeki duygusuz kişilikler ise edilgin ve kayıtsız bir biçimde bağlanmayı zorunlu görmekle birlikte herhangi bir yaşam doyumu arayışı içinde değildir. Yaşlılıkta görülebilecek kişiliklerin bu sınıflamasında son kişilik tipi *bütünleşmemiş kişilik* tipidir ve bu

kişilik tipindeki yaşlı, duygusal ya da düşünsel bozukluklara sahiptir, psikolojik sorunlar yaşamaktadır, en düşük seviyede etkinlikte bulunmaktadır, düşük yaşam doyumuna sahiptir.¹⁶⁶

Genel olarak, psikolojik çalışmalar açısından, bireyin, yaşlılık dönemini, yaşamının bir parçası olarak görmesi beklenmektedir. Buna göre, yaşam kendi içinde akışı olan bir süreçtir ve bu yaşam sürecinin bir dönemi olan yaşlılıkta döneminde bireyin yerine getirmesi gereken gelişimsel görevleri bulunmaktadır. Bir bireyin başarılı bir yaşlı olabilmesi için yaşamına yaşlılık döneminde de yüksek bir güdülenme ile devam etmeye çalışması gerekmektedir. Yaşlının başarılı bir biçimde yaşlanması için yerine getirmesi gereken gelişimsel görevleri, yeni fiziksel durumuna ve yeni sağlık koşullarına alışarak buna uygun davranmaya çalışmak, emekliliğe ve azalan gelire uyum sağlamak gibi rol ve statülerin kaybına uyum sağlamaya çalışması, yeni rol ve statülere sahip olmaya ve bunlara uygun davranmaya çalışması, toplumsal ve sosyal yaşantısına devam ederek sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmasıdır. Yaşlıdan, yaşamının yaşlılık dönemini doğru biçimde algılayarak kabul etmesi ve bu döneme uygun yaşam biçimleri geliştirmesi beklenmektedir. Bununla birlikte yaşlı bir fiziksel ve toplumsal çevre içinde yaşadığından, yaşlının uzak ve yakın çevresinin de yaşlının gelişimsel görevlerini yerine getirmesinde yaşlıya destek olması beklenmektedir. Yaşlının, yaşlılık dönemini algılayıp kabul etmesinde bu döneminin yaşlının çevresinde ve toplumdan aldığı etkilerin büyük önemi olduğundan yaşlının gelişimsel görevlerini yerine getirmesinde yaşlının çevresine ve topluma da görevler düşmektedir. Örneğin, bir yaşlı birey, saygı görmeye, kendini kontrol edebilme gücünü elinde tutabilmeye, sevdiği etkinliklerde bulunmaya devam edebilmeye, çevresine bir yarar sağlayarak kendini işe yarar hissetmeye, toplumdaki diğer insanlarla sosyal yaşam içinde ilişki kurabilmeye ihtiyaç duymaktadır. Yaşlının bu ihtiyaçlarını karşılamak yaşlının çevresinin ve toplumun görevidir. Yaşlının kendi yaşamının değişimlerine uyum sağlaması gibi toplumsal ve kültürel

¹⁶⁶ A.g.m.

değişimlere de uyum sağlaması yaşlının gelişimsel göreviyken bu konuya yaşlıya destek olmak da toplumun görevidir.¹⁶⁷ Yaşlıya karşı bu görevler içinde, yaşlının teknolojik gelişmelere uyum sağlayacağı uygun tasarımlar geliştirmeye çalışmak, yaşlının sosyal yaşamdan kopmayacağı kentsel yapılar kurmaya çalışmak, yaşlının kendi kendine yetebilmesini sağlayacak gündelik yaşam alanları ve araçları oluşturmaya çalışmak sayılabilmektedir. Toplumun yaşlıya karşı bir diğer görevi de yaşlı fiziksel ya da rasyonel yeterliliklerini kaybettiğinde yaşlıya insanlık onuruna uygun bir bakım sağlayabilmektir.¹⁶⁸ Toplumun, bu görevinin, yaşlıya karşı sorumluluk taşıdığı en önemli görevi olduğunu iddia etmek mümkündür.

Sosyal yaşlanmaya bağlı biçimde, *ekonomik yaşlanma*, insanın, yaşlandıkça toplumsal yaşama katılımının azalmasına paralel olarak, artık ekonomik fayda üretmez duruma gelmesidir.¹⁶⁹ Ekonomik yaşlanma, toplumsal yaşamda, emekli olmak kavramı ile belirtilmektedir. Sanayi devriminden itibaren, toplumların, genel olarak, üretime bağlı bir biçimde örgütlendiğini iddia etmek mümkündür. Sanayi devrimi sonrası, toplumların gelişmişlikleri, teknolojik ilerlemeleri ve üretim kapasiteleri ile belirlemektedir. Buna paralel olarak bireyler üretim ve tüketim biçimlerine bağlı olarak toplumsal örgütlenmeye katılmışlar, sosyal statülere sahip olmuşlar ve sosyal sınıflara katılmışlardır. Modern toplumlarda, ekonomi kurumunun anahtar kurum olduğunu söylemek mümkündür. Bu toplumda bireylerin yaşam standartları ekonomik gelirleri ile belirlenmektedir. Bu anlamda, tarih içinde başka toplumlarda da bireyin yaşlanması üretmez olması belirlenmiş olmakla birlikte, modern toplumlarda ekonomik yaşama katılımın azalması ile yaşlanma arasındaki ilişki daha çok vurgulanmaktadır. Bireylerin yaşlanmaya

¹⁶⁷ Kalkan, “Yaşlılık: Tanımı, Sınıflandırılması ve Genel Bilgiler”; Canatan, **Sosyal Yönleriyle Yaşlılık**; Bekir Onur, **Gelişim Psikolojisi**, 7. Baskı, Ankara, İmge Yayınları, 2006; Lütfü İlgar, “Yaşlılık Dönemi Sosyal Özellikleri ve Serbest Zaman Etkinlikleri”, **Psikolojik Sosyal ve Bedensel Açıdan Yaşlılık**, Ed. Kurtman Ersanlı – Melek Kalkan, Ankara, Pegem Yayınları, 2008, ss. 63 – 93; Şüheda Özben, “Yaşlılıkta Gelişimsel Görevler”, **Psikolojik Sosyal ve Bedensel Açıdan Yaşlılık**, Ed. Kurtman Ersanlı – Melek Kalkan, Ankara, Pegem Yayınları, 2008, ss. 98 – 118

¹⁶⁸ Veliddin Kalıncara, Ed., **Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler**, Ankara, Odak Yayınları, 2003

¹⁶⁹ Canatan, **Sosyal Yönleriyle Yaşlılık**, s.16

bağlı olarak emekli olmaları, daha az gelire sahip olmaları anlamına geldiğinden yaşlanmanın yaşlının yaşam standardını düşürdüğünü gözlemlemek mümkündür. Bununla birlikte, ekonomik yaşlanmanın sosyal sınıflara ya da yaşlanmak ile emekli olmanın arasındaki ilişkinin sosyal statüye bağlı olarak değiştiğini de vurgulamak gerekmektedir.

“Ancak bu görüşler üzerinde kültürün, toplumsal konumun, etnik grubun etkisi olabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşlıların çoğu çocuklarına bağımlı duruma gelmekten korkmakta, böyle olanların yaşam doyumu da düşme eğilimi göstermektedir. Buna karşılık, çocuklara bağımlılığın başarılı bir yaşlılığın en iyi yolu olarak görüldüğü Hindistan’da bu durum daha az önemlidir.”¹⁷⁰

Modern toplumların temel kavramlarından birinin ekonomi kavramı olduğunu söylemenin mümkün olmasıyla birlikte modern toplumların bir diğer taşıyıcı kavramının bilgi kavramı olduğunu ve modern toplumlarda ekonomi ile bilgi kavramlarının birbirleriyle ilişki içinde ilerletilen kavramlar olarak yükseldiklerinin iddia edilmesi de mümkündür. Modern toplumlarda, ekonomi ile ilişkisi nedeniyle, bilgi hem bir üretim aracı olarak hem de bir tüketim nesnesi olarak ortaya çıkmaktadır. Buna paralel olarak bilgi, modern toplumların sosyal ve ekonomik değişim döngüsünün bir parçasıdır ve bilginin ilerleme hızı sosyal değişimin hızına paraleldir.

Geleneksel toplumlarda yaşlı bireyler toplumsal anlamda değerlerin ve bilginin taşıyıcısı durumunda olmuşlardır. Yaşlının yaşam deneyimlerinden gelen bilgi, geri kalan nüfusun yaşam kaynaklarını yönetmesi için gereken bilgiyi sağlamaktadır. Yaşlı, hem maddi hem de manevi alanında toplumsal üretimin devamlılığının sağlanması için toplumsal açıdan varlığı önemli bir

¹⁷⁰ Onur, *Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm*, s. 336

öğedir.¹⁷¹ Toplumların ayakta kalmasını sağlayan kültürel değer ve bilgilerin yaşlı aracılığı ile genç kuşaklara iletildiği ve toplumun geleneksel toplumun karşısında bilgiyi çok hızlı üretene ve teknolojik iletişim araçları ile ileten modern toplumların ekonomik üretim tüketim ilişkilerindeki değişmeler ile sosyal değişimin ve bilgi üretiminin hızı nedeniyle yaşlının toplumsal, kültürel değerleri ve bilgiyi ileten rolünün kaybolduğunu iddia etmek mümkündür. Bir yönüyle yaşlının bu toplumsal rolünün kaybına bağlı olarak ekonomik üretim içindeki önemi de ikinci planda kalmaktadır.

Bununla birlikte, toplumsal değişimin yönünün kestirilemez olduğu savından ve hangi bilgi türüne ne zaman ihtiyaç duyulacağı bilgisine insanın kesinlik taşıyan bir biçimde sahip olamayacağını düşüncesinden hareketle modern toplumların yaşlının geleneksel nitelikteki bilgisine en beklenmedik anda ihtiyaç duyulabileceğini iddia etmek ve bu iddiayı örnek bir durumla açıklamak mümkündür.

Tarımsal üretimde verimin artan dünya nüfusunun ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar yüksek olabilmesi için tarım ürünlerini onlara zarar verebilecek organizmalara karşı korumak için tarım ilaçları etkin bir biçimde kullanılmaktadır. Bununla birlikte tarımsal üretimde kullanılan kimyasal ürünlerin, özellikle yanlış kullanım sonucunda, tüm canlı doğaya ve dolayısıyla insana büyük zararlar verebildiği fark edilmiştir. Tarımsal üretimde sentetik ürün kullanılmasının getirdiği uzun vadeli zararların önüne geçebilmek için bulunan güncel çözüm organik tarımdır. Organik tarım, tarımsal üretimde kimyasal girdi kullanmayan bir üretim biçimi olarak toprak ve su kaynakları ile havayı kirletmeden, çevre, bitki, hayvan ve insan sağlığını korumaktır.¹⁷² Kimyasal ürün kullanmadan doğal yöntemlerle tarımsal üretim yapan organik tarım çiftçileri, özellikle de tarımsal üretimi gündelik bilgi olarak yaşam deneyimleri içinde öğrenmişlerse ve kimyasal ilaç

¹⁷¹ Beauvoir, **Yaşlılık İlk Çağı**; Ayşe Canatan, “Toplumsal Değerler ve Yaşlılar”, Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 2008(1), ss. 62 – 71; Akın, **Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık**; Akın, “İnsanın Ortaya Çıkışı ve Toplumsal Davranışları”

¹⁷² T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Resmi Web Sayfası, 25.07.2010, http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,Organik_Tarim.html

kullanımı ile üretimde bulunan bir üretim kuşağına dâhillerse, organik tarım ürününün üretimi aşamasında sorunlar yaşamaktadırlar. Bir organik tarım çiftçisi tarım ürününe zarar veren organizmaların yol açtığı sorunla mücadele etmek için geleneksel bilgiye başvurup yaşlıları bilgi kaynağı olarak kullanmış ve başarılı bir sonuç elde etmiştir. Bu şekilde yaşlının geleneksel kültürü ve bilgisi modern dönemde sorunların çözümü olarak kullanılabilmiştir.

“İlaç kullanmıyoruz ya, bitki hastalıklarına da çare bulmak gerekiyor. Çiftçiler sorunlarının çözümü için bana gelmeye başladılar. Tarım bakanlığına, üniversitelere sorduysam da cevap veremediler. Tam havlu atacağım sırada aklıma kimyasal ilaçların 1946’da icat edildiği geldi. Bu tarihten önce de ziraat yapılıyordu, bu hastalıklar vardı. Köylere haber saldım, 60 – 70 yaşındakilere, babalarıyla dedelerinin zararlılarla nasıl mücadele ettiğini sordum. Cazip olsun diye her bir ilaç için bir çeyrek altın ödül koydum. Bir sürü reçete geldi. Bunları mühendislerime denettim ve başardım. Bunun üzerine 2005’te Uluslararası Ekolojik Tarım Hareketleri Federasyonunun (IFOAM) Almanya’daki bir toplantısına çağrıldım. ... brokoli köklerine musallat olan böceklerle nasıl mücadele edecekleri konusunda yardımımı istedi. Ben de ‘biz brokoliyi bilmeyiz ama patates köklerindeki böcekleri sarımsakla kovarız’ diye yazdım. Yöntem işe yaramış.”¹⁷³

¹⁷³ GEO, 2010 / 3, Nevra Yaraç, Nazmi Ilıcalı ile Söyleşi, “Patates Zararlısı Böcekler için Sarımsak Kullanırız”

1.3. YAŞLILIĞIN VE YAŞLILIK KAVRAMININ TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

İçinde bulunulan zaman diliminde maksimum potansiyeli 120 yaşa ulaşan insan ömrü, bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile sosyoekonomik değişmeler sayesinde insanlık tarihinin başlangıcından bu yana sürekli uzamıştır. İnsan ömrünün uzadığı bu geniş tarihsel süreç içinde, hem yaşlı olmanın sınırı ve tanımı hem de yaşlılığın anlandırılma biçimi ve yaşlıya yüklenen değer niteliği değişmiştir.¹⁷⁴ İnsanın hem yaşam biçimi hem de yaşam biçimine dair fikirleri değiştiğinden, tarih içinde, hem yaşlılık olgusunun bizzat kendisi hem de insanın yaşlılık olgusuna bakışı değişmiştir.¹⁷⁵

İnsanın ilk ataları sayılıp 5 – 6 milyon yıl önce yaşayan “insanımsılar”ın ömrü çok kısadır, insanımsılar ortalama 17 – 18 yıl yaşamaktadırlar ve toplulukları çocuklar, erişkinler, yaşlılar olmak üzere belirgin üç gruba ayrılmaktadır. 2,5 – 3,5 yıl önce yaşayan “homo habilis” türü insan ortalama olarak 20 yıl yaşamaktadır. Ortalama 22 yaşa ulaşan “homo erectus” ise 1,9 milyon yıl ile 300 bin yıl öncesinde yaşamıştır. 500 bin yıl önce yaşayan “arkaik homo sapiens”ler ile 230 bin – 30 bin yıl önce yaşayan “neanderthaller” türü insanın yaşam uzunluğu ile “homo erectus”un yaşam uzunluğu arasında belirgin bir fark yoktur. 40 bin yıl önce görülmeye başlanan “homo sapiens” ise bu ilk dönemlerde 60 yaşına kadar ulaşmıştır. İnsan ömrünün uzadığı bu ilk tarihsel süreç içinde, aletler ve ateş bilinçli olarak kullanılıp kültür oluşmaya başlamıştır. İnsanın, yaşam şartları ve besin ihtiyacını karşılayabilmesi kolaylaştığından bu dönemde yaşamı uzatmıştır. İnsanın besin ihtiyacını kolay karşılayabilmesinin en önemli nedenleri olan yerleşik hayata geçmek ve tarım kültürüne ulaşmak, böylece aynı zamanda insan ömrünün ulaşmasını en olumlu etkileyen etmenler olmuşlardır.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Akın, **Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık** en

¹⁷⁵ Tufan, **Antikçağdan Günümüze Yaşlılık Sosyolojik Yaşlanma**, s. 88

¹⁷⁶ Akın, **Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık**; Galip Akın, “İnsanın Ortaya Çıkışı ve Toplumsal Davranışları”, Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler, Ed. Velittin Kalıncara, Ankara, Odak Yayınları, 2003, ss. 1 – 33

Anadolu’da da, Helenistik döneme kadar, genel olarak insan yaşamının uzadığını ve nüfusta bir artış görüldüğünü söylemek mümkündür. Bununla birlikte, bu genelleme her bölge için geçerli değildir. Bu nedenle insanın yaşam süresinin uzamasında genetik sebepler kadar toplumsal ve çevresel etmenlerin etkili olduğu ve böylece toplumsal ya da çevresel farklılıkların farklı bölgelerde farklı yaş ortalamaları görülmesine neden olduğu söylenebilmektedir. Maddi refah ile insan yaşamının uzaması doğrudan ilişkili olduğundan toplumsal ve çevresel etmenlerin sağladığı refah düzeyi ile insan yaşamının uzaması arasında bir doğru orantı bulunmaktadır. Toplumsal açıdan, savaşlar, göçler ve çevresel açıdan yerleşim yerinin su kaynaklarına yakınlığı gibi nitelikleri insan yaşamının uzamasını etkilemiştir. İnsan yaşamının uzamasının yanında Helenistik dönemde hem bebek ve çocuk ölüm oranı çok yüksektir hem de toplumun geneli orta yaşta ölmektedir. 65 – 75 yaşlarına ulaşan kişiler bulunmakla birlikte bu toplumsal anlamda genel bir durum olarak görülmemektedir.

Antik dönemde ve bundan sonra Ortaçağda ve Rönesans döneminde uzun yaşamış insanlar, yaşlı kişilerin bulunduğu ve insan ömrü uzamaya devam ettiği görülmekle birlikte, maddi refah toplumun tümüne yayılmadığından, yaşlılık zengin ve soylu sınıfın sahip olduğu bir imtiyaz olmuştur.¹⁷⁷

“Geçmişte uzun ömürlülük yalnızca imtiyazlı sınıflarda mümkündü. Edebiyat, tarih, felsefe ve mitolojide bahsedilen yaşlıların hemen tamamı imtiyazlı sınıflardan olanlardır.”¹⁷⁸

16. ve 17. yy.larda ise, yaşlılık takvimsel yaş ile ilgili bir durum olmayıp bedensel güç kaybıyla ya da otorite ya da statü kaybıyla ölçülen bir durum

¹⁷⁷ Akın, **Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık**; Akın, “İnsanın Ortaya Çıkışı ve Toplumsal Davranışları”

¹⁷⁸ Galip Akın, “İnsanın Ortaya Çıkışı ve Toplumsal Davranışları”, **Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım Sorunlar Çözümler**, Ed. Velittin Kalıncara, Ankara, Odak Yayınları, 2003, s. 16

olarak kendini göstermektedir. 16. ve 17. yy.larda genç ile yaşlının toplumsal ayrımında kıyafetin bile bir gösterge olduğunu söylemek mümkündür.

Antik dönemlerde, yaşlılar sayısal olarak üstün olmamakla birlikte, yasalar tarafından korunmaktadırlar ve yasalar aracılığı ile zaten yaşlıya ait olduğunu düşünülen hak güvence altına alınmaktadır. Bu dönemde, çoğu kez, kültürel yaşamda, otorite “sıra” ile elde edilmektedir.¹⁷⁹ Ortaçağda Anadolu’da, yaşlı bireylerin toplumsal anlamda değerli olduğunu ve saygı gördüğünü söylemek ve bunda dini değerleri sosyal düzene yansıtmış toplumun etkisi olduğunu söylemek mümkündür.¹⁸⁰ 16. ve 17. yy.larda ise yaşlının toplumun diğer bireyleri ile aynı değerde, aynı statüde olduğunu söylemek ise mümkün değildir.¹⁸¹

18. yy.ın ikinci yarısından itibaren yaşlının toplumsal statüsünün ve değerinin arttığı gözlemlenmiştir. 19. yy.da da insan ömrünün uzamaya devam ettiğini ve hem genel olarak yaşlı insanların sayısının hem de yaşlının yaşam kalitesinin arttığı söylenebilmektedir. Bu dönemlerden sonra ve özellikle 20. yy.da, endüstri devriminin getirdiği bilimsel gelişmelerin etkisiyle insan yaşamının uzamasının yanında yaşlılık sosyal olarak imtiyazlı olan bir gruba özgü olmaktan çıkmış nüfusun daha büyük bir kesimi yaşlılık niteliğine sahip olmaya başlamıştır. Antikçağda yaşlıların sosyal imtiyazları sayesinde korunmalarına karşılık olarak 20. yy.da yaşlılar kitlesel varlıklarının yoğunluğu aracılığı ile korunmaya çalışmaktadırlar.¹⁸²

Yaşlılık kavramının anlamının zaman içinde değişmesine paralel olarak yaşlılığın anlamı toplumdan topluma da fark göstermektedir. Tarih boyunca, yaşlıların toplum içinde algılanma ve değerlendirilme biçimleri değişmiştir.

En genel biçimi ile ilksel basit toplumların bile, insan yaşamında üç temel dönem belirlediğini ya da toplumda insanları üç temel gruba ayırmakta

¹⁷⁹ Tufan, *Antikçağdan Günümüze Yaşlılık Sosyolojik Yaşlanma*

¹⁸⁰ Akın, *Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık*

¹⁸¹ A.g.e.

¹⁸² Tufan, *Antikçağdan Günümüze Yaşlılık Sosyolojik Yaşlanma*

olduğunu söylemek mümkündür ki bunlar çocukluk, yetişkinlik ve yaşlılıktır.¹⁸³ Her toplumda, toplumsal örgütlenme biçimi açısından bu üç gruba farklı kültürel anlamlar, rol ve statüler yükleneneğini söylemek mümkündür. Tarih boyunca var olmuş farklı toplumların yaşlı gruba yönelik davranış biçimlerini genellemek mümkün değildir. Bununla birlikte, toplum içinde yaşlının anlaşılmasına, yaşlının toplumda statü edinmesine ve değer taşımasına yönelik olarak farklı toplumlardan örnek vermek mümkündür.

Örneğin, bazı kültürlerde toplumlarda yaşlı kişi, toplumsal grubun yöneticisi durumundadır. Bu yöneticilik durumunda, yaşlının otoritesinin kaynağı bazen din olarak bazen de sahip olduğu bilgi olarak ortaya çıkmaktadır. Dini anlamda, yaşlının ölüme yakın oluşu yaşlının Tanrıya yakın oluşu olarak değerlendirildiğinden yaşlıya otorite kazandırmaktadır. Diğer taraftan yaşlı, yaşam konusunda deneyimli ve bilgili kişi olduğundan toplumun yaşam kaynaklarını yönlendirme konusunda genç bireylerden daha başarılı olacaktır. Yaşlının otoritesinin bilgi olduğu toplumlarda, çoğu kez yazılı iletişim yoktur ve bilgi aktarımı sözlüdür. Bu durumda yaşlı, toplumun kültür kodlarını taşıyan bilginin en temel kaynağı olarak görülmektedir. Yaşlının bilgisiyle grubun yöneticisi olduğu toplumların dışında yaşlının gruba danışmanlık ettiği toplumlar bulunmaktadır. Yaşlının bilgisi toplumu yönlendirmektedir fakat yaşlı grubun yöneticisi değildir. Yaşlıyı bazı toplumlarda grubun yöneticisi yapan bilgiye sahip olması durumunun bazı toplumlarda danışman yapması gibi yaşlıya yüklenen dini anlam onu bazı toplumlarda grubun yöneticisi bazı toplumlarda ise grubun din adamı yapmıştır. Bu toplumların tümünde yaşlının önemli bir toplumsal değere sahip olup büyük saygı göreceği açıktır.¹⁸⁴ Bilgi sahibi olması yaşlıyı bir grubun ya da toplumun yöneticisi ya da danışmanı yapmasa da yaşlılık, pek çok kültürde bilgi sahibi olmak bilge olmak ile eşleştirilmektedir. Bu nedenle, cahil kelimesi, hem bilgisiz ve deneyimsiz hem de genç anlamında

¹⁸³ Akın, *Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık*; Onur, *Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik Yaşlılık Ölüm*

¹⁸⁴ Akın, *Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık*; Beauvoir, *Yaşlılık İlk Çağı*

kullanılabilmektedir.¹⁸⁵ Bu anlamda yaşlının yine genel bir değer sahip olduğu ve saygı gördüğü söylenebilmektedir. Bununla birlikte, yaşlının, toplumsal bir rol ve statüye sahip olamayıp buna bağılı olarak saygı görüp değer yüklenemediğı toplumlar da bulunmaktadır.

“Levi Strauss, Nambikwara’lı Hintlilerin ‘genç ve güzel’ ile ‘ihtiyar ve çirkin’ kelimelerini tek bir kelime olarak kullandıklarını söylüyor.”¹⁸⁶

Bir toplumda yaşlının göreceğı saygı ya da üstleneceğı değerin ve yaşlıya yönelik davranılış biçiminin pek çok değişkene bağılı olduğunu söylemek mümkündür. Yaşlının toplumsal anlamda değer sahibi olduğı ve yaşlıya iyi davranılan toplumlarda, yaşlı çoğı kez, bilgi, değer, kültür taşıyıcısıdır ve din temelinde Tanrı’ya yakın olarak görölmektedir. Toplumun aile ve ahlak değerlerine bağılı olarak yaşlının kültürel desteğı vardır. Yaşlıların toplumsal sorun olarak görölmediğı toplumlarda, çoğı kez, maddi kaynak sorunu da görölmemektedir. Yaşlının toplumsal konumu, toplumun hem kültürel değerleri ve toplumsal yapılanması ile hem de maddi refahının düzeyi ile ilgili görölmektedir. Yaşlının toplumsal anlamda saygı görmediğı, değer taşımadığı ve yaşlıya karşı davranışın olumlu olmadığı toplumlarda maddi kaynakların sınırlı olduğunu ve yaşlının sahip olacağı bilginin maddi üretimde işe yaramadığı söylenebilmektedir. Bununla birlikte toplumun yaşlıya yönelik olumlu bir davranışın görölmediğı toplumlarda maddi kaynak sıkıntısı olmamakla birlikte, toplumun kültürel değerleri ve toplumsal yapılanması da yaşlıya yer bırakmayabilmektedir. Kültürel açıdan yaşlının herhangi bir ritüelin taşıyıcısı olmaması ya da toplumun yeni bireylerinin sosyal gelişiminde önceki kuşakların rol oynamaması yaşlının toplumsal varlığını gereksiz kılabilmektedir.¹⁸⁷

¹⁸⁵ TDK Çevrimiçi Büyük Türkçe Sözlük, Cahil, 15.06.2010

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=cahil&ayn=tam>

¹⁸⁶ Beauvoir, Yaşlılık İlk Çağı, s. XVII

¹⁸⁷ Akın, Gerontoloji Her Yönüyle Yaşlılık; Beauvoir, Yaşlılık İlk Çağı

Sonuç olarak, yaşıllık kavramının, zamana ve topluma göreliliğini söylemek mümkündür. Yaşıllık kavramının sosyal yönünün topluma ve zamana göreliliğinin yanında çoğu kez yaşlının fiziksel yaşlanması bile toplumsal sistemler ve dönemsel getiriler ile ilgilidir.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Akın, “İnsanın Ortaya Çıkışı ve Toplumsal Davranışları”

İKİNCİ BÖLÜM

MARCUS TULLIUS CICERO VE FELSEFESİ

Marcus Tullius Cicero; bilgin, filozof, denemeci, hatip, devlet adamı, politikacı, avukat, aile babası ve arkadaş olarak tanınan, aynı zamanda usta bir çevirmen, kötü olmayan bir şair, çok sayıda mektubun yazarı ve etkili bir nüktedan olarak bilinen ünlü Romalıdır.¹⁸⁹

Ülkesi Roma'nın siyasi açıdan en önemli dönemlerinden birinde yaşayan Cicero, fikirleri ve eylemleriyle, yaşadığı dönemin ve ait olduğu toplumun, zamanla, en etkili karakterlerinden biri durumuna gelmiştir. Cicero, hem düşünür olarak Roma entellektüel yaşamının yönlendiricilerinden biri olmuş hem de avukat, hatip ve devlet adamı olarak döneminin önemli toplumsal ve siyasal dönüşümlerinin ve değişimlerinin mimarları arasına katılmıştır. Cicero'nun hayatının, Roma'nın siyasi tarihi ile iç içe olduğunu ve yaşadığı döneminin siyasi ve toplumsal olaylarında Cicero'nun önemli, etkili bir aktör olarak rol aldığı söylemek mümkündür. Roma Cumhuriyeti'nin ve daha sonra Roma İmparatorluğu'nun üzerinde yükseldiği kültürel temellerde Cicero'nun adından söz etmemek mümkün değildir.

Roma Uygarlığının temel yapı taşlarından biri olan Cicero, Yunan ve Roma düşüncesinin mirası üzerinde yükselen modern Batı dünyası için de önemli bir isimdir. Latin edebiyatı, çeviri bilimi, retorik sanatı konu alındığında Cicero'nun belirleyici nitelikteki katkılarının önemle altını çizmek gerekmektedir. Hukukun ve siyaset biliminin gelişimi tartışma konusu edildiğinde Cicero'nun bu gelişim basamaklarında yerini almaması da söz konusu değildir. Cicero'nun eserleri, siyasi tarih araştırmaları için olduğu kadar düşünce tarihi araştırmaları için de başvuru belgesi niteliğini taşımaktadır.

¹⁸⁹ Paul MacKendrik, **The Philosophical Books of Cicero**, London, Gerald Duckworth & Co. Ltd., 1989, s. 1; Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, 2000; **AnaBritannica**, 1989

2.1. MARCUS TULLIUS CICERO

2.1.1. Cicero'nun Hayatı

Kültür; en genel biçimde, tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü olarak toplumun maddi ve manevi alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümü olarak tanımlanmaktadır.¹⁹⁰ Kültür kavramı, Latince *colere* fiilinden ve *cultura* isminden gelmektedir. Latince *colere* fiili işlemek, yetiştirmek, düzenlemek, onarmak, bakma, iyileştirmek, eğitmek anlamlarını taşırken Latince *cultura* ismi tarımsal etkinlikleri ifade eden kavramdır. Romalılar doğada kendiliğinden yetişen bitkiler ile tarlada insan emeği sayesinde yetişen bitkileri birbirinden ayırmak gereği hissetmişlerdir ki ziraat ya da tarım anlamına karşılık gelen *agricultura* terimi de buradan gelmektedir.¹⁹¹ Buradan anlaşılmaktadır ki kültür kavramı, doğada var olanın yanında insanın emeği ile ürettiği ürünleri ifade eden bir kavramdır. Bu durumda insanların tarih boyunca yaptıkları tüm işlerin bir kültür üretimi, kültürlenme olduğunu¹⁹² ve kültürün insanın maddi ya da manevi tüm yaratışları, başarıları olduğunu¹⁹³ söylemek mümkündür. Bununla birlikte kültür kavramı, temel kullanımı içinde, bir insandan çok bir topluma ait üretimleri ifade etmektedir ki bu temel anlamı içinde, toplumsuz kültürden ya da kültürsüz toplumdan bahsetmek mümkün değildir.¹⁹⁴ Bu doğrultuda kültür, toplumların doğal durumlarından çıkıp kendileri için yararlı ya da iyi olarak tanımladıkları amaca ulaşma yolunda gösterdikleri tüm etkinlikler ve bu etkinliklerin sonucu olarak meydana getirdikleri ürünlerdir.¹⁹⁵ Toplamlar kültür sayesinde bir yaşama biçimi oluşturmaktadırlar. Bir toplumun sosyal olarak kuşaktan kuşağa aktardığı maddi ve manevi ürünler

¹⁹⁰ TDK Çevrim İçi Büyük Türkçe Sözlük, Kültür, 05.07.2009;

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=k%FClt%FCr&ayn=tam>

¹⁹¹ Doğan Özlem, **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**, 5. Baskı, Doğu Batı Yayınları, 2008

¹⁹² Fichter, **Sosyoloji Nedir?**

¹⁹³ Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**

¹⁹⁴ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Ayraç Yayınevi, 2000

¹⁹⁵ Özlem, **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**

bütünü olarak¹⁹⁶ kültür toplumun tinsel ya da törel yaşam alanlarında ortak üretimi ve yaşama biçimlerinin olgunlaşması olarak görülebilmektedir.¹⁹⁷ Toplumsal yaşamın dil, düşünce, gelenek, işaret sistemleri, kurumlar, yasalar, aletler, teknikler, sanat yapıtları gibi her türlü maddi ve manevi ürünü kültürün yansımasıdır.¹⁹⁸ Uygarlık kavramı ise, bir toplumun, maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat çalışmalarıyla ilgili niteliklerinin tümü olarak tanımlanmaktadır.¹⁹⁹ Uygarlığı, manevi kültür öğelerinin maddi yansıması olarak görebilmek de mümkündür.²⁰⁰

Kültür ile insan arasında ise karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır ve insan hem kültürün yaratıcısı olan varlık konumundadır hem de kültür tarafından belirlenmiş, yaratılmış bir varlık durumundadır.²⁰¹ Bu nedenle bir düşünürün kimliği ile ait olduğu kültürün, uygarlığın, toplumun kimliği arasında karşılıklı yapıcı bir ilişki bulunmaktadır. Bir toplumun, bir kültürün üyesi olan düşünürün ürettiği düşüncelerin, toplumunun ve toplumsal kültürünün nitelikleri ile bağdaşık olarak ilerlediğini iddia etmek de mümkündür.

“ İnsan, toplum veya din felsefesi yapan bir filozof, problemlere bakarken ister istemez mensup olduğu milletin değer hükümlerinin etkisi altındadır. ... Felsefede tamamen objeye bağlı bilimin objektifliği yoktur. Felsefe filozofun damgasını taşır, eserin kendisine bağlıdır. ... Filozof problemlere kendi kişiliği açısından bakar. Ona kişiliğini kazandıran da içerisinde yetiştiği toplumdur, toplumun değer hükümleridir.”²⁰²

¹⁹⁶ Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**

¹⁹⁷ Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**

¹⁹⁸ **AnaBritannica**, 1989, Cilt XIV, Kültür, ss. 175 – 178; Necati Öner, **Felsefe Yolunda Düşünceler**, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, 1999; Özlem, **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**; Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**

¹⁹⁹ **TDK Çevrim İçi Büyük Türkçe Sözlük**, Uygarlık, 05.07.2009; <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=uygarl%FDk&ayn=tam>

²⁰⁰ Özlem, **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**; Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**

²⁰¹ Giddens, **Sosyoloji**

²⁰² Necati Öner, **Felsefe Yolunda Düşünceler**, s. 194

MÖ 106 ve 43 yılları arasında yaşamış olan Marcus Tullius Cicero, dönemin en önemli ve en büyük uygarlığı olan Roma uygarlığına ait bir düşünürdür. Cicero, herhangi bir düşünürden fazla olarak, ait olduğu uygarlık ile özdeşleşmiş bir kimliğe sahiptir. Cicero hem “tipik bir Romalı” olarak tanımlanabilen bir kişidir hem de bizzat o “tipik Romalı” kavramının içini dolduran kişilerden biridir. Cicero, ait olduğu toplumun kültürel düşünme ve davranma biçimleri en çok içselleştirmiş kişilerden biri olarak görüldüğü kadar ait olduğu dönemde toplumunun düşünme ve davranma biçiminin yönünü belirlemiş en önemli kişilerden biri olarak da görülmektedir. Cicero, Roma uygarlığına ait bir düşünürse Roma’da bir parçasıyla Cicero’ya ait bir toplumdur. Cicero, yaşadığı dönemde toplumu ile özdeşleşmiş bir kimlik olduğu kabul edildiğinden, yaşadığı dönemden 2000 yıl bile toplumunun düşünce ve davranış biçimini temsil eden bir kişi olarak sunulmaktadır. Örneğin, Cicero’nun yaşadığı dönemde Roma toplumunun bir olaya ya da duruma bakış açısını anlamak için başvurulacak temel kaynaklardan biri Cicero’nun eserleridir.

“Cicero ve başka yazarların yapıtlarından, Romalıların Kleopatra’nın varlığından hoşlanmadığı anlaşılmaktadır.”²⁰³

Bir toplumun ya da bir kültürün, ticaret, siyaset ya da aile gibi bir başat ilkesinin olduğunu²⁰⁴ ve bu toplumun ya da uygarlığın, kültürel açıdan başat kurumu ile karakterize edilebileceğini söylemek mümkündür. Cicero’nun toplumu Roma, askeri, politik, mimari ve zirai alandaki başarıları ile bilinmektedir. Romanın

“ Eski Çin aile kurumu, eski Roma siyaset kurumu, Orta Çağ Avrupası din kurumu ile karakterize edilmişti.”²⁰⁵

²⁰³ **AnaBritannica**, 1989, Cilt XIII, Kleopatra

²⁰⁴ Giddens, **Sosyoloji**

²⁰⁵ Fichter, **Sosyoloji Nedir?**, s. 144

Cicero'nun hayatı üzerine bilgi edinilen en önemli kaynaklardan biri, MS 46 ve 119 yılları arasında yaşamış, deneme ve yaşam öyküsü türlerindeki yapıtlarıyla Avrupa'da 16. ile 19. yy. larda tarih yazıcılığını büyük ölçüde etkilemiş Yunan yazar Plutarkhos'un "Paralel Yaşamlar" adlı eseridir ve Plutarkhos Cicero'nun yaşamını konu aldığı eserinde Cicero'nun adı üzerine bilgiler vermektedir. Adı Marcus, soyadı Tullius olan Cicero; nohut anlamında olan, Latince *cicer* kelimesinden gelen ve burnunun ucunda nohut büyüklüğünde şişlik olan önemli bir aile üyesine bu özelliği nedeniyle verilmiş olan Cicero lakabını kullanmayı, yakınlarının alaya alınacağı yönündeki uyarılarına rağmen kendisi seçmiştir.²⁰⁶

Cicero; MÖ 3 Ocak 106'da Arpinum'da doğmuştur. Tarihi Arpinum kentinin günümüzdeki adı Arpino'dur ve Orta İtalya'da Lazio (Latium) yönetim bölgesindeki Frosinone ilinde, Roma'nın yaklaşık 97 km güneydoğusundadır.²⁰⁷ MÖ 5. yy.da kurulan, MÖ 305'te Romalılar'ın eline geçen kentin yerlilerine MÖ 303'te tam bir vatandaşlık hakkı olmamakla birlikte seçme hakkı gibi bazı politik haklar ve MÖ 188'de vatandaşlık hakkı verilmiştir.²⁰⁸

Cicero'nun annesi Helvia adında, soylu bir aileden gelen ve dürüst bir yaşam sürdüğü söylenen kişidir. Cicero'nun babası hakkındaki bilgiler ise kesin ve geniş değildir, babasının kumaş yıkayan bir adamın dükkânında doğduğu da Volsk krallarından Tullus Attius'un soyundan geldiği de söylenmektedir.²⁰⁹ Cicero'nun De Oratore isimli eserinin ikinci kitabının sunuşunda, Cicero'nun babası, oğlunun eğitimini dikkatlice planlayan düşünceli bir adam olarak tanıtılsa da²¹⁰ Cicero, kendisi atalarına saygı duymakla birlikte, yine de onların milletin övgüsüne ve şerefe

²⁰⁶ Plutarkhos, **Paralel Yaşamlar Demosthenes ve Cicero**, Çev: İstanbul, Alfa Yayınları, 2006, s. 49

²⁰⁷ **AnaBritannica**, 1989

²⁰⁸ Manfred Fuhrmann, **Cicero and The Roman Republic**, Translated by W.E. Yuill, Oxford/UK: Blackwell, 1992, s. 1

²⁰⁹ Plutarkhos, **Paralel Yaşamlar Demosthenes ve Cicero**, s.49

²¹⁰ Fuhrmann, **Cicero and The Roman Republic**, s. 5

ulaşamadıklarını söylemiştir.²¹¹ Bununla birlikte, bugün, ailesinin varlıklı olduğu²¹², babasının eğitilmiş bir adam olduğu²¹³ bilgisi de bulunmaktadır.

Cicero, MÖ 90 ya da 91 yılının 17 Mart'ında, içinde yetişkin olarak görüleceği togasını giymiştir²¹⁴ ve Cicero bundan sonra Roma'ya gitmiştir.²¹⁵

Cicero, MÖ 91 – 90 yıllarında, aynı isimli akrabasından Augur adıyla ayrılan Quintus Mucius Scaevola'nın yanında hukuk çalışmıştır. Cicero'ya, gelecekteki hatipliği için sağladığı muhtemel fayda da dâhil olmak üzere entellüktüel kazanımlar edindiren bu ders dönemi aynı zamanda onun Roma'nın ileri gelenleriyle tanışıklığının da bulunduğu bir sosyal çevre edinmesini sağlamıştır. Temel teorik okumaların ve çalışmaların yanı sıra bu dönemde Cicero davalara izleyici olarak da çokça katılmış ve kendini geliştirmeye çalışmıştır.²¹⁶

MÖ 89'da, Cicero, Pompeius Magnus'un babası Gnaeus Pompeius Strabo'nun emrinde, başkumandanın muhafızlığını yapan bir alayın üyesi olarak orduda görev yapmıştır. Bu dönemde şiddetten hoşlanmadığını, asker olacak bir yapıya sahip olmadığını fark eden Cicero'nun askeri kariyer mücadelesi başlamadan sona ermiştir.²¹⁷

Cicero felsefi çalışmalarına MÖ 88'de başlamış ve Roma'da akademi filozofu Larissalı Philon'dan ders almış, aynı zamanda hitabet çalışmaya devam etmiştir. MÖ 87'de ise, Pontifex olarak anılan Quintus Mucius Scaevola ile hukuk çalışmıştır.

Cicero, MÖ 86'da *De Inventione* adlı eserini yazmıştır.

MÖ 138 – 78 yılları arasında yaşamış olan Romalı general, politikacı, konsül Lucius Sulla'nın MÖ 82'de kendisini diktatör seçtirdikten sonra

²¹¹ Ayşe Sarıgöllü, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971, s. 18

²¹² *AnaBritannica*, 1989, Cilt , Cicero

²¹³ MacKendrik, *The Philosophical Books of Cicero*, s. 1

²¹⁴ Fuhrmann, *Cicero and The Roman Republic*, s. 9

²¹⁵ Sarıgöllü, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, s. 19

²¹⁶ Fuhrmann, *Cicero and The Roman Republic*, s. 9

²¹⁷ *A.g.e.*, ss. 14 – 15

Roma'da geniş çaplı idamlar yapmasının yanında karşıtlarının mülklerini yandaşlarına dağıtmasının²¹⁸ bir örneği olarak Sulla'nın desteklediği Naevius, Quinctius'un mallarını haksız olarak ele geçirince²¹⁹ Cicero, MÖ 81 yılında, 25 yaşında, ilk kez mahkemeye çıkmış Quinctius'u savunmuştur.²²⁰

Cicero, MÖ 80 yılında ise Sextus Roscius'un savunmasını üstlenmiştir. Bu davada da servetin haksız bir el değişimi söz konusudur. Mahkemeye verilmeden öldürülen Sextus Roscius Amelia'nın bütün serveti Sulla'nın azatlı kölesi ve yandaşı Khrysogonus tarafından çok düşük bir fiyatla satın alınmıştır. Bu durum Romalı bazı asillerin zaten var olan hoşnutsuzluklarını belirtmelerine sebep olmuş ve bu asiller Roscius'u himayelerine alarak dava açması için teşvik etmişlerdir.²²¹ Bununla birlikte Sulla, büyük bir haksızlığın sorumluluğunun üzerine yüklendiğini fark edince, Khrysogonus'un da etkisiyle, Roscius'a babasını öldürme suçlamasıyla dava açmıştır.²²² Cicero, bu davayı, dönemin ünlü hatibi Hortensius'a karşı büyük bir başarı ile kazanarak kendisini kanıtlamış, Roma'da kendisini bir hatip ve avukat olarak kabul ettirmiştir. Cicero'nun, MÖ 79'da, bozulan sağlığına iyi gelebilecek bir hava değişimine ihtiyaç duyması gerekçesiyle çıktığı Yunanistan gezisinin gerçek amacının da üstlendiği bu davalar nedeniyle Sulla'dan korkması olduğu da söylenmektedir.²²³

MÖ 79 – 78 yıllarında önce Atina'da daha sonra Rodos ve Anadolu'da bulunan Cicero bu dönemde gelecekteki çalışmalarının temelini oluşturacak önemli bir felsefi birikim edinmiştir. Cicero Atina'da, MÖ 120 – 68 yılları arasında yaşayan, felsefi yaşamına önce bir agnostik olarak başlayan fakat hiçbir şeyin bilinemeyeceği fikrinin pek çok güçlük taşıdığını görerek kendisini Platoncu, Peripatetik ve Stoacı bir eklektik sistemle ifade eden²²⁴, Yeni

²¹⁸ **AnaBritannica**, 1989

²¹⁹ Sarıgöllü, **Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti**, s. 20

²²⁰ **AnaBritannica**, 1989, Cilt , Cicero

²²¹ Sarıgöllü, **Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti**; Plutarkhos, **Paralel Yaşamlar Demosthenes ve Cicero**

²²² Plutarkhos, **Paralel Yaşamlar Demosthenes ve Cicero**, s. 52

²²³ Plutarkhos, **A.g.e.**, s. 52; Sarıgöllü **Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti**, s. 22

²²⁴ Cevizci, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, 2000, Antiokhos

Akademi müdürlüğü de yapmış²²⁵ Antiokhos'tan ders almıştır. Rodos'ta MÖ 135 – 51 yılları arasında yaşamış, düşüncesini akılcılıkla gizemciliğin sentezi şeklinde ortaya koymuş Orta Stoa düşünürü Poseidonius'tan²²⁶ ve Caesar'a da ders veren ünlü Yunan hatip Apollonios Molon ders almıştır ki Cicero'nun hitabetteki başarısında Molon'un önemli bir katkısı olduğu söylenmektedir.²²⁷ Romalılarca Küçük Asya olarak işaret edilen Anadolu'da ise Stoacı düşünür Zenon'un öğrencisi Manisalı Dionysios'u, Edremitli Xenokles'i ve Kinik filozof Menippos'u dinlemiştir.²²⁸

MÖ 77'de, hem sağlık durumundaki düzelmenin hem de Sulla'nın ölüm haberini almış olmasının etkisiyle²²⁹ Roma'ya dönen Cicero, Terentia adlı bir kadın ile evlenmiştir.

Plutarkhos, Roma'ya dönen Cicero'nun yükselişinin çok hızlı olduğunu söylemektedir.²³⁰ Cicero, MÖ 76 yılında quaestor olmuştur. Quaestor, Roma'da maliye ve ceza işlerine bakan yöneticidir, consül yardımcısı olarak da tanımlanabilir. Krallık döneminde kralların cinayet davalarına bakılması için yargı yetkisiyle atadığı bu memurluk makamının nitelikleri farklı dönemlerde pek çok değişime uğramakla birlikte Cicero'nun döneminde, MÖ 82'de Sulla tarafından çıkarılan bir yasa ile bu makamda memurluğun yaş sınırı 30 ve memur sayısı 20'dir, quaestorların Senato'ya girmesi kuraldır. Aynı zamanda bu makam zamanla yükselmek isteyen genç vatandaşların elde etmeye çalıştığı ilk kamu görevi durumuna gelmiştir.²³¹ Cicero quaestorluk görevini, MÖ 75 – 74 yıllarında Sicilya'da yapmıştır.²³² Sicilya'daki bu görev döneminde çok adaleti ve sorumluluk bilinciyle çok başarılı olup halkın sevgisini kazanmasına rağmen bunun Roma'da ününe önemli bir katkı yapmadığını görmüştür.²³³ Bununla birlikte Cicero bu

²²⁵ Sarıgöllü, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, s. 22

²²⁶ Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, 2000, Poseidonius

²²⁷ Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar Demosthenes ve Cicero*, s. 53

²²⁸ Sarıgöllü, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, s. 22

²²⁹ *A.g.e.*, s. 22

²³⁰ Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar Demosthenes ve Cicero*, s. 54

²³¹ *AnaBritannica*, 1989

²³² Sarıgöllü, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, s. 23

²³³ Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar Demosthenes ve Cicero*, ss. 55 – 56

dönemde, çeşitli hukuk davalarına bakan, genel eğlence ve yarışmaların düzenlenmesinden sorumlu olan ve consullerin yokluğunda geniş yönetim yetkileri kullanabilen bir makam olan praetorluk²³⁴ görevini Sicilya'da yapmış olan Verres hakkında Sicilyalılarca görevini kötüye kullanmaktan açılan davada²³⁵ Cicero, ünlü hatip Hortensius tarafından savunulacak olan Verres'i başarılı bir konuşma yaparak ve şahitler dinleterek aksi yöndeki pek çok fikre rağmen, haklı bir şekilde mahkum ettirmeyi başarmıştır.

Roma'da başlangıçta Ceres kültü tapınağının ve ayinlerinin sorumluluğunu taşıyan yüksek görevli aedilistir²³⁶ ve Cicero, MÖ 69 yılında aedilis olarak görev yapmıştır.²³⁷ Bu makam da, Roma'nın diğer idari makamları gibi zaman içinde edinilme ve yetki bakımından pek çok değişikliğe uğramıştır fakat genel olarak en temel kıdemli memur olan askeri ya da sivil tribunus ile praetor arasında bir yeredir ve senatörlüğe yükselmek için zorunlu bir adım olmasa da bazı durumlarda consullük hakkı elde edilebilir. Aedilislerin, kentin bakımı ve düzeninin sağlanması, tahıl pazarlarının denetimi ve halka açık bazı eğlencelerin düzenlenmesi biçiminde temel olarak üç görevi bulunmaktadır.²³⁸

Roma'da çeşitli hukuk davalarını bakan, genel eğlenceler ile yarışmaların düzenlenmesinden sorumlu olan ve consullerin yokluğunda geniş yönetim yetkileri kullanabilen²³⁹ yüksek yöneticilik makamına seçilmek için önemli rakiplerinin karşısında azımsanamayacak bir çaba harcayan Cicero MÖ 66'da praetor seçilir.²⁴⁰ Cicero ilk siyasi hitabesini de bu dönemde verir ve önemli bir savaşta ordu komutanlığının Pompeius'a verilmesini savunur.

²³⁴ AnaBritannica, 1989

²³⁵ Plutarkhos, *Paralel Yaşamlar Demosthenes ve Cicero*, s. 57

²³⁶ AnaBritannica, 1989

²³⁷ Sarıgöllü, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, s. 23

²³⁸ AnaBritannica, 1989

²³⁹ AnaBritannica, 1989

²⁴⁰ Sarıgöllü, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, s. 34

Cicero'nun özel hayatı hakkındaki bilgiler mektuplarında bile sınırlı olarak yer almakla birlikte²⁴¹ özel hayatının belli başlı noktaları bilinmektedir. MÖ 65'te Cicero'nun oğlu Marcus doğmuştur.

Cumhuriyet döneminde Roma'da en yüksek devlet görevi olan, ordunun komutasını üstlenmek, Senato'nun başkanlığını yürütmek ve kararlarını uygulamak, dış ilişkilerde devleti temsil etmek gibi görevleri yerine getirerek gerçek anlamda devletin başı olmak anlamını taşıyan ve her yıl iki kişi tarafından yürütülen *consullük* görevine²⁴², Cicero, yasaların bu göreve seçilebilmek için izin verdiği en genç yaşta, 43 yaşındayken, MÖ 63 yılında seçilmiştir ki Roma'da son otuz yıldır asil soydan olmadığı halde bu göreve seçilen ilk kişidir.²⁴³

Cicero'nun consullüğe seçilmesinde kendi çabası kadar dönemin siyasi koşullarının da etkili olduğu söylenebilir; Cicero Pompeius savunması ile Pompeius taraftarlarının, diktatörlük rejimi karşısındaki tutumu ile demokrasi ve düzen yanlılarının, kendi rakibi Catilina'nın devrimci fikirlerinden korkan asillerin desteğini kazanmıştır.²⁴⁴ Bu nedenle tarım politikaları gibi alanlardaki çalışmalarının yanı sıra Cicero'nun en önemli amacı Catilina'nın yıkıcı düşüncelerini ortaya koymaktır.²⁴⁵ Catilina, günümüzde bize, MÖ 108 – 62 yılları arasında yaşamış, Cicero'nun consul olduğu MÖ 63 yılında cumhuriyeti yıkmaya yönelik başarısız bir girişimde bulunmuş, önce consullük seçimlerine hakkında süren davadan dolayı katılamadığı iktidarı zorla ele geçirme planları yapmış daha sonra da consullük seçimlerini iki kez kaybettiği için Roma'da kundakçılık eylemleri ve silahlı ayaklanma düzenlemiş bir aristokrat olarak tanıtılmaktadır.²⁴⁶ Cicero'nun consulük yıllarındaki en önemli

²⁴¹ Sarıgöllü, A.g.e.

²⁴² AnaBritannica, 1989

²⁴³ Sarıgöllü, Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti., ss. 35 – 39

²⁴⁴ Sarıgöllü, A.g.e., ss. 38 – 39; AnaBritannica, Cilt , Cicero; Plutarkhos, Paralel Yaşamlar Demosthenes ve Cicero, s. 61

²⁴⁵ AnaBritannica, 1989

²⁴⁶ AnaBritannica, 1989

başarısının Catilina suikastini meydana çıkarması ve önlemesi olduğu söylenmektedir.²⁴⁷

Cicero consul olduktan sonra, Catilina'nın planlarına dair haberleri almaktadır fakat aracılardan getirdiği haberler sayesinde Catilina'nın suçlu olduğunu bilse de hakkında kesin deliller bulunmadığından onu mahkum ettiremez fakat senatoda yaptığı konuşma ile Catilina'nın Roma'dan kaçmasına neden olur ve daha sonra da delillerle ele geçirilen Catilina yandaşları hakkında, sahip olduğu özel izinle, idam kararı vermiştir. Bununla birlikte, Cicero'nun bu başarısı o dönemde büyük övgülere layık görülmekle birlikte daha sonra verdiği mahkemesiz idam kararı Cicero'nun aleyhine kullanılmıştır. Cicero, bu dönemde, çok ince hesaplar ve dikkatli adımlarla hem kendini hem de siyasi düzeni korumayı başarmış ve çoğu kişinin gözünde kurtarıcı olarak görülmüş olmakla birlikte ve o yılın tribunu Cato tarafından "vatanın babası" ünvanına layık bulunmuştur.

Roma'da, bir yıllık olağan görev süresi belirli bir dönem için uzatılmış consullere *proconsul* denilmektedir ve kavramın bu biçimde MÖ 150 yılına rastlayan tarihlerde kullanılmaktadır. Uzun süreli savaşlar nedeniyle bazı yöneticiler için görev süresi uzatma kararının alınmasıyla ortaya çıkan uygulamada zamanla yetkinin halk tarafından yapılan oylama sonucu verilmesi durumu da değişmiş bu görevi Senato üstlenmiştir. Roma'nın genişlemesi ile birlikte bu uygulama yaygınlaşmış ve eyalet valilerinin tamamına yakını görev süresi uzatılmış yöneticilerden oluşmaya başlamıştır. Bu görev cumhuriyet döneminde yurttaşlara da verilebilir olmakla birlikte, imparatorluk döneminde Senato'ya bağlı eyalet valilerinin tümüne prokonsül denmiştir.²⁴⁸ Cicero döneminde consullerin görev süreleri dolduktan sonra rahat edecekleri ve kazanç sağlayabilecekleri eyaletlere proconsul olarak gitmeleri çok yaygın bir uygulamadır fakat Cicero Roma'dan ayrılmak istemeyerek bu göreve gitmemiştir.²⁴⁹ Cicero'nun bu görevi kabul

²⁴⁷ Sarıgöllü, **Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti**, s. 44

²⁴⁸ **AnaBritannica**, 1989, Cilt , Prokonsül

²⁴⁹ Sarıgöllü, **Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti**, s. 51

etmemesinin sebebinin, consullük dönemindeki başarılarının ve özellikle Catilina komplosunu önlemesi ile Roma'ya verdiği önemli hizmetin takdir edilmesi ile önemli bir kişi olacağını beklemesi olduğu yönünde fikirler vardır.²⁵⁰

Cicero'nun consullüğünden sonraki birkaç yıl Roma toplumu açısından karmaşık geçmiş bir dönemdir ve MÖ 60'da Julius Caesar, Pompeius, Crassus, first triumvirate olarak tanımlanan, bir siyasi birlik kurmuşlar ve Roma siyasetinin kontrolünü ele almışlardır. Bu birlik, ünlü bir hatip ve avukat olan Cicero'yu da aralarına almak istemiş fakat Cicero, bir tereddüt dönemi yaşadıktan sonra, cumhuriyet fikrine ve Senato'ya bağlı kalmayı seçip birliğe katılmayı ya da birliği desteklemeyi reddetmiştir. Cicero'nun bu kararı, onu düşmanlarının saldırılarına açık hale getirmiş ve MÖ 58 yılının Ocak ayında, düşmanlarından biri olan tribün Clodius geçmişi de kapsayacak uygulaması olan bir yasa çıkarılmasını önermiş ve bu önerisinde Roma vatandaşlarını yargısız olarak öldüren kişilerin vatandaşlıktan çıkarılıp sürgüne yollanmasını istemiştir. Bu yasa kabul edilmiş, Cicero'nun İtalya'nın 500 m. içinde yaşaması yasaklanıp tüm mal varlığına el konurken siyasetten uzak kaldığı bu sürgün dönemi Cicero'ya felsefi çalışmalar yönelmesi için gereken ilk boş zamanı sağlamıştır. MÖ 57 yılında Roma'da siyasi dengeler değiştiğinden Cicero da sürgünden geri çağırılmıştır ve malları ona iade edilmiştir.²⁵¹

MÖ 56 yılından MÖ 51 yılına kadar geçen süre boyunca Roma'daki siyasi birliğe yakın duran Cicero, fikirsel olarak beğense de beğenmese de görünürde bu birliğin eylemlerini izlemiş ya da desteklemiştir. Bu süre içinde, Cicero'nun devletteki adaletsizliğe, yolsuzluğa şahit olmuş ve bunlardan rahatsızlık duymuştur fakat bu konuda önemli bir eylemde bulunmamıştır. Siyasi açıdan geçirdiği bu etkisiz dönemde Cicero felsefi açıdan verimli olmuştur. MÖ 55 ve 51 yılları arasında Cicero, "On the Orator", "On the

²⁵⁰ A.g.e., ss. 51 – 53

²⁵¹ The Internet Encyclopedia of Philosophy, Edward Clayton, Central Michigan University, Cicero, 5 Kasım 2008; <http://www.iep.utm.edu/c/cicero.htm>; Sarıgöllü, **Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti**

Republic” ve “On the Laws” eserlerini yazmıştır.²⁵² Cicero, MÖ 51 yılında daha önce yerine getirmedeği proconsulluk görevini yerine getirmek için Cilicia eyaletine gitmiştir. Cicero, bu görevine Roma’dan, İtalya’dan ayrılmak istemediği için çok isteksiz gitmiştir ve bu nedenle görevini çok da severek ve başarılı bir biçimde yerine getirmemiştir. Bununla birlikte, eyalette adaletsiz uygulamalar ve yolsuzluklar yapmamış erdemli bir siyasetçiye yakışır bir biçimde davranmıştır.²⁵³

MÖ 49 yılında siyasi birlik üyelerinden Caesar ile Pompeius, arasında çıkan savaştan MÖ 48 yılında Caesar galip çıkmıştır. bu savaş sırasında uzun bir süre hangi tarafı tutacağına karar veremeyip turtasız ve cesaretsiz davranışlar sergileyen Cicero, en sonunda savaş bitip Caesar savaştan galip çıktığında kararsız hamleleri ile her iki tarafın da yanında bir yere sahip değildir. Cicero MÖ 47 yılında hiçbir eser yazmamış daha çok içinde bulunmaktan hoşlanmadığı kendi siyasi ve toplumsal durumu için kaygılanmıştır ya da sadece bir insan olarak sıkıntıları, üzüntüleri, korkuları ile mücadele etmeye hem mutlu olmaya hem de güçlü davranmaya çalışmıştır. MÖ 46 yılında ise Cicero, “Paradoxa Stoicorum”, “Brutus”, “Orator” eserlerini yazmıştır. MÖ 45 yılında kızı Tullia’nın ölümü, Cicero’yu çok derinden sarsmıştır ve Cicero, yaşadığı sürece, bu acının etkisinde kalmıştır. MÖ 45’te kendisine teselli sağlayacak uğraş arayışı içinde kendisine kendisini teselli edecek mektuplar yazıp bunlar “De Consolatione” olarak bir kitapta toplamıştır. Cicero, kızının ölümünde sonra yaşamdan daha da uzaklaşmış ve bu dönemde pek çok başka eser yazmıştır. “De Finibus Bonorum et Malorum”, “Academica”, “Hortensius”, “De Natura Deorum” bu dönemde birbiri ardına yazılmış eserlerdir.²⁵⁴

MÖ 44 yılında Caesar’ın öldürülmesiyle Cicero’nun yaşamı bir kez daha değişmiştir. Caesar’ın öldürülmesi siyasi dengeleri değiştirir ve bu defa Marcus Antonius, Marcus Lepidus ve Caesar’ın mirasçısı olup daha sonra

²⁵² A.g.e.

²⁵³ Sarıgöllü, Cicero’nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti

²⁵⁴ A.g.e.

Augustus olarak isimlendirilecek olan Octavius arasında bir güç mücadelesi başlamıştır. Cicero, bu defa taraf tutmak konusunda çekimser davranmayıp Marcus Antonius'a yönelik şiddetli bir eleştiri ile Octavius'un tarafını, bu tutumun cumhuriyeti koruyacağını sanarak, tutmuştur. Cicero, bu dönemde çok ağır ithamlar içeren ve "Philipics" olarak bilinen "Philippicae Söylevleri"ni vererek Marcus Antonius'a büyük baskı uygulamıştır. MÖ 43 yılını Cicero, siyasi çekişmelerin içinde, Antonius'a karşı Octavius'u büyük bir çabayla destekleyerek geçirmiştir. En sonunda Marcus Antonius, Marcus Lepidus ve Octavius arasında ikinci bir siyasi birlik kurulduğunda Cicero, Marcus Antonius'a yönelik eleştirileri nedeniyle MÖ 43 yılında öldürülmüştür.²⁵⁵

"... Çoktandır can çekişen Cumhuriyeti ömrü boyunca canlandırmak isteyen Cicero sonunda kurtarayım derken onun mahvına sebep olmak büyük bir hata işlemişse de, bu hatayı hayatı ile ödemiştir, hem de canı kadar sevdiği Cumhuriyeti uçuruma sürüklemiş olmanın bilinci, acısı ve utancı içinde."²⁵⁶

Ait olduğu toplumu, Roma toplumunu seven ve bu toplumu etkilemeye, yönlendirmeye çalışıp bunu büyük ölçüde ve bazen istemediği yönde de olsa bunu başaran Cicero, kendi, yaşadığı döneminden bahsederken, dönemin politikacılarının, atalarının sahip olduğu erdemleri kaybettiklerini ve ahlaksız kişiler olduklarını, yozlaştıklarını, maddi zevk ve amaçlara kendilerini kaptırdıklarını söylemektedir ki Cicero'ya göre, toplumun yöneticilerini içine alan bu genel toplumsal değer kaybı Roma'da cumhuriyetin yaşadığı zorlukların temel nedenidir.²⁵⁷

²⁵⁵ **The Internet Encyclopedia of Philosophy**, Clayton, Cicero; Sarıgöllü, **Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti**

²⁵⁶ Sarıgöllü, **Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti**, s. 213

²⁵⁷ **The Internet Encyclopedia of Philosophy**, Clayton, Cicero

2.1.2. Cicero'nun Mesleki Çalışmaları

2.1.2.1. Hatiplik

“Hatip”, topluluk karşısında söz söyleyen kişi veya etkili, açık, düzgün konuşarak bir düşünceyi anlatmada yetenekli kimse²⁵⁸ olarak tanımlanırken “hitabe”, hatibin yaptığı konuşma²⁵⁹ ve “hitabet”, hatibin yaptığı eylem, etkili söz söyleme sanatı²⁶⁰ anlamına gelmektedir. Konuşma ya da yazın dilinde genel olarak, amaçlı, etkili ve güzel bir konuşmayı tanımlamak için hitabe kelimesinden çok söylev kelimesinin tercih edilmesiyle karşılaşılmaktadır. “Söylev”, bir topluluğa düşünceler, duygular aşlamak amacıyla söylenen uzunca, coşkulu ve güzel söz²⁶¹ olarak tanımlanmaktadır. Söylev ve hitabe kelimelerinin tanımlarının eşdeğer olmasıyla birlikte söylev kelimesinin sıkça kullanılmış olmasının ona algısal anlamlar yüklemiş olabileceğini ve bu nedenle söylev kelimesinin daha açıklayıcı ve bu nedenle daha ve tercih edilebilir olduğunu düşünmek mümkündür. Hitabet kelimesi yerine de retorik kelimesi kullanıldığı durumlar bulunmaktadır fakat çok genel olarak güzel söz söyleme sanatını ve söz sanatlarını inceleyen bilim dalını tanımlayan retorik kelimesi²⁶² özellikle felsefe alanında geniş bir anlam taşıdığından hitabet kelimesi, retorik kelimesini anlamını tam olarak karşılamamaktadır.

“Retorik”, fikirleri, düşünceleri en etkili biçimde ifade edebilme²⁶³, dili düşünceleri en açık ve en etkili biçimde ortaya koyabilme amacına uygun olarak en iyi biçimde kullanabilme²⁶⁴, güzel söz söyleme²⁶⁵, sözel iletişimde bulunanları eğitme ilkeleri²⁶⁶ olarak tanımlanmaktadır. Retorik kavramının kökeni; Eski Yunanca, konuşmacıya ilişkin olan, yetenekli bir konuşmacı olmaya uygun olan anlamına gelen “rhetorikos” sıfatından türeyen ve hem

²⁵⁸ TDK Türkçe Sözlük, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1992

²⁵⁹ A.g.k.

²⁶⁰ TDK Çevrimiçi Büyük Türkçe Sözlük; 5 Temmuz 2009

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=veritbn&kelimesec=156556>

²⁶¹ TDK Türkçe Sözlük

²⁶² TDK Çevrimiçi Büyük Türkçe Sözlük

²⁶³ Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, 2000, Retorik

²⁶⁴ Çiğdem Dürüşken, Roma’da Retorika Eğitimi, 2. Baskı, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2001, s. 1

²⁶⁵ TDK Türkçe Sözlük

²⁶⁶ AnaBritannica, 1989

eylemsel hem de kuramsal bir varoluşa dikkat çekip konuşmacının sanatı anlamına gelen “retorike tekhne”dir. Toplum önünde konuşan kişi olan “rheter” ya da “rhetor” kavramı ise konuşuyorum anlamındaki “rheo” kelimesinden türemiştir. Toplum önünde konuşma, söylev anlamlarını ise “rhetoreia” kavramı taşımaktadır.²⁶⁷

Retoriğin, Sicilya’da bir Yunan kent devleti olan Syrakusa’da, askerlerine dağıtmak için halkın topraklarına el koyan ve bazı toprak sahiplerini sürgüne yollayan diktatörlerin bu baskıcı davranışları nedeniyle ortaya çıkan ayaklanmalar sonucunda devrilmeleri sayesinde gelişen demokrasinin yeni eşitlikçi hükümetinin mallarına el konan toprak sahiplerine halk önünde fakat yetkin bir mahkeme olmaksızın görüşlerini açıklama hakkı tanınmasıyla MÖ 460 yılında doğduğu düşünülmektedir. Toplumun sosyal ve siyasal şartları altında iyi konuşmak ve ikna etmek önemli olduğundan konuşmacılar, kelime anlamı toplum önünde konuşan kişi anlamına gelen ve “rhetor” denilen özel öğretmenlerden ders alıp ikna etmenin yollarını öğrenirken rhetorlar da etkili ve güzel konuşma üzerine kuramlar geliştirmeye başlamışlardır.²⁶⁸ Retorik Atina’ya da, demokratik yapının kurulması ve ticari hareketliliğin artması gibi, toplumda meydana gelen siyasal ve sosyal değişimler ile girmiştir.²⁶⁹ MÖ 5. – 4. yy.da, Eski Yunan toplumunda, siyasi ve toplumsal koşulların demokrasi yönünde değişmesiyle insanların ihtiyaçları da değişmiştir. Beden ile ahlak gelişiminin üstünde eğitime sahip olan iyi yurttaşlar yetiştirmeyi amaçlayan eğilim, doğa felsefesinin ötesinde insan üzerine yeni bir bilgi arayışını doğurmuş, insan üzerine felsefenin başlangıcı olarak ortaya çıkan, zengin sınıfın bilgi yoluyla toplumda yer edinme isteğine cevap veren gezici öğretmen grubu sofistler ortaya çıkmıştır. Bilginin kaynağına göreli duyu algılarını koyarak duyu algılarından kaynaklanan tüm sanıları değeri bakımından eşit sayan ve bu şekilde doğru bilginin imkanını ortadan kaldıran sofistler, bilginin teorik değil pratik üstünlüğünü kabul ederek objektif olmayan bilgiye, siyaset ve ahlak alanında da olduğu gibi uzlaşımsal bir nitelik

²⁶⁷ Dürüşken, **Roma’da Retorika Eğitimi**, s. 1

²⁶⁸ **AnaBritannica**, 1989, Cilt XVIII Retorik; Dürüşken, **Roma’da Retorika Eğitimi**, s. 7

²⁶⁹ Dürüşken, **Roma’da Retorika Eğitimi**, s. 8

yüklemişler, yararı gözetmesi gerektiğini düşündükleri insan yaşamında bilgiye araçsal bir görev yüklemişlerdir.²⁷⁰ İlk örnekleri mahkemelerde verilen retorik, ikinci olarak sofistlerin eğitim programında önemli bir yer edinmiştir. Retoriğin kavramsal olarak ilk kullanılışının ise, ilkçağda doğru bilginin varlığının, rasyonalizmin, kavram realizminin en önemli ismi Platon'un Gorgias dialogunda sanat anlamında kullanılan "rhetorike" olduğu ve daha önce retorik kavramına hiçbir metinde rastlanılmadığı söylenmektedir²⁷¹ fakat Platon retoriğin yerine doğru bilgiye ulaşma metodu olarak retoriği önermiştir. Retoriğin gerçek, bilgi, ahlak, dil ile yakından ilişkili olması ve retoriğe olan yaklaşımın bu kavramlar ile paralelinde belirlenmesi retorik üzerine ortaya konmuş olan farklı fikirlerin nedeni olmak durumundadır. Bilgiye yükledikleri anlam ve değer ile koşut olarak retoriği de insanların düşüncelerini değiştirecek ve uzlaşımı sağlayacak önemli bir araç olarak gören Sofistler ile bilginin insan zihninde bu dünyaya gelmeden önce var olmuş olduğunu ve bilgi edinmenin yalnızca hatırlama anlamına geldiğini savunan Platon'un sofistleri eleştirisi ile birlikte retoriğe olumsuz bir anlam yükleyerek doğru bilgileri keşfetme metodu olan diyalektiği onun önüne koymuştur. Ahlaksal çerçevede tartışılan konu, retorik insanların ikna edilmesinin bir yöntemi olarak tarif edildiğinde ahlaki bakımında iyi önermelere sahip olmayan birinin insanları yönlendirmesinin tehdidine dikkat çekilmiş Platon retorik bilgisinin yalnız filozoflarda toplanması gerektiğine karar vermiştir.²⁷² Bilginin göreceliliğine ve farklı insanlar tarafından sahip olunan farklı bilgilerinin nitelikçe değerinin eşitliğini savunan sofistlerin ise eğitim verdikleri herkese retorik öğretmelerini eleştiren Aristo, bilginin objektifliğini savunmak ve ahlakı da hiçe saymamakla birlikte ise öğrenim görmüş herkesin retorik bilmesinden yanadır. Dil felsefesi açısından bakıldığında ise retoriğin dile yüklenen anlamla ilgili olduğu söylenebilmektedir. Eski Yunanlılar logos kelimesini birçok anlamı içerecek biçimde kullanmaktadırlar; logos düşünme, akıl,

²⁷⁰ Cevizci, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, 2000, Sofistler; Ahmet Cevizci, **İlkçağ Felsefesi Tarihi**, Gözden Geçirilmiş 2. basım, Bursa, Asa Yayınları, 2000; Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**, 12. basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000; A.Kadir Çüçen, **Bilgi Felsefesi**, Bursa, Asa Kitabevi, 2001

²⁷¹ Dürüşken, **Roma'da Retorika Eğitimi**, s. 1

²⁷² **AnaBritannica**, 1989, Cilt XVIII, Retorik

anlam, anlama ve aynı zamanda söz, kavram anlamlarını taşımaktadır²⁷³ ve sadece dil anlamına gelen bir kelimeye sahip değildir.²⁷⁴ Dilin ayrı bir kavramsal varoluşa sahip olmadığı bu kültürde dil düşüncenin bir aracı olarak görülmektedir; kelimeler, söylemler düşüncenin dışsal biçimidir, kelimeler düşüncenin iletimini sağlamaktadırlar. Bu durumda retorik düşünce oluşturma değil, düşünceleri sistemli bir biçimde düzenleyerek açık, etkili hale getirmenin ve dolayısıyla anlaşılır, daha kolay iletilabilir kılmanın aracı olmaktadır.²⁷⁵

Eski Yunan'da siyasal ve sosyal nedenlerle ortaya çıkan ve genişleyen retorik Roma'da da yer bulma ve yaygınlaşma sebepleri, siyasal ve sosyal sebeplerdir.²⁷⁶ Bununla birlikte, retorik Roma'ya yerleşmesinin çok hızlı ve çok kolay olduğu söylenememektedir. Roma'da önemli ve tutucu devlet adamları Eski Yunan kültürünün ürünlerinin uygulanmasına karşı çıkmış ve köle olan bir toplumun düşüncesini yapısını benimsemeyi küçültücü bulmuşlardır.²⁷⁷

“Romalıları arasında gelenekçi karakteri ile sembolleşen Yaşlı Cato, değersiz ve cahil bir soy olarak nitelediği Yunanlıların edebiyatının Roma ulusunu değiştirip bozacağını belirterek Romalı gençleri bu yeni kültür akımından uzak tutmaya çalışmıştır.”²⁷⁸

Yunan kültürünün bir parçası olarak Roma'ya taşınan retorik, ilk başta önemli Romalıları tarafından tepki görmekle birlikte, Roma'nın yasama ve yargı sisteminin yapısı nedeniyle zamanla bir gereklilik olarak kendini göstermiş ve başarılı yasa koyucular, devlet adamları yetiştirebilmek amacıyla retorik öğretimi zamanla önemli bir yer tutar hale gelmiştir.²⁷⁹ Başlangıçta tepki gören retorik zamanla Roma toplumunda o kadar önemli bir

²⁷³ Bedia Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**

²⁷⁴ Taylan Altuğ, **Dile Gelen Felsefe**, 1.Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001

²⁷⁵ **AnaBritannica**, 1989, Cilt XVIII, Retorik

²⁷⁶ Dürüşken, **Roma'da Retorika Eğitimi**, s. 10

²⁷⁷ **AnaBritannica**, 1989, Cilt XVIII, Retorik

²⁷⁸ Dürüşken, **Roma'da Retorika Eğitimi**, s. 39

²⁷⁹ **AnaBritannica**, 1989, Cilt XVIII, Retorik

yere sahip olmuştur ki ideal bir Romalının, özellikle de toplumda önemli bir yer edinmek isteyen bir Romalının sağlam bir retorik bilgisine sahip olmaması düşünülememektedir. Retoriğin Roma toplumuna yerleşmesi için önemli çabalar göstermiş en ünlü isimlerinden biri Cicero'dur. Retoriğin siyasal ve sosyal alandaki öneminin, gücünün farkında olup retoriği Roma'ya yerleştirmeye çalışan Cicero, Yunan kültürünün ve dilinin retoriğin etkililiği üzerindeki önemini de kabul etmektedir. Bu nedenle Cicero, kendi retoriğini Yunan düşünürlerin, retorikçilerin düşünceleri ve Yunanca ile beslerken Latin dilinin Yunanca karşısında yetersizliğini vurgulamakta ve Latincenin Yunanca aracılığı ile zenginleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır²⁸⁰ ki Cicero'nun çeviri çalışmalarının temelinde de retoriğin ve dolayısıyla siyasal ve kültürel yaşamın güçlendirilmesinin Latincenin güçlendirilmesi ile paralel olduğu görüşü bulunmaktadır. Bu doğrultuda Cicero, retoriğin Yunanca temelinde öğretilmesi gerektiğini savunurken retoriği sadece Latince temelinde öğreten okulları eleştirmektedir. Retorik, kendi içinde sahip olduğu Latince terimlerin çoğalmasıyla ve hem ahlaki, epistemolojik ya da siyasi alanda üretilen felsefi düşünceler ile desteklenip hem de kendi felsefi bir üretimin, yorumlamanın konusu olunca gelişmiştir. Cicero, yaşadığı dönemde Roma'da retorik üzerine yazılan en önemli kitapların yazarıdır ve bu kitaplar, *De Inventione* ile *Rhetorica ad Herennium*'dur ki bu eserler Latin retoriği üzerine ilk eserlerdir. Cicero, iyi bir retorik eğitiminin iyi bir Yunanca eğitime dayandığını savunduğu gibi iyi bir retorikçinin gramer, edebiyat, tarih, felsefe üzerine olan bilgilerinin sağlam ve diksiyonunun düzgün olması gerektiğini ileri sürmektedir ki iyi bir retorik eğitimi için gerekli eğitim programını *De Oratore* eserinde ortaya koymaktadır.²⁸¹ Roma dönemine dair bilgi veren tarihsel kaynaklar, hatipler arasında Cicero'nun, Romalılara hitabetin ne kadar önemli olduğunu ve retorik aracılığı ile savunulan bir hakkın ne kadar yenilmez bir şekilde korunduğunu öğretmesiyle ünlüdür.²⁸²

²⁸⁰ Dürüşken, **Roma'da Retorika Eğitimi**

²⁸¹ **A.g.e.**,

²⁸² Plutarkhos, **Paralel Yaşamlar Demosthenes ve Cicero**, s. 64

Romalılar, Eski Yunan kültürünün bir ürünü olan Yunan “rhetorike” tekniklerini kendi kültürlerine aktarırken retoriği Latince “rhetorica” kavramı ile tanımlamışlardır. Romalılar tarafından, “rhetorica” kavramı, söz sanatlarının teknik bilgisi olarak ve “rhetor” kavramı, söz sanatlarının teknik bilgilerinde usta olan, söz sanatlarının teknik bilgisini öğreten kişi olarak kullanırken “oratio” kavramı, bir topluluk önünde etkileyici konuşma yapmayı ve “orator” kavramı, bir topluluk önünde etkileyici biçimde konuşma yapan kişiyi anlatmak için kullanılmıştır. Burada bir bilgi ile onu kullanmak arasındaki ilişkinin ortaya çıkardığı bir kavram farklılığı bulunmaktadır ve söz sanatlarının kuramcısı ile uygulayıcısı arasındaki fark ortaya konmuştur. Retoriğin kuramcısı ile uygulayıcısının ve hatta retorik öğretiminde grameri öğretene ile retorik tekniklerini öğreten kişinin ayrılması biçimindeki farklılığı vurgulayan kullanımlar Cicero’nun eserlerinde de bulunmaktadır.²⁸³ Bu kavramsal farklılıkta Yunan düşüncesinin teorik bilgiye önem veren yapısı ile Roma düşüncesinin pratiğe, uygulamayan önem veren yapısı arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, Cicero’nun kendi eserlerinde, teorik nitelik, önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Bu doğrultuda Cicero için etkin bir söylev hem teorik hem teknik açıdan hem de bilgi ile desteklenmiş bir biçimde iyi düzenlenmiş bir yapıya sahip olmalıdır.²⁸⁴

“Cicero, konuşma konusuna ilişkin savlar bulunduktan sonra bunların etkin bir sonuca götürecek biçimde düzenlenmesinin (dispositio) öğretilmesi gerektiğini vurgular. Cicero, rhetorica’daki geleneksel düzenleme bölümlerini kabul eder: Giriş (exordium), tartışılacak konunun anlatısı (narratio), taraflar tarafından onaylanan ve karşı çıkılan noktaların gösterilmesi (divisio), konun kanıtlanması (confirmatio),

²⁸³ Dürüşken, **Roma’da Retorika Eğitimi**, s. 4

²⁸⁴ **A.g.e.**, ss. 53 – 69

karşı çıkılan savların çürütülmesi (reprehensio), sonuç (peroratio).”²⁸⁵

Cicero’nun kendi söylev biçimi, açık ifadelere, mantıklı önermelere, keskin tanımlara ve doğru bilgiye dayanmaktadır. Cicero’ya göre, hem tüm bilgi alanlarına dair bilgiye hem retorik üzerine iyi bir teorik ve teknik bilgiye sahip olmak, aynı zamanda konuşma konusunda yetenekli olmak bir hatip ile bir filozofun ortak noktası olmalıdır. Ciero hem filozofun hem retorikçinin edebiyat, gramer, tarih, mantık, etik gibi alanlarda bilgili olması gerektiğini savunduğu gibi toplumunu iyi gözlemlemesinin ve tanımasının öneminin de altını çizmiştir. Cicero tüm bilgi dallarında eğitim alarak bir bilgi bütünlüğüne ulaşması gereken ideal hatibin bunun yanında içinde bulunduğu kültürün yasaları, kurumları ve gelenekleri üzerine çok iyi bir anlayışa sahip olması gerektiğini vurgular. Bu doğrultuda iyi bir hatibin yaşamın her alanında kendini geliştirmiş olması gerektiğini savunan Cicero, *Aristo’nun Retorik* eserinde vurguladığı gibi insan psikolojisinin retorikteki önemini vurgulamaktadır. Başarılı bir retorikçinin dinleyenlerin duygularını harekete geçirmesinin önemini vurgulayan Aristo’nun öğütleri doğrultusunda Cicero pek çok söylevinde dinleyenlerin mantıklarına yöneldiği kadar duygularına da yönelmiştir. Cicero, dinleyenlerin kabulünü kazanmaya çalışan bir retorikçinin örneğin hem tarih bilgisi ile hem de toplumunu tanıması sayesinde atalarından örnekler vererek savlarını güçlendirmesi ve bu sırada da duyguları harekete geçirmesi mümkündür. Cicero, kendisi pek çok söylevinde Roma tarihinin önemli isimlerini benzetmelerinde, örneklerinde kullanmıştır.²⁸⁶

“... adetim olduğu üzere kısa ve yalın biçimde söyledğim şeylerin ...”²⁸⁷

“ ‘Her konuşma kuramı ikna etmek için üç ilkeye dayanır; savunduğumuz savları kanıtlamamıza

²⁸⁵ A.g.e., s. 67

²⁸⁶ A.g.e., ss. 53 – 69

²⁸⁷ Cicero, *Şair Archias Savunması*, Çev. Bedia Demiriş, Çiğdem Dürüşken, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1997, s. 67

(probare), dinleyicilerin taraftarlığını kazanmamıza (conciliare), dinleyicilerde davanın gerektirdiği etkiyi uyandırmamıza (movere).’²⁸⁸

Cicero, genel olarak, retorik felsefe ile iç içe olan politikanın bir bölümü olarak düşünmüştür. Bu paralelde Cicero, retorik, felsefe ve siyaset arasında bir bütünün birbirini tamamlayan parçaları arasındaki ilişkiyi bulmaktadır. Devlet adamı, hatip ve filozof kimlikleri en ideal ve en başarılı Romalının temel kimlikleri durumundadırlar.²⁸⁹

“Cicero için, konuşma sanatı toplumların uygarlaşması için yönlendirici bir etken olduğuna göre bu sanatı devletin iyiliği için kullanması gereken kişinin aynı zamanda bilge bir kişi de olması gerekir. Bu nedenle Cicero, rhetorica eğitimini felsefe, özellikle ahlak felsefesi eğitiminden ayrı düşünemez ve bilgeliği konuşma yeteneği ile birleştirir.”²⁹⁰

Demokrasinin coşkulu bir taraftarı olan Cicero’nun düşüncelerinde retorik ile demokrasi arasında sıkı bir ilişkinin var olduğunu görmek mümkündür. Retorik kökeninde insanı insan yapan akla, mantığa, insani duyguya dayanan bir ikna etme çabası bulunmaktadır ki temelini iletişimin ve anlaşmanın, ortak uyumun oluşturduğu demokrasinin temel aracı bu durumda retorik olmalıdır. Retorik, demokrasi ile yönetilen bir toplumda, insanların uyum ve saygı içinde ortak kararlara varmalarını sağlayacak bir toplumsal iletişim aracı olmak niteliğini taşıdığı gibi farklı insanların fikirleri arasında sağlanabilecek bir sentez sayesinde karara varılmaya çalışılan toplumsal durum için en uygun bilgiye ulaşmayı mümkün kılacak bir bilgi üretme aracı olduğu da düşünülebilmektedir. Bu bakış açısı ile retorik eleştirel bir düşüncenin gücüne sahip olduğunu görmek mümkündür.

²⁸⁸ Dürüşken, **Roma’da Retorika Eğitimi**, s. 66<<<

²⁸⁹ **A.g.e.**, s. 5, ss. 53 – 69

²⁹⁰ **A.g.e.**, s. 56

Cicero'nun "rhetorica" üzerine ileri sürdüğü fikirleri ile "humanitas" ve "doğal hukuk" anlayışı arasında da önemli bir ilişki bulunmaktadır.²⁹¹ Cicero'nun hatiplik yeteneğini sergilediği iki büyük alan vardır ki bunlar mahkemeler ve siyasi arenadır. Cicero söylevlerini önce avukat sonra devlet adamı olarak vermiştir. Cicero hem retorik anlayışında hem de düşüncesinin genelinde önemli yer tutan *humanitas* kavramını da "*Şair Archias Savunması*"nda ortaya koymuştur.

2.1.2.2. Avukatlık

Roma'da yüksek politik mevkiler, resmi olarak seçimlerle elde edilmesine rağmen, neredeyse tamamen zengin aristokrat ailelerden oluşan bir grubun kontrolünde bulunmaktadır. Maddi durumu iyi sayılabilecek olan bununla birlikte soylu olmayan bir aileden gelen fakat aynı zamanda politik isteklere sahip olan Cicero'ya politik kariyer yolunu açabilecek iki seçenek bulunmaktadır ki bu seçeneklerden biri askerlik diğeri avukatlıktır. Roma'da askeri başarıların kişisel niteliklerden kaynaklandığı düşünüldüğünden askeri başarılar sosyal alanda popülarite sağlayarak politik kazançlar getirebilmektedir.²⁹² Devlet hizmetine girmenin bir yolu da iyi bir avukat olarak tanınmış olmaktır.²⁹³ Roma'da bir avukatın söylev verirken birçok deneyim kazanmasının yanında hitabet alanındaki başarıları ile tanınmışlık sağlayabilmesi ve geniş bir sosyal çevre edinerek politik ilişkiler ağı kurabilmesi mümkündür ki politik rekabetin parti programları ve ideoloji temelinde yürütölmekten çok gevşek ve değişken kişisel arkadaşlık, bağlılık duygusuna dayandırıldığı Cicero dönemi Romasında politik amaçları olan bir hatibin başarıları aracılığı ile sağlayacağı sosyal etkiye ihtiyacı bulunmaktadır. Cicero, kısa süren askeri deneyiminde askerlik için uygun olmadığı gibi askerliği sevmediğini de fark ettiğinden kendisini politik güce

²⁹¹ A.g.e., s. 11

²⁹² The Internet Encyclopedia of Philosophy, Clayton, Cicero

²⁹³ Sarıgöllü, Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti, s. 23

ulaştırabilecek diğer seçenek olan avukatlığı yapmayı tercih etmiştir.²⁹⁴ Cicero'nun ün ve şerefi sevmekle birlikte uzlaşmaya dayalı uyumun huzurunu arayan bir kişilik yapısına sahip olması ve gladyatör dövüşlerinden bile hoşlanmaması, gladyatör dövüşlerini medeni ve kültürlü bir haz biçimi olarak görmemesi Cicero için askerliğe karşılık avukatlığı daha kendisine uygun bir meslek haline getirmiştir.²⁹⁵ Cicero'nun aldığı ilk davaların da, Cicero'nun kişiliği ve genel tavrı üzerine bilgi verici nitelikte olduğu düşünülebilmektedir. Cicero ilk davalarında, Sulla'nın diktatörlüğü döneminde diktatörün yandaşı kişiler tarafından haksızlığa uğratılmış kişileri savunmuştur. Bu duruma, öncelikle kişiliği açısından bakıldığında Cicero'nun hedeflerine ulaşmak için kendini tanıtmak ve ispatlamak isteyen ve bu amacını başarısı ile sağlamaya çalışan bir kişi olduğu sonucuna varılabilmektedir, diğer yandan Cicero'nun genel tavrı açısından bakıldığında bu durumun Cicero'nun diktatörlüğün karşısında demokrasiyi ve hakkı savunan yaklaşımının ilk örneği olduğu sonucuna da varmak mümkün olabilmektedir.²⁹⁶

2.1.2.3. Devlet Adamlığı

Cicero'nun tüm mesleki ve akademik eylemlerinin aslında politik amaçlara hizmet ettiği ve Cicero'nun her şeyden önce bir politik kimlik olduğunu ileri süren düşünceler bulunmaktadır.²⁹⁷ Kendisi hakkındaki bu düşünceleri onayacak biçimde Cicero, devlet hizmetini yapılacak en önemli, en yüksek iş ve erdem ile bilginin en üstün tatbik alanı olarak gördüğünü söylemiş²⁹⁸ ve yurttaşlarına da mümkün olduğunca devlet hizmetinde bulunmayı öğütlemiştir. Cicero'ya göre, Stoacı bir bakış açısıyla, kişinin içinde yaşadığı toplum onu dolaysız ve derinden etkileyeceğinden kişinin kendisini düşündüğü gibi toplumunun durumunu da düşünmesi gerekmektedir.

²⁹⁴ **The Internet Encyclopedia of Philosophy**, Clayton, Cicero

²⁹⁵ Sarıgöllü, **Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti**, s. 94

²⁹⁶ **A.g.e.**, s. 25

²⁹⁷ **The Internet Encyclopedia of Philosophy**, Clayton, Cicero

²⁹⁸ Sarıgöllü, **Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti**, s. 218

Bununla birlikte, yaşamının merkezinde politik kimliği olan ve diğer insanlara da bu tutumu öğütleyen Cicero'nun, yeri geldiğinde iyi bir politikacı olabilmesinin yanında, aslında çok iyi bir devlet adamı olmak için gerekli tüm yeterliliklere sahip olmadığı yönünde fikirler de bulunmaktadır.

“Zayıf iradeli, kararsız ve hissi idi, mes’uliyetten korkardı. Her meseleyi inceden inceye düşünmesi, hassas ruhu, iyi kalbi politikada işe yaramıyor, onu zararlı çıkartıyordu. Ve en önemlisi, Cicero’nun o günün devlet adamlarının sahip olduğu askerlik tarafı ve orduları yoktu”²⁹⁹

Bu bakış açısıyla, Cicero’nun politik yaşamının hem büyük başarılar hem de büyük başarısızlar taşıdığını söylemek mümkündür. Cicero’nun felsefi düşüncesini şekillendiren akademik şüpheciliği ve bu şüpheciliğin pozitif etkisi ile ideal bir cumhuriyetin odak noktası olacak fikirler çokluğu, tartışması ve uzlaşması düşüncesi, döneminin güç savaşı durumunda Cicero’ya politik değer katsa da güç kazandıramamıştır. Roma devletinin yönetim biçimi olan demokrasiyi asil insanların asil yönetim biçimi olarak gören ve dolayısıyla Roma vatandaşlarına ancak demokrasi ile yönetilmenin yakışacağını düşünerek demokrasinin savunuculuğunu yapan Cicero, siyasette düzen taraftarıdır. Senatonun vatandaşlar ve partiler arası uyumdan gelen gücünün, sınıfların uyumunun, silahsız bir biçimde mantığa dayanarak elde edilmiş sivil başarının önemini vurgulamaktadır.³⁰⁰ Cicero, aynı zamanda, Platon’un devleti bilgin ve filozoflar idare etmelidir düşüncesini kabul etmektedir.³⁰¹ Cicero, De Republica eserinde ideal bir devletin krallık, oligarşi ve demokrasi arasındaki ideal bir uyumla yaratılacağını düşünmektedir.³⁰² Bununla birlikte Cicero’nun tüm teorik düşüncelerinin pratik yönetimde çok da fazla etkili olduğunu söylemek mümkün değildir.

²⁹⁹ A.g.e., ss. 218 – 219

³⁰⁰ Sarıgöllü, **Cicero’nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti**, ss. 47 48

³⁰¹ A.g.e., s. 66

³⁰² A.g.e., s. 100

İnsanın kendi aklından, kendi aklıyla hem benliğini hem de çevresinin varlığını eleştirel bir düşünce ile incelemesinden doğan felsefi bilginin ortaya çıkmasından önce insan yaşamını yönlendiren mitolojiler, İlkçağ insanının din ile insan yaşamı arasında çok sıkı bir ilişki olduğunu kabul ettiğini göstermektedir. İlkçağ düşüncesi dinin konusu olan ilahi varlıkların kararları ile insanların yaşamlarının akışı arasında doğrudan bir etki ilişkisinin bulunduğunu ileri sürmektedir. Tanrıların ya da doğal güçlerin insan şekline, insanın niteliklerine sahip olduğu ve tanrıların insanlarınkine benzer bilinçleri ve duygu durumları bulunduğu yönündeki inancı ifade eden antropomorfizm kavramı, Antik dönemin din anlayışını tanımlayan temel kavramdır ki bu doğrultuda Antik dönemde ilahi varlıkların insanlara benzer niteliklere sahip oldukları fakat ilahi varlıkların insandan daha güçlü ve yetkin olduğunu düşünülmektedir.³⁰³ İnsani niteliklere sahip ve insan yaşamını etkileme gücüne sahip bu ilahi varlıklar, insanlarla, tüm insanlar tarafından bilinen ya da herkesçe kabul edilmiş bir biçimde iletişim kurmadıklarından, insanlarınkine benzer biçimde duyguları ve düşünceleri değişen bu ilahi varlıkları anlayabilmek için insanlar bazı yöntemler geliştirmişlerdir. Hayvanların iç organlarına, kuşların uçuşuna bakarak ilahi varlıkların düşüncelerini ve bu doğrultuda ilahi varlıklardan etkilenen insanların içinde bulundukları durumları değerlendirmeye çalışmak, Antikçağ toplumlarında din kurumunun içinde yer alan ve tanrıları anlayıp buna uygun insan davranışı geliştirmeyi amaçlayan eylemlerdir. Bu tanrıların düşüncelerini ve buna paralel olarak insanların yaşamlarının olası yönünü öngörme yöntemlerinin tüm toplumlar tarafından kullanıldığını ileri süren Cicero'nun toplumu Roma'da da, Hititler ve Etrüskler tarafından kullanılmış olan öngörme yöntemleri aracılığı ile tanrıların ne düşündükleri anlaşılmaya çalışılmakta ve bu doğrultuda uygun kararlar alınarak toplumsal yaşamın düzenlemesi amaçlanmaktadır. Tanrıların ne düşündüğünü anlayarak yaşamı yönlendirmeye çalışmayı amaçlayan ritüeller, Roma'da da din kurumu içinde gerçekleştirilmektedir ve bu uygulamaları yöneten resmi makamlar

³⁰³ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*

bulunmaktadır ki bu dini nitelik taşıyan resmi makamlardan biri *augur* makamıdır. MÖ 53 yılında augur sıfatıyla görevi yapan Cicero bu dini makamın aslında önemli bir siyasi güce sahip olduğunu belirtmektedir çünkü siyasal yaşam bu makamın dini öngörülerini doğrultusunda yönlendirilmektedir. Buna göre Cicero, Romalıların atalarının, devleti yönetenler ile din işlerini yönetenlerin aynı kişiler olmasını istediklerini de söylemektedir. Cicero'nun kendisi de bu doğrultuda, seçkin ve yüce insanların devleti iyi bir biçimde yöneterek dini, dini akıllı bir biçimde yorumlayarak devleti koruyacağını düşünmektedir.³⁰⁴

2.1.2.4. Düşünürlük

Felsefe, retorik gibi, Roma'ya MÖ ikinci yüzyılda yerleşmiştir fakat Romalıların, felsefeyle ilgilenmekle birlikte, felsefi bir bilgiyi temel amaç olarak görüp önemli teorik soyutlamalar ve tartışmalara yöneldiklerini söylemek mümkün değildir.³⁰⁵ Roma, Yunan kültürünü ile ilgilenmekle ve onu anlamaya çalışmakla birlikte Yunan felsefesinin Yunan felsefesi yapan temel sorularını sormamakta, temel kaygıları taşımamaktadır.³⁰⁶ Roma düşüncesi, Yunan düşüncesini daha pratik ve eyleme dönük bir biçimde yorumlamaktadır.

“... Romalılar Yunanlılar gibi kurgul ve metafiziksel yanları güçlü düşünürler değil tersine ağırlıklı olarak kılığa yönelik insanlardı.”³⁰⁷

Eski Roma'da, Cumhuriyetin döneminin idealleri ve gelenekleri söndüğünde, bireye çalkantılı bir toplumsal sürecin içinde yaşamını doğru

³⁰⁴ Çağatay Aşkit, “Tanrılarla Barış İçinde Yaşamak Roma Cumhuriyet Döneminde Senatus Ve Rahip Kurulları”, **Doğu Batı DüşünceDergisi**, Romalılar II, İstanbul, Doğu Batı Yayınları, Yıl 11, Sayı 50, Ağustos Eylül Ekim 2009, ss. 51 – 62; Murat Orhun, “Hititler’de Karaciğer Falı, Kuş Uçuşu Falı ve Bunların Etrüskler’deki Uzantısı”, <http://www.ataum.gazi.edu.tr/pdf/hititler-8217de-karaciger-fali-kuş-ucusu-fali-ve-bunlarin-etruskler-8217deki-uzantisi-1265116719.z2K>

³⁰⁵ Fuhrmann, **Cicero and The Roman Republic**, s. 20

³⁰⁶ **A.g.e.**, s. 8

³⁰⁷ Frederick Copleston, **Felsefe Tarihi Helenistik Felsefe**, 3. baskı, İstanbul, İdea Yayınları, 2009, s. 8

olarak yönlendirmesini ve ahlaksal bağımsızlık üzerine dayanan bir ilke ve eylem tutarlılığı sürdürmesini sağlayabilecek davranış kurallarını oluşturma görevi felsefeye düşmüştür. Felsefenin bu önemli görevi, felsefi eğitimin düzenli eğitim sürecinin bir parçası olmasını sağlamıştır.³⁰⁸ Bununla birlikte Roma'da verilen felsefe eğitimi Roma'nın kendi karakteristiğini içermiş bir yön taşımaktadır. Cicero, felsefe sevgisini Roma toplumunda yaymaya ve felsefi düşünce biçimini Roma kültürünün özsel bir parçası haline getirmeyi amaçlamaktadır.³⁰⁹ Bu doğrultuda Cicero, edebiyatın her alanındaki çalışmalarıyla, özellikle de retorik ve çeviri alanındaki çalışmalarıyla, Cicero felsefe diline de çok büyük katkılar yapmış ve kendisinden sonra yüzyıllarca kullanılacak kavramları geliştirmiştir.

Cicero'ya göre, felsefenin değeri çok büyüktür; insanın felsefeye uyarak yaşaması halinde ömrünün her çağını sıkıntısız geçirmesi mümkündür.³¹⁰ Cicero'nun felsefeye verdiği bu önem, Cicero'nun dünyaya felsefe öğrenmeye susamış bir şekilde gelmiş olduğunun³¹¹ ve Cicero'nun gerçek bir filozof olamamasının nedeninin Yunanistan'da, bir Yunan olarak yaşamamış olması olduğunun düşünülmesine neden olmuştur.³¹² Plutarkhos'a göre Cicero, felsefeyi çok sevmektedir ve hatta Atina'da felsefe eğitimi aldığı dönemlerde siyasetten ve hukuktan uzaklaşıp sadece felsefe ile ilgilenmeyi bile düşünmüştür.³¹³ Bununla birlikte, Cicero, felsefeye büyük değer vermesinin yanında, kendi eklektik felsefesine, politik amaçlar yüklemiş ve Roma demokrasisini eylemleri kadar düşünceleri ile de savunmaya çalışmıştır.³¹⁴

Yaşamın her alanında ve her döneminde felsefenin yeri olduğunu düşünen Cicero, felsefeye insanın yaşlılığında da bir görev yüklemiştir; felsefenin yaşamsal bir kaynak ve destek olarak görevi ve önemi insanın

³⁰⁸ A.g.e.

³⁰⁹ Recai Tekoğlu, "Cicero, Marcus Tullius", **Felsefe Ansiklopedisi**, Cilt III, Ed. Ahmet Cevizci, Ankara, Babil Yayınları, 2005, ss. 195 – 200

³¹⁰ Cicero; **İhtiyarlık**, Çev. Ayşe Sarıgöllü, İstanbul, MEB Yayınları, 1989, s. 10

³¹¹ Plutarkhos, **Paralel Yaşamlar Demosthenes ve Cicero**, s. 50

³¹² Fuhrmann, **Cicero and The Roman Republic**, s. 8

³¹³ Plutarkhos, **Paralel Yaşamlar Demosthenes ve Cicero**, s. 53

³¹⁴ Recai Tekoğlu, "Cicero, Marcus Tullius", **Felsefe Ansiklopedisi**

yaşlılık döneminde de ortaya çıkmaktadır. Buna göre, insan gençliğinde felsefe ile uğraşarak devletine faydalı bir insan olabileceği gibi yaşlılığında da felsefe ile uğraşarak bu dönemi kendisi için mutlulukla geçirilebilir bir dönem kılabilme şansına sahiptir.

“ ... felsefe ne kadar övülse azdır; felsefeye uyan
ömrünün her çağını sıkıntısız geçirebilir.”³¹⁵

2.2. Cicero'nun Felsefi Düşünceleri

2.2.1. Cicero Düşüncesinin Felsefi Kaynakları

2.2.1.1. Helenistik Felsefe

Helenizm kavramı, ilk olarak Yunan uygarlığını ve ikinci olarak da Yunan olmayan ulusların Yunan düşüncesinin etkisiyle gerçekleştirdiği uygarlıkları tanımlayan kavramdır.³¹⁶ Helenistik kavramı ise, Büyük İskender'den sonraki Yunan sanatı, tarihi, kültürü ile ilgili olan şeyleri betimleyen kavramdır.³¹⁷ Bu iki kavramın kullanılışı karşılaştırıldığında, Helenik kavramında ulusal ifadenin baskın olduğunu ve Helenistik kavramının evrensel bir nitelik taşıdığını söylemek mümkündür.³¹⁸

“Helenistik kelimesini bilimsel bir terim olarak tarihe mal eden Alman tarihçisi Gustav Droysen (1808 – 1884) olmuştur. Droysen, bununla Büyük İskender'in Doğu'yu fethiyle birlikte Yunan dili ve kültürünün Yunanistan'ın sınırları dışına çıkıp Doğu'nun eski büyük uygarlıklarının dünyasına yayılması ve onları etkisi

³¹⁵ Cicero, *İhtiyarlık*, s. 10

³¹⁶ TDK Çevrimiçi büyük Türkçe Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=helenizm&ayn=tam>

³¹⁷ A.g.k., <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=helenistik&ayn=tam>

³¹⁸ Copleston, *Felsefe Tarihi Helenistik Felsefe*, s. 7

altına almasıyla ortaya çıkan evrensel – kozmopolit kültürü kastetmiştir.”³¹⁹

Doğu Akdeniz ve Ortadoğu uygarlık tarihinde, Büyük İskender’in ölümü ile Romalıların Mısır’ı ele geçirmesi arasındaki, MÖ 323 – 30 yıllarını kapsayan dönem, Helenistik dönemdir.

MÖ 356 – 323 yılları arasında yaşayan Makedonya kralı Büyük İskender, MÖ 335 – 323 yılları arasındaki fetihleri ile, Yunanistan’dan Hindistan’a kadar uzanan bölgeyi egemenliği altında birleştirerek büyük bir imparatorluk kurmuş, Batı ile Doğu medeniyetlerini siyasal bir birlik içinde toplamıştır. Büyük İskender’in ölümünden sonra ortaya çıkan iktidar mücadeleleri, MÖ 323 – 280 yıllarını kapsayan kırk yıllık süreyi belirsiz ve iktidarın sürekli el değiştirdiği bir dönem haline getirmişse de bu dönemden sonra monarşik bir düzen kurulabilmiştir. İskender’in fetihleri ile kurulan ve daha sonra devam ettirilen siyasal düzenle birlikte, İskender’in fethettiği bölgelerde, önceleri askeri üs olarak kurulan şehirler, zamanla, yeni kültür ve ticaret merkezlerine dönüşmüşlerdir; bu merkezlerde, farklı medeniyetlerden gelen bilgiler bir araya getirilerek bir kültür birliği oluşturulmuş, çok sayıda halkın, ortak dil olarak kabul ettikleri Yunancanın etrafında geliştirdikleri yeni bir uygarlık ortaya çıkarılmış ve bu uygarlık ekonomik kalkınma ile desteklenmiştir. Kurulan bu yeni şehirlerde hem fiziksel koşullar açısından hem de yaşam biçimi açısından Yunan şehirleri örnek alınmıştır. Örneğin, bu şehirlerde, Yunan şehirlerini örnek alan, su ve kanalizasyon sistemleri, düzgün taşlarla donatılmış caddeler, spor tesisleri, hamamlar ve tiyatrolar, kütüphaneler, okullar bulunmaktadır. Bu yeni kültür merkezlerinin en önemli örneklerinden biri İskender’in kendi girişimi ile, MÖ 332 yılında kurulan İskenderi’ye şehridir ki İskenderiye şehri İlk Çağ’ın en önemli bilim ve kültür merkezi olarak geniş kütüphanesi, büyük hayvanat bahçesi, rasathanesi, anatomi enstitüsü ile dönemin Euklides, Philon, Arşimed, Hipparkhos gibi önemli isimlerine ev sahipliği yapmıştır. Yunan kültürünün belirleyici olduğu bu yeni uygarlıkta MÖ

³¹⁹ Ahmet Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikuroşçular Stoacılar Septikler**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 3

280 – 160 yılları arasındaki dönem kültürel açıdan verimli bir dönem olmuştur; bu dönemde tarih, matematik, coğrafya, dil bilimi alanlarında önemli düşünürler yetişmiş, ünlü heykeller üretilmiştir.

Yunanlılar Helenistik dönemden önce de Doğu ile ilişkilerde bulunmuş, Doğu'nun farklı bölgelerinde ticaret kolonileri kurmuşlardır, bununla birlikte, Helenistik dönemden önce Yunanlılar Doğu'da kapalı bir toplum olarak yaşamış ve Doğu ile karşılıklı kültürel etkileşimi getirecek bir iletişim geliştirmemişlerdir. Helenistik dönemde, Yunan ve Doğu dünyaları aynı siyasal düzen içinde birleştiğinden, karşılıklı etkileşim ve değişim ile gelen bir kültür birliği kurabilmek mümkün olmuştur. Bu karşılıklı etkileşimde Yunan dünyası da Doğu'nun dinsel inançlarından ve yönetim biçiminden etkilenmiştir; Doğu'nun tanrı anlayışı ile dinsel ritüelleri ve monarşik yönetim biçimi Batı'da karşılığını bulmuştur.

Helenistik krallıklar MÖ 3.yy.da çökmeye başlamış ve bu çöküş MÖ 160'lı yıllarda hızlanmıştır. MÖ 210'lu yıllar ile 140'lı yıllar arasında pek çok Helenistik krallığı ele geçiren Roma, Yunanistan ve Makedonya'yı topraklarına katmıştır. Helenistik dönemin son perdesi, MÖ 30 yılında Roma'nın Mısır'ı toprakları arasına katması olmuştur.³²⁰

“... bu birlik Roma'nın tarih sahnesine çıkmasıyla önemli bir değişiklik göstermeyerek yaklaşık bin yıl devam ettikten sonra İslam fetihleri ile ortadan kalkmıştır.”³²¹

Helenistik dünyada yayılan Roma, daha önce başka bölgelerde yaptığı gibi, bu topraklarda da eyalet sistemini uygulamıştır. Bununla birlikte hem batısında hem kuzeyinde hem de doğusunda yürüttüğü savaşlar Roma'nın kendisini de etkilemiştir. Yeni toprakların ele geçirilmesi kadar bu bölgelerde

³²⁰ **AnaBritannica**, 1989, Cilt X, Helenistik Dönem, s. 551; **AnaBritannica**, Cilt XII, İskender, s. 12 – 13; Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler**, ss. 2 – 8

³²¹ Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler**, s. 4

çıkan isyanların bastırılması uğraşları, bu bölgeler ile ulaşım sağlanabilmesi için geniş çaplı yol yapımı çalışmaları ve bu bölgelerde koloniler oluşturma çabaları Roma'ya pek çok yük getirmiştir ki bu yüklerin neden olduğu sorunlar, siyasi iktidar kavgalarını doğurmuştur. Roma'nın eyaletler ile genişlemesi, sosyal yapıdaki ve ekonomik düzendeki değişimleri de beraberinde getirmiştir. Örneğin, savaşlardan elde edilen ganimet ve eyaletlerden gelen tazminat ile Roma zenginleşmiştir. Aynı zamanda, eyaletlerden gelen büyük miktardaki tahıl, İtalya'daki tarımın gerilemesine ve çiftçinin hem uzun süreli askerlik hem de iç talep yokluğu nedeniyle statüsünü kaybederek kırdan kente göç etmesine sebep olmuştur. Köle emeğine dayalı yeni bir üretim biçimi ortaya çıkmıştır.³²²

Bununla birlikte, Helenistik düşünce ile ilişki, Roma'da kültürel anlamda çok büyük yenilikler yaratmıştır. Yunan edebiyatı, sanatı ve mimarlığı Roma'daki örneklerine kendi biçimini katmış, Yunan etkisi ile Roma'daki tarih yazını önem kazanmıştır. Yunan kültürleri Roma'nın dinsel uygulamalarında yer bulmuştur. Yunan düşüncesi, Roma eğitiminin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. Roma'da bu Helenistik etki yalnızca hukuk alanında sınırlı kalmıştır.³²³

“Helenistik dönem, yaklaşık olarak İÖ 330 – 30 yılları arasındaki döneme verilen addır. Ancak İlk Çağ tarihçileri daha kesin olarak, Büyük İskender'in İÖ. 323'de ölümüyle, İÖ. 31'de Antonius ile Octavianus arasında yapılan Aktium Savaşı'nda Antonius'un mağlup olması olayı arasında uzanan dönemi Helenistik, bunu isleyen ve yine yaklaşık olarak İS. 5. yüzyılın sonlarına kadar geçen dönemi ise Roma dönemi olarak adlandırır.”³²⁴

³²² **AnaBritannica**, 1989, Cilt , Roma Uygarlığı, ss. 460 – 466

³²³ **A.g.e.**

³²⁴ Ahmet Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler**, s. 3

Yunan kültürünün Doğu'da belirleyici kültür olmasının en önemli biçimi, kültürel alanda, bilim ve felsefe dili olarak Yunancanın kullanılmasıdır ki Yunan dilinin kültürel alanda yazın dili olması, bu alanda Yunan kültürünün birincil biçimlendirici unsur olarak ortaya çıkmasını derinleştirmiştir. Başka bir deyişle, Helenistik dönemin kendine özgü düşünce biçimi olarak ortaya çıkan Helenistik düşüncenin sahip olduğu baskın Yunan etkisinin en kolay gözlemlenebilir yanlarından biri Helenistik düşüncenin ifade dilinin Yunanca olmasıdır. Bu gözleme paralel olarak, Helenistik düşünceyi, bir biçimde, Yunan düşüncesinin, sosyal etkiler aracılığı ile, gelişiminin devam etmesi olarak görmek ve Yunan kültürü etkisi ile gelişen Helenistik dönem uygarlığının ya da kültürünün kendine özgü düşünce biçimini, Helenistik dönemin düşünce biçiminin belirleyicisi olarak kendini gösteren Yunan kültürü tarafından üretilen Yunan düşüncesinin gelişimi açısından bir sınıflama yaparak tanımlamak mümkündür. Yunan düşüncesi, Antik çağda dört temel döneme ayrılarak sınıflandırabilmektedir. Bu bağlamda, Antik çağda, ilk olarak, ulusal bir kültürün ifadesi olarak klasik Yunan düşüncesi, klasik Yunan felsefesi görülebilmektedir ki bu dönem doğa filozoflarının, Sofistlerin, Sokrates'in, Sokratik okulların, Platon ve Aristo'nun dönemidir. İkinci olarak Yunan dili, düşüncesi ve kültürünün belirlediği evrensel bir düşünce olarak Helenistik dönem gelmektedir ki Platoncu ve Aristotelesçi okullarla birlikte Epikurosçular, Stoacılar ve Septikler bu dönemin düşünce temsilcileridir. Yunan düşüncesinin üçüncü ve dördüncü dönemleri, düşüncenin din ile çekiştiği ve karşılıklı etkileşime girdiği dönemlerdir. Helenistik dönemin dinden ayrı bir dünya görüşü ortaya koyan yapısına gelen dini tepkiye cevap olarak, Yunan düşüncesinin dini problemlere felsefi bir bakış açısıyla cevap vermesi Yunan düşüncesinin üçüncü dönemi ve bunun devamında Yunan düşüncesinin tamamen dinsel bir ifade kazanması bu düşüncenin dördüncü dönemi olarak görülebilmektedir.³²⁵

Klasik Yunan düşüncesinin dış dünyaya açılımı sonucunda üretilen düşünce biçiminin, Yunan – Roma düşüncesi olarak bir bütün şeklinde

³²⁵ A.g.e., s. 4

görülebileceğini ve bu düşüncenin MÖ 4.yy ile MS 5.yy.ı kapsayan bir zamana yayıldığını, bu geniş zaman içinde düşüncenin pek çok değişik biçim kazandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, MÖ 4.yy ile MS 1 yy.ı içeren dönem, taşıdığı belirli nitelikler ile özel bir alt dönem olarak düşünülebilmektedir. En temel biçimde Helenistik felsefe olarak tanımlanabilecek ve Cicero'yu da içine alan dönem de bu düşünce dönemidir.³²⁶ Helenistik felsefe, MÖ 323 – 30 yılları arasındaki düşünce döneminin felsefesidir.³²⁷

Helenistik felsefenin, en belirgin şekliyle genel olarak Yunan düşüncesi etkisinde gelişip şekillenmesi gibi, bir felsefe dönemi olarak tanımını vurgulayacak kendine özgü nitelikleri bulunmaktadır ve bu döneme damgasını vuran üç düşünce okulu, Epikuros tarafından kurulan Epikuroşçu okul, Kıbrıslı Zenon tarafından kurulmuş Stoacı okul, Pyrrhon tarafından kurulan Şüpheli okuldur ki, bu okullar tarafından ortaya konmuş düşünceler, özelde farklı ifadelerle sahip olmakla birlikte, genel olarak bir bütünlük, uyum taşımaktadırlar. Helenistik felsefe döneminde Aristoteles'in takipçileri olarak Peripatetiklerin felsefi aktiviteleri de bulunmakla birlikte herhangi önemli bir etkilerinden söz etmek mümkün değildir.³²⁸

Klasik Yunan felsefesi, bir doğa felsefesi olarak başlamış ve bu ilk dönemlerinde, insanın içinde yaşadığı evreni anlama ve açıklama çabası içinde, varlıksal töz arayışı etrafında gelişmiştir. Bu dönemde doğa filozoflarının ilgisinin madde üzerinde yoğunlaşması ile maddenin neliği üzerine birbirinden farklı pek çok fikir ortaya çıkmıştır ki bu bilgi yoğunluğu bilginin gerçekliği hakkında kuşku doğmasına neden olmuştur. Sofistler, bilginin bu insana göreceli durumundan yola çıkarak, felsefi ilgiyi insani ve kültürel bilgi alanına yönlendirmişlerdir; Sofistler ile birlikte, doğa, felsefenin ilgi alanı olmaktan çıkmış, kültürel, toplumsal, ahlaki bir varlık olarak insan felsefenin merkezine yerleşmiştir. İlk Çağ düşünce tarihinin bilge kişisi olarak,

³²⁶ Copleston, **Felsefe Tarihi Helenistik Felsefe**, ss. 9 – 10

³²⁷ Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, 2000

³²⁸ Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikuroşçular Stoacılar Septikler**

Sofistlerin, bilginin çokluğundan yola çıkarak, bilgi ve ahlak alanında öne sürdükleri görecelilik anlayışını sert bir biçimde eleştiren Sokrates, bu eleştirisi ile insanı felsefi sorgulamanın konusu yapmaktan çıkarmamış, aksine, insanın eylemlerinin yapısının anlaşılmasını felsefi çabanın temel amacı olarak vurgulamıştır. Bir ölçüde Sokrates'in ardılları olan, büyük sistem filozofları Platon ve Aristoteles ise insanla ilgili soru ve sorunları, insanı, toplum ve doğa ile bir birlikte bir bütün içinde ele alarak düşünmüşlerdir. Platon ve Aristoteles'in kurdukları sistemlerin pratik kaygılara da cevap verebilecek niteliği olmakla birlikte bu sistemlerin bilimsel ve teorik çerçevesi pratik kaygıların çok üstündedir. Helenistik felsefe ise, Yunan düşüncesinin ilk dönemindeki yoğun teorik ilgiden ve evrendeki tüm yapıların felsefe içinde anlaşılmaya çalışıldığı eksiksiz düşünce sistemlerinden uzaklaşmıştır. Helenistik felsefe okullarının öncelikli ilgisi, gündelik sorunları içindeki birey üzerinedir.³²⁹

“... Platoncu ve Aristotelesçi sistemlerin ortak bir özelliği olan insanın ahlaki hayatını toplumsal siyasal hayatı içinde anlama ve değerlendirme yönündeki genel eğilime karşı çıkarak birey insanla ilgili sorunlara ağırlık vermeyi doğru bulmuşlardır.”³³⁰

Tek tek insanlara yönelen Helenistik felsefe, bu insanların yaşamının pratik sorunlarına yönelik bir yaklaşım biçimi olmak işlevini yüklenmiştir ki böylece mutlu olabilmek için insanların, yaşamlarındaki sorunları hakkında ya da bizzat yaşamlarının kendisi hakkında, nasıl düşünmesi ve bu sorunlar karşısında ya da bizzat tüm yaşamın karşısında nasıl davranması gerektiğini keşfetmek felsefenin görevi olmuştur. Bu durumda, felsefenin değeri, genel olarak, insan yaşamına kılavuzluk edebilmesi ve insana mutlu bir yaşam sağlayabilmesi niteliği belirlenmektedir. Helenistik dönem felsefesinin, felsefenin işlevini bir tür araçsallık olarak belirlediğini söylemek mümkündür;

³²⁹ Gökberk, **Felsefe Tarihi**; Cevizci, **İlkçağ Felsefesi Tarihi**; Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler**

³³⁰ Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler**, s. 10

felsefe, insanın yaşamını nasıl yönlendireceğini keşfedebilmesi için bir tür araçtır ve felsefe, insanların yaşamlarını mutlu kılacak bilgiler üretmeye çalışmaktadır. Helenistik dönemde, felsefi eylemin amacı bireyin mutluluğudur, bireyi mutluluğa ulaştıracak kaynak felsefedir ve bireyi mutluluğa götürecek yaşam ilkeleri felsefi bilgi tarafından içerilmiştir.³³¹

Felsefenin en temel biçimde insan yaşamının mutluluğunu amaçladığı Helenistik felsefe döneminde, üretilen düşünceler, üç temel alan çerçevesinde, mantık, fizik ve etik alanlarında ortaya konmuştur. Mantık, doğru bilgiye ulaşmanın yöntemi, aracı olarak ve fizik, doğa bilgisi olarak düşünülmektedir ki her iki alan da temelde etik çalışmalarının arka planını oluşturmaktadır. Etik, felsefi düşüncenin ana yönelimidir.³³² Etiğin, ahlak felsefesinin temel amacı birey insanın mutluluğudur.³³³ Ahlak felsefesinin, Helenistik dönem felsefesi için, felsefenin özü, felsefi eylemin merkezi olduğu söylenebilmektedir. Helenistik felsefe döneminde, felsefenin temel amacı olarak belirlenen insanı yaşam mutluluğuna ulaştırma görevi ahlak felsefesinin alanı içinde yerine getirildiğinden ahlak felsefesi bu dönemde felsefenin kendi olarak ortaya çıkmaktadır.³³⁴

“Ahlak felsefesinin kendisine gelince, her üç okulun temsilcileri de onun ana amacının birey insanın mutluluğu olduğunu ileri sürmüşlerdir.”³³⁵

Mutlulukçu ahlak felsefesi, yaşamın anlamını mutlulukta bulan, insan eylemlerinin son ereği olarak mutluluğu gören ahlak felsefesi olarak tanımlandığından³³⁶ bireyin mutluluğu amacıyla hareket eden Helenistik dönem ahlak felsefesinin mutlulukçu ahlak felsefesi olduğu söylemek

³³¹ Gökberk, **Felsefe Tarihi**, ss. 82 – 84

Cevizci, **İlkçağ Felsefesi Tarihi**, ss. 211 – 214; Arslan **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler**, ss. 9 – 23

³³² Cevizci, **İlkçağ Felsefesi Tarihi**, ss. 211 – 214

³³³ Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler**

³³⁴ Gökberk, **Felsefe Tarihi**; Cevizci, **İlkçağ Felsefesi Tarihi**; Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler**

³³⁵ Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler**, s.

11

³³⁶ Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**

mümkündür. İnsan yaşamının nihai amacını ve yaşamdaki en yüksek iyiyi, en yüksek değeri mutluluk olarak gören mutlulukçu etik, Antik Yunan'da, Sokrates tarafından kurulan etik görüşü olarak da tanımlanmaktadır.³³⁷ Aynı zamanda, tarihteki ilk büyük etik teorisinin kurucusu olarak kabul edilen ve Helenistik felsefenin etik anlayışına kaynaklık eden Sokrates, ahlaki kişiliğin, bilincin kaynağına kişinin ruhunu yerleştirerek kişinin mutluluğunun kaynağı olarak ruhu işaret etmiştir. Kişinin ahlaklı olabilmesi ruhunu denetleyebilmesinden geçmektedir ki bir kişinin ancak tanıdığı şeyi denetleyebilmesi mümkün olacağından, kişinin ahlaklı olmak adına ilk yapması gereken ruhunu tanımaya çalışmasıdır; kişinin ruhuna yani kendine gereken özeni göstermesi anlamında yaşamını sorgulaması ahlaklılığın ilk aşaması olarak düşünülmüştür. Bu doğrultuda kişinin kişinin kendisini doğru olarak tanıyabilmesi doğru olarak eylemde bulunabilmesini de sağlamaktadır çünkü doğru eylem doğru bilgidен çıkmaktadır; bilgi yönünden doğru olan ahlak yönünden de iyidir. Bu doğrultuda, sorgulanmamış bir yaşamın denetimi dışarıdan, toplumdan gelmektedir ki bu sorgulanmamış yaşam değersizdir. Kişi kendi yaşamını sorgulamalı, kendini bilmelidir; kötülük bilgisizlikten kaynaklanmaktadır. Sokrates'in bu ahlak anlayışı evrenselci bir nitelik taşımaktadır ki Sofistler, Septikler, Agnostikler dışında Antik Yunan düşünürleri tarafından da, evrendeki düzen ile insan yaşamındaki düzen arasında paralellik görülüp insan yaşamındaki düzen evrendeki düzenin devamı sayıldığından, insan akli ile evrensel akıl arasında uyum bulunup doğru yaşam evrensel düzen ile uyum içinde olan yaşam olarak görüldüğünden ahlakın, kozmolojik bir temellendirme ile, evrensel niteliği haklılaştırılmıştır. Hem Sokrates için hem de diğer Yunan düşünürler için mutluluğun istenir olması apaçık bir şeydir, insan doğası gereği mutlu olmak istemektedir.³³⁸

³³⁷ Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**; Doğan Özlem, **Etik – Ahlak Felsefesi**, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 2004, ss. 41 – 63

³³⁸ Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**; Cevizci, **İlkçağ Felsefesi Tarihi**; Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**; Özlem, **Etik – Ahlak Felsefesi**, ss. 41 – 63

Helenistik dönemin, ahlak felsefesini temel felsefi çaba olarak gören, felsefe okulları, Epikürosçu okul, Septik okul ve Stoacı okul, insanı yaşam kaygılarından kurtarmaya ve mutluluğa ulaştırmaya çalışan bu alanda, aynı mutluluk reçetelerini vermemekle birlikte, mutluluk ve insanla mutluluk arasındaki ilişki hakkında benzer bakış açılarına sahiptirler. Epikürosçu okul, insana mutluluk verecek en yüksek iyinin haz olduğunu söylemekle birlikte haz duygusunu acı yokluğu olarak tanımlamakta ve mutluluğu ruhun kaygılardan, bedeninin fizik acılardan kurtulmuş olması olarak tanımlamaktadır. Septik okul, insana dışsal şeylerin bilinemez yapısı olduğunu ve dolayısıyla bu şeylere karşı yargıda bulunmamayı öğütlediğinden mutluluk da bu dışsal şeylerden hiçbir biçimde etkilenmemek olarak düşünülmektedir. Stoacı okul, mutluluğu, insanın, kendisine dışsal olan acı ve zevklerden etkilenmemesi olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla, her üç okulun yaklaşımına göre de mutluluk bireyin dışında bir durum değildir.³³⁹ Mutluluk, ortaya çıkabilmek için insanın dışında oluşması gereken koşulları zorunlu kılmamaktadır. Mutluluk, dış koşulların varlığına ya da yokluğuna bağlı bir durum ve insana kendi dışından herhangi bir biçimde gelecek bir iyilik ya da kötülüğü değildir. Mutluluk, yalnızca bireyin bakış açısı ile ilgili bir kazançtır. Birey, dışarıdaki olaylara müdahale ederek değil, çevresine belirli bir biçimde bakarak, çevresinin belirli bir bakış açısı ile değerlendirilerek mutlu olmaktadır.

Etik, bireye, onu mutluluğa ulaştıracak yaşam öğütleri verirken fizik, etik için gerekli olan bir bilgiyi, çevreye dair bilgiyi ve mantık, doğa üzerine edinilmeye çalışılan bilginin geçerliliğine, güvenilirliğine dair teminatı sağlamaktadır. Fiziğin ve mantığın sunduğu bilgiler, etik ilkelerin altyapısı oluşturmaktadır. Ahlak felsefesi, insanın mutluluğa ulaştıracak ilkeleri belirlerken, insan çevresi ile kuşatıldığından, doğal olarak, insanın çevresine dair bilgiye ve insanın bağları ile olan ilişkisi bilmeye ihtiyaç duymaktadır. Dış dünyası ile kuşatılmış insan hakkında yapılacak bir değerlendirme, bu dış dünyanın niteliği hakkındaki bilgi ile insanın niteliği hakkındaki bilgiyi zorunlu

³³⁹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler*, s. 12

olarak bağlantılı kılmıştır ki fizik, ahlak felsefesine bu zorunlu bağlantının bilgisini, çevreye dair bilgiyi, dayanak olarak, sunmaktadır. Bununla birlikte, felsefeci, felsefe geleneğinden kaynaklanan bir bakış açısı ile, çevreye dair bu bilginin güvenilirliğini, düşüncesinin bütünlüğü içine yerleştirmek durumundadır ki bu durumda da mantığa yani bilgi felsefesine ihtiyaç duymaktadır. Doğa biliminin bilgisi için bilgi kuramı, ahlak bilgisi için doğa bilimi ve insanın mutluluğu için de ahlak bilgisi gerekmektedir. Mutluluk için etik, etik için fizik, fizik için mantık gerekmektedir.³⁴⁰

Septik okul, genel olarak bilinemezci bir yaklaşım sergiler ve insanın tüm bilgilerine şüpheyle yaklaşp hiçbir konuda kesin yargıya varmamanın gerekliliği savını ileri sürerken Epikürosçu okul ve Stoacı okul, fizik ve mantık alanlarında da benzer bakış açılarına sahip görüşler benimsemişlerdir. Fizik ve mantık, Helenistik felsefenin temel yönelimi olmayıp etik için kuramsal temel sağladıklarından, bu okullar fizik ve mantık alanlarda özgün fikirler ileri sürmemişler, önceki düşünürlerin fikirlerini kendi bakış açılarına uygun olacak biçimde değiştirerek ahlak felsefeleri için gerekli olacak, altyapı niteliğindeki bilgiyi sağlamışlardır. Epikürosçu okul ve Stoacı okul, fizik alanında maddeci bir yaklaşım sergileyerek varlığın özünün maddi ve cisimsel yapıda olduğunu savunmuş, varlık anlayışlarını Sokrates öncesi doğa filozoflarına dayandırmışlardır. Epikürosçu okul, Demokritos'un atomcu anlayışını kendi bakış açısı doğrusunda değiştirip kullanırken Stoacı okul, Herakleitos'un ontolojik fikirlerinin kendi yaklaşımlarına uygun biçimle yeniden yorumlayarak kullanmışlardır. Bu okullar, mantık alanında da, fizik alanındaki materyalizmlerine paralel olarak, duyumcu, emprist bir bakış açısına sahiptirler. Bilimsel bilginin tüm kaynağı açık, seçik duyumlar ve algılardır ki akıl, duyumlardan kaynaklanan deneyimlerin birleşmesi olan kavram ve yargıların bütünüdür.³⁴¹

³⁴⁰ Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**; Cevizci, **İlkçağ Felsefesi Tarihi**; Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler**

³⁴¹ Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler**

“... tinsel tözlerin, gerçekliklerin varlığına inanmadıkları gibi insanda bu tür varlıkları doğrudan veya kendisine özgü bir sezgiyle kavrayacak akıl diye duyulardan bağımsız, özel bir yetinin var olduğunu kabul etmezler.”³⁴²

Helenistik felsefenin mutluluğunu temel amaç olarak belirlediği insan, birey ise, bağımsızlığı ve kendine yeterliği içinde tek başına bireylerdir.³⁴³ Helenistik felsefe toplumsal siyasal bağları içindeki bireylerden önce bireyleri tek tek kişileri ele almakta ve tekil insanların yaşam mutluluğunu amaçlamaktadır. Bu tekil kişinin mutluluğu iç dünyası ile dış dünyasının birbirinden ayrılması ve bireyin ahlaki mutluluğunun, mükemmelliğinin gerçekleşmesi için dış şartların, bu arada onların başında gelen toplumsal siyasal hayatın ve kurumların varlığının önemsenmemesi Helenistik dönemin genel yaklaşımıdır. Düşünürler kendileri siyaset felsefesi üzerine büyük fikirler ortaya koymadıkları gibi bireylerin siyasi kimlikleri ile ilgili ilkeler de belirlememektedirler.³⁴⁴

“... gerek Epikuroşçular gerekse Stoacı ve Septikler temelde aynı görüştedirler. Onlara göre, ahlakilik denen şey, bireyin kendisine, kendi bireysel bilgi, arzu ve iradesine, bireysel özgürlük ve seçimine bağlıdır ve bu irade ve özgürlüğün kendisi de doğası itibarıyla dış şartlardan, toplumdan, devletten etkilenmez olan veya etkilenmemesi mümkün olan bir yapıya, özelliğe sahiptir. Dolayısıyla o her türlü ırk, milliyet veya yurttaşlığı aşar ve onlardan tamamen bağımsız olarak ortaya çıkar.”³⁴⁵

³⁴² Arslan, **A.g.e.**, s. 14

³⁴³ Copleston, **Felsefe Tarihi Helenistik Felsefe**

³⁴⁴ Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikuroşçular Stoacılar Septikler**, s. 13

³⁴⁵ Arslan, **A.g.e.**, s. 13

Helenistik felsefe döneminde, bireylerin yaşamlarını mutluluğa doğru yönlendirmelerini sağlayacak bilgiye felsefe aracılığı ile ulaşılmaya çalışılırken bilgili olma ve bilginin eksiksiz olması durumu³⁴⁶ olarak tanımlanan bilgelik de hem kendini tanımanın hem de bu şekilde doğru yaşamın eksiksiz bilgisi olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanın, dünya ile uyumlu olarak kendi kendine yeterli biçimde ve tam bir bilinçle yaşamasını, bu yaşamında takındığı tutumlarda bilginin belirleyici etken olmasını ve bu şekilde eylemlerinin enine boyuna düşünülmüş olmasını öngören yaşam ülküsü olarak bilgelik,³⁴⁷ genel olarak İlk Çağ felsefesinde kişinin kendini, yaşamını tanımasının ve yaşamında mutlu olabilmesini sağlamasının bilgisi olarak düşünülmektedir ki Helenistik dönemi bilgeliği de, yaşayış bilgeliğidir.³⁴⁸ Sokrates öncesi doğa filozoflarında, bu filozofların insanı değil evrenin özünü düşünce objesi yapmış olması nedeniyle, bilgelik, gündelik uğraşlardan uzak, kuramsal kaygılar içinde bir yaşam sürmek anlamını taşımaktadır. Bununla birlikte, düşüncesini insan ve insanın ahlaki varoluşu üzerine yönelten Sokrates bilge kişinin en üstün örneği olarak düşünülmektedir ki Sokrates yaşamını sorgulayan, düşüncelerini tekrar tekrar gözden geçiren, bilgisinin sınırlarını zorlayan ve bunu yaşamına yansıtan bir bilgedir.³⁴⁹ Yaşam bilgeliğine ulaşmayı amaç edinen Helenistik dönem düşünürleri için de, her insanın ilk ve en önemli görevi, erdemi ve bilgeliği aramak olduğunu söyleyen³⁵⁰ ve Helenistik dönem ahlak felsefesine kaynaklık eden Sokrates örnek bilgeliği temsil etmektedir.³⁵¹

“Sen ki, dostum, Atinalısın, dünyanın en büyük,
kudretiyle, bilgeliğiyle en ünlü şehrinin hemşerisisin,

³⁴⁶ Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Bilgelik

TDK Çevrimiçi Büyük Türkçe Sözlük;

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=bilge&ayn=tam>

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=bilgelik&ayn=tam>

³⁴⁷ *AnaBritannica*, 1989, Cilt IV, Bilgelik, ss. 147 – 148

³⁴⁸ Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Bilgelik

³⁴⁹ **TDK Çevrimiçi Büyük Türkçe Sözlük;**

<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=bilgelik&ayn=tam>

³⁵⁰ Platon, *Sokrates’in Savunması*, Çev: Niyazi Berkes, İstanbul, Milli Eğitim Gençlik ve Spor

Bakanlığı Yayınları, 1988; Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 2000; Cevizci, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*;

Gökberk, *Felsefe Tarihi*

³⁵¹ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler*

paraya, şerefe bu kadar önem verdiği halde bilgeliğe, akla, hiç durmadan yükseltilmesi gereken ruha bu kadar az önem vermekten sıkılmaz mısın?”³⁵²

Sokrates’in sunduğu etik yaklaşımın ve sergilediği bilgelik örneğinin etkisini taşıyan Helenistik felsefenin, izlediği yaşamda mutluluğa ulaşma amacı doğrultusunda, en üst noktasının yaşayış bilgeliğe vardığı ifadelerinde bireylere dini bir bakış açısı da sunduğunu söylemek mümkün olabilmektedir. Helenistik dönem felsefesi Yeni Platinous ve Yeni Pythagorasçılık ile dini bir çerçeve edinmesinden önce de, Helenistik felsefenin dini söyleme yaklaşan ifadelerinin bulunduğu ve dinin düzenleyici, yönlendirici, manevi destek sağlayıcı görevini üstlendiği ileri sürülebilmektedir. Yaşamlarındaki sorunlar karşısında bireylerin bir dinden beklenebilecek dayanağı felsefede bulabilmeleri söz konusu olabilmektedir. Helenistik dönem felsefe okullarının genel söyleminin etkisi dini izlenim ile kıyaslanabilmekle birlikte yalnızca Stoacı okul, belirli bir dinsel ifadeye ya da eyleme arka çıkmamakla birlikte, dinin kendisini önemsemiştir. Akla dayanan dini bir ifade sunan Stoacı okul felsefi sistem tarafından ortaya konan yaşam biçimini dini etki ile desteklemiş ve felsefi sistemleri içinde dini ihtiyaca cevap vermişlerdir.³⁵³

Helenistik felsefenin tek tek bireyler üzerinden ilerlemesi, bu tekil bireylerin mutluluğunu sağlayacak bilgi üretmeye odaklanması ve tekil bireyin mutluluğunu bireye dışsal koşullara değil de bireyin bakış açısına bağlaması, bu düşünce biçiminin siyaset ile ahlakı birbirinden ayırmış olduğu da düşündürmektedir.³⁵⁴ Helenistik dönem düşünürleri, bireyin ahlaki durmunu ya da mutluluğunu toplumsal ya da siyasi şartlara bağlamadıkları gibi, toplumlarının siyasi durum ve icraatlarına, fikirsel ya da eylemsel bir destek de vermemektedirler. Bununla birlikte, Stoacı düşünürlerin, diğer Helenistik okullara kıyasla, toplum ve siyasetle daha çok ilgileri bulunduğunu söylemek mümkündür. Stoacılar, bireyi ön plana almakla birlikte, toplumsal

³⁵² Platon, *Sokrates’in Savunması*, s. 23

³⁵³ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikuroşçular Stoacılar Septikler*

³⁵⁴ Arslan, *A.g.e.*

yaşama kayıtsız kalmamışlardır. Stoacılar kozmopolit bir yaklaşımla, insanı ait olduğu toplumsal ve siyasal düzenin üstünde bütünlüğe sahip bir yapı, bir varlık olarak görmüş ve tüm insanların insan olmak bakımından aynı birliğin üyesi olduğunu savunmuşlardır ki bu yaklaşım evren ile insanlık arasında paralellik kuran yaklaşımın ürünüdür.³⁵⁵

“... bütün insanların insan olmaları bakımından üyeleri olacakları tek bir dünya devleti projesini gündeme getirmişlerdir.”³⁵⁶

Bununla birlikte pratik amaçların ve yaşamdan kaynaklanan sorunların etrafında gelişen Helenistik felsefe, aslında, hem kendisi siyasi ve toplumsal olayların içinde ve onların da etkisiyle geliştiğinden hem de insan siyasi ve toplumsal bir yapı ile çevrili olduğundan, siyasi ve toplumsal olaylar ile karşılıklı etkileşim içinde bulunmak durumundadır. Helenistik dönem düşünürlerinin, yaşamdaki mutluluğu ararken bireyi arayışın odağına yerleştirmelerinde, bu arayışta bireyin mutluluğunu siyasi ve toplumsal değişkenlere ve bireye dışsal koşullara değil de bireye bağlamalarında, bireylerin dini ihtiyacına cevap olabilecek nitelikte bakış açısı geliştirmelerinde kısacası Helenistik felsefe döneminin kendine özgü niteliklerinin ortaya çıkmasında dönemin siyasi yapılanmasının ve toplumsal yapısının etkisi bulunmaktadır. Helenistik dönemin siyasi düzende monarşik yapısı, düşünürlerin ait oldukları toplumun, toplumsal ve siyasal yaşamındaki belirleyiciliklerinin azalmasına, dolayısıyla da bu alanlarda fikir yürütmekten uzaklaşmalarına neden olmuştur ki aynı zamanda vatandaşlar da düşünürlerle aynı sebepten toplumlarının siyasi durumuna ilgilerini kaybetmişlerdir. Helenistik dönemin, yine siyasal anlamda, belirsizliği ve vatandaşlar tarafından yönlendirilemezliği, bireylerin, belirsiz toplumsal ve siyasal düzen içinde, kendi yaşamlarının yönetimini çevrelerini yönetmek anlamında kaybetmelerine ve dolayısıyla bireyleri sadece kendilerini

³⁵⁵ Macit Gökberk, **Felsefe Tarihi**; Cevizci, **İlkçağ Felsefesi Tarihi**; Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler**

³⁵⁶ Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler**, s. 21

denetlemeye yönelttiğinden felsefenin uğraşı, bireyin dış koşullara bağlı olmayan mutluluğa ulaşmasını sağlamaya çalışmak olmuştur. Değişen düzenle birlikte, bireyler, ortaya çıkan yeni yaşamlarında nasıl düşünmeleri ve davranmaları gerektiğinin bilgisine eski dini inanışların ritüellere dayalı içeriğinde ulaşamadıklarından, Helenistik felsefe döneminde felsefe dini bir bakış açısını içermiştir.³⁵⁷

“Helenistik dönem filozofu seçkin bir yurttaş olarak üyesi bulunduğu, yönetimi ve denetimi üzerinde gerek fikirleri gerekse siyasi pratik eylemleriyle etkide bulunduğu bir sitenin değil, üzerinde hiçbir gücünün kalmamış olduğunu gördüğü merkezi bir devletin, mutlak bir monarşinin tebası durumundadır.”³⁵⁸

“ ... kent devletlerinin yerini alan imparatorlukla birlikte, bilinen dünyanın sınırlarının genişmesi ve bireylerin kaçınılmaz dünyaya, topluma ve kendilerine yabancılaştırmaları, yalnız ve başıboş kalmalarıdır.”³⁵⁹

“Teorik felsefe bakımından, bu dönem, Yunanlıların eski sorunlarını evirip çevirmeden ileri gidememiş, ancak Yunanlıların çizmiş olduğu yolda yürümekle yetinmiştir.

Buna karşılık bu sözü geçen yüzyıllarda, felsefenin pratik bakımdan ele alınıp işlenmesinin çok geliştiğini, çok ileri gittiğini görürüz. ... Çünkü Yunan kültürünün bağlantısı çözülmüştü; din gittikçe bir gelenek görenek şeması olmuştu; bağımsızlığını yitirmiş devlet artık kendisine bağlanılacak bir değer olmaktan çıkmıştı; canlılığı, bağlayıcılığı kalmamış, sarsılmış birey üstü düzen içinde birey de ancak kendi kendine dayanmak

³⁵⁷ Arslan, A.g.e.

³⁵⁸ Arslan, A.g.e., s.16

³⁵⁹ Cevizci, İlkçağ Felsefesi Tarihi, s. 212

zorunda kalmıştı. Bu yüzden ‘yaşayış bilgeliği’, Aristoteles’ten sonraki felsefenin ana sorunu olmuştur.”³⁶⁰

Felsefi düşüncenin belirli bir yönde gelişmesinin, tek sebebinin siyasal ve toplumsal değişimler ya da kültürel etkiler olamayacağını, felsefi düşüncenin kendi gelişim çizgisi içinde de farklı sebepleri bulunabileceğini düşünülmektedir.³⁶¹

Helenistik felsefenin temel yönelimi birey ve onun mutluluğu olmakla birlikte, bu dönemde felsefi tavır genel bir bütünlük taşıyan ilerlemeye sahiptir. bilimsel yönelim anlamında, karşılığını tek tek bilimlerin gelişmesinde bulmuştur; Helenistik felsefe döneminin hem tek tek bireyleri ele alan bireyci bakış açısının etkisiyle hem de fizik alanındaki maddeci ve bilgi alanındaki deneyci yaklaşımının etkisiyle, Helenistik felsefe dönemi, büyük felsefi sistemlerin yaratılma dönemi olmamış fakat tek tek bilimlerin gelişme dönemi olmuştur.³⁶²

“Teorik ilgi, bundan sonra, metafizik sorulara, sistemlere değil de, tek tek bilimsel konulara yönelecektir. Nitekim Helenizm – Roma döneminin bilimce özelliği ... tek tek bilimlerin gelişmesidir.”³⁶³

Helenistik felsefe dönemi düşünürlerinin felsefi fikirlerinin kendilerinden sonraki kuşaklara ulaştırılması büyük ölçüde ikinci ağızdan kaynakların varlığına bağlı olarak mümkün olmuştur ki bu kaynakların en önemlilerinden biri Cicero’dur. Cicero, kendisinden önceki felsefi literatüre iyi derecede hâkimdir ve kendi felsefi bakışını oluştururken, Sokrates’in, Platon’un ve Aristo’nun fikirlerinden yararlandığı gibi, Helenistik felsefe düşüncelerinden de yararlanmıştır. Cicero, özellikle Helenistik felsefeyi derinden incelemiş ve eserlerinde, Helenistik dönem düşüncelerini kullanmış, açıklamış, bu

³⁶⁰ Gökberk, **Felsefe Tarihi**, s. 83

³⁶¹ Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler**, ss. 8 – 23

³⁶² Gökberk, **Felsefe Tarihi**

³⁶³ Gökberk, **A.g.e.**, s. 83

düşünceleri karşılıklı olarak tartmış, eleştirmiştir ki böylece Helenistik felsefenin güncellenmesini, aktarılmasını sağlamıştır. Cicero, Helenistik felsefe okullarının hepsini, Akademikleri, Stoikleri, Epikürcüleri ve Peripatetikleri çok iyi bilmekle, bu okulların düşüncelerini eserlerine yerleştirmekle ve kendisi belli durumlarda bir okulun görüşünü kendisine daha yakın bulmakla birlikte eserlerinde özel olarak bir okulun savunusunu yapmamayı ve düşüncelerin değerlendirilmesini okuyucuya bırakmayı tercih etmiştir. Kısaca, Cicero, Antik Çağ ve Helenistik dönem felsefe ürünlerinin, ilk ciddi ve bozulmamış kaynağı olarak, düşünce tarihinin gelişimine büyük katkı sağlamıştır.³⁶⁴

Cicero, genel olarak, kendisi de bir Helenistik felsefe düşünürü olmak niteliği taşımaktadır ve düşünceleri, Helenistik felsefenin genel niteliği olarak betimlenen tanımlamaların bazılarını paylaşmakta fakat Helenistik felsefenin Roma'da gösterebildiği farklılıklar içinde, bazılarını paylaşmamaktadır.

Helenistik dönem felsefesinin genel yaklaşımına uygun olarak, Cicero'nun felsefeyi araçsal bir biçimde kullandığını ve eserlerinde gündelik yaşamı içindeki bireylere seslendiğini söylemek mümkündür; Cicero'ya göre de felsefe bireyi mutluluğa ulaştırabilecek, bireyin hem ahlaki açıdan doğru davranışlar gerçekleştirebilmesi hem de bu şekilde mutlu olması sağlayabilecek güce sahiptir. Bununla birlikte, Cicero'nun bakış açısında bireyin mutluluğunun yaşadığı toplumun etkilerinden uzak ya da siyasi olaylarından ayrı bir varoluşu olması söz konusu değildir ve bu doğrultuda, Cicero'nun düşüncelerinin de, toplumsal ya da siyasi konulardan uzak ve eylemlerinin toplumsal ya da siyasi olayların dışında olması mümkün değildir. Helenistik felsefe düşünürlerinin şehir devletlerinin değil de imparatorlukların vatandaşı olmaları nedeniyle yönetimde söz hakkı edinemeyerek şehir devleti felsefecilerinin felsefelerine siyaseti yerleştirmelerinin aksine felsefelerinin merkezinden siyaseti çıkarmalarına zıt bir biçimde Cicero yönetiminde etkili olabileceği bir siyasal düzenin üyesi

³⁶⁴ Mackendrick, *The Philoposhical Books of Cicero*, s. 6; Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epiküroşular Stoacılar Septikler*, s. 43

olarak ve bu nedenle şehir devleti düşünürü gibi davranarak felsefesi ile siyasi eylemini birbirinden ayırmamıştır. Stoacı yaklaşıma yakın bir duruşla Cicero, yaşadığı dönemin siyasi olaylarına devlet adamı olmasının yanı sıra bir düşünür olarak da müdahale etmektedir ki Cicero'nun kendi ve vatandaşları için tasarladığı mutluluk, ait olduğu toplumun ve vatandaşı olduğu devletin selametinden ayrı değildir. Cicero'nun felsefi söyleminde birey ile toplum karşılıklı etkileşim içinde verilmesiyle felsefenin araçsallığı toplumsal ve siyasal etki unsuru olabilmesi niteliği ile ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, Cicero'nun, Helenistik felsefenin genel yaklaşımına uygun olarak, ahlak ve siyaset felsefesini birbirinden ayırma eğilimi gösterdiği söylenememektedir.

Bununla birlikte Cicero, Helenistik dönem düşünürlerinin, felsefeyi, bireysel anlamda, bireyin yaşamına destek olan güç olarak kullanma davranışına katılmakta ve kendisi de, felsefeyi, kendi yaşamındaki zorluklar karşısında bir kurtuluş aracı olarak görmektedir. Cicero'ya göre felsefe hem bireyin dünyevi sorunlarını çözmesinde araç olarak kullanılabilir hem de bireyin dünyevi sorunların üstüne çıkmasını ve hayata karşı kuvvetli olmasını sağlamaktadır ki Cicero diğer bireylere de felsefeye bu bakış açısı ile bakmalarını önermektedir. Cicero'ya göre felsefe bir limandır.³⁶⁵ Cicero'nun kendi yaşamındaki kişisel sorunların getirdiği acılardan kurtulmak için felsefeye yönelmesinin örneğinin, kızı Tullia'nın ölümünü acısını felsefi çalışmalarla hafifletmeye çalışması ve Cicero'nun bireylere özel yaşamlarındaki zorluklar karşısında bile felsefeye yönelmelerini önermesinin örneğinin de bireylerin yaşlılık acılarını hafifletmeleri için bile felsefeden yardım alabileceklerini söylemesi olduğunu düşünebilmek mümkündür. Cicero'nun felsefi yaklaşımı sosyal alanda olduğu kadar bireysel alanda da pratiktir.

Cicero'nun Helenistik dönem düşünce okullarıyla aynı biçimde bireycilik anlayışına sahip olduğu düşünülememektedir fakat siyaset felsefesi ve ahlak

³⁶⁵ Sarıgöllü, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*

felsefesi görüşlerinin birbirini destekler nitelikte olması ile paralel olarak, Stoacı okulun dünya vatandaşlığı düşüncesini, kendine özgü bir biçimde, kabul ettiği düşünülebilmektedir. Cicero, kendi geliştirdiği hümanizm kavramına dayanan evrensel bir insan anlayışı ortaya koymuştur ki bu düşüncesi Roma devletinin genişlemesinden ve savaşarak kazandığı topraklarda otoritesinin halk tarafından kabullenilmesinden kaynaklanan sorunların çözümü için bulunan yollardan bir olmak niteliğini kazanmıştır.³⁶⁶ Cicero'nun hümanizminde insan, akla, eğitime ve insan sevgisine dayanan bir evrensellik taşımaktadır ki bu Stoa anlayışının etkilerini taşımakla birlikte Cicero'ya ait özgünlük taşımaktadır.

Helenistik felsefe düşünürleri için önemli bir yere sahip olan Sokrates'e Cicero da sıkça gönderme yapmıştır. Cicero, Sokrates'i hem felsefe retorik arasındaki bölünmeden sorumlu tutarak eleştirmektedir hem de dünyayı gerçeklerle yüzleştirdiği, Sofistlerin yaklaşımından daha etik bir yaklaşım sergilediği, akıl aracılığı ile arzuları zapt etmeyi salık verip kendisi de davranışlarıyla buna örnek olduğu için takdir etmektedir. Cicero'nun tanımlamasına göre, Sokrates felsefeyi gökyüzünden yeryüzüne indiren kişidir³⁶⁷ ve felsefeye yaşamın içinde görevler yükleyen Cicero için Sokrates'in bu davranışı örnek alınacak bir tutumdur. Cicero'nun, Sokrates'in takdir ettiği ahlaki yaklaşımından etkilendiği, bu yaklaşımı örnek almaya çalıştığı, "Ödev Üzerine" eserinde Sokratik bir hava olduğu ve eserlerinde Sokrates'in etkisinin biçimsel anlamda da görülebildiği, "Tusculum Tartışmaları" eserinde kısa soru cevaplardan oluşan Sokratik diyalogların yer aldığı da söylenebilmektedir.³⁶⁸ Buna ek olarak, Cicero'nun Sokrates etkisi taşıyan ahlaki ifadelerini pek çok eserinde bulmak mümkündür.

“Değeri olan bir kimse, yaşayacak mıyım yoksa
ölecek miyim diye düşünmemelidir; bir iş görürken

³⁶⁶ Cicero, *Şair Archias Savunması*, Çev: Bedia Demirtaş – Çiğdem Dürüşken, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1997

³⁶⁷ Fatih Demirci, "Platon'da Cumhuriyet – Demokrasi Gerilimi: Geçmişteki Bir İkilemin Günümüze Uzanan Etkileri", *Journal of Azerbaijani Studies*, <http://jas-khazar.org/wp-content/uploads/2010/06/9.pdf>

³⁶⁸ MacKendrick, *The Philoposhical Books of Cicero*, s.7

yalnız doğru mu eğri mi hareket ettiğini, cesaretli bir adam gibi mi yoksa tabansızca mı hareket ettiğini düşünmelidir.”³⁶⁹

“... yaşamda şereften ve dürüstlükten başka hiçbir şeyin ısrarla istenmemesi gerektiğine, bu şeyleri elde etme konusunda da her türlü bedensel işkenceye, her türlü ölüm ve sürgün tehlikesine pek değer verilmemesi gerektiğine, birçok kimselerin ahlak ilkeleri ve birçok edebi yazıları sayesinde, gençliğimden beri inanmamış olsaydım ... aşağılık insanların bu her günlük saldırılarına asla karşı koyamazdım.”³⁷⁰

2.2.1.2. Epikürosçuluk, Stoacılık ve Şüphecilik

Helenistik felsefenin okulları “Epikürosçuluk”, “Stoacılık” ve “Şüphecilik” Cicero’nun felsefi düşüncelerini farklı açılardan belirleyen okullardır. Cicero’nun felsefi görüşleri, bilgi açısından şüpheciliğe bağlı olmak ve etik açıdan ise Epikürosçuluğu şiddetle eleştirip Stoacılığa bağlanmakla belirlenmektedir.³⁷¹

2.2.2. Cicero’nun Eserleri

Latin edebiyatı, MÖ 70 – MS 18 yılları arasında en büyük hatiplerinin, en usta şairlerinin yetiştiği ve *Altın Çağ* olarak adlandırılan dönemini yaşamıştır. Latin edebiyatının bu Altın Çağı kendi içinde de iki döneme ayrılmaktadır ki bu dönemler MÖ 70 – 43 yılları arasını kapsayan *Cicero Dönemi* ile MÖ 43 – MS 18 yılları arasını kapsayan *Augustus Dönemi*dir. Latin edebiyatının Altın

³⁶⁹ Platon, *Sokrates’in Savunması*, s. 21

³⁷⁰ Cicero, *Şair Archias Savunması*, s. 45

³⁷¹ Gökberk, *Felsefe Tarihi*; Cevizci, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*; Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi*
Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler; Copleston, *Felsefe Tarihi*
Helenistik Felsefe

çağının Cicero Dönemi olarak belirlenen döneminin, açıktır ki en önemli temsilcisi Cicero'nun kendisidir ve bu dönem Cicero'nun edebi üslubunun özelliklerini taşımaktadır. Latin edebiyatının Altın çağının Cicero Dönemi, klasik Latin düz yazısının oluşumu ve gelişimi ile önem kazanan ve biraz süslü ama açık seçik üslubu ile tanımlanan bir dönemdir. Edebiyatın her alanında eserler veren ve Latin edebiyatının en önemli, en belirleyici isimlerinden biri olan Cicero'nun, en önemli eserleri mektupları, söylevleri, savunmaları ve hitabet, felsefe gibi alanlarda yazdığı kitaplarıdır.³⁷²

En ünlü ve en başarılı edebi çalışmaları arasında bulunmamakla birlikte Cicero'nun şiir alanında da eserleri bulunmaktadır ve hatta ilk edebi denemelerinin şiir alanında olduğu tahmin edilmektedir. Şiir okumayı çok seven Cicero, ilk şiirini MÖ 92'de on dört yazmış olmasına³⁷³ rağmen kendisini iyi bir şair olarak kabul etmemekte ve bu alanda şiir alanında iddialı bir tutum sergilememektedir. Bununla birlikte Plutarkhos, Cicero'nun Roma şairlerinin en önde geleni olarak kabul edildiğini ve ondan sonra gelen şairlerin onun seviyesine ulaşamadığını söylemektedir.³⁷⁴ Cicero'nun bugün sadece bazı parçaları ulaşılabilir durumda olan ünlü şiirleri teknik açıdan ardından gelen şairlerin yolunu açmış olması bakımından önemli şiirlerdir. Cicero, şiirlerinde, doğal vurguların veznin vuruşlarına uygun olmasını sağlamaya ve retoriği şiire uygulamaya çalışmıştır.³⁷⁵

Cicero'nun diğer eseleri ise hem yaşadığı dönemde beğeni kazanmış, ilgi toplamış eserlerdir hem de Cicero sonrası dönemde Cicero'nun yaşadığı dönemin sosyokültürel yapısını anlamak için kaynak olarak kullanılmış önemli eserlerdir.

³⁷² **AnaBritannica**, 1989, Cilt , Latin Edebiyatı

³⁷³ Fuhrmann, **Cicero and The Roman Republic**, s. 7

³⁷⁴ Plutarkhos, **Paralel Yaşamlar Demosthenes ve Cicero**, s. 51

³⁷⁵ **AnaBritannica**, 1989, Cilt , Cicero

2.2.2.1. Mektuplar

Mektup, “bir şey haber vermek, sormak, istemek veya duyguları bildirmek için birine çoğunlukla posta yoluyla gönderilen, zarfa konulmuş yazılı kâğıt” ve “kişiler, kurumlar, kuruluşlar ve örgütler arasındaki bildirişim yazılarına verilen ad” olarak tanımlanmakta olup mektubun özel mektup, iş mektubu, yazınsal mektup, açık mektup olarak dört türü olduğu kabul edilmektedir.³⁷⁶

Mektup yazınının tarihi neredeyse yazının tarihi kadar eskiye gitmektedir ki en eski mektupların aşağı yukarı MÖ 550 – 475 yıllarına ait olduğu söylenmektedir.³⁷⁷ Teknolojiye dayalı iletişim biçimlerinin insanların hayatlarına alternatiflerine gerek bırakmayan bir kesinlikle yerleştiği 21.yy.da mektup, insanların iletişimde sıklıkla kullandıkları bir araç olmaktan çıktığı gibi kavramsal tanımının da yalnızca kişisel ya da kurumsal iletişim parçası ile bilinir olmuştur. 20. yy.da ve 21.yy.da pek çok kişi tarafından çoğu kez sadece belirli insanlar arasındaki bir iletişim olarak görülen mektup Antikçağlarda geniş bir kitleye ulaşması hedeflenen bir yazın türüdür. Antikçağda mektup kişisel fikirlerin ifadesi olarak görülmekten çok bir edebiyat dalı olarak görülmektedir ve Antikçağda mektup yazının kuralları ve sistemi tüm edebiyatın yürütücüsü olan retorik tarafından belirlenmektedir ki MÖ 4.yy.da ünlü kişilerin mektupları retorikçiler tarafından yazılıyor olması önemli bir göstergedir. Bununla birlikte Antikçağda mektupların bir edebi ürün olarak görülmesi ve geniş bir kitleye ulaşmasının hedeflenmesi mektupların içeriğinin gerçeklikten uzaklaşmaya başlamasına ve mektupların bir tarihsel dönemi olayı ya da dönemi açıklama, birini övme veya yerme amacı taşımasına sebep olmuştur.³⁷⁸

Antikçağda, Cicero da özellikle politik amaçları doğrultusunda geniş kitlelere ulaşmasını hedeflediği mektuplar yazmıştır ve bu mektuplar Roma tarihi ve politikası üzerine önemli fikirler veren eserler olarak görülmektedir.

³⁷⁶ TDK Online Türkçe Sözlük, <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

³⁷⁷ Ernst Riess, *Cicero's Letters*, New York, The Macmillan Company, 1910, <http://www.archive.org/details/ciceroslettersse00ciceuoft>

³⁷⁸ A.g.e.

Bununla birlikte Cicero'nun mektuplarının da kişisel tarafgirlik taşıdığı vurgulanmaktadır.³⁷⁹

Cicero'dan bugüne, içlerinden 90 tanesinin Cicero'ya yollanan mektuplar olduğu toplam 864 mektup kalmıştır. Bu mektupların ait olduğu zaman dilimi MÖ 68 – 43 yılları arasındaki dönemdir fakat bu zaman aralığında başta Cicero'nun consullük yaptığı 63 yılı olmak üzere mektupların bulunmadığı boşluklar görülmektedir. Cicero'nun kendisinin hayatta iken yayımlamayı düşündüğü fakat ancak ölümünden sonra arkadaşı Atticus ile kölesi Tiro'nun yayımlayabildiği mektuplar dört başlık altında toplanmaktadır.

“1. Epistulae ad Familiares: 16 kitaptan ibaret olup 68–43 yılları arasındaki mektupları kapsar. Bunların içinde Cicero'nun Terentia, Tiro gibi en yakınlarına, Caelius, Trebatius gibi genç dostlarına yazdığı mektuplar olduğu gibi, Caesar, Pompeius gibi devrin en büyük kişilerine yazdıkları da vardır. Bu mektuplar yazıldıkları şahıslara göre guruplandırılmıştır.

2. Epistulae ad Atticum: 16 kitaptan ibaret olan ve 68–44 yıllarında Atticus'a yazılan mektuplar.

3. Epistulae ad Quintum: 3 kitaptan ibaret olan ve 60–54 yıllarında Cicero'nun kardeşi Quintus'a yazdığı 29 mektup.

4. Epistulae ad Brutum: 2 kitaptan ibaret olan, 43 yılında Brutus'a yazılan mektuplar, bunların Cicero'nun elinden çıkıp çıkmadığı uzun tartışmalara yol açmışsa da, bugün genel olarak bu mektupların Cicero'ya ait oldukları kabul edilmektedir.”³⁸⁰

³⁷⁹ Riess, *Cicero's Letters; The Internet Encyclopedia of Philosophy*, Clayton, Cicero

³⁸⁰ Sarıgöllü, *Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, ss. 11 – 12

2.2.2.2. Söylevler

Roma tarihinin en önemli hatiplerinden ve avukatlarından biri olan Cicero hem bir hatip olarak hem de bir avukat olarak pek çok söylev vermiştir. Bunun ötesinde Cicero, devlet adamı olarak da birçok söylev vermiştir ki Cicero'nun siyasi bir kimlik olarak verdiği söylevler birçok kez Roma tarihine yön vermiştir.

Cicero'nun verdiği en bilinen ve en önemli söylevlerinden birinin “Philippicae Söylevleri” olduğunu söylemek mümkündür. Cicero, bu söylevlerde, hem toplumunun siyasal alandaki kaderini değiştirmiş hem de güncel döneme Roma siyasi tarihiyle ilgili çok önemli belgeler bırakmıştır. Cicero'nun bu Philippicae Söylevleri Roma devletinin demokrasiden kopmasına, senatonun önemini kaybetmesine ve tek kişinin belirleyiciliğinin baskın olduğu bir yönetim biçimine geçmesine sebep olmuş bir söylevdir ki Cicero demokrasiyi korumak adına verdiği bu söylevlerinde istemeden amaçladığı etkinin tam tersi bir etkiye sebep olmuştur.

“... İÖ 43 yılında Marcus Antonius’a karşı Orationes Philippicae adlı söylevini verirken, farkında olmadan bir yandan Roma devletinin yazgısını değiştirmiş bir yandan da kendi ölümünü hazırlamıştır.”³⁸¹

2.2.2.3. Kitaplar

MÖ 86 De Inventione – On Rhetorical Invention

MÖ 56 De Oratore – On Oratory

MÖ 54 – 51 De Re Republica – On the State

MÖ 51 De Legibus – On Laws

MÖ 46 Brutus

³⁸¹ F. Gül Özaktürk, “Cicero Tarihin Akışını Değiştiren Söylevler: Orationes Philippicae”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Yıl:11, Sayı: 49, Mayıs Haziran Temmuz 2009, İstanbul, Doğu Batı Yayınları

MÖ 46 Paradoxa Stoicorum – Stoic Paradoxes

MÖ 46 Orator – The Orator

MÖ 45 Consolation

MÖ 45 Hortensius

MÖ 45 Academica – Academic Scepticism

MÖ 45 De Finibus Et Molarum – On Moral Ends

MÖ 45 Tusculan Disputations

MÖ 45 De Natura Deorum – On The Nature of Gods – Tanrıların Doğası
Üzerine

MÖ 44 Cato Maior De Senectute – On Old Age – Yaşlılık Üzerine

MÖ 44 De Divinatione – On Divination

MÖ 44 De Fato – On Fate

MÖ 44 De Gloria – On Reputations

MÖ 44 Topica – Topics

MÖ 44 Laelius De Amicitia – On Friendship – Dostluk Üzerine

MÖ 44 De Officiis – On Duty – Ödevler

2.2.3. Cicero'nun Felsefi Düşünceleri

Cicero'ya göre, felsefe, insanı mutluluğa götüren yoldur; mutluluğun kaynağı olan erdem arayışı felsefede yer bulmaktadır. Bu nedenle felsefe insan yaşamının temel uğraşı durumundadır. Felsefi uğraşın geneline değer vermekle birlikte Cicero, kendi felsefi görüşleri açısından Akademi şüpheciliği etkisindedir; Cicero kendisini Karneades'in akademi şüpheciliğine bağlı kabul etmektedir. Bilgiye şüpheli yaklaşmaktadır; bu öğretiyi sayesinde Cicero bir

filozofa bağlanmak yerine, hukuki ve siyasi eylemlerinde durumuna en uygun olan düşünceyi seçebilmiştir. Cicero, ahlak alanında Epikür'ü eleştirmekte ve Stoa öğretilerini savunmaktadır. Cicero'ya göre erdem, Stoa etkisiyle, öncelikle, insanın kendiyle ve doğanın tanrısal özüyle uyumlu olmasıdır; buna göre insan tüm yaşamını doğaya uygun olarak biçimlendirmeli ve olgunluğa erişmelidir. Bu insanın kendisini bilmesini gerektirir. İnsan, düşünmenin ve bilmenin yanı sıra eylemde bulunmak amacını taşıyır felsefenin başlı başına bir amaç değil de araç olmasının nedeni budur. Felsefe öğretilerinin değerleri bakımından eşit olmasının anlamı da burada yatmaktadır. Felsefe insanı dünyadaki amacına götürecektir olan eğitimin temel yönlendiricisidir.

Cicero'ya göre, insan ruh ve bedenden oluşan bileşik bir varlıktır; her iki yönün güçlendirilmeye ve yetkinliğe ulaştırılmaya çalışılması amacının yanında ruhun tanrısal akla sahip olduğu, bu nedenle bedenden üstün olduğu, bu nedenle de olgunluğunun daha değerli olduğu göz önünde tutulmalıdır. Cicero, kültür kelimesini, kültürlü olmak yani insanı yetiştirmek anlamında kullanan ilk düşünürlerden biridir.

Cicero, tarih eğitime önem verir ve "orator"da mükemmeliyi örneklendirdiği bilgili kişinin tarih üzerine fikirlere sahip olmasını gerekli bulur. Çağlara tanıklık etme, gerçeği aydınlatma, insanın yaşamına rehberlik etme, insanları eski günlere bağlama gibi özelliklerle tanımlanan tarih anlayışında Cicero, tarihi ve tarihteki ünlü kişileri ahlaksal olarak örnek alma amacının ilk sırada yer aldığı tarih anlayışının bir örneği olarak, kendisi de tarihteki ünlü ataların davranışlarının örnek alınmasını öğütler.

"Erdem, sıkıntıların ve tehlikelerin bedeli olarak, övgü ve şöhretten başka bir şey istemez.³⁸² Doğru düzgün yapılan işlerin ve devlete verilen büyük hizmetlerin övülmesi insana ün kazandırır.³⁸³"

³⁸² Cicero, **Şair Archias Savunması**, Çev. Bediâ Demiriş, Çiğdem Dürüşken, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1997, s. 63

³⁸³ Cicero, **Philippicae Söylevleri I**, Çev. F. Gül Özaktürk, Ankara, Öteki Yayınevi, 1998, s. 50

Cicero'nun felsefesinin ayrıntılarda özgün olmayan fakat bütününde taşıdığı pratik nitelikte özelleşmiş bir düşünce olduğu söylenmektedir. Cicero'nun yaklaşımında felsefe öğretileri gündelik sorunlarda kullanılmaya çalışılırken Yunan düşüncesi örnek alınmıştır. Cicero'nun yazdığı her kitapta bir Yunan eserini örnek aldı söylenmektedir.³⁸⁴

“Bilimsel çalışmalar yapmak kadar güzel bir başka iş daha yoktur; bu uğraşlar sayesinde, yaşarken de, maddenin sonsuzluğunu, doğanın uçsuz bucaksız görkemini, gökyüzünü, karaları ve denizleri öğrenebiliriz. Bilim bize dindarlığı, ılımlılığı, kalbin yüceliğini öğretir; ruhumuzu karanlıktan çekip çıkarır, ona her şeyi bit bir gösterir; iyi ile kötüyü, ilk olan sonuncuyu, hatta bunlar arasında kalan her şeyi; bilim bizi sağlıklı ve mutlu yaşama yöntemleriyle donatır; bize hayatımızı nasıl üzüntülerden, sıkıntılardan uzak yaşayacağımızı gösterir.”³⁸⁵

Montaigne, Cicero'yu akla ve Antik Yunan düşüncesine olan bağlılığı nedeniyle eleştirmektedir. Montaigne'ye göre, ortaya konmuş herhangi bir düşünce kişinin kendi bireysel yaşamı ile çok sıkı bir biçimde harmanlanıp işe yarar hale getirilmediği sürece gereksizdir.³⁸⁶ Montaigne Cicero'nun akli ve bilgiyi, Antik Yunan kültürü temelinde doğruluk ölçütüne sokmasına da karşı çıkmaktadır ve kültürel göreliliğin insani bir durum olduğunu ve başka akılların yarattıklarının da doğru olabileceğinin kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır.³⁸⁷

³⁸⁴ Gökberk, **Felsefe Tarihi**, ss. 107 – 109

³⁸⁵ Bottom, **Felsefenin Tesellisi**, s. 147'den Cicero, **Tusculum Tartışmaları**

³⁸⁶ **A.g.e.**

³⁸⁷ Bottom, **Felsefenin Tesellisi**

“Aslında, küçücük köylerde, Cicero’dan çok daha hoş, çok daha sakin ve çok daha istikrarlı hayatlar yaşayan binlerce köylü kadını var.”³⁸⁸

2.2.4. Cicero’nun Düşünce Tarihine Etkisi

Cicero, Antik Çağ Yunan felsefesinin ve Helenistik dönem felsefesinin en önemli kaynaklarından biri olarak, kendisinden sonraki pek çok düşünür tarafından okunmuştur. Cicero, kendisinden sonraki düşünürlerin hepsini, doğal olarak bizzat görüşleri ile etkilememiştir fakat felsefi düşüncede Hristiyan dininin baskın olduğu Avrupa Ortaçağ felsefesinde, dini savunan düşünürlerin pagan öğretiyeye karşı çıkarken fikirlerinden faydalandıkları ve Aziz Augustinus gibi düşünürler aracılığı ile Hristiyan Ortaçağ düşüncesinin şekillenmesine katkı sağlamış kişidir.³⁸⁹ Özellikle Aziz Augustinus, retorik ve felsefe sevgisini kazanmasında Cicero’nun büyük payı olduğunu şiddetle vurgulamıştır.

“ ... Böyle arkadaşlar arasında henüz genç sayılacak bir yaşta belagat dersleri alıyordum. Bu sanat dalında başkaları tarafından beğenilmek istiyor, boş ve zararlı bir niyetle sivrilmek istiyordum. Okulun ders programı beni, yüreğinden ziyade herkesin diline hayran olduğu Çiçeron denilen birininbir kitabına götürdü. Bu kitap felsefeye çağrı kitabıydı; adı *Hortensius*’tu.

Bu kitap zevklerimi değiştirdi. Dualarımı sana yöneltmemi sağladı. Eğilim ve arzularım tamamen değişti. Bütün boş umutlarım birden benim gözümde değerini yitirdi. İnanılmaz bir coşku ile ölümsüz bilgeliği arzulamaya başladım. ...

³⁸⁸ Bottom, **Felsefenin Tesellisi**, s. 147’den Montaigne, **Denemeler**

³⁸⁹ Recai Tekoğlu, “Cicero, Marcus Tullius”, **Felsefe Ansiklopedisi**

... felsefenin Yunanca anlamı bilgelik aşkıdır. Bu kitap işte beni bu aşka yönlendirdi. ... bu davette beni çeken yan, beni bu ya da şu öğretiyi kabul etmeye değil de olduğu gibi bilgeliğin kendisini sevmeye çağırmasıydı.”³⁹⁰

Önemli isimlerinden birinin Erasmus olduğu Rönesans hümanistleri de doğal olarak Cicero’nun etkilendiği düşünürler arasındadır. Antik Yunan metinlerinin tekrar yorumlanması aracılığı ile ulaşılan Rönesans ruhu Cicero’ya teşekkür borçludur. Bu doğrultuda Rönesans sonrası gelişen düşüncenin nemli ismi Voltaire de, Cicero’yu aydınlanmış aklın örneği olarak görmektedir.³⁹¹

Cicero’dan Antik Yunan felsefesine dair bilgiler öğrendiğini ifade eden ya da Cicero’nun adı eserlerinde herhangi bir şekilde geçen veya Cicero’dan etkilendiği izlenimi veren düşünürlerin listesi ise hayli uzundur. Seneca, Thomas Aquinas, Petrarch, Machiavelli, Montaigne, Descartes, Hobbes, Spinoza, Locke, Hume, Adam Smith, Edmund Burke, Hegel, Mill gibi büyük ve etkili düşünürlerin Cicero ile yakın ya da uzak düşünce ilişkilerinin bulunması³⁹², orijinal bir felsefi düşünce ortaya koymayıp eklektik düşünceye sahip olan Cicero’nun bu özelliğine rağmen etkili olabildiğinin kanıtıdır. Bu durumun bir nedeni Augustinus’un ifadelerinde bulunabilir; Cicero insanın bilmeyi seçtiği görüş ne olursa olsun felsefe ile ilgilenmesinin önemini ve değerini vurgulamaktadır.

Diğer taraftan, Cicero felsefesinin büyük ölçüde eklektik olduğu, orijinal olmadığı eleştirisiyle, 20. yy.da yaygın bir biçimde okunmuş olmasa da, Cicero’nun eserleri 19. yy.da Avrupa ve Amerika’da sıkça İngilizceye çevrilmiş ve etraflıca okunmuştur.³⁹³

³⁹⁰ Saint Augustinus, **İtiraflar**

³⁹¹ Recai Tekoğlu, “Cicero, Marcus Tullius”, **Felsefe Ansiklopedisi**

³⁹² MacKendrick, **The Philosophical Books of Cicero**, ss. 258 – 293

³⁹³ **The Internet Encyclopedia of Philosophy**, Edward Clayton, Central Michigan University, Cicero, <http://www.iep.utm.edu/c/cicero.htm>, 5 Kasım 2008

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MARCUS TULLIUS CICERO VE YAŞLILIK

3.1. ANTİK DÖNEM YUNAN KÜLTÜRÜNDE YAŞLILIK ÜZERİNE GÖRÜŞLER

Bir toplumun belirli bir kavram ya da olgu üzerine olan düşüncelerini o toplumun ürettiklerinden yola çıkarak anlamak mümkündür. Edebiyat ve sanat eserleri, günlük yaşam ritüelleri toplumun kültürel düşünüş yapısı üzerine bilgi vermektedir. Toplamlar, en eski söylemleri olan mitoslardan başlayarak kültürel üretimler aracılığı ile toplumsal anlam arketipleri oluşturmaktadırlar. Dünyanın pek çok yerinde yaşlı kişi bilgeliği temsil eden bir arketiptir.

“... Düşünen yaşlı adam, dünyanın her tarafında bir bilgelik imgesidir ve bir arketiptir. Bütün kültürlere baktığınızda görürsünüz onu; Hristiyanlarda, Müslümanlarda... Hatta gidin Eskimolara, orada da vardır.”³⁹⁴

Bu bakış açısından yola çıkarak, Yunan toplumunun yaşlılık olgusuna yaklaşımını söylemlerinden yola çıkarak anlamaya çalışmak gerekmektedir. Eski Yunan tiyatro eserleri, ait oldukları dönemin kültürel yapısı, sosyal ilişkileri ve yaşlıların toplumsal yeri hakkında bilgi edinilmesini sağlamaktadırlar. Ait oldukları dönemin kültürel ve demografik yapısını, toplumsal ve bireysel çatışmaları konu alan eski Yunan tiyatro eserlerinden komedilerde, romantik komedilerde, trajedilerde ve şiirlerde, dönemin sosyal yaşantısına ve yaşlılığın algılanma biçimine ait ipuçları bulmak mümkündür.

Bu eserlerden gerek trajedilerde gerekse komedilerde yaşlı kadın ve erkek vazgeçilmez figürler olarak yer almaktadırlar. Eserler, yaşlı bireyin hem toplumsal hem de bireysel yaşantısındaki değişimlerine yer vermektedirler.

³⁹⁴ GEO, 2009/11, “Mitolojiyi bilmek”, ss. 14 – 16

Bu eserlerde ayrıca babalar ve oğulları arasındaki kavgalara da yer verilmektedir ki böylece bu eserler kuşak çatışmasına ve bu çatışmada yaşlı bireyin rolüne dair bilgi edinilmesini sağlamaktadırlar. Eserlerdeki yaşlı erkek karakter ağırlıklı olarak gençliğinde güçlü, kadınlar arasında popüler bir adamken, ilerleyen yaşı nedeniyle hem sosyal hayat içindeki gücünü hem de saçları kırıştığı, gözleri görmez olduğu için artık kadınlar arasındaki popülaritesini yitiren bir yaşıdır. Bu yaşlı adamın oğulları ile arasındaki çatışmalar da yarışmaya dönüşmüştür ki yaşlı baba zamanı yakalayabilmek için yetişkin çocukları gibi davranmaya çalışmakta ancak yaşlanan vücudu buna elvermediği için komik durumlara düşmektedir. Öte yandan cinsel gücünü kaybettiğini kabul etmek yaşlı baba için en zor durumların başında gelmektedir. Yaşlı kadın tiplerinin ise genel iki karakterden oluştuğunu söylemek mümkündür. Yaşlı kadın tiplerinden bir tanesi gençken peşinden onlarca adamın koştuğu güzel hali vakti yerinde kadın tipidir. Bu kadın yaşının ilerlemesiyle birlikte eski alımlılığını, güzelliğini yitirmiştir, artık onun peşinde koşan onlarca genç yoktur fakat hali vakti yerinde olduğu için hayatını ya da yatağını paylaştığı genç bir sevgilisi vardır ki bu durum da onun alay konusu olmasına neden olmaktadır. Diğer yaşlı kadın tipleri ise hizmetçi, köle kadın tipidir ve gençliğinde efendisinin her türlü hizmetini büyük becerilerle yapan bu kadın artık yaşlanmıştır ve eski performansını sergilemesine imkan yoktur ki bu da efendisinin ve diğer hizmetçi ya da kölelerin gözünde küçük düşmesine, değersizleşmesine sebep olmaktadır. Yunan kültürünün ayırıcı özelliğinin genel anlamda her alanda dünyayı iki parçaya bölerek anlamaya çalışmak olduğunu düşünmek mümkündür. Yunan edebiyatı, insanları yaşlı ve genç olarak ikiye ayırmakta ve gençleri hoş, sevimli, güzel, cesur olarak tanımlarken yaşlıları çirkin, cimri, huysuz, hüzünlü ya da en uç noktada kötü olarak tanımlamaktadır ki Yunan eserlerinin odak noktası genelde bu ayrım üzerine kurulmaktadır. Eserin merkezi insanlar arasındaki bu yaşlı ve genç ayrımına dayandığında eserin

gücünü bölmemek adına üçüncü bir yaş kuşağına yer verilmemekte ve gençlikten yaşlılığa geçiş çok hızlı yapılmaktadır.³⁹⁵

Yunan edebiyatından anlaşıldığı kadarı ile insanların yaşama karşı çok büyük bir tutkusu vardır ve bu tutkuyla insanlar sonsuza dek yaşamda kalmak, yaşamak istemektedirler. Eski Yunan’da ölümsüzlük büyük ve önemli bir arayıştır. Bununla birlikte ölümsüz olmak isteyen insanlar yaşlanmayı asla istememektedirler. Yaşlanmak, çürümüş bir beden anlamına gelmektedir ki bu durumda ölümsüzlük değerini kaybetmektedir. Bu durumu, tanrıça Eos ile ölümlü Tithonus’un arasındaki aşkı anlatan efsanede görmek mümkündür. Ölümsüz tanrıça Eos ile ölümlü insan Tithonus âşık olduklarında, tanrıça Eos bu aşkın sonsuza dek sürebilmesi ve birbirlerinden ölümle ayrılmamaları için tanrı Zeus’a giderek sevgilisi fani Tithonus için ölümsüzlük dilemiştir. Tanrıça Eos, sevgilisi için ölümsüzlük dilerken onun yaşlanmamasını dilemeyi unuttuğundan ya da Zeus bunu vermeyi seçmediğinden, ölümsüzlüğe sahip olmuş Tithonus zaman içinde yaşlanır ve fiziksel olarak çökerken tanrıça Eos hep genç kalır. Böylece bu mitolojik hikâyede, yaşlılık nedeniyle, ölümsüzlük mutluluk getirmemekte ve hikâye mutsuz sonla bitmektedir.³⁹⁶

Antik dönem Yunan sanat eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla, bu dönemde, genel olarak, gençliğin yaşlılığa tercih edilir olduğunu ve değerli olduğunu söylemek mümkündür. Eserlerde, tanrılar, kahramanlar, önemli kişiler, genç, güçlü, atletik olarak tanımlanmaktayken buna karşılık olarak, yaşlı kişiler fiziksel yaşlanmalarının öne çıkarıldığı biçimlerde tasvir edilmektedirler ki örneğin bu eserlerde, yaşlı, sırtı kambur, yüzü kırışık bir kişidir. Eserlerde, yaşlının yaşlılığının getirdiği fiziksel zayıflık, unutkanlık ya da ölüm korkusu gibi durumların yaşlıyı pek çok kez gülünç ya da onursuz bir duruma düşürdükleri görülmektedir. Bu nedenle, eserler, yaşlılığın korkulan ve istenmeyen bir durum olduğunu vurgulamaktadır.³⁹⁷

³⁹⁵ Chris Gilleard, “Old Age in Ancient Greece: Narratives of desire, narratives of disgust”, **Journal of Aging Studies**, 2007 / 21, ss. 81 – 92

³⁹⁶ **A.g.m.**

³⁹⁷ Seda Karaöz Arıhan, “Antik Dönem Sanatında Yaşlılık”, **IV. Ulusal Yaşlılık Kongresi**

Antik Yunan sanat eserlerinde yaşlılık olgusu söz konusu olduğunda, daha çok yaşlılığın olumsuz yönünün vurgulandığının söylenilebilmesi mümkün olsa da yaşlılığın olumlu yönünün de göz önüne serildiğinin belirtilmesi gerekmektedir. Eserlerde bilge kişiler, yaşlı kişiler olarak sunulmuştur. Erdemlilik ve bilgelik, yaşlı kişilerde bulunabilecek nitelikler olarak sunulmuştur. Yaşlı insanlardan söz ettiği bilinen ilk kişi Homeros'tur ve Homeros, yaşlı insanın saygınlığının altını çizmiştir.³⁹⁸

Antik Yunan toplumunun felsefi eserlerinde de, yaşlı kişi ilk olarak bilgelik, deneyim ve şerefle ilişkilendirilmiştir.

“Eski Yunanistan’da, gerçek olarak ihtiyarların durumu ne idi? ... Semantiğe göre öyle görünmektedir ki en eski çağda şeref düşüncesi ihtiyarlık düşüncesine bağlanmıştır. Gera ve Geron sözcükleri hem büyük yaşı belirtmekte hem de o yaştan imtiyazı, eskilik hakkı ve milletvekilliği, elçilik anlamına gelmektedir.”³⁹⁹

Platon tarafından yazılan “Sokrates’in Savunması” adlı eserde Sokrates’in kendi yaşlılığını bir bilgelik dönemi olarak gördüğünü söylemek mümkündür.

“... yalnız şuna inanınız, hakimlerim, asıl mesele, ölümden sakınmak değil, haksızlıktan sakınmaktır; çünkü kötülük ölümden daha hızlı koşar. Ben yaşlı ve ağır olduğumdan, yavaş koşan bana yetişmiştir, halbuki beni suçlayanlar kuvvetli ve çabuk olduklarından, çabuk koşan kötülük, onlara yetişmiştir.”⁴⁰⁰

Platon ise, Cicero’nun söylemiyle, uzun yaşamış ve yaşamının son anına dek felsefe ile uğraşmış, ölene dek yazmayı sürdürmüş bir filozoftur. Platon, gençliğinde aklını kullanarak yaşamış erdemli bir insan olduğu gibi yaşlılığında da kendini işlerinden uzaklaşmamış, aklını kullanarak yaşamayı

³⁹⁸ Tufan, *Antikçağdan Günümüze Yaşlılık*

³⁹⁹ Beauvoir, *Yaşlılık İlk Çağı*, s. 147

⁴⁰⁰ Platon, *Sokrates’in Savunması*,

sürdürmüş, erdemli ve olgun bir bilge olarak yaşlanmıştır.⁴⁰¹ Platon'un kendisi de yaşlanmanın kişiye özgü bir süreç olduğunu ifade etmekte ve bilinçli bir gençlik ve orta yaşlılığın iyi bir yaşlılığa hazırlık olduğunu ileri sürmektedir. Platon'a göre, gençlik ve orta yaşlılıkta ahlaki ve insani görevlerini yerine getiren kişinin yaşlılıktan korkmasına gerek yoktur çünkü bu şekilde gelen yaşlılığın doğasında bilgelik, doğru karar verebilme yeteneği, akıllılık bulunmaktadır. Bu yaşlı sosyal çevresi içindeki saygınlığını korumaya devam eden yaşlıdır ki bu yaşlının çevresi ona ilgi göstermeli ve onu korumalıdır.⁴⁰² Platon'un, kendisinin yaşlılığın sorunları üzerine çok fazla yazmış olduğunu söylemek mümkün değildir fakat Platon'un siyasi fikirlerini ortaya koyduğu "Devlet" adlı eserinde sosyal rol ve statülerin edinilmesinde yaşın belirleyici etkisinin altını çizdiğini söylemek mümkündür. Platon'un devletinde yönetici konumdaki filozoflar, belli bir yaşa kadar eğitim aldıktan, gözlemlerde bulunduktan ve hayata dair deneyim kazandıktan sonra yönetime geçmektedirler. Platon'un, yaşlıların yönetimde bulunması anlamında sadece bir *gerontokrasiyi* yönetim biçimi olarak önerdiğini söylemek mümkün değildir. Platon daha çok akıllı, yetenekli ve bilge kişilerin devlet yönetiminde olması gerektiğini savunmaktadır fakat bu bilge kişiler zaman içinde olgunlaştıkça ve yaşla deneyim kazandıkça başa geçmektedirler.⁴⁰³

Aristo'nun ise yaşlılığa genel olarak olumlu bir bakış açısı ile baktığını söylemek zordur. Aristo, "Retorik" adlı eserinde, yaşlılığı tamamen olumsuz yönleriyle ele almıştır. Aristo'ya göre, fiziksel olarak zekâ gerilemeleri kendini gösteren ve dolayısıyla toplumsal anlamda değer kaybına neden olan bir durumdur. Yaşlı kişi, fiziksel olarak zayıf ve kişilik olarak kavgacı, geçimsizdir ki bu yaşlıya acıma duyguları ile yaklaşılabilir. Aristo için, hastalık erken gelen yaşlılık, yaşlılık olağan bir hastalıktır.⁴⁰⁴ Yaşlılığa olumsuz bir bakış açısı geliştirmekle birlikte Aristo da, yaşın toplumsal anlamda rol ve statülerin

⁴⁰¹ Cicero; **İhtiyarlık**, Çev. Ayşe Sarıgöllü, İstanbul, MEB Yayınları, 1989

⁴⁰² Tufan, **Antikçağdan Günümüze Yaşlılık**

⁴⁰³ Platon, **Devlet**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu & M. Ali Cimcoz, İstanbul, Remzi Kitabevi, 8. Baskı, 1995

⁴⁰⁴ Tufan, **Antikçağdan Günümüze Yaşlılık**

anahtarı olduğunun ve belirli rol ve statülerin kişiye yüklenebilmesinin belirleyiciliğın çoğu kez yaş aracılığı ile yapıldığını farkındadır. Aristo, bu doğrultuda toplumsal düzenlemeler üzerindeki fikirlerinde kendisi de yaşlı belirleyici bir nitelik olarak kullanmıştır. Aristo için de, kültürün genel bakış açısına uygun olarak, fiziksel ve zihinsel anlamda çok büyük kayıplara uğramadan kendini yönetebilen yaşlı deneyimleri sayesinde bilgi kazanmıştır ve saygıyı hak etmektedir.

“... Bundan sonra, art arda çocukların dünyaya gelmesinin zamanlaması bakımından, babayla çocuklar arasında çok büyük bir yaş aralığı olmamalıdır; çocukların yaşlı ana babaları için yapabilecekleri çok az şey vardır, babaların da onlara pek az yardımı dokunur. Yaşları çok yakın da olmamalıdır çünkü bu ilişkilerin bozulmasına yol açar; hemen neredeyse çocuklarıyla aynı yaşta olan babalar, onlardan gereği gibi saygı görmezler ve yaş yakınlığı ev işlerinin yönetilmesinde çatışmalara yol açar. ...”⁴⁰⁵

Epiküros da, için de Cicero’nun da bulunduğu pek çok düşünür tarafından savunulduğu gibi, yaşlı insanın yaşamdan kopmamasının ve gerektiği gibi yaşamına devam etmesinin önemini vurgulamaktadır. Epiküros için, ahlaki davranılarda bulunmaya devam etmek ve dolayısıyla düşünüp düşünceyi yaşama yön vermek için kullanmak gerekmektedir. Bu doğrultuda, Epiküros, felsefenin her yaşın uğraşı olması gerektiğini savunurken yaşlılık döneminin insanın eski uğraşlarına ve felsefe ile ilgilenmeye devam etmesi gereken bir dönem olması gerektiğini ifade etmektedir.

“İnsan ne gencim diye felsefeyle uğraşmayı geciktirmeli ne de yaşlandım diye felsefeyi bir tarafa

⁴⁰⁵ Aristoteles, **Politika**, Çev. Mete Tuncay, İstanbul, Remzi Kitabevi, 10. Basım, 2008, s. 226

birakmalıdır. Çünkü ruh sağlığı söz konusu olunca hiçbir yaş ne fazla gençtir ne de fazla yaşlı.”⁴⁰⁶

Genel olarak Yunan gelenekleri göz önünde bulundurularak yaşlının Yunan toplumsal yaşamındaki yeri görülmeye çalışıldığında, yaşlıların ahlaki anlamda güvenilir olarak görüldüğünün düşünmek mümkündür. Yaşlıların güvenilir olacağı ya da yaşlılardan zarar gelmeyeceği gibi bir inanış olduğunu düşünmek mümkündür çünkü MÖ 4. ve 3. yy.larda Atinalı kadınların evden dışarı çıkmaları hoş karşılanmamaktadır ve Atinalı kadınlar evin dışına ancak yaşlı bir köle ile çıkabilmektedirler.⁴⁰⁷

Aynı biçimde kültürel geleneklerden yola çıkarak Roma öncesi günlük yaşamda yaşlıların durumunu anlamaya çalışmak da mümkündür ki bu dönemde yaşlıların toplumsal alanda çok büyük bir otoriteye ya da öneme sahip olmadığını düşündürecek hikâyeler bulunmaktadır.

“Roma egemenliği öncesinde, Sardinya adasında dehşet verici bir adet varmış: Kendine bakamayacak kadar kocayanlar oğulları tarafından kafasına vurularak öldürülür veya bir yardan aşağı yuvarlanırmış. Yunan tarihçi Timaios böyle anlatıyor en azından.

Ömürlerinin sonunu gülümseyerek karşılamaları için yaşlılara bir içecek içirilir, böylece yüzlerinin gülümsüyormuş gibi kaskatı kesilmesi sağlanırmış.”⁴⁰⁸

Roma döneminde toplumdaki yaşlılık algısı söz konusu olduğunda, burada da yaşın toplumsal rol ve statülerin edinilmesinde bir anahtar nitelik olduğunu söylemek mümkündür. Roma’da bir aile, evin en yaşlı erkeği tarafından yönetilmektedir ve evdeki diğer insanların yaşamı da dâhil olmak üzere ailenin tüm kaynaklarının yönetim gücü evin yaşlı erkeğinin elindedir. Roma’da, yaşlılık, toplumda saygınlık kazanmanın bir aracı olarak

⁴⁰⁶ Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Helenistik Dönem Felsefesi: Epikürosçular Stoacılar Septikler*, s. 39

⁴⁰⁷ Ayşe Gül Akalın, “Eskiçağda Grek Kadınının Toplumsal Yaşantısı”, *Ankara Üniversitesi Dergiler Veritabanı*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/29/205.pdf>

⁴⁰⁸ GEO, 2009/11, “Ölümün Gülümseyişi”, s. 24

görülmektedir ve bazı yönetsel makamlara daha önce önemli görevlerde bulunmuş yaşlı kişiler seçilmektedir. Bununla birlikte, yaşlılığın getirdiği fiziksel ve zihinsel kayıpların kişinin karizmasını azalttığını gözlemlemek de mümkündür.⁴⁰⁹

3.2. MARCUS TULLIUS CICERO' NUN KENDİ YAŞLILIK DÖNEMİ

İnsanın tüm yaşamını akıllı ile yönlendirmesi gerektiğini ve doğanın düzenine uygun bir biçimde planlanmış düzenli bir yaşamın gerekliliğini savunan Cicero kendisi de gençliğinden başlayarak yaşamını planlamaya başlamıştır. Cicero, kişinin mümkün olduğu müddetçe devlet hizmetinde bulunması gerektiği düşüncesi ile kendi gençlik döneminin uğraşlarının ona kitap okuyacak boş vakit bırakmayacağını hesaplayarak gençlik döneminde yaşlılık günleri için zengin bir kütüphane hazırlamış, yaşlılığında bol bol dinlenmeyi ve okumayı planlamıştır. Bununla birlikte Cicero, orta yaşlılığında önemli görevlerde bulunduğunda, yaşlılık dönemine dek bunu bu şekilde sürdüreceğini ve eksikliklerden uzak, şanlı bir yaşamı olacağını düşünmüştür. Toplumsal anlamda önemli ve gerekli bir kişilik olması gerektiğini ve olacağını düşünen Cicero kendi hayallerine uymayan durumlarla, başarısızlıklarla karşılaşmış ve yaşlılığında maddi ya da manevi pek çok hayal kırıklığı yaşamıştır. Örneğin, Cicero'nun toplumun siyasi olayları Cicero'nun doğru olduğunu düşündüğü bir yönde ilerlememiştir, Cicero siyasi anlamda istediği kadar etkin değildir ve özel yaşamında hem maddi kayıplar yaşamış hem de kızının ölümünü yaşamıştır. Ahlaki anlamda insanın maneviyatını geliştirmesinin önemini vurgulayan Cicero, kendisi bunu yapmaya çalışsa da hayal kırıklıklarının yaşlılığında onu üzmediğini söylemek de mümkün değildir.⁴¹⁰

Bununla birlikte, hayal kırıkları karşısında, Cicero, geçen yıllar içinde zamana uyduğunu söylemekte ve bu ifade ile olumlu bir bakış açısını kast

⁴⁰⁹ Barrow, *Romalılar*

⁴¹⁰ Sarıgöllü, *CICERO'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*, s. 32

etmektedir. Cicero, zaman içinde toplumun, olayların ve kişilerin değişmesinin doğal olduğunu, kendisinin de bu değişimin farkında olduğunu, bu değişme karşısında olayları gözlemleyip yeni durumlara uygun davranması gerektiğinin bilincinde olduğunu belirtmektedir. İdeallerinden zaman içinde zorunlulukla uzaklaştığını da itiraf eden Cicero yine de yeri geldiğinde yaşlı halinde bile mücadeleye giriştiğini ya da gerektiğinde girişeceğini ifade etmektedir.⁴¹¹

Cicero, yaşlılık kavramına olumlu bir bakış açısı ile yaklaşmakla ve yaşlıların hem zaman içinde olayların akışı ile gelen hem de yaşlılıktan kaynaklanan kayıplarının yerlerinin doldurulabileceğini savunmakla birlikte kendisi, yaşlılık döneminde, içinde bulunduğu kayıplar nedeniyle, daha içine kapanık bir kişi olmuş ve hayal kırıklıkları onu kendi başına yaşamaya itmiştir. Cicero, kayıplarıyla birlikte, insanları daha iyi anladığını ve artık insanlardan uzak durduğunu ifade etmiştir. Cicero'nun, hayal kırıklıkları nedeniyle, yaşlılık döneminde daha az cesur, daha zor karar verebilen bir kişi haline geldiğini söylemek mümkündür. Cicero'nun yaşlılık döneminde yaşadığı büyük maddi kayıpların, hayal kırıklıklarının kaynağının yaşlılığıyla ilgili olmaktan çok siyasal manevra hatalarıyla ilgili olduğunu söylemek mümkündür fakat Cicero siyasi kararlarının neden olduğu hataların olumsuz etkilerini yaşlılık dönemiyle birlikte fark etmiştir. Bununla birlikte, Cicero'nun, deneyimleri sayesinde, yaşlılığında siyasi anlamda daha az yanlış karar verdiğini ya da verdiği siyasi kararlarının kendisi için daha olumlu sonuçlar doğurduğunu söylemek de mümkün değildir. Cicero'nun verdiği son siyasi karar, siyasi anlamda attığı son adım onun öldürülmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte, ortaya koyduğu ahlaki ve siyasi ilkelere, gençliğinde yaşamının iyi dönemlerinde uyan fakat kötü dönemlerinde uyamayan Cicero yaşlılık döneminde, yaşamının zor zamanlarında daha metanetli, daha güçlü ve daha ilkelerine uygun, erdemli davranmayı, gençliğine oranla daha büyük ölçüde, başarmıştır.⁴¹²

⁴¹¹ A.g.e.

⁴¹² A.g.e.

“... Her zamandan fazla karıştırdığı felsefe kitaplarından çok hayat tecrübesinin, çektiği acıların tesiri ile yavaş yavaş, için için vardıgı bir felsefede Cicero artık bir filozof gibi olaylar karşısında muhakeme ve iradesine sahip olmayı, soğukkanlı davranmayı öğrenmiş, hayatın gösterişli ve sathi taraflarından, boş heveslerinden sıyrılıp insanın gerçek değerlerini sezmeye başlamıştır. Kendisine üs sağlamış olan eski başarılarının hatırasına ve edebiyatına sığınarak acı günlere göğüs germeye çalışırken bunların insan için bir teselli ve elinden alınamaz nimetler olduğunu anlar.
...⁴¹³

Cicero’nun, hayatı hakkındaki bilgiler ışığında, düşünceleri ile yaşamının akışı arasında bire bir uygunluk olduğunu söylemek mümkün değildir. Cicero, yaşamın yönlendirilmesi ya da yaşlılık üzerine olan düşüncelerini birebir yaşamına yansıtamamıştır fakat bununla birlikte düşüncelerinin yaşamına yansıtmaya çalışmadığını söylemek de mümkün değildir. Cicero, elinden geldiği kadarıyla ahlaki ilkelerini yaşamına yansıtmaya uğraşmış ve bununla gurur duymuştur.

3.3. MARCUS TULLIUS CICERO’NUN YAŞLILIK ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİ

3.3.1. Cicero’nun Yaşlılık Üzerine Eseri

Cicero’nun yaşlılık hakkındaki fikirlerini ortaya koyduğu eseri “Cato Maior De Senectute” adlı eseridir ve Cicero’nun bu eseri, Türkçe’ye “İhtiyarlık” ve “Yaşlılık” adlarıyla çevrilmiştir.⁴¹⁴

⁴¹³ A.g.e., s. 161

⁴¹⁴ Cicero; **İhtiyarlık**, Çev. Ayşe Sarıgöllü, İstanbul, MEB Yayınları, 1989

Cicero; **Yaşlılık & Dostluk**, Çev. Yaşlılık – Ayşe Sarıgöllü, Dostluk Türkan Tunga, İstanbul, Cumhuriyet Yayınları, 1998

Cicero'nun, yaşlılığı konu alan yapıtını, MÖ 45 yılının sonu ya da MÖ 44 yılının başında ve 61 ya da 62 yaşındayken, Caesar'ın ölümünden bir ya da iki ay önce yazmış olduğu düşünülmektedir.⁴¹⁵ Cicero, yaşıllık üzerine düşüncelerini sunduğu bu eserinde, yaşıllık hakkındaki görüşlerini, kendi ağzından anlatmadığı gibi ortaya koyduğu fikirleri, süre giden bir monoloğun akışı içine de yerleştirmemiştir. Cicero'nun farklı yönleriyle yaşıllığı anlatan eseri, Antikçağ felsefe yazınında birçok örneği görülebilecek bir biçimde, fikirlerin karşılıklı konuşmanın akışı içinde sunulduğu diyalog biçiminde ortaya konmuştur ve bu diyalogun konuşmacıları Marcus Cato, Scipio Aemilianus ve C. Laelius'tur. Cicero'nun yaşıllık üzerine yazdığı eseri için seçtiği konuşmacıların kimliğinden de anlaşılacağı gibi, MÖ 45 – 44 yılları sırasında ortaya konan bu eser, yaratıldığı döneme tarihlenmemiştir. Yaşıllık üzerine söylem, MÖ 150 yılına tarihlenmiştir ve bu dönemde Marcus Cato 84, Scipio Aemilianus 35 ve C. Laelius 40 yaşındadır. Cicero'nun eseri için yarattığı düzende, sahne Marcus Cato'nun evidir.

Lakabı *Censor Cato* ya da *Yaşlı Cato* olan *Marcus Porcius Cato*, MÖ 234 – 149 yılları arasında yaşamış, Romalı devlet adamıdır. MÖ 195 yılının consulü olan bu devlet adamı, günümüzde, ciddi, tutumlu, milliyetçi, muhafazakâr bir Romalı ve Latincenin ilk önemli düzyazı ustası olarak tanıtılmaktadır.⁴¹⁶ Roma'da, temelde servete ve siyasal nüfuza dayandığı söylenebilecek bir sınıf ayrımı bulunmaktadır. *Patriciler* (Lat. *Patricius*, *Patricii*), ayrıcalıklı yurttaşlardır; MÖ 400 yıllarında yargıçlık ve rahiplik görevlerinde bulunmayı tekellerinde tutmakla birlikte Cumhuriyetin ilk evresinin sonlarında pleblerin baskısıyla yalnızca rahiplik ve consullük görevlerini ellerinde tutabilmişlerdir. *Plebler* (Lat. *Plebs*, *Plebes*) ise ayrıcalıklı sınıfın dışında kalan vatandaşlardır ve asker olup oy kullanabilmekle birlikte senato üyesi olma, yüksek idari görevlerde bulunma ve particilerle evlenme hakkına sahip değillerdir. Bununla birlikte, cumhuriyetin son döneminde,

⁴¹⁵ MacKendrick, *The Philosophical Books of Cicero*, s. 205

⁴¹⁶ *AnaBritannica*, 1989, Cilt V, Cato(Marcus Porcius), ss. 398 – 399

ortaya çıkan gelişmelerle, patrici ve pleb ayrımı önemini yitirmiştir.⁴¹⁷ Yaşlı Cato olarak bilinen Marcus Porcius Cato, pleb sınıfına dâhil olan bir çiftçi ailesinden gelmektedir. Cato, MÖ 218 – 201 yılları arasındaki II. Kartaca savaşına, MÖ 214 yılında, yirmi yaşındayken katılmış ve Hannibal’a karşı, MÖ 209 yılının consulü, MÖ 217 yılının diktatörü Q. Fabius Maximus’un yanında askeri tribun olarak görev yapmıştır. Bundan sonra Cato, konuşma yeteneği, hukuk bilgisi, katı ahlakçılığı ile dikkat çekerek siyasete atılmış ve MÖ 204’te, quaestor, MÖ 199’da aedilis, MÖ 198’de praetor olarak görev yaptıktan sonra MÖ 195’de consul ve MÖ 184’de censor olmuştur.⁴¹⁸

“Hem asker hem yazardı ama her şeyden önce, başlı başına bir karakterdi.”⁴¹⁹

Cato, yürüttüğü tüm resmi görevleri yanında, kendisini etkili bir kişilik olarak ortaya koymuş ve kendine özgü nitelikleriyle tanınmış olan toplumsal anlamda önemli, değerli bir isimdir. Cato’nun en temel kişisel özelliklerinden biri onun çok çalışkan olmasıdır. Cato askeri, hukuki ve siyasi alanlarda pek çok işe elini atmış fakat bunların hepsini başarıyla tamamlamıştır. Cato, idarecilik görevi yürütürken, idare edilenin menfaatine olarak zorlu bir yöneticidir olarak davranıp kurallara, geleneklere bağlı kalmakta, ilkeli davranmaktadır. İdareci olarak, aynı zamanda, Roma’nın dışarıya açılmasından kaynaklanan ve roma kültürünü bozduğuna inandığı lüks tüketime ve yönetilenlerin menfaatine olmayan büyük harcamalara karşı olan Cato, Sardinya’da praetorluk görevini yürütürken faizciliği kaldırmış, consullük görevini yürütürken kadınların savurganlığını kısıtlayan yasanın iptaline karşı çıkmıştır ve tüm idari görevleri boyunca harcamaların incelenmesi konusunda titiz davranmıştır. Cato, yine idarecilik görevleri sırasında vergilerin toplanmasında ve bayındırlık hizmetlerinin sunulmasında yolsuzlukları önlemeye çalışmıştır. Resmi görevleri sona erdikten sonra da toplum yaşamından çekilmeyen Cato, MÖ 181 ve MÖ 169 tarihlerinde lüks

⁴¹⁷ *AnaBritannica*, 1989

⁴¹⁸ Atlan, *Roma Tarihinin Ana Hatları*; Barrow, *Romalılar*; *AnaBritannica*, 1989, Cilt V, Cato

⁴¹⁹ Barrow, *Romalılar*, s. 67

yaşamı önleyen ve kadınların para harcama özgürlüğünü sınırlayan yasaları desteklemiştir.⁴²⁰

Bir idareci olarak, diğer yöneticilere örnek olacak şekilde tutumlu davranan Cato, özel yaşamında basitliği tercih etmiştir. özel yaşamı söz konusu olduğunda, Cato, iyi bir baba olmanın iyi bir senatör olmak kadar önemi ve değeri bulunduğunu vurgulamış ve aile üyelerine saygılı davranmayıp onlara şiddet uygulayan insanların kutsal bir kuruma saygısızlık ettiklerini savunmuştur. İyi bir baba olmayı iyi bir senatör olmak kadar önemli göre Cato için, oğlunun eğitimi herhangi birine bırakılamayacak kadar önemlidir ve Cato, oğlunun eğitimini üstlenmiş hatta onun tarih, gramer, hukuk gibi ders kitaplarını kendisi yazmıştır. Cato'nun bu davranışın sebebi sadece iyi bir baba olması değil aynı zamanda Helen etkisinin Roma kültürünü bozduğuna ve Romalı gençlerin Helen kültürü ile değil Roma kültürü ile yetiştirilmesinin önemine inanmış olmasıdır.

“... Etkisi şaşkınlık verecek derecedeydi, her şeyde ona danışılırdı çünkü, diyor Livus, elini attığı iş için biçilmiş kaftandı sanki. Yaşlılık bile zihin ve beden gücünü kıramamıştır ...”⁴²¹

Helen kültürünün roma kültürü üzerindeki etkisinin olumsuzluğu üzerine sahip olduğu bu düşünce ile Cato, Helen kültürünün Roma kültürüne olan büyük etkisine karşı konulması gerektiğini uzun süre savunmuş ve bu doğrultuda eski Roma geleneklerini ve ahlak yapısını bozduğuna inandığı Yunan ve Yunan etkisindeki doğu kültürünün Roma üzerindeki etkisini ortadan kaldırmaya çalıştığı eylemlerde de bulunmuştur. Quaestorluk görevi sırasında, MÖ 205 yılında consul seçilen ve Hannibal'a karşı Afrika'da devam edecek olan savaş bitene kadar idarenin kendisine verildiği ve en sonunda bu savaşın galibi olan P. Cornelius Scipio Africanus Maior ile Afrika'ya giden Cato aslında Roma'da genişleyen, Scipio ailesinin merkezde olduğu, yeni dünya görüşünün karşısındadır. Kartaca savaşı sırasında, savaşın etkisiyle,

⁴²⁰ Atlan, **Roma Tarihinin Ana Hatları**; Barrow, **Romalılar**; **AnaBritannica**, 1989, Cilt V, Cato

⁴²¹ Barrow, **Romalılar**, s. 68

bazı Roma geleneklerinin değişmeye ve kültürel anlamda doğunun Roma üzerinde etkili olmaya başlaması Cato ve diğer gelenekçileri rahatsız ettiğinden MÖ 204 yılında doğu ibadetlerinin bazılarının Roma'da resmi olarak kabul edilmesi karşısında Cato'nun çabasıyla MÖ 186 yılında Roma'da Doğu Tanrılarına ibadeti yasaklayan yasa çıkarılmıştır.⁴²²

Toplumunun her alanda, sosyal yapıyı etkileyecek önemli eylemlerde bulunan Cato, aynı zamanda, Cicero'ya göre çok başarılı ve etkili bir hatiptir. Cato'nun tarım ve tarih üzerine derin bir bilgisi vardır ve bilgilerini yazıya da aktarmıştır.

“Roma'da hakiki manada tarih yazma, ilk defa ikinci yüzyılın başında başlar. İlk Roma tarihçileri, hakiki birer Romalı ve hatta bir kısmı senator sınıfında oldukları halde eserlerini Grekçe yazmışlardır. Bunun sebebi, evvela milli Roma noktayı nazarını Roma düşmanı tarihi görüşler karşısında hariçte dahi kabul ettirmek arzusu, sonra da bu zamanda mütefekkir sayılan yabancı memleketler dilinin Grekçe olmasıdır. ... Latin dili ile ilk defa kitap yazan tarihçi M. Porcius Cato'dur.”⁴²³

Cato, yaptığı işlerde sürekli toplumunun çıkarını, refahını gözetmiş olduğundan ve sade, sakin bir yaşama sahip olup ağırbaşlı davrandığından çevresi tarafından büyük saygı görmüştür. Bununla birlikte, Cato'nun kötü yönleri olmadığını söylemek de mümkün değildir. Cato'nun, kölelerine çok sert davranan, ahlaklı ve erdemli olarak nefisini körelmesi ile fazlaca övünen, uzlaşmaz, hoşgörüsüz, bazen insafsız bir kişi olduğunu ifade eden söylemler bulmak mümkündür.

⁴²² Atlan, **Roma Tarihinin Ana Hatları**; Barrow, **Romalılar**

⁴²³ Sabahat Atlan, **Roma Tarihinin Ana Hatları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970, s. 106

Cicero, sahip olduğu milliyetçi, saygın ve otoriter konumundan ötürü eserine konuşmacı olarak Cato'yu seçmiştir. Cicero'nun verdiği öğütlerin ve izlenmesini beklediği fikirlerin gerçekçi ve güçlü görünebilmesi için fikirleri sunan kişinin bu fikirleri yaşamında aşağı yukarı gerçekleştirmiş ve toplumda kabul görür bir kişilik olması gerekmektedir. Cicero döneminde, pek çok eserin başrolü efsane kahramanlarına verildiği halde Cicero, eserine gerçekçilik ve saygınlık sağlayabilmek için toplumda onay gören önemli bir kişiyi eserine başkahraman olarak seçmiştir. Bu şekilde, Cicero'nun bir anlamda, Cato'nun gücünü eserine de yansıtmaya çalıştığını düşünmek mümkündür.

“Efsaneye kulak asmazlar diye, ben, Khios’lu
Ariston’un yaptığı gibi sözü Tithonos’a vermedim,
kendisini dinletmesini bilen ihtiyara, Cato’ya verdim.”⁴²⁴

Cicero'nun eserinin, diğer kahramanı olan Scipio Aemilianus ya da bilinen adıyla Scipio Africanus Minor veya Genç Scipio, MÖ 185 ya da 184 yılında doğmuş ve MÖ 129 yılında ölmüş Romalı asker, komutandır. Genç Scipio, çok küçükken, MÖ 202 Roma ile Kartaca arasında yapılan II. Pön Savaşı'nda ünlü Kartacalı komutan Hannibal'ı yenerek savaşa son veren Romalı komutan Yaşlı Scipio'nun oğlu tarafından evlat edinilmiştir. Romanın önemli ailelerinden birine katılan Genç Scipio hem Yunan hem de Roma kültürüne dayalı bir öğrenim görmüştür. Asıl başarılarını askeri alanda göstererek pek çok zafer kazanan ve Roma topraklarının genişletilmesine büyük katkılar yapan Scipio askeri başarılarının getirdiği bir saygınlık ve otorite ile siyasi görevler de almıştır. MÖ 147 yılında, yasal sınırın beş yaş altında iken ilk kez consul olan Scipio, MÖ 134'te ikinci kez consul olmuştur ve Roma yasalarına göre iki kez consul olmak yasak olduğundan onun için özel yasa çıkarılmıştır. Scipio, askeri ve siyasi alandaki görevlerinde başarı kazanmasının öncesinde gençliğinde, çevresi tarafından, ağırbaşlılığı, cesareti ve cömertliği ile takdir toplamış bir genç olarak görülmüştür. Daha

⁴²⁴ Cicero, **İhtiyarlık**, s. 10

sonra siyasi ve askeri başarıları da tüm toplumda büyük bir saygınlık, otorite, karizma kazanmasını sağlamıştır.⁴²⁵

Cicero'nun yaşlılık eserinin diğer kahramanı, Laelius Sapiens Gaius ya da Genç Laelius, MÖ 2.yy.da yaşamış Romalı asker, politikacı ve hatiptir. Cicero, ihtiyarlık üzerine yazdığı eserinin dışında "Dostluké ve "Cumhuriyet Üzerine" adlı yapıtlarında da Laelius'a yer vermiştir. Laelius, Genç Scipio'nun yakın arkadaşıdır ve onunla savaşımlara katılmıştır. Laelius, kişiliği hakkındaki bilgilere Cicero'nun eserlerinden ulaşılmaktadır ki Laelius, Cicero tarafından kültürlü bir şair ve hatip olarak tanıtılmaktadır.⁴²⁶

Cicero, yaşlılık üzerine yazdığı eserini arkadaşı Atticus'a adanmıştır. Bu durumun sebebi hem Atticus'un Cicero'nun her dönemde yanında olmuş olan en yakın dostu olmasıdır hem de Cicero'nun eserde adı geçen kişilere dair tarihi bilgileri Atticus'un "Liber Annalis" adlı eserinden almış olmasıdır.⁴²⁷

Cicero "De Senectute" eserini, Roma siyasetinin, 15 Mart 44'te Caesar'ın öldürülmesiyle olduğundan daha da karışık bir duruma gelen, sıkıntılı döneminde yazmıştır. Roma siyasi tarihinde, 15 Mart 44'te Caesar'ın öldürülmesiyle başlayan dönem Cicero'nun da ölümüyle sonuçlanan yeni bir dönemdir. Cicero'nun bu endişe dolu günlerinde edebi çalışmalarına devam edebilmesi ilgi çekici bulunmuştur.⁴²⁸

3.3.2. Cicero'nun Yaşlılık Üzerine Eserinde Ele Aldığı Yaşlılık Hakkındaki Düşünceleri

"Yaşlılık Üzerine" adlı eserini en yakın arkadaşı Atticus'a adayan Cicero, tüm eser boyunca yaşlılık ile ilgili düşüncelerini Cato'nun ağzından anlatmakla birlikte, eserinin sunuşunda bizzat kendisi söz söylemiş ve arkadaşı Atticus'a seslenmiştir. "Yaşlılık Üzerine" adlı eserinde esas olarak

⁴²⁵ AnaBritannica, 1989, Cilt XIX, Scipio(Genç)

⁴²⁶ AnaBritannica, 1989, Cilt XIV, Laelius

⁴²⁷ A.g.e., Önsöz, Ayşe Sarıgöllü, s. 6

⁴²⁸ Sarıgöllü, CİCERO'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti, s. 192

politik bir sunumu hedeflemeyen Cicero, yine de her zaman toplumsal ve siyasal gerçekliğin içinde bulunup bu gerçekliği yönlendirmeye çalışan tavrıyla, öncelikle Atticus'a dönemin toplumsal ve siyasal durumuna dair duygularını açıklamıştır. Cicero, en yakın arkadaşına, ait olduğu toplumun yaşadığı siyasi ve toplumsal olayların kendisini üzdüğünü söylemiştir. Cicero'nun eserinin satır aralarında siyasi ve toplumsal mesajlar verdiğini düşünmek mümkün olmakla birlikte, Cicero, arkadaşı Atticus'a, kendisini eserini yazmaya yönelten asıl sebebinin siyasi üzüntüler olmayıp kendi yaşamını da birebir ilgilendiren yaşlılık olduğunu söylemiştir.

“... bu üzüntüleri avutmaya gelince, bu öyle kolay bir iş değil, bunu başka bir zamana bırakmak lâzım. Şimdilik niyetim sana ihtiyarlık üzerine bir şeyler yazmak. Her ikimizde müşterek olan, başımıza çöken veya hiç değilse çökmek üzere olan bu ihtiyarlık denen yükten hem seni hem de kendimi kurtarmak istiyorum, gerçi her şeye olduğu gibi senin buna da sabırla, akıllı uslu bir insan gibi katlandığını bilmiyor değilim ama ihtiyarlık üzerine bir şey yazmak istediğim zaman ikimizin de işine yarayacak olan bu eseri sana sunmak aklıma geldi: buna layık olduğunu düşündüm.”⁴²⁹

Cicero, yaşlılık üzerine yazdığı ve arkadaşına adadığı eserinde politik tartışmalar yapmamayı hedeflemekle birlikte aslında politik kaygılarını unutmuş değildir, bu kaygılarını yalnızca ertelemiştir. Yaşlılık üzerine kaleme aldığı eseriyle ve dolayısıyla felsefeyle uğraşmak Cicero'ya dönemin politik sorunlarını unutturmamakla birlikte yaşlılığın sıkıntılarını unutturmaktadır.⁴³⁰ Cicero için felsefe, yaşamın tüm dönemlerinde olduğu gibi yaşlılık döneminde de insanın sıkıntılarından kurtulmasını sağlayabilecek güce sahiptir. Felsefe insan yaşamında yol gösterici bir rol üstlenebilmektedir. Cicero, felsefe ile meşgul olarak hem yaşlılığını hoş geçirebileceğini hem de felsefi düşünme ile

⁴²⁹ A.g.e., ss. 9 – 10

⁴³⁰ MacKendrick, *The Philosophical Books of Cicero*

yaşlılığın kendisinin ne olduğunu tahlil edebileceğini yani yaşlılığı kolaylaştırabileceğini düşünmektedir.

“Sonra bu kitabı kaleme almak benim için öyle zevkli bir iş oldu ki yalnız ihtiyarlığın olanca sıkıntısını yok etmekle kalmayıp ihtiyarlığı da artık tatlı ve hoş bir hale soktu. Onun için felsefe ne kadar övülse azdır, felsefeye uyan insan ömrünün her çağını sıkıntısız geçirebilir.”⁴³¹

Yaşlılık ile ilgili fikirlerini aktarmayı Cato’nun cümlelerine bırakarak kendisi sadece eserinin sunuşunu üstlenen Cicero’nun duygularını ve eserini yazma sebeplerini anlattığı kısa ifadelerinde yaşlılık üzerine olan fikirlerini görmeye başlamak mümkündür. Buna göre, öncelikle, Cicero’nun, “yaşlılık denen yükten kendini ve arkadaşını kurtarmak için” ortaya koyduğunu söylediği “Yaşlılık Üzerine” adlı bu eserini MÖ 44 yılında ve 62 yaşındayken yazdığı kabul edildiğinde⁴³² ve eserin sunuşunda kendini “yaşlılığın başına çöktüğü ya da çökmesinin yakın olduğu” bir dönemde olarak tanımladığı düşünüldüğünde, Cicero’nun insanın yaşlılık dönemini altmışlı yıllarının ortalarında, 60 ve 65 yaşları arasında başlattığı düşünülebilmektedir. Bunun yanında, Cicero’nun arkadaşı Atticus’u “itidalli ve sakin” olarak tanımlayıp⁴³³ “her şeye sabırla, akıllı uslu bir insan gibi katlandığı” için övdüğü göz önünde bulundurulduğunda Cicero’nun, Aristo gibi, ölçülü ve sakin olmayı bir erdem olarak gördüğü söylenebilmektedir. Cicero, Aristo etkisindeki bu erdem anlayışına paralel olarak ve aynı zamanda Stoacı ahlak görüşünün etkisiyle, bir kişinin başına gelen olumsuz durumlar karşısında sabırlı olması ve aklını kullanıp doğru davranması gerektiğini düşünmektedir. Cicero’nun, aynı yaklaşımla, insanın, yaşlılık döneminin getirdiği değişimler karşısında da sabırlı olarak aklının yönlendirmesi ile davranmasının gerekliliğini savunduğunu söylemek mümkündür. Cicero’ya göre, insanın kendini akı ile yönetmesini sağlayacak araç da felsefedir.

⁴³¹ Cicero, **İhtiyarlık**, s. 10

⁴³² A.g.e., Önsöz, Ayşe Sarıgöllü, s. 5

⁴³³ A.g.e., s. 9

Cicero, Arkadaşı Atticus'a hitaben konuşarak eserini kısaca sunduktan ve okuyucusuna içinde bulunduğu duruma ve yaşlılık ile ilgili fikirlerine dair kısa bir bilgi verdikten sonra en başta yaşlılık olmak üzere daha sonra buna bağlı olarak insan, ahlak, toplumu üzerine olan düşüncelerini anlatmayı Cato'ya bırakmıştır.

“... Ana fazla söze ne lüzum var? Benim ihtiyarlık üzerine düşündüklerimi Cato bizzat kendi sözleri ile enine boyuna anlatacak.”⁴³⁴

Cicero, Atticus'a seslenişinde, yaşlılığı hem kendisinin hem de Atticus'un başına çökmek üzere olan bir yük olarak tanımlamakla birlikte, Cato'nun ağzından anlattığı düşüncelerinde ilk olarak yaşlılığın, bir yük olmadığını ve yalnızca insan hayatının bir parçası olduğunu belirtmiştir.

“SCIPIO: ... senin her işte gösterdiğin üstün ve mükemmel bilgeliğin karşısında hayranlık duyarız ama asıl hayran olduğumuz şey ihtiyarlığın sana hiçbir zaman yük olmayışı, halbuki yaşlı kimselerin çoğuna göre ihtiyarlık öyle kötü bir şeydir ki 'onun yükünü taşımak Aetna'yı taşımaktan daha ağırdır' derler.

CATO: ... kendilerinde iyi ve mutlu ömür sürmek için azıcık kabiliyet olmayan kimselere her çağ ağır gelir ama her iyiliği kendinden bekleyen insanlar için tabii zaruretlerin hiçbiri kötü görünemez. Bunların başında da ihtiyarlık gelir ...”⁴³⁵

Cicero, Stoa felsefesinin belirleyici etkisi ile doğanın düzenlilik taşıyan bir bütün olduğunu ve insanın da bu düzenli bütünün parçası olduğunu düşünmektedir. Doğal düzenin yapısı ve işleyişi en iyi rehberdir ve insan doğal düzenin parçası olarak yaşamına bu düzeni yansıtip davranışlarında doğal işleyişi örnek almalıdır. Doğal düzenin belirlenmiş işleyişinin getirdiği

⁴³⁴ A.g.e., s. 10

⁴³⁵ A.g.e., s. 11

zorunlulukların insan yaşamına etkisinin iyi ya da kötü olarak nitelenmesi ise sadece insanın doğal düzenin getirilerini kendi bakış açısıyla değerlendirmesi ile ilgilidir. Buna paralel olarak, iyi ve mutlu geçmesi amaçlanan ömürde, kişinin iyisinin kaynağı, kişinin kendisi, kendi değerlendirmeleri olmalıdır. Bu yaklaşımla Cicero, insanın, doğanın bir parçası olduğunun bilinci içinde kendini doğanın akışına bırakmasının gerekliliğini vurgulamaktadır ki buna göre insanın mutlu olabilmesi, insanın yaşamında sorunlara neden olan nesnel olayların insanın ahlaki edimini etkilememesine bağlıdır. Doğal düzenin zorunlulukları insanın değiştirebileceği şeyler olmadığından insan mutlu olabilmek için bu doğal olayları anlamlandırış biçimini düzenlemelidir.

“CATO: ... eğer bilgeliğime hayransanız ... bu bilgelik, en iyi önder olan tabiatın, tanrıymış gibi peşinden gitmek, ona uymaktan ibarettir.”⁴³⁶

Cicero, bu düşüncesi paralellinde, yaşamın doğal ve zorunlu bir parçası olan yaşlılığın, olumlu ya da olumsuz bir biçimde algılanmasının insanın bakış açısı ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle de, Cicero’nun, yaşlılığın insan yaşamının doğal ve aslında kendi tabiatı itibariyle kötü olmayan bir dönemi olduğunu ileri sürdüğü pek çok düşünce doğa üzerinden yapılan benzetmelerle pekiştirilmiştir.

“CATO: ... her kısmı iyi yazdığı halde son perdeye aldırış etmeyen beceriksiz bir şair gibi tabiatın öbür çağlara ehemmiyet verip de ihtiyarlığa aldırış etmemesi olacak şey değil. Fakat tıpkı ağaçta ve yerde yetişen meyvelerin zamanı gelince olgunluktan geçmesi ve düşmesi gibi, insan ömrünün de bir sonu olması zaruri idi. Bilge insan buna uysallıkla katlanır. Tabiata karşı gelmek devlerin yaptığı gibi tanrılara kafa tutmak değil midir?”⁴³⁷

⁴³⁶ A.g.e., s. 11

⁴³⁷ A.g.e., ss. 11 – 12

İnsan yaşamı doğal düzenin bir parçası olarak ve dolayısıyla yaşlılık insanın yaşam akışının doğal ilerleyişinin bir dönemi olarak görüldüğünde, yaşlılığın yaşamın diğer dönemlerinden daha fazla ağır gelmesi gibi bir durum da söz konusu olmamalıdır. Yaşlılığın, yaşamın herhangi bir döneminin getirdiği sorunlardan daha büyük bir sorun taşımadığını ve yaşlılığın sorunlarının tıpkı yaşamın diğer dönemlerinin sorunları gibi olduğunu görebilmek bilge insanlara ait bir vasıftır. Bilgelik, doğayı doğru bir biçimde gözlemlemek ve onu rehber edinerek insan yaşamına bakabilmektir.

“... bilge olmayanlar işte bu derece mantıksız bu derece mantıksızdırlar, bu derece muvazenesizdirler. İhtiyarlığın düşündüklerinden daha çabuk, sinsice geldiğini söylerler. Bir kere bu adamlara kim ‘yanlış hesap yapın’ demiş? Gençlikten ihtiyarlığa geçiş çocukluktan gençliğe geçişten daha mı çabuk oluyor sanki? ...”⁴³⁸

Cicero’nun sözcüsü Cato’nun, ilk cümlelerinde, en temel savı, yaşlılığın insan için kötü bir durum olmadığı, insanın yaşlılığı kötü olarak algılamasının yalnızca insanın yaşama bakış açısı ile ilgili olduğu ve yaşamını yönlendirmesinde doğayı örnek alan bilge bir insanın yaşlılığı kötü bir durum olarak algılamasının mümkün olmayacağıdır. Bununla birlikte, yaşlılığın kötü bir durum olduğunu söyleyen genç ya da yaşlı pek çok insan bulunmaktadır ve bu kişilerin yaşlılığı kötü olarak nitelendirmek için görünürde bazı sebepleri bulunmaktadır. Bu durumda Cicero sözcüsüne yaşlılığı kötü olarak düşündüren yanlış sebepleri ile yaşlılığın aslında ne olduğunu ve doğru olarak anlaşılmasının yollarını açıklamalıdır.

“LAELIUS: Öyle ise, Cato biz ihtiyar olmayı umduğumuza göre, gittikçe ağır gelen çağa ne gibi

⁴³⁸ A.g.e., s. 11

arelerle kolayca katlanacağımız, Őimdiden bize retirsen büyük bir iyilik etmiş olursun. ...”⁴³⁹

“SCIPIO: Cato, sen bizim de geçeceğimiz yol kadar uzun bir yolun aşağı yukarı sonuna gelmiŐsin, zahmet olmazsa, ulaŐtıđın bu yerin nasıl bir yer olduğunu bize göstermeni istiyoruz.”⁴⁴⁰

Cicero, Cato’nun Scipio ve Laelius’a cevabı aracılığıyla öncelikle yaşlıların yaşlılığı sevmeme nedenlerinden örnekler vermiş ve sonra bu nedenlerin yanlıŐlıđını ortaya koymaya çalışmıştır. Buna göre, bazı yaşlılar, yaşlılık nedeniyle hayatı hayat yapan zevklerden mahrum kaldıklarını ve kendilerine daha önce saygı göstermiş olan kişilerin yaşlılıkları nedeniyle artık kendilerine saygı göstermediklerini iddia edebilmektedirler. Fakat yaşlılıktan Őikyet eden bu tür yaşlıların yanında hem yaşlılığa olgunlukla, sızlanmadan katlanan hem de hala saygı gören yaşlılar görebilmek mümkündür. Yaşlı insanlardan bazıları saygı görmeye devam ettiği halde diğerleri saygı göremiyorsa o halde bu saygı görme ya da görmeme durumunun kişilerin yaşlı olma durumları ile hiç ilgisi bulunmadığını görmek zor değildir. Cato’nun ağzından konuşan Cicero’ya göre, bazı yaşlıların Őikyet edip sızlandığı duyusal tatminleri kaybetme durumu bazı yaşlılar tarafından çok kötü bir durum olarak görülmeyip ve onları tutkuların bağından kurtaran, özgürleŐtiren bir hoŐluk olarak görülebiliyorsa o halde yaşamın içindeki tüm durumlar gibi yaşlılık da kişinin bakış açısına koŐulludur. Cicero’ya göre erdemli yani ölçülü kişiler için yaşlılık dayanılmaz ve kötü bir durum değildir.

“CATO: ... Bu nevi sızlanmaların hepsine sebep olan kabahat yaşta değil, mizatıdır. İtidalli olan, aksilik etmeyen kimselerin ihtiyaşlığı tahammül edilmez bir Şey

⁴³⁹ A.g.e., s. 12

⁴⁴⁰ A.g.e., s. 12

değildir; huysuzluk ile aksilik ise insanı her çağda sıkar.”⁴⁴¹

Cicero’nun Cato aracılığı ile yaşlılıktan şikâyet eden yaşlı kişi tipine verdiği örnekler Cato’nun dostları yani sosyal ve ekonomik statüleri yüksek kişilerdir. Cato’nun yaşlılıktan şikâyet eden bu yaşlıların iddialarını çürütmesi karşılığında yaşlı Cato’yu dinleyen gençlerin aklına doğal olarak sosyal ve ekonomik statü ile yaşlılığın getirdiği yüklerin ağırlığı arasında nasıl bir ilişki olduğu sorusu gelmiştir.

“LAELIUS: Cato, dediğin doğru ama ya biri çıkar da, evet, ihtiyarlık sana kolay katlanılır gibi geliyor ama senin elinde maddi manevi her imkân var, mevki sahibisin de ondan, bunlar pek çok kişiye nasip olmaz derse...”⁴⁴²

Helenistik felsefe döneminin genel yapısı itibarıyla bu dönemde felsefenin amacı değişen ve zorlaşan yaşam koşulları altında insanların mutlu olmasını sağlamaya çalışmak olduğundan maddi koşulların insanların mutluluğunu doğrudan etkileyeceğinin kabul edilmesi dönemin felsefe geleneğine uymamaktadır. Dolayısıyla yaşamın iyi ve kötü olarak nitelendirilmesini sadece insanın bakış açısına bağlayan Cicero’nun maddi ve manevi koşullar ile yaşlılığın hissedilen ağırlığı arasında doğrudan bir ilişki kurması mümkün değildir. Bununla birlikte Cicero, yaşlılığın kişiye getirdiği sorunlar ile yaşlı kişinin sosyal ve ekonomik statüsü arasındaki ilişkiye gerçekçi bir biçimde yaklaşmıştır. Cicero’ya göre, ekonomik ve sosyal imkânsızlıkların insan için yaşlılığı daha da ağırlaştırması mümkündür. Maddi olanakları az olan kişi için yaşlılık, o kişi bilge olsa bile, çok kolay geçirilen bir dönem olamayabilir fakat bununla birlikte bir kişi eğer bilge değilse maddi olanaklarının sınırları çok geniş olsa bile yaşlılığın ona kolay gelmesi mümkün değildir.⁴⁴³ Fakat yine de

⁴⁴¹ A.g.e., s. 13

⁴⁴² A.g.e., s. 13

⁴⁴³ A.g.e., s.13

Cicero, yaşlılıkla yoksulluğa hoşnut bir biçimde katlanan değerli ve bilge insanların da bulunabileceği konusunda ısrarlıdır.⁴⁴⁴

“CATO: Dediğinde doğru bir taraf var ama bu kadarla her şey bitmiyor ... İhtiyarlık başı pek darda olana bilge olsa da kolay gelmez ama bilge olmayana bolluk içinde yaşasa bile ağır gelir.”⁴⁴⁵

Güncel çalışmalar, fiziksel ve sosyal yaşlanmanın etkilerinin ekonomik yaşlanma sebebi ile daha da olumsuz bir biçimde hissedildiğini ifade etmektedir.⁴⁴⁶ Yaşlılığın getirdiği sorunların, kişinin maddi kaynaklarının eksikliği nedeniyle, daha da ağır bir biçimde yaşanacağı düşüncesi yakın dönem düşünürleri tarafından da özellikle vurgulanmakta ve hatta Cicero, yaşlılığı konu aldığı eserinde bu noktaya yeteri kadar değinmediği için eleştirilmektedir.⁴⁴⁷

“Cicero ve Schopenhauer, ancak kısacık birer cümle içinde, yaşlı ve fakir olmanın filozof kişi için bile çekilir bir durum olmadığını kabul ediyorlardı.”⁴⁴⁸

Cicero, yaşlılık ve yoksulluk ilişkisine, güncel düşünürlerden kısalığı nedeniyle eleştiri alacak olan bir cümle ile değindikten sonra, bilgelik ve yaşlılık ilişkisini açıklamayı sürdürmüştür. Cicero’nun “İhtiyarlık” ya da “Yaşlılık Üzerine” adlı eserinin ahlak felsefesi alanında yazıldığı ve tam olarak sosyal bir inceleme olmadığı düşünüldüğünde eserin temel vurgusunun gerçek durumların çıkmazlarına değil insanın düşünme biçimine yoğunlaştırılmış olmasını anlayabilmek bir yönüyle mümkün olabilecektir. Cicero, duyuşal tatminlerin yaşlanmanın neden olduğu fiziksel yetersizlikler nedeniyle kaybedilmesinin yaşlıya getirdiği mutsuzluk duygusu ile yaşlılıkla yoksulluğun bir arada olmasının yaşlıya getirdiği olumsuz durumun karşısına

⁴⁴⁴ A.g.e., s. 18

⁴⁴⁵ A.g.e., s. 13

⁴⁴⁶ Mehmet Zafer Danış, “Yaşlılık, Yoksulluk ve Yalnızlık”, H.Ü. Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi,

http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yaslilik_yoksuluk_yanlizlik.pdf

⁴⁴⁷ Beauvoir, Yaşlılık Son Çağı

⁴⁴⁸ A.g.e., s. 61

bilgeliği koymakta ve bilgeliğin insanı isteğinin dışında terk etmeyen bir zevk olduğunun altını çizmektedir. Cicero'ya göre, bilgili ve erdemli bir yaşam sürmüş olmak yaşamın tüm süreçleri boyunca ve hatta yaşlılık döneminde bile insanı mutlu etmeye yetmektedir.

“İhtiyarlığa karşı en mükemmel silahlar nedir, bilir misiniz? Bilgili ve faziletli olmak. Bu meziyetler uzun ve dolu bir ömür sürdükten sonra insana tadına doyumaz bir zevk verir çünkü bunlar insanı hiçbir vakit hatta yaşlanınca bile terk etmezler ...”⁴⁴⁹

Cicero, genel olarak tüm yaşamı ve özel olarak yaşlılığı mutlu kılmanın en iyi yolunun erdem sahibi olmak olduğunu ve iyi yaşanmış bir yaşamın gururunun daima en büyük tatmin olacağını savunmaktadır.⁴⁵⁰ Cicero'nun, insanın yaşam amacını erdemli bir ömür sürmek olarak belirlediği ve bunu insanı mutlu etmeye de yetecek bir sebep olarak saydığı düşüncesinde Stoacı bir ahlak anlayışını görmek mümkündür. Bu doğrultuda, yaşlı bir insanın, sahip olması gereken ilk erdemi bilge olmak olarak açıklayan Cicero için ağırbaşlı ve sabırlı olmak da yaşlı insanın erdemleri arasında bulunmalıdır.

“CATO: ... Maximus'u ihtiyar olduğu halde yaşıtımmış gibi sevdim. Çünkü o adamın cana yakın bir ağırbaşlılığı vardı, ihtiyarlık da mizacını değiştirmemişti ... Bu adam pek yaşlı olduğu halde genç gibi harp ederdi, gençlik ateşi ile parlayan Hannibal'i sabrı ile yatıştırdı ...

Gerçekten, Tarentum'u geri alırken ne kadar uyanık ne ihtiyatlı davranmıştı! ... Harp işlerinde olduğu kadar siyaset işlerinde de üstün bir insandı ...”⁴⁵¹

⁴⁴⁹ Cicero, *İhtiyarlık*, ss. 13 – 14

⁴⁵⁰ MacKendrick, *The Philosophical Books of Cicero*

⁴⁵¹ Cicero, *İhtiyarlık*, ss. 14 – 15

Cicero'ya göre, ağırbaşlı olması gereken yaşlının bu niteliğinin tüm hal ve tavırlarına yansması da gerekmektedir ki bu şekilde yaşlının, yaşlılık ile gelen saygın konumu elinde tutması mümkün olmaktadır. Cicero, toplumsal bir olayda, yaşlının kişisel çıkarlardan ve düşünmeden edinilmiş duygulardan arınmış bir karara sakince ve ağırbaşlılıkla ulaştığının toplum tarafından bilinmesinin onun sözünün geçerliliğini artıracığını da eserin farklı bölümlerinde vurgulamıştır.

“CATO: ... Gerçi ak saçlı ihtiyarların sesine bilmem nasıl olur da bir canlılık gelir; ben şimdiye kadar bunu kaybetmiş değilim, yaşıma da görüyorsunuz; ama, böyle de olsa ihtiyarlara sakın ve durulmuş bir konuşma yakışır; konuşmasını bilen bir ihtiyarın iyi hazırlanmış ve sakın sözleri çok kere dinleyicilere tesir eder ...”⁴⁵²

Cicero'ya göre, sabır ve ağırbaşlılık erdemlerinin kazanılması sadece yaşlılık dönemine ait bir görev değildir fakat bu erdemler özellikle yaşlılıkla birlikte daha kolay kazanılabilen erdemler niteliğindedirler. Yaşlı kişi, yaşlılığı sayesinde, daha bilgili, daha ağırbaşlı, daha cesur, zorluklara karşı daha dirençli olabilmektedir. Yaşanmışlıkların, yaşam deneyimlerinin getirdiği bilgiler, yaşlı kişiye yaşlılığa özgü bir güç sağlamaktadır. Yaşlının bu erdemleri sosyal yaşamın birebir içinde ortaya çıkan erdemlerdir ki Cato'nun örnek aldığı yaşlı Maximus, sabırlı ve ağırbaşlı olduğu için övüldüğü kadar yaşamın içinde olması ile de övülmektedir. Maximus, toplumsal yaşamdan kopmamıştır; savaşa katılarak, yapılan yasalar konusundaki fikirlerini ortaya koyarak toplumsal yaşamdaki görevlerini yerine getirmektedir. Roma'da *peterfamilias* kavramı ataerkil bir aile yapılanmasında erkeğin yöneticiliğini ifade etmektedir; Roma'da en yaşlı erkek ailenin başıdır ve ailenin devamlılığını sağlamak, aileyi korumak zorundadır. Ailenin maddi ve manevi konulardaki tüm sorumluluğu *peterfamilias*'a aittir.⁴⁵³ Cato'nun örnek yaşlısı Maximus, yaşlanması sebebiyle toplumsal sorumluluklarından uzaklaşmadığı

⁴⁵² A.g.e., s. 26

⁴⁵³ Barrow, *Romalılar*, s. 20

gibi ailesi ve yakın çevresi ile de ilgilenmektedir, ailevi sorumluluklarını yerine getirmektedir. Maximus, her iki görevini yerine getirirken de duruma uydun ve erdemli davranışlar sergilemektedir.

“CATO: ... O adam yalnız dış hayatta, vatandaşların gözü önünde büyük değildi, hususi hayatında, evinde daha üstün bir insandı. O ne konuşmaydı! Ne özlü sözleri vardı! Eski zamanları ne iyi tanır, augur kanununu ne iyi bilirdi! ... Her şeyi aklında tutardı, yalnız içerdeki harpleri değil memleket dışındakileri de. Sanki başıma geleceği, o öldükten sonra bana bir şeyler öğretecek kimse bulunmayacağını önceden sezmiş gibi sözlerini can kulağı ile dinlerdim.”⁴⁵⁴

Yaşlılık üzerine yapılmış güncel çalışmalar, tarih içinde yaşlıların bilgi kaynağı olarak değerlendirildiğini bildirmektedir. Bilginin yazılı olarak aktarılmadığı ve gündelik yaşam bilgilerinin ya da geleneksel üretim yöntemleri gibi teknik bilgilerin, bilimsel bilgilerin, tarihi olayların bilgisinin sözlü olarak aktarıldığı dönemlerde yaşlılar bilgiye ulaşmanın aracı olarak anlam kazanmaktadırlar.⁴⁵⁵ Cicero’nun da, yaşlıların bilgi ve kültür aktarmadaki önemine değindiği görülmektedir. Bununla birlikte, yaşlının bilgi kaynağı olarak görülmesine paralel bir şekilde eserinin bazı noktalarında yaşlının hatırlama gücünün değerini vurgulayan Cicero’nun hafızanın yaşlılık nedeniyle kaybedilmesi durumuna özellikle güncel okuyucuyu tatmin edebilecek bir açıklama getirdiğini söylemek mümkün olamamaktadır.

Cicero’nun, yaşamının son dönemlerini beklemediği bir biçimde, yaşamına dair hayal kırıklıkları içinde geçirdiğini söylemek ve yaşamının bu son dönemlerindeki felsefeye yönelişinin aynı zamanda bir yaşam tesellisi olarak görülebileceğini iddia etmek mümkündür.⁴⁵⁶ Bu bakış açısıyla,

⁴⁵⁴ Cicero, *İhtiyarlık*, s. 16

⁴⁵⁵ Akın, *Gerontoloji Her yönüyle Yaşlılık*; Beauvoir, *Yaşlılık İlk Çağ*; Canatan, *Sosyal Yönleriyle Yaşlılık*

⁴⁵⁶ Sarıgöllü, *CICERO’nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti*

Cicero'nun felsefe ile ilgisinin son biçiminin aynı zamanda kişisel arayışlar olduğunu ve "İhtiyarlık" eserini yazma amaçlarından birinin yine kişisel sebepler olduğunu, bu kişisel sebeplerden birinin de kızı Tullia'nın ölümü olduğu düşünmek mümkündür.⁴⁵⁷ Bu düşünceyi yansıtan cümleleri de Cato'nun cümlelerinde görmek mümkündür, Cato, örnek aldığı yaşlı Maximus'u yaşamındaki maddi zorlukların yanı sıra manevi zorluklara da yaşamdan kopmadan katlandığı için saygı duymaktadır. Cato, Maximus'u oğlunun ölümüne metanetle dayandığı için övmektedir.

"CATO: ... Bu adamda ben çok üstün vasıflar gördüm ama asıl hayranlığımı uyandıran şey onun konsüllük etmiş, ün kazanmış bir insan olan oğlunun ölümüne katlanmasıdır."⁴⁵⁸

Cicero, yaşlılık dönemi erdemlerini överken eserinin pek çok yerinde erdemlerin kazanılmasının tüm yaşam boyunca amaç edinilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Cicero'ya göre, özellikle erdemli bir yaşamın ardından gelen yaşlılık büyük değer taşımaktadır. Tüm yaşamını erdemli bir biçimde yaşayan ve yaşamını yaşının getirdiği doğallıkla yaşayıp yaşamının her anına uygun erdemleri kazanmaya çalışarak geçiren yaşlı için yaşlılık da güzel bir dönemdir ki bu yaşlının yaşlılığa kötü demesi için bir sebep bulması mümkün değildir çünkü bu örnek yaşlı akli ile bilgece yaşamaktadır. Cicero'ya göre, bir yaşlının yaşlılığa yüklediği suçu aslında kendi aklında araması gerektirmektedir.

"CATO: ... sakın, lekesiz, zevkli bir hayattan sonra gelen ihtiyarlık rahat ve tatlı olur; dediklerine göre seksen bir yaşını bulan ve yazı yazarken ölen Eflatun'un ömrü öyle geçmiş ..."⁴⁵⁹

Cicero, yaşlı insanların yaşlılıktan şikâyet etmesi karşısında gerçekçi gözlemlerde bulunulduğunda yaşlılığı kötü gösteren dört sebep

⁴⁵⁷ Cicero, *İhtiyarlık*, Önsöz, Ayşe Sarıgöllü, s. 5

⁴⁵⁸ A.g.e., s. 16

⁴⁵⁹ A.g.e., s. 16

bulunabileceğini söylemiş fakat ardından bu sebeplerin yaşlılığı kötü göstermek için yeterli sebepler olmadığını iddia edip bu sebepleri tek tek çürütmeye çalışmıştır.

“CATO: ... Doğrusu, ben de iyi düşününce ihtiyarlığı kötü gösteren dört sebep buluyorum: Birincisi, insanı işlerden uzaklaştırması; ikincisi, vücudu zayıflatması; üçüncüsü, insanı hemen hemen her zevkten mahrum etmesi; dördüncüsü ölüme yakın oluşu.”⁴⁶⁰

Cicero, öncelikle yaşlılığın insanı işlerinden uzaklaştırdığı için kötü görünebileceği düşüncesini incelemiştir.

“CATO: ... İhtiyarlık insanı işlerden uzaklaştırmış. Hangi işlerden? Gençlik, kuvvet isteyen işlerden mi? İhtiyarlara göre, vücut halsiz de olsa, manevi kuvvetlerle idare edilebilecek işler yok mudur? ...”⁴⁶¹

Cicero'ya göre iş derken sadece maddi işler kast edildiğinde yaşlılığın insanı işlerinden uzaklaştırdığı ve bu nedenle de kötü olduğu iddiasının doğru olduğu kabul edilebilir fakat insanın iş demesi gereken şeyin sadece maddi işler olduğunu söylemek mümkün değildir. Yaşlı kişi “düşünceleri ve öğütleri ile”⁴⁶² pek çok işler yapabilecek ve özellikle “devleti koruyabilecek”⁴⁶³ kişi olma gücüne sahiptir. Bir yaşlının yaşlılık nedeniyle fiziksel kayıplar yaşamış olmasının, örneğin kör olmasının⁴⁶⁴, bile yaşlıyı manevi gücüyle yapacağı bir işten alıkoyması söz konusu değildir. Yaşlıların gençlerin yaptıkları işi yapmaları mümkün değildir, bu doğrudur fakat yaşlıların yaptığı iş gençlerin yaptığı işten daha değerli ve daha önemlidir çünkü Cicero'ya göre, yaşlı kişi bir geminin kaptanına benzemektedir. Gençlerin yapacağı işler yaşlıların bilgi ve deneyimleri ile yönlendirildiğinde daha çok amacına ulaşmaktadır çünkü “büyük işler kuvvet veya sürat ve çeviklikle değil, düşünce, sözünü geçirme

⁴⁶⁰ A.g.e., s. 18

⁴⁶¹ A.g.e., s. 18

⁴⁶² A.g.e., s. 18

⁴⁶³ A.g.e., s. 18

⁴⁶⁴ A.g.e., s. 18

ortaya doğru fikirler atma ile"⁴⁶⁵ başarılmaktadır. Böylece yaşlılar, fiziki güçleriyle olmasa bile iyi düşünceleri ile iş görmektedirler.

"CATO: ... Yabancı memleketlerde olup bitenleri bir okur veya dinlerseniz, görürsünüz ki, en büyük devletler gençler tarafından yıkıma sürüklenmiş, ihtiyarlar tarafından kurtarılmış ve kalkındırılmıştır. ... Tabii, düşüncesizlik çiçeği burnundakilere, akıllılık da yaşını başını alanlara vergidir. ..."⁴⁶⁶

Cicero, yaşlı kişinin düşünceleri ile özellikle politik yaşamda aktif olması gerektiğini ve bu alanda iyi işler yapmasının mümkün olduğunu savunmaktadır. Cicero'ya göre yaşlı kişi, fiziksel gücü ile siyasi olaylara, örneğin savaşımlara, katılamıyor bile olsa gençlerin fiziksel gücünü doğru bir şekilde yönlendirebilmek işini yapabilecek güce sahiptir. Dikkatli düşünme, olumsuz duygulardan arınmış yargı gücü, uygun çıkarımlarda bulunma yeteneği özellikle yaşlılığın getirdiği karakter özellikleridir ki bu şekilde yaşlı kişinin akıl yürütmeleri, dikkati ve yargı gücü gençlerin enerjisinin doğru yönetilmesini sağlayacaktır. Yaşlının sahip olduğu ve aklından, sağduyusundan, ihtiyatlı oluşundan, basiretli davranışından gelen bu yönetici güç nedeniyle Roma'nın yönetim merkezi *senato* olarak isimlendirilmektedir ki *senatus* kelimesi yaşlı kişi anlamına gelen *senes* kelimesinden gelmektedir.⁴⁶⁷

Cicero, yaşlının yaşam içinde etkili olmaya, iş görmeye devam etmesinin gerekliliğini ve bunun toplumsal alandaki önemini savunurken yaşlının bu işlerliliğin yaşlı için de önemli olduğunu ileri sürmektedir. Cicero'ya göre, yaşamdan elini eteğini çekmeyerek uğraşılarına devam eden ve özellikle aklını işleten yaşlının bu şekilde aklının kuvvetini de koruması mümkün olmaktadır. Yaşlı kişi akıllı ile iş görerek yaşamdan çekilmezken kendine aslında iki türlü iyilik etmektedir; yaşlı akıllı sayesinde iş görerek hem yaşlılığın

⁴⁶⁵ A.g.e., s. 19

⁴⁶⁶ A.g.e., s. 21

⁴⁶⁷ MacKendrick, *The Philoposhical Books of Cicero*

kendisini yaşamdan uzaklaştırmasını önlemektedir hem de yaşlılığın onun aklına zarar vermesini engellemektedir.

“CATO: ... Ama, yaşlandıkça hafıza zayıflar, derler. İşletmezsen yahut yaradılıştan ağır işliyorsan, zayıflar elbette. ... ihtiyarların aklına bir şey olmaz, yeter ki gayret ve faaliyete devam etsinler; bu yalnız parlak ve şerefli mevkilerde bulunan kimseler için değil, devlet işlerinden uzak, kendi halinde bir ömür sürenler için de bahis mevzuudur. ...”⁴⁶⁸

Cicero’nun insanın aklını kullanarak onun gücünü koruyabileceği iddiası güncel yaşlılık çalışmaları tarafından da desteklenmektedir. Modern zamanda yaşlının hafıza kaybının pek çok değişkeni ve pek çok farkı biçimi bulunduğundan Cicero’nun yaklaşımı yaşlılıkla gelen tüm hafıza kayıplarının önlenmesi açısından yol gösterici bir iddia konumunda değildir. Bununla birlikte, yaşlının fiziksel ve zihinsel aktiviteleri mümkün olduğu kadar çok sürdürerek yaşamdan kopmaması daha az fiziksel ve zihinsel kayıp yaşamasını sağlamaktadır. Cicero’nun yaşlılara verdiği, akıllarını işleterek onu daha uzun süre korumaları öğüdü modern yaşlılar için de geçerli bir öğüt olarak kabul edilmektedir.

Cicero, yaşlının aklını kullanmasının gerekliliğinin ve yaşlının akıl gücü sayesinde toplumunun önemli işlerinin başarılı bir biçimde devam ettirilmesinin değerini vurgularken aslında toplumda önemli konumda bulunanlardan bulunmayanlara kadar tüm yaşlıların aklına kullanmasına ihtiyaç bulunduğu altını çizmiştir. Aklının kullanan seçkin bir yaşlının toplumun politik olaylarını başarılı bir biçimde yönlendirebilmesine paralel olarak sıradan yaşlı bir çiftçinin de bilgi ve deneyimi sayesinde üretim işlerini yönlendirebilmesi mümkündür. Yaşlılığın yaşlıyı tüm işlerden uzaklaştırmasının mümkün olmadığını yaşlının tarımsal üretimi yönettiğini izleyerek görmek mümkündür.

⁴⁶⁸ Cicero, **İhtiyarlık**, s. 21

“CATO: ... komşum ve ahababım olan öyle Roma’lı köylüler sayabilirim ki, onlar başta olmadan ekim, hasat, mahsulün ambarlara yerleştirilmesi gibi en mühim tarla işleri hemen hemen hiç görülmez. ...”⁴⁶⁹

İster toplumsal ya da politik alanda önemli konumda bulunsun ister sıradan bir vatandaş olsun Cicero’ya göre, sonuçta yaşlılar akılları ile gençlerin eylemlerine ve toplumsal alandaki üretimin her koluna yön verebilmektedirler. Cicero, yaşlının toplumsal statüsünü, bilgisi ile ilişkilendirerek yaşlıya deneyimi ve akılsal, mantıklı düşünceleri ile yaşamda yer sağlamıştır. Bu çizgede yaşlının toplumsal alanda bir eğitici rolü üstlenebileceği de açıktır ki Cicero da yaşlıların yapabilecekleri işlerden birinin gençleri eğitmek olacağını açıklamıştır. Cicero’ya göre, yaşlıların üstlenebilecekleri eğitimci rolü bir aslında yaşlının bir görevi olmak durumundadır. Yaşlılar, gençlerin toplumun gençleri olarak yetişmesinde sorumluluk sahibi olması gereken kişilerdir.

“CATO: ... Öğrenmek hevesi ile dolu gençlerin bir ihtiyarın etrafını almasından daha hoş bir şey var mıdır? İhtiyarların yeni yetişenlere ders verecek, onları yetiştirecek, onlara içtimai vazifelerin hepsini öğretecek kuvvette olmadıklarını mı söyleyeceğiz? Bundan da daha güzel bir iş olabilir mi?”⁴⁷⁰

Cicero, birey ile toplum arasında kurulan ilişkide toplumun değerinin önemine vurgu yapan bir düşünce kuşağının üyesi olarak bireylerin toplumsal yükselişe yaptıkları katkının her derecesine değer yüklemektedir. Topluma karşı sorumluluklarını yerine getiren bir vatandaş olmak ve her daim toplumun çıkarını düşünmek yaşlı ya da genç her vatandaşın ahlaki sorumluluğudur. Cicero, yaşlıların gençlerin eğitime katılarak kendilerine bir iş alanı açmış olmanın yanında toplumsal bir sorumluluğu yerine getirerek ahlaki bir edimde bulunduklarını da ileri sürmektedir.

⁴⁶⁹ A.g.e., s. 23

⁴⁷⁰ A.g.e., ss. 26 – 27

“CATO: ... ‘Kendinden sonra geleceklere yarasın diye ağaç dikerler.’ Gerçekten de çiftçi yaşlı olsa bile, kimin için ekıyor diye sorana hiç tereddüt etmeden şu cevabı verir: ‘Ölümsüz tanrılar için çünkü onlar bu serveti yalnız dedelerimden almamı değil onu benden sonrakilere bırakmamı da istiyorlar. ...’⁴⁷¹

Cicero’ya göre yaşlılar gençleri toplumun bireyleri olarak yetiştirir ve onları her alanda eğitirken, hem yaşlı insanlar erdemli ve bilgili olduklarında hem de gençler iyi insanlar olduklarında bu bir arada bulunma durumundan hem yaşlıların hem de gençlerin zevk alması da mümkündür. Yaşlıların birer eğitimci olarak rol almaları onları işler kıldığı gibi hoşnut da kılan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanlar hem ahlaklı hem akıllı olduklarında durumlarına uygun olan eylemler onlar için zevkli işler de olacaktır.

“CATO: ... akıllı başında ihtiyarlar iyi mizaçlı gençlerden hoşlanır, gençler kendilerine itibar ve sevgi gösterdikleri zaman ihtiyarlığa nasıl daha kolay katlanırlarsa, buna karşılık gençler de ihtiyarların öğütlerini dinlemekten zevk alır ve onlar sayesinde fazilete karşı bir heves duyarlar; benim sizinle bulunmaktan duyduğum zevk sizin duyduğunuz zevkten az değildir ...”⁴⁷²

Cicero’da göre bir yaşlının gençken yaptığı işleri, özellikle bunlardan manevi olanları elinden geldiğince devam ettirmeye çalışması ve gençlere kendi bilgilerinin, deneyimlerini aktararak onları eğitmesi erdemli, akıllı bir yaşlının davranışıdır. Fakat Cicero’ya göre, yaşlının kendini eğitmeye de devam etmesi çok takdir edilecek bir durumdur. Yaşlı manevi alanda kendini eğitmeye devam etmeli fiziksel alanda yeni başarılar edinemiyor olmasını önemsememelidir çünkü yaşlının asıl güçlü olduğu taraf maddi değil manevi

⁴⁷¹ A.g.e., ss. 23 – 24

⁴⁷² A.g.e., ss. 24 – 25

tarafıdır. Cicero, bu yaklaşım ile Cato'nun kendisini yaşlılığında Yunaca öğrendiği için beğenmektedir.

“CATO: ... Yeni yetiştiğim sıralarda bir boğa yahut bir fil kadar kuvvetli olmak umurumda olmadığı gibi şimdi de gençlikteki kuvvetimi kaybetmişim ... umurumda değil. Elinde olanı kullanmak gerek ve her ne işe girersen giriş gücünün yetip yetmeyeceğini düşün. Kroton'lu Milon'un sözünden daha çok küçümsenecek söz olabilir mi? Milon artık ihtiyar olduğu sıralarda sahada idman yapan atletleri görmüş ve kendi kollarına bakıp ağlaya ağlaya 'Ah bunlar öldü artık' demiş. ...”⁴⁷³

İnsanların yaşamlarının üzerindeki denetimlerinin azaldığı bir siyasi dönemde, insanları yaşam koşulları değiştirerek değil de kendilerini değiştirerek mutlu olmanın yollarına ulaştırmaya çalışan Helenistik felsefenin ahlaki bakış açısı ile Cicero da yaşlıya yaşlılığın durdurulamaz bir ilerleyiş ve doğal bir zorunluluk olduğunu hatırlatmaktadır. Yaşlı, yaşamın doğal ilerleyişinin önüne geçemeyeceğinden Cicero'nun kendi deyimi ile “elindekini kullanmalı” ve hali hazırdaki potansiyelini değere çevirmelidir. Genel olarak insanın mutlu olması demek, kendini akıllı ile doğru bir biçimde yönlendirmesi demektir ki bunun içinde insanın kendini iyi tanıması güçlü ve zayıf yönlerini bilmesi gerekmektedir. İnsan güçlü yönlerini geliştirip öne çıkararak ile zayıf yönlerinin eksikliğini kapatmalıdır. Yaşlı insanın yaşlılıktan daha az etkilenmek için yapabilecekleri elbette vardır fakat yaşlanmayı yok saymak da yanlıştır.

Cicero, öncelikle yaşlılığın insanı işlerinden uzaklaştırdığı için kötü görünebileceği düşüncesini incelemiş ve bu incelemesinde yaşlı kişinin fiziki değil akli gücü ile iş gördüğünde pek çok işi hakkıyla yapabileceğini, ayrıca toplumsal işleri özellikle yapması gerektiğini ileri sürmüştür. Cicero, bir yaşlıya maddi işlerden çok manevi işlere yönelmesi gerektiğini salık

⁴⁷³ A.g.e., ss. 25 – 26

verdiğinde yaşlılığı kötü gösteren ikinci sebep olan yaşlılığın bedeni zayıflatıp insanı güçsüz bıraktığı için için kötü görüldüğü savını çürütmeye kendiliğinden geçmek durumunda kalmıştır.

Cicero, yaşlılığı insanı daha az yıpratmasını sağlamak için insanın günlük işlerinden mümkün olduğunca uzaklaşmaması ve aktifliğini elinden geldiğince devam ettirmesi gerektiğini vurguladıktan sonra Stoacı ahlakın etkisiyle, yine de insan yaşamın kendisine has bir akışı olduğunun altını çizmiştir. İnsanın yaşam akışı içinde güç, zamana ve durumlara göreli bir kavramdır. Yaşamın akışı içinde her yaşam döneminin kendine ait güçlü yanları vardır.

“CATO: ... Ömrün gidişi bellidir, tabiatın çizdiği bir tek yol vardır, basit bir yol ve her çağın kendine göre bir hali vardır; çocuklarda zayıflık, yetişkinlerde taşkınlık, orta yaşlılarda ağırbaşlılık, ihtiyarlarda olgunluk tabi hallerdir, bunları zamanında kabul etmek lazımdır.
...⁴⁷⁴

Cicero'nun felsefi bakış açısına göre, insanın akıl gücünün daha kuvvetli olması fiziki gücünün daha kuvvetli olmasına tercih edilir olmalıdır, çünkü insanın insan olarak kimliğini, benliğini belirleyen temel nitelik aklıdır, fakat insan bu güçlerden hangisine daha çok sahipse ona en çok sahip olduğu anda onu en iyi şekilde kullanmalı ve yaşamın doğallığıyla ondan uzaklaştığında onu aramamalıdır. Akıl yaşlılıkta bile insanı terk etmesi zor olan bir güçtür ve bu nedenle insan öncelikle aklına dayanmalı, onu güçlendirmelidir fakat beden gücünü mümkün olduğu kadar koruyabilmek için önlemler alması mümkündür. Kişi, yaşamı boyunca bedenine iyi baktığı, doğru beslendiği, bedenini olmadık şekilde zorlamayacak fakat devamlı çalıştıracak kadar itidalli bir biçimde yaşadığında bedeninin gücünü, direncini uzun bir süre koruması ve kişinin bedensel açıdan zinde bir yaşlı olması mümkündür.

⁴⁷⁴ A.g.e., s. 29

“CATO: ... Demek ki talim ve ölçülü yaşama ile insan yaşlanınca bile eski kuvvetinden birazını muhafaza edebiliyor. ...”⁴⁷⁵

Cicero'ya göre, yaşla birlikte gelen her fiziksel bozukluğun yaşlılıktan kaynaklanması da gerekmemektedir. Cicero, yaşlılıkta ortaya çıkan bazı fiziksel bozuklukların kaynağının yaşlılık değil sağlıksızlık olduğunu düşünmektedir ki sağlıksız oldukları için yaşlıların yaptıkları pek çok fiziksel aktiviteyi yapan yaşlıyı bulabilmenin mümkün olması da bu iddiaya örnek gösterilebilmektedir.

“CATO: ... Evet ama öyle halsiz ihtiyarlar vardır ki hiçbir vazifeyle uğraşamaz, hayatta yapılması gereken işlerden hiçbirini yapamazlar, diyen olabilir. Bu ise ihtiyarlığa has bir kusur değil, sıhhate bağlı bir şeydir. ...”⁴⁷⁶

Cicero'nun, bedene gösterilen özenle yaşlılıkta hissedilen fiziksel güç kaybı arasında kurduğu orantıyı modern yaşlılık çalışmalarında da bulmak mümkündür. Güncel yaşlılık çalışmaları da iyi bir yaşlılık geçirebilmek için yaşam boyunca bedene yatırım yapılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır ki buna göre, bedene gerektiği gibi özen göstermek fiziksel zindeliğin daha uzun süre korunmasını sağlamaktadır. Bu doğrultuda, Cicero'nun güncel yaşlılık çalışmalarının bakış açısı ile birincil ve ikincil yaşlanma arasında ayırım yapmış olduğu ve birincil yaşlanmanın durdurulamaz ilerlemesi karşısında insanın olgun bir kabulleniş sergilemesi fakat buna karşın ikincil yaşlanmanın önlenabilir ilerleyişi karşısında itidalli bir yaşam ile bedenini koruması gerektiğini ileri sürdüğü düşünülebilmektedir. Cicero'nun, yaşlanma ile gelen her bozukluğun yaşlılıktan kaynaklanmayıp sağlıksızlıktan kaynaklanabileceği düşüncesinin modern çalışmalar içinde patolojik yaşlanma kavramı ile örtüştüğünü düşünmek de mümkündür.

⁴⁷⁵ A.g.e., s. 30

⁴⁷⁶ A.g.e., s. 30

“CATO: ... İhtiyarlığa katlanmak, kusurlarını gayretimizle gidermek lazım arkadaşlar. Hastalıkla cenkleştığımız gibi ihtiyarlıkla da cenkleşmek lazım. Sıhhati göz önünde tutmak, ölçülü bir şekilde vücudu işletmek, kuvvetimizi mahvedecek kadar değil tazeleyecek kadar yiyip içmek lazım. Hem yalnız vücuda değil, asıl zihne ve ruha itina etmeli çünkü yağsız kalan lambanın söndüğü gibi bunlar da beslenmezse harap olurlar. Fazla yorucu olan bir talim şüphesiz vücudu ağırlaştırır, zihin ise işletilirse çevikleşir.”⁴⁷⁷

Cicero, her ne kadar yaşlı insanın, beden gücünün gerektiği kadarının doğru bir yaşayış sayesinde koruyabileceğini iddia etse de yaşlının beden gücünün bir gencinki ile kıyaslanamayacağını altını çizmekte ve son çözümlemede yaşlı insanın güç diyeceği şeyi asıl olarak aklında bulacağını söylemektedir. Yaşlı kişi aklını öne çıkardığında beden gücünün eksikliğini hissetmesi mümkün değildir ve akıl gücünün korunmasının tek yolu da onu çok kullanmak, çalıştırmaktır. Cicero'ya göre, insan yaşamdan yaşlandığında bile hiçbir zaman kopmamalı ve yaşamının her alanında yaşamını gerektiği gibi sürdürmelidir ki bu ilerleyişinde kendisine tüm yaşam boyunca eğitilmiş bir akıllı yoldaş olarak seçtiğinde doğru bir iş yapmış olacaktır. Cicero, yaşamını bu biçimde yaşayan bir yaşlının hem toplumsal açıdan saygıyı hak ettiğini hem de yaşlının mutlu olacağını düşünmektedir.

“CATO: ... Taşkınlık ve zevk düşkünlüğünün ihtiyarlardan çok gençlerde, fakat gençlerin hepsinde değil ahlakı şöyle böyle olanlarda görülen kusurlar olduğu gibi umumiyetle bunaklık denilen ihtiyarlara has aptallık da her ihtiyarda değil hafif akıllı ihtiyarlarda olur. Appius dört güçlü kuvvetli oğlunu, beş kızını, öyle koca bir evi, o kadar müvekkili ihtiyar yaşında hem de kör

⁴⁷⁷ A.g.e., ss. 30 – 31

olduğu halde idare ederdi çünkü yay gibi gergin bir zekası vardı, dinçliğini kaybedip ihtiyarlığa boyun eğmemişti. ... umumiyetle bunaklık denilen ihtiyarlara has aptallık da her ihtiyarda değil hafif akıllı ihtiyarlarda olur. Appius dört güçlü kuvvetli oğlunu, beş kızını, öyle koca bir evi, o kadar müvekkili ihtiyar yaşında hem de kör olduğu halde idare ederdi çünkü yay gibi gergin bir zekâsı vardı, dinçliğini kaybedip ihtiyarlığa boyun eğmemişti. ... İşte insan kendini böyle müdafaa eder, hakkını korur, kimseye tabi olmaz, son nefesine kadar ailesine sözünü geçirirse ihtiyarlığı şerefli olur. ...”⁴⁷⁸

Cicero, ihtiyarlığı yaşlı gösteren sebeplerden ilk ikisinin geçersizliğini kendi düşünce biçimiyle açıkladıktan sonra üçüncü sebebin yetersizliğini açıklamaya girişmiştir.

“CATO: ... Gelelim ihtiyarlığa buldukları üçüncü kusura, yani zevklerden mahrum olmasına. Eğer yaşlılık bizden gençliğin o en kötü kusurunu uzaklaştırıyorsa ne büyük bir iyilik ediyor. ...”⁴⁷⁹

İnsanın tüm yaşamının mantıksal çıkarımlar üzerine kurulduğu ve yaşamın yönlendirilmesinde aklın tek yol gösterici yönetici güç olarak kabul edildiği Cicero düşüncesinde doğal olarak ahlakın merkezinde de akıl vardır. Bu doğrultuda “maddi zevk tabiatın insanlara verdiği en uğursuz beladır”⁴⁸⁰ ki özellikle düşünce ile yönlendirilmeyen ve itidalli davranışlar segilenmeyen bir yaşamın amacı olan maddi zevk arayışı toplumsal ve kişisel pek çok hasarın sebebidir. Maddi zevk arayışı bir yaşamda “şiddetli ve sürekli olduğunda ruhun bütün ışığını söndürür”⁴⁸¹ çünkü zevkin etkisi altında olan kişi düşünme yetisinden ve dolayısıyla erdemli olmaktan uzaklaşır. Erdem maddi zevkin tam karşısındadır ki ahlaklı bir yaşama, insanı maddi zevklerden uzaklaştırıp

⁴⁷⁸ A.g.e., s. 31

⁴⁷⁹ A.g.e., s. 33

⁴⁸⁰ A.g.e., s. 33

⁴⁸¹ A.g.e., s. 34

aklı dinlemesini sağlayan bir irade sayesinde erişmek mümkündür. Bu durumda, yaşlılığın insanı maddi zevklerden uzaklaştırdığını iddia edenlerin iddiası doğruysa eğer bu durum kötü değil iyi bir durumdur çünkü burada yaşlılık iradenin yapması gereken şeyi yaparak insanı erdemli olmaya yaklaştırmakta ve maddi zevk arayışının neden olduğu zararlardan korumaktadır. Cicero'ya göre, "ihtiyarların zevki aramamaları bir kusur değil hatta övünülecek bir şey"⁴⁸² olarak görülmelidir.

Fiziksel zevklerin tehlikeli boyutunun altını çizerek kişinin kendini maddi zevke kaptırmasının onun için doğuracağı ölümcül sonuçları gösteren Cicero'ya göre kişiye aklıdan daha güzel bir armağan verilmemiştir ve değerler fiziksel zevklerde değil bu akılda aranması gerekmektedir. Yaşlılık insanı fiziksel zevklerden uzaklaştırıp akla yaklaştırma başarısı gösterebiliyorsa eğer bu yaşlı için olumlu bir durum olarak görülmelidir. Kendi isteği ile zevklerden uzaklaşmayan kişi yaşlılık kendi yerine onu zevklerden uzaklaştırdığı için yaşlılığa müteşekkir olmalıdır ki böylece yaşlılık sayesinde kişinin bedensel zevklerden kaçınıp onurlu zevklere yönelme imkânı olmaktadır. Bununla birlikte yaşlılar için bazı maddi zevklerin eğlenceli olmaya devam etmesi de mümkündür.⁴⁸³ Stoa ahlak anlayışının bir temsilcisi olan Cicero'ya göre maddi zevk bir dereceye kadar doğaya uygun bir durum olduğundan yaşlı kişi de maddi zevk alabileceği eylemlerde bulunmalıdır fakat bu maddi zevk her zaman erdeme uygun olmalı ve aşırı olmamalıdır. Cicero, bu doğrultuda, yaşlı kişinin çok büyük bir şölenin yerine arkadaşları ile sohbet ederek geçireceği hoş bir yemekten zevk alabileceğini ve bunun erdemli bir zevk alma biçimi olduğunu ileri sürmektedir. Cicero'ya göre, bazı maddi zevkler gerçekten kaybedildiğinde ise onları aramak ya da özlemek gibi bir durumun olması zaten mümkün olmamaktadır çünkü bir şeye karşı istek duymayan birinin o şeyden mahrum kalmış olması da söz konusu olamamaktadır.⁴⁸⁴

⁴⁸² A.g.e., s. 36

⁴⁸³ MacKendrick, *The Philoposhical Books of Cicero*

⁴⁸⁴ Cicero, *İhtiyarlık*, ss. 36 – 39

“CATO: ... Ama insanın adeta içini gıcıklayan öyle zevkler vardır ki ihtiyarlar onları duyamazlar, diyebilirsiniz. Doğru ama onlar bu zevklerin yokluğunu da duyamazlar. Yokluğunu duymadığın şeyin üzüntüsünü de duymazsın. ...”⁴⁸⁵

Cicero için bedeni insanı isteklerinin peşinde koşturmayıp akla özgürce ilerleme imkânı verdiğinde yaşlı kişi için de pek çok zevkli ve zevkli olduğu kadar değerli işler yapmak imkânı doğmaktadır. Yaşlı insanın yaşamsal işlerden uzaklaşmaması gerektiğini savunan Cicero, yaşlı kişinin toplumsal alanda siyasi görevler almasının, eğitimci rolü üstlenmesinin değerini ve yaşlı kişiye vereceği onurlu hazzı vurguladıktan sonra ona tarım işleri ile uğraşabileceği öğüdünü verdikten sonra onun bu çiftçilik işinden zevk alabileceğini de ileri sürmüştür.

“CATO: ... Tahsil ve bilgiyle beslendiği takdirde insana istediği yapmak vaktini bırakan ihtiyarlıktan hoş bir şey de yoktur. ...”⁴⁸⁶

“CATO: ... inanılmayacak kadar hoşlandığım çiftçilik zevklerine geçiyorum; ihtiyarlık hiçbir zaman bu zevklere mani olamaz ve bunlar, bana kalırsa, bilge olan bir insanın hayatı ile yakından ilgilidir.”⁴⁸⁷

Roma toplumu, askeri, siyasi ve zirai alandaki başarıları ile tanınan bir toplumdur ve bir Romalı hem askerdir hem çiftçidir hem vatandaşır. Romalılar kendilerini toprakları ile bütünleştirmektedirler ve Romalılar için vatandaşlık, toplumları ile kurdukları ilişki kadar, toprakları ile aralarında kurdukları ilişkilerini de içermektedir. Romalıların savaşmak için sahip oldukları nedenleri topraklarını ve toplumlarını önce korumak ve sonra genişletmek, büyütmektir. Cicero’nun örnek yaşlısı Cato da, bir vatandaş ve bir politikacı olduğu kadar toprak sahibi bir çiftçidir ve çiftçilikten zevk almış,

⁴⁸⁵ A.g.e., s. 38

⁴⁸⁶ A.g.e., s. 39

⁴⁸⁷ A.g.e., s. 41

bu konuda pek çok önemli işler yapmış bir kişidir.⁴⁸⁸ Cicero'nun, yaşlı kişinin tarımla uğraşmasının hem yaşlı kişinin kendisi için hem de toplum için önemini ve gerekliliğini vurgulamasının temelinde Roma kültürünün bakış açısının etkisi kadar Stoa ahlakının etkisinin de bulunduğunu düşünmek mümkündür. Stoa felsefesi, insanın yaşamını yönetmesinde doğanın önderliği kabul etmesi ve bunun için de doğayı tanıması gerektiğini ileri sürmektedir. Stoa felsefesi için bilgelik, doğayı doğru bir şekilde tanıyarak doğanın işleyişini insan eylemlerinde örnek olarak almaktır. Bu nedenle Cicero, bizzat doğanın kendisinden kaynaklanan tarımı bilge kişi için en önemli iş saymaktadır. Bunun dışında Roma teorik bilginin değerinin ötesinde pratik yararı gözetilen bir toplum ve Cicero için de tarım hem doğanın düzeninin insan hayatına yansıtılmasını sağlamakta hem de pratik yarar getirmektedir. Bir Romalı için yarar sağlayan şeyin zevkli olması da doğaldır.

Yaşlının yaşamda iş görürlüğünü, saygınlığını, otoritesini devam ettirip aynı zamanda hem kendine ve topluma yararlı olabileceğini hem de yaşamdan zevk alabileceğini ileri süren Cicero, yaşlılığı kötü gösteren son sebebin, yaşlılığın ölüme yakın oluşunun da yaşlılığı gerçekte, kötü gösterebilecek bir sebep olmadığını savunmaktadır.

“CATO: ... İhtiyarlığa kötü dedirten dördüncü sebep kaldı: biz çağdakilere en çok üzüntü ve tasa veren, ölüme yakın oluşu... Evet, ölüm ihtiyarlardan uzun süre uzak kalmaz. Ama onca yıl yaşayıp da ölümün küçümsenmesi gerektiğini anlayamayan ihtiyara yazık. Ölüm ruhu tamamıyla yok ediyorsa üzerinde durmaya değmez, yok onu sonsuz bir ömür yaşayacağı bir yere götürüyorsa o zaman istenilmesi gereken bir şeydir. Üçüncü bir ihtimal de yoktur ya... ...”⁴⁸⁹

Cicero, ölümün yaşlılığın doğasına uygun olduğunu fakat sadece yaşlılığa özgü bir durum olmadığını, aslında gençlerin ölümden uzak

⁴⁸⁸ Barrow, **Romalılar**

⁴⁸⁹ Cicero, **İhtiyarlık**, s. 50

olduğunun söylenemeyeceğini vurgular. Cicero'ya göre, hiç kimse sabah uyandığında akşama kadar yaşayacağını garanti edebilecek güçte değildir ve bunu cesur ve atılgan pek çok gencin ölümünü gözlemleyerek anlamak mümkündür. Ölüm, yaşa bağlı olmayan ve gençlerin de başında olan bir sorun olduğundan yaşlılığı kötülemek için yeterli bir sebep olarak görülmemelidir.

“CATO: ... Ölüm gençlerin de başında olduğuna göre neden ihtiyarlığı kötülemek için bir sebep olsun? ...”⁴⁹⁰

Ölüm genç ya da yaşlı, herkesin başında olan bir sorun olduğunda Cicero'ya göre, genç ya da yaşlı her insan hayatta olduğu sürece yaşamını en iyi şekilde yaşamaya ve erdemli davranıp mutlu olmaya çalışmalıdır. Yaşamını doğru bir biçimde yaşayan erdemli ve bilge kişi, doğaya uygun olan her şeyin iyi olacağını bildiğinden vakti geldiğinde ölümün de doğal bir zorunluluk olduğunu kavrayıp ölümü korkusuzca bekleyecek kişidir. Doğayı tanımaya çalışarak kendine doğayı önder seçen bilge kişi doğanın tüm canlılar için sonunda ölümü hazırladığını bildiğinden kendini gençliğinden itibaren ölümüne alıştıracak ve onun doğallığını kabul ederek ondan korkmayacaktır. Yaşlılık, “tabiatın kendi yaptığı eseri yavaş yavaş yok etmeye başlaması”⁴⁹¹ ve doğal olarak ölüm, tabiatın eserini yok etmesidir. Uzun ya da kısa olsun, yaşamının mutlaka bir sonu olacağının farkında olan bilge kişinin yaşamını erdemli ve değerlerle dolu bir biçimde yaşamak isteyeceği de açıktır. Bunun da ötesinde yaşamını dolu dolu yaşamış bir kişi için de eksikliğini duyacağı fazla bir şey olmayacağından ölüm kötü bir son olarak görünmeyecektir. Cicero'ya ve diğer Romalılara göre cesaret bir erdem olduğundan Cicero ölümden korkan bir insanın cesaretli olmasının, bu korku ile erdemli davranmasının mümkün olmadığını bu yüzden insanın kendisini ölüme sakince hazırlamasının ayrıca bir ahlaki sorumluluk olduğunu vurgulamaktadır.

⁴⁹⁰ A.g.e., s. 51

⁴⁹¹ A.g.e., s. 53

Cicero'nun gençlerin de, yaşlılara benzer bir biçimde olmasa bile, ölüme yakın olduğu ve bu durumda yaşlının ölüm için çok fazla korkmasının gereksiz olduğu düşüncesi Cicero'dan sonraki güncel düşünürler tarafından şiddetle eleştirilmiştir ve bu eleştiri Cicero'nun yaşlının durumunun ve duygularının gerçekliğini saçma bir biçimde hafife aldığını ileri sürmektedir. Bu eleştirilerin kaynağından ölümü beklemenin ve ölümden korkmamanın bilge bile olsa insan için kolay bir durum olmadığı fikri bulunmaktadır.⁴⁹²

Cicero, ölümden korkmanın hiçbir anlamı olmadığını çünkü ya ruh olmadığından veya ruh ölümlü olduğundan ölümün bir anlık bir durum olacağını ya da ölümsüz bir ruh olup ölümün yalnızca ruhun sonsuza dek yaşayacağı bir yere gitmesi olduğunu söylemiştir ki bu nedenle Cicero için ölümden korkmak gereksizdir. Cicero, bu iddiada ruhun ölümsüz olduğunu ve ölümün yalnızca ruhun bir seyahati olduğu savunan tarafı tutmaktadır. Cicero için, ruh ölümsüzdür ve bu dünyadaki ölüm daha iyi bir yaşamın başlangıcıdır. Ruh, bedenine içine kapatılmıştır ve ölüm aslında gerçek yaşama dönüştür; ölüm sayesinde ruh tanrısal evine geri gider. Cicero'ya göre, ruhun ölümsüzlüğü düşüncesi, insanın bu dünyadaki sıkıntılarının ya da kayıplarının acısının hafiflemesini sağlamaktadır.⁴⁹³ Cicero'ya göre, ruhun ölümlü olması, insanların şan ve şeref duygusu ile erdemi daha büyük bir istekle aramalarını da sağlamıştır.

Cicero için yaşamın bir sonu olması zorunlu ve doğaldır ki yaşamın sonu olan ölüm de insan tarafından sakinlikle karşılanmalıdır. Bununla birlikte, yaşama umudu kaybedilmeyecek bir değerdir. İnsan yaşamının son anına dek mücadele etmeli ve hem ahlaki anlamda erdemli davranışlar sergilemeli hem de gündelik işlerini bırakmamalıdır.

“CATO: ... Öyle ya, ne kadar yaşlı olursa olsun, bir yıl daha yaşayabileceğini düşünmeyen var mıdır? ...”⁴⁹⁴

⁴⁹² Beauvoir, **Yaşlılık**

⁴⁹³ MacKendrick, **The Philoposhical Books of Cicero**

⁴⁹⁴ Cicero, **İhtiyarlık**, s. 23

Cicero için, yaşam bir bütündür ve yaşlılık dönemi ile ölüm yaşamın doğal bir parçasıdır. Yaşam bir bütün olduğundan, yaşamın başındaki ya da sonundaki herhangi bir bölümüne değil tümüne özen göstermek gerekmekte ve ahlaki davranışlar sergilemeyi, onurlu ve bilge insan olmayı tüm yaşamın bir amacı olarak belirlemek gerekmektedir. Bununla birlikte yaşlılığın kötü olduğunu söyleyecek düşünceler incelendiğinde yaşlılığın kötü olmadığını aksine sırf kendisinden kaynaklanan olumlu getirilere sahip olduğunu da görmek mümkündür. Yaşlılık, insana ağırbaşlılık, cesaret, sabır, sakinlik, temkinlilik, metanet, olgunluk, saygınlık ve bilgelik gibi olumlu nitelikler kazandırmaktadır. İnsanın yaşlılıkta bazı sorunlarla karşılaşması olasıdır fakat insanın yaşamının hiçbir döneminde zorluklarla karşılaşmayıp da bir tek yaşlılık döneminde zorluklarla karşılaştığını söylemek mümkün değildir. İnsan yaşamının her döneminde zorluklarla karşılaşabilmektedir ve üstelik zorluk ya da sıkıntı kişiye görelî bir kavramdır ve yaşamının herhangi bir döneminde başına gelen bir soruna karşı koyabilmesi insanın sağlam karakterli olması ile mümkündür. Bu doğrultuda, yaşlılık yaşamın herhangi bir döneminin getirdiği kadar zorluk getirir ve bilge kişinin de bu zorlukları olgunlukla karşılayıp doğru davranarak ya atlatması ya da onların hissedilir etkisi azaltması da mümkündür.

“CATO: ... Öyle ya, hayatın nesi hoştur? Daha doğrusu, güç olmayan nesi vardır? Hayatta tatlı şeyler vardır, kabul; ama bunlar ya insanı bıktırır ya da bir dereceye kadar tatlıdır; birçoklarının hem de okumuş yazmış kimselerin sık sık yaptığı gibi hayattan şikâyet etmem doğru olmaz ve yaşadığıma pişman değilim çünkü öyle bir ömür sürdüm ki dünyaya boşuna geldiğimi düşünemem, bu hayattan kendi evimden değil de misafirlikte ayrılıyormuşum gibi ayrılıyorum çünkü tabiat bize öyle uzun uzadıya oturulacak bir yer değil biraz durup geçeceğimiz bir uğrak vermiştir. Ruhların o ilahi topluluğuna, o ilahi birliğine kavuşacağım, bu

kalabalıktan, bu çamurdan ayrılacağım gün, ne güzel gün! ...⁴⁹⁵

Cicero, yaşlılığın kendine özgü bir saygınlığı ve otoritesi olduğunu ileri sürerken yaşamın bir bütün olduğunu ve yaşlının, yaşlılığın getirdiği olumlu niteliklerden örneğin saygınlıktan faydalanabilmesi için erdemin tüm yaşamına yayılmış olmasının gerekliliğini özellikle vurgulamaktadır. Yaşam, her zaman, en temelde akıl ve erdem üzerine kurulmuş olmalıdır.

“CATO: ... İhtiyarlık, hele şerefli bir ömür sürenlerin ihtiyarlığı insana bütün gençlik zevklerinden daha değerli sayılacak derecede büyük bir itibar kazandırır. ...⁴⁹⁶

Yaşlılık üzerine yazdığı eseri boyunca yaşlılığın iyi taraflarından bahseden Cicero tarafından, yaşlıların olumsuz nitelikleri olabileceği de kabul edilmektedir. Buna göre, çok konuşmayı ve yaşadıklarını anlatmayı istemek ya da kendilerini övmek yaşlıların olumsuz sayılabilecek özelliklerindendir.

“CATO: ... Hoş görün çünkü beni böyle çok konuşmaya tarla işlerine duyduğum heves sevk etti, zaten ihtiyarlar tabiatı icabı, biraz gevezedirler; görüyorsunuz ya, ihtiyarlığın bütün kusurlarından sıyrıldığımı iddia etmiyorum. ...⁴⁹⁷

Eseri boyunca yaşlılığın iyi taraflarını vurgulayarak yaşlılığın savunusunu üstlenen Cicero, yaşlılığın bu savunusunu iki alanda yürütmektedir. Cicero'nun eserinde hem sosyal alanda yaşlılar ve yaşlılığın kendisi savunulmaktadır ve hem de yaşlılara karşı kendi yaşlılıkları savunulmaktadır. Cicero'nun aynı zamanda kendi kaybolan siyasi ağırlığını da yaşlılığı aracılığı ile korumaya çalıştığını iddia etmek mümkündür. Bazı düşünürler de Cicero'nun, bu eseri aracılığıyla, Roma'nın değişen siyasi dengesini,

⁴⁹⁵ A.g.e.,s. 60

⁴⁹⁶ A.g.e., s. 48

⁴⁹⁷ A.g.e., s. 43

korumayı amaçladığını düşünmektedir ki buna göre bu eser sosyal değişmeyi yavaşlatmak ya da yönlendirmek amacı taşımaktadır.⁴⁹⁸

Cicero'nun yaşlılık üzerine yazdığı eserine modern yaşlılık çalışmalarının bakış açısı ile bakıldığında, Cicero'nun yaşlılık anlayışının “etkinlik teorisi” ile uyum sağladığı ve Cicero'nun yaşlı kişinin “olgun ve yeniden örgütleyici bütünleşmiş kişilik” tipinde olduğu söylenebilmektedir. Cicero, güncel söylem biçimiyle, yaşlının yaşamına başarıyla devam etmesini ve hayattan kopmamasını gelişimsel görevi olarak tanımlamıştır. Buna göre, yaşlının ölüm ya da hastalık korkusu ile yaşamdan kopması gereksizdir. Yaşlılar yeni rol ve statüler üstlenerek toplumsal ve insani sorumluluklarını yerine getirmeye devam etmelidirler.

Cicero'nun yaşlılık üzerine fikirlerini ortaya koyduğu eserinin modern yaşlı tarafından el kitabı olarak görülemeyeceğini düşünmek mümkündür. Modern yaşlının, yaşam biçiminin Cicero'nun hayalindeki yaşlının yaşamından çok farklı olduğunu ve zaman içinde yaşlılık anlayışının çok fazla değiştiğini ve modern yaşlının sosyal ya da fiziksel çevresi içinde karşılaştığı zorlukların çok daha farklı olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte, Cicero'nun yaşlılığa yönelik yaklaşım biçiminin yaşlılık çalışmalarının tarihine kaynaklık etmesinin ötesinde hem yaşlılara da yaşlılıkları üzerine bir parça fikir verebileceği hem de toplumun yaşlı olmayan bireylerinin yaşlılığa yönelik oluşturduğu algının bir parçası olabileceği söylenebilmektedir.

⁴⁹⁸ Beauvoir, **Yaşlılık**

SONUÇ

“İnsan yaşar. Bitkiler, hayvanlar yalnızca canlıdır.

*İnsan niçin, neye göre, nasıl yaşadığını araştıran
varlıktır.*

...

*Yaşama bir oyunsa, filozoflarla bilginler bu oyunun
kurallarını koyan ya da arayıp bulan kişilerdir.*

...

*En büyük bilgi, bilgi diye bilinenlerden başka bilgilerin
de olduğunu bilmektir.”⁴⁹⁹*

İnsanın hayatının her anını düşünerek geçirdiğini söylemek mümkündür; insan bir gününün neredeyse tümünü düşünerek geçirmektedir. İnsan düşünmelerinin sonucunda bilgi üretmektedir ve bu düşünen insan, doğal olarak, kendisi ve çevresi üzerine de düşünmekte, kendisi ve çevresi üzerine bilgi üretmektedir. İnsanın bilgi üretme çabasının temel amacının, insanın kendisini ve çevresini anlamak isteği olduğunu söylemek mümkündür; insan bazen içinde bulunduğu bir problemi çözmek için bazen de merakından kendisini ve çevresini anlamak istemiştir. İnsan için ürettiği bilginin değerli olabilmesinin en önemli ölçütü bilginin doğruluğudur. Bununla birlikte bilgi doğruluk değeri yanında insanın bilgisi olmak değerini de taşımaktadır. Bilgi, en son çözümlemede her şekilde, insanın bakış açısından ve bütünlüğü içinde onun tarafından ortaya konmuş bilgidir. Bileisi ve ürettikleri üzerine düşünen tek varlık insandır ve insanı bilgisi aracılığı ile değerlendirmek mümkündür. Bileisi açısından bakıldığında, insan, bilgiyi kendisi yaratmakla birlikte, aynı zamanda bu bilginin kendisi ile de belirlenmektedir. İnsan ortaya

⁴⁹⁹ Mermi Uygur, Yaşama Felsefesi, 4. Basım, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008, ss. 7 – 8

koyduğu bilgi aracılığı ile kendini yönlendirmekte ve bir anlamda yeniden yaratmaktadır. Bu durumda insanın bilgisini incelemek ve bu incelemeden başlayarak yeni bir bilgi üretmek hem insanı anlamak hem de insanın yaşamını yönlendirmek anlamına gelebilmektedir.

İnsanın düşünce üretme çabasında pek çok bilgi türü ortaya konmuş olmakla birlikte felsefi bilgi türü özel bir bilgi türüdür ve zaman içinde değişerek ilerlemiştir. Felsefe, tarihin farklı her döneminde farklı bir işlev yüklendiği gibi günümüzde de yaşamın ve yaşamı yönlendiren bilginin değerini anlamak yolunda bir araç olarak görülebilmektedir. Bu doğrultuda felsefe, günümüzde öncelikle, gerçek ve yararlı bilgiye ulaşma yolunda değerli bir kılavuz olmalıdır, aksi takdirde insanın bilgi yığını altında kendini ve yaşamını görememesi ihtimali uzak değildir. Felsefe ikinci olarak da insanın elde ettiği bilgileri yaşamında yararlı biçimde kullanabilmesini sağlamak için kullanılmalıdır. Helenistik felsefe döneminde, felsefe, düşünürlerce benzer biçimde kullanılmıştır. Bu dönemde, siyasi ve toplumsal sorunlardan kaynaklanan yaşam mutsuzluğu ile başa çıkmak için düşünürler felsefeden yararlanmışlardır. Hem genel olarak tüm yaşamı anlamak ve yaşamdaki sorunlara çözüm bulmak için hem de kendi yaşamındaki mutsuzluklardan kurtulmak için felsefeyi kullanan bir düşünür de Cicero'dur.

Yaşadığı dönemin Roma'sının en önemli karakterlerinden biri olan Cicero'nun yaşamın pek çok yönüne uzanan ve amaçlılık taşıyan hayatını ve bu hayatın ürünü olan eserlerini tek bir bakışla görmeye ya da anlamaya çalışmak yerine Cicero'nun eserlerini ve hayatını bir yerden başlayıp bir yere varmayı amaçlayan fakat duraklar, engeller ve hesapta olmayan kavşaklar taşıyan bir yol olarak düşünerek devamlılık içinde keşfetmeyi hedeflemenin daha verimli olabilmesi mümkündür. Cicero, hem bir insan hem bir toplumsal karakter olarak çevresinde yaşanan olaylardan etkilenmiş ve çoğu kez, bu olaylar, iradesi dâhilinde ya da dışında, onun hayatında ve düşüncelerinde belirleyici olmuştur. Bununla birlikte Cicero, eylemleri ve düşünceleri ile kendisi de içinde olduğu çevreleri etkilemeyi amaçlamış ve bunu da büyük ölçüde başarmıştır. Cicero'nun vicdan muhasebeleri ve irade mücadeleleri ile

geçen, ideal ile gerçeklik arasında doğruyu bulmaya çalışan bir arayışın hikâyesi olduğu görülebilir. Cicero, daha önce hiç söylenmemiş bir şey söyleyememekle birlikte söylenmiş sözlerin bir insanın yaşamına ne kadar nüfuz edebileceğini anlamaya çalışmış ve aslında kendi yaşamı ile de bunu örneklemiştir. İrade mücadeleleri ile geçen yaşamında, şan ve şeref arayışında olan Cicero, bu arayışını onur ve ahlak ile anlamlı kılmayı amaçlayan bir kişiliğe sahiptir ki felsefesini de bu doğrultuda ortaya koymuştur.

Cicero'nun düşüncesinde felsefe, kendisi bir değer olarak yaşamda yer almakla birlikte, yol göstericiliği ve sorgulayıcılığı ile yaşama değer katma niteliğine sahiptir ve yaşamda birçok problemin çözülmesine aracılık edebilir. Teorik bilgi ile teorik bilginin aracılık ettiği edimin değerce birbirinden ayrıldığı Roma anlayışı içinde, yararcı bir yaklaşımla, düşüncelerin asıl değerlerine pratik kullanımda kavuştuğunu söylemek mümkün olduğundan bir felsefi düşünce ahlak ya da siyaset gibi bir alanda yer bulan bir ifadeye yerleşmiş olabileceği gibi yaşamın her dönemini de kapsayabilir. Cicero'da felsefi düşünceyi yaşamın içinde arayan bir düşünür olarak yaşamın her halini ele almaya çalışmıştır.

Cicero'nun felsefe düşünme aracılığı ile yaşamı anlamaya ve yönlendirmeye, yaşamdaki değerlere ulaşmaya çalışmasının bir örneği de insanın yaşlılık dönemi üzerine olan değerlendirmeleridir. Cicero, felsefenin analiz yöntemi ile insanın yaşlılık dönemini tanımlamış, değerlendirmiş ve felsefenin sentez yöntemi ile değerlendirmiştir. Sonuç olarak hem toplumsal açıdan yaşlılık konusundaki sorunların çözümüne katkı yaptığını düşünmüş hem de bireysel açıdan kendi yaşlılık dönemini kolay geçirmesini sağlamıştır.

Tarihsel anlamda Cicero örneğinden yola çıkarak, insan yaşamının yaşlılık dönemi üzerinde felsefi düşünme biçimi aracılığı ile düşünmek mümkündür. Felsefi düşünme ile bireysel açıdan yaşamının her dönemini anlamlandıran, değerlendiren ve bu şekilde yaşamını kendi yönlendirmesi ile yaşayan bir insan yaşlılık dönemini de özel olarak değerlendirerek ona

anlamlar yükleme gücüne sahip olacaktır. Yaşlılık döneminin getireceği durumlar, bu felsefi analiz yöntemi ile anlamlandırıldığında birey bilimin yaşlılık üzerine verdiği bilgileri kendi yaşlılık dönemi için daha verimli kullanabilecektir.

KAYNAKÇA

AnaBritannica; Genel Kültür Ansiklopedisi, İstanbul, Ana Yayıncılık A.Ş. ve Encyclopedia Britannica Inc., 3. Baskı, 1989

AKARSU, Bedia; **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1998

AKIN, Galip; **Her Yönüyle Yaşlılık**, Ankara, Palme Yayınları, 2006

ALTUĞ, Taylan; **Dile Gelen Felsefe**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001

AKALIN, Ayşe Gül; “Eskiçağda Grek Kadının Toplumsal Yaşantısı”,
Ankara Üniversitesi Dergiler Veritabanı,
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/29/205.pdf>

AKTAN, Coşkun Can; **Özgürlük Yazıları**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2003

ANAR, İhsan Oktay; **Puslu Kıtalar Atlası**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010

ARİSTOTELES; **Politika**, Çev. Mete Tuncay, İstanbul, Remzi Kitabevi, 10. Basım, 2008

ARSLAN, Ahmet; **Felsefeye Giriş**, Ankara, Vadi Yayınları, 4. Baskı, 1999

ARSLAN, Ahmet; **İlkçağ Felsefesi Tarihi**, Cilt IV, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008

ATLAN, Sabahat; **Roma Tarihinin Ana Hatları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970

AUGUSTİNUS, Saint; **İtirafılar**, Çev. Dominik PAVİR, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2. Baskı, 2007

BARROW, Reginald H., **Romalılar**, İstanbul, İz Yayıncılık, 2. Baskı, 2006

BEAUVOIR, Simone de; **Yaşlılık İlk Çağı**, Çev. M. Ali KAYABAL, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1970

BEAUVOIR, Simone de; **Yaşlılık Son Çağı**, Çev. M. Ali KAYABAL, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1970

BERGER, Peter L. & LUCKMANN, Thomas; **Gerçekliğin Sosyal İnşası**, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2008

BRUN, Jean; **Stoa Felsefesi**, Çev. Medar ATICI, İstanbul, İletişim Yayınları, 2. Baskı, 2006

CANATAN, Ayşe; **Sosyal Yönleriyle Yaşlılık**, Ankara, Palme Yayıncılık, 2008

CANATAN, Ayşe; "Toplumsal Değerler ve Yaşlılar" **Yaslı Sorunları Araştırma Dergisi**, 2008 / 1

CEVİZCİ, Ahmet; **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 4. Baskı, 2000

CEVİZCİ, Ahmet; **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 6. Baskı, 2005

CEVİZCİ, Ahmet; **İlkçağ Felsefesi Tarihi**, Bursa, Asa Kitabevi, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, 2000

CİCERO, Marcus Tullius; **Ölüme Övgü**, Çev. Cânâ AKSOY, İstanbul, Sel Yayınları, 2004

CİCERO, Marcus Tullius; **Konsüllük Eyaletleri Hakkında**, Çev: Ü. Fato TELATAR, İstanbul, Multilingual Yayınları, 2004

CİCERO, Marcus Tullius; **Pompeius'un Yetkisi Hakkında**, Çev. Ü. Fato TELATAR, İstanbul, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, 2003

CİCERO, Marcus Tullius; **Deiotarus'u Caesar'a Karşı Savunma**, Çev. Leyla ÖZBAY, İstanbul, Cem Yayınları, 1994

CİCERO, Marcus Tullius; **Dostluk Üzerine**, Çev. Çiğdem DÜRÜŞKEN, İstanbul, Homer Yayınları, 2005

CİCERO, Marcus Tullius; **Tanrıların Doğası**, Çev. F. Gül ÖZAKTÜRK – Fafo TELATAR, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2006

CİCERO, Marcus Tullius; **Şair Archias Savunması**, Çev. Bedia DEMİRİŞ, Çiğdem DÜRÜŞKEN, İstanbul, Kabalcı Yayınları, 1997

CİCERO, Marcus Tullius; **Philippicae Söylevleri**, Çev. F. Gül ÖZAKTÜRK, Cilt I, Ankara; Öteki Yayınları, 1998

CİCERO, Marcus Tullius; **Ödevler**, Çev. Ayşe SARIGÖLLÜ – Meliha KULAOĞLU – Filiz ÖKTEM – Candan ŞENTUNA, Ankara, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Basımevi, 1980

CİCERO, Marcus Tullius; **İhtiyarlık**, Çev. Ayşe Sarıgöllü, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989

CİCERO, Marcus Tullius; **On Duties**, Edited By M. T. GRIFFIN – E. M. ATKINS, Cambridge, Cambridge University Press, Twelfth Printing, 2006

CİCERO, Marcus Tullius; **On Moral Ends**, Edited By Julia ANNAS, Translated By Raphael WOOLF, Cambridge, Cambridge University Press, 2001

ÇELİK, Ahmet; “Bilgi Toplumu Uzerine Bazı Notlar”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, 1998, ss. 53 – 59

ÇOTUKSÖKEN, Betül; **Felsefi Söylem Nedir?**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2000

ÇÜÇEN, A. Kadir; **Bilgi Felsefesi**, Bursa, Asa Kitabevi Yayınları, 2001

DANIŞ, Mehmet Zafer; “Yaşlılık, Yoksuluk ve Yalnızlık”, **H.Ü. Geriatrik Bilimler Araştırma ve Uygulama Merkezi**, http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yaslilik_yoksuluk_yanlizlik.pdf

DELEUZE, G. – GUATTARI, F.; **Felsefe Nedir?**, Çev. Turhan ILGAZ, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, 1993

DEMİRCİ, Fatih; “Platon’da Cumhuriyet – Demokrasi Gerilimi: Geçmişteki Bir İnkilemin Günümüze Uzanan Etkileri”, **Journal of Azerbaijani Studies**, <http://jas-khazar.org/wp-content/uploads/2010/06/9.pdf>

DİAKOV, V. – KOVALEV, S.; **İlkçağ Tarihi**, Cilt II Roma, Çev. Özdemir İNCE, İstanbul, Yordam Kitap, 2008

DOĞAN, İsmail; “Bilgi Toplumu: Uzun İnce Bir Yol”, **Ankara Üniversitesi Dergiler Veritabanı**, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/495/5832.pdf>

DOĞAN, İsmail; “Bilginin Toplumsalılığı Sorunu”, **Ankara Üniversitesi Dergiler Veritabanı**, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/490/5749.pdf>

DOĞU BATI Düşünce Dergisi; Romalılar I, İstanbul, Doğu Batı Yayınları, Yıl: 11, Sayı:49, Mayıs Haziran Temmuz 2009

DOĞU BATI Düşünce Dergisi; Romalılar II, İstanbul, Doğu Batı Yayınları, Yıl: 11, Sayı:50, Ağustos Eylül Ekim 2009

DÜRÜŞKEN, Çiğdem; **Roma'da Rhetorica Eğitimi**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanet Yayınları, 2. Baskı, 2001

ERSANLI, Kurtman – KALKAN Melek, Ed.; **Psikolojik, Sosyal ve Bedensel Açından Yaşlılık**, Ankara, Pegem Yayınları, 2008

FICHTER, Joseph; **Sosyoloji Nedir?**, Çev: Nilgün Çelebi, Ankara, Anı Yayıncılık, 2002

FUHRMANN, Manfred, **Cicero and the Roman Republic**, Translated By W.E. YUILL, Oxford, Blackwell Publishers, 1992

GEO; Ağustos / 2006, Haziran / 2008, Nisan / 2009, Kasım / 2009

GIDDENS, Anthony; **Sosyoloji**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2000

GILLEARD, Chris; “Old Age in Ancient Greece: Narratives of desire, narratives of disgust”, **Journal of Aging Studies**, 2007 / 21

GÖRGÜN BARAN, Aylin; “Yaşlılığın Sosyal Boyutu”, http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yasliigin_sosyal_boyutu.pdf

GÖRGÜN BARAN, Aylin; “Yaşlılığın Sosyal Statü ve Roller Bakımından Analizi”, **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**, Cilt 1 (1), 2001

GÖRGÜN BARAN, Aylin; “Yaşlılıkta Sosyalizasyon ve Yaşam Kalitesi”, **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**, Cilt 2, 2008

GÖKA, Erol; “Erol Göka’yla Röportaj”, Röportaj: Elif Eda Tartar, Mostar Dergisi, Mayıs/2006, www.erolgoka.com/makaleler/roportaj/09.html

GÖKBERK, Macit; **Felsefe Tarihi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 12. Basım, 2000

HANÇERLİOĞLU, Orhan; **Felsefe Ansiklopedisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, 2000

JONES, W.T.; **Klasik Düşünce: Batı Felsefesi Tarihi**, Cilt I, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2006

MACKENDRICK, Paul, **The Philosophical Books of Cicero**, London, Duckworth & Co. Ltd., 1989

MARSHALL, Gordon; **Sosyoloji Sözlüğü**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 2. Baskı, 2005

MENGÜŞOĞLU, Takiyettin; **Felsefeye Giriş**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 6. Baskı, 1997

NATIONAL GEOPRAPHIC; Mart / 2005, Nisan / 2008

KALINKARA, Velittin, Ed; **Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler**, Ankara, Odak Yayınlar, 2003

ONUR, Bekir; **Gelişim Psikolojisi**, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 7. Baskı, 2006

ORHUN, Murat; "Hititler'de Karaciğer Falı, Kuş Uçuşu Falı ve Bunların Etrüskler'deki Uzantısı", <http://www.ataum.gazi.edu.tr/pdf/hititler-8217de-karaciger-fali-kus-ucusu-fali-ve-bunlarin-etruskler-8217deki-uzantisi-1265116719.z2K>

ÖZCAN, Turan; **Yıl 2040 "Yaşlılara Ölüm!"**, Ankara, Öteki Yayınları, 1998

ÖZLEM, Doğan; **Etik - Ahlâk Felsefesi**, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2004

ÖZLEM, Doğan; **Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi**, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2008

PLATON; **Devlet**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu & M. Ali Cimcoz, İstanbul, Remzi Kitabevi, 8. Baskı, 1995

PLATON; **Sokrates'in Savunması**, Çev. Niyazi Berkes, İstanbul, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, 1988

PLUTARKHOS; **Paralel Yaşamlar Demosthenes ve Cicero**, Çev. Furkan AKDERİN, İstanbul, Alfa Yayınları, 2006

RIESS, Ernst; **Cicero's Letters**, New York, The Macmillan Company, 1910, <http://www.archive.org/details/ciceroslettersse00ciceuoft>

SARAN, Nephân; **"İ.Ü. Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümünün Kuruluşu ve Bölümün Temel Politikası"**, http://www.antropoloji.net/index.php?option=com_content&task=view&id=289&Itemid=0

SARIGÖLLÜ, Ayşe; **Cicero'nun Mektuplarında Beliren Şahsiyeti**, Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971

SEYİDOĞLU, Halil; **Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı**, İstanbul, Güzem Can Yayınları, Geliştirilmiş 9. Baskı, 2003

TANİLLİ, Server; **Uygarlık Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 22. Baskı, 2006

TUFAN, İsmail; **Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık – Sosyolojik Yaşlanma**, İstanbul, Aykırı Yayıncılık, 2002

TUFAN, İsmail; **Modernleşen Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlanmak**, İstanbul, Anahtar Kitaplar Yayınları, 2003

YILDIRIM, Cemal; **Bilim Felsefesi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, 1991

YILMAZ, Bülent; “Bilgi Toplumu”: Eleştirel Bir Yaklaşım, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, 1998, ss.147-158

YONARSOY, Y. Kenan; **Cicero'nun Felsefi Terminolojisi**, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1982

www.hurriyet.com.tr

www.haberturk.com.tr

www.mfa.gov.tr

www.nethabercom.tr

<http://www.tarim.gov.tr>

www.tuik.gov.tr

<http://okulweb.meb.gov.tr/39/08/456436/dergi/dergi4/bitkiler.pdf>

ÖZET

ASLANBAŞ, Merve. Marcus Tullius Cicero'nun Düşüncesinde Yaşlılık Kavramının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Bilgelik sevgisi, bilgi arayışı olarak felsefe, insan tarafından ve insan için ortaya konduğundan, temelde, insan üzerine bir sorgulama, insan üzerine bir düşünme olmalıdır. İnsan üzerine olan ve insan tarafından ortaya konan felsefi düşünce, insanı derinden tanıma gücüne sahip olduğundan, insana, yaşamsal faydalar sağlayabilme gücüne de sahiptir.

İnsanın düşünmek ve eylemde bulunmak için dünyaya geldiğini kabul eden Cicero, felsefi düşünceyi insanın yaşamını yönlendirmek için kullanılması gereken bir araç olarak görmektedir. Cicero'ya göre, felsefi bilgi aracılığı ile doğru davranmak ve mutlu olmak mümkündür. Cicero'ya göre felsefe her daim yaşamın içinde olması gereken bir etkinlik olduğundan, Cicero yaşlılığın anlaşılması ve yaşlı insanların kendini değerlendirmesi için felsefeye özel bir görev yüklemiştir.

Cicero'ya göre yaşlılık, yaşamın diğer dönemleri gibi kendine has özellikleri olan bir dönemdir ve bu dönemin sorunlarıyla doğru bir şekilde başa çıkıp bu dönemden de zevk almak mümkündür.

Anahtar Sözcükler

1. Bilgi
2. Felsefe
3. Yaşam
4. Yaşlılık
5. Cicero

ABSTRACT

ASLANBAŞ, Merve. The Analysis of the Concept of Old Age According to Marcus Tullius Cicero Opinion, Graduation Dissertation, Ankara

The love of wisdom, philosophy as the search of knowledge has to be fundamentally an interrogation and study related to humans as it is introduced by human beings for the good of human beings again. Philosophical thinking on human beings as presented by themselves has the power of understanding humans, and also has the power of providing benefits of life.

Cicero thinks that human beings are born to think and act and they have to use philosophical thinking as a tool to direct their lives. According to Cicero, one can act correct and be happy by the help of philosophical knowledge. Philosophy has to be in your life all the time as an activity, therefore Cicero gives a special meaning to philosophy for the old age to be understood and old people to evaluate themselves.

Cicero believes, as the other periods of life that old age has its own characteristics and it is possible to enjoy this period fighting against the related problems in a right way.

Key Words

1. Knowledge
2. Philosophy
3. Life
4. Old age
5. Cicero